شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونى ئالىي مەكتەپ يەرلىك ئالاھىدە ۋە
مىللىيچە دەرسلىك قۇرۇلۇشى پىلانى تۈردىكى دەرسلىك

تەمبۇر دەرسلىكى

①

弹布尔教程

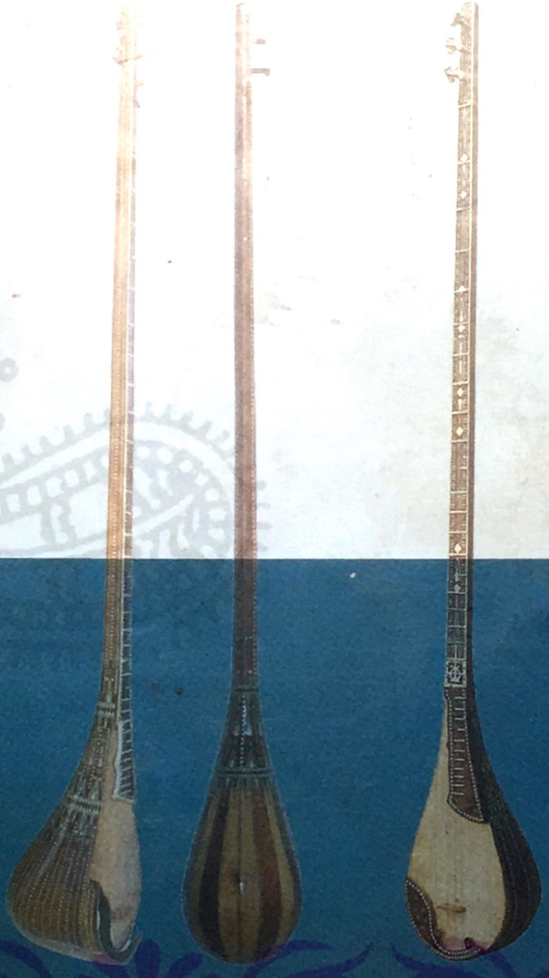

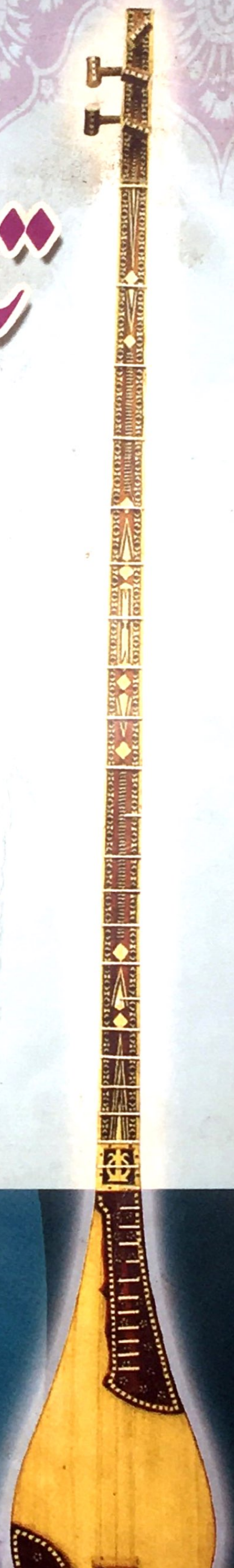

شىنجاڭ مائارىپ نەشرىياتى

مىجىت يۇنۇس 1959 - يىل 10 - ئاينىڭ 15 - كۈنى كەلپىندە تۇغۇلغان، 1974 - يىلى شىنجاڭ سەنئەت ئىنستىتۇتى مۇزىكا فاكۇلتېتىنىڭ تەنبۇر كەسپىگە قوبۇل قىلىنغان. ئۇستازى شىرمۇھەممەت نۇراخۇننىڭ تەربىيىلىشىدە 1977 - يىلى مەكتەپنى ئەلا نەتىجە بىلەن پۈتكۈزۈپ، تەنبۇر ئوقۇتقۇچىلىقىغا ئېلىپ قېلىنغان. ھازىر ئۇ مۇزىكا فاكۇلتېتىنىڭ دوتسېنتى، مىللىي مۇزىكا - مۇقام كافېدراسىنىڭ مۇدىرى، جۇڭگو ئۇيغۇر كلاسسىك ئەدەبىياتى ۋە مۇقام ئىلمىي جەمئىيىتىنىڭ دائىمىي ھەيئەت ئەزاسى، جۇڭگو مۇزىكانتلار جەمئىيىتىنىڭ ئەزاسى.

مىجىت يۇنۇس ئوقۇتقۇچىلىق ھاياتىدا سەنئەت بېغىنىڭ يارامLIQ كۆچەتلىرىنى يېتىشتۈرۈش يولىدا ھارماي ئىزدىنىپ، تەنبۇر ماھىرلىرىنى تەربىيىلەپ، تەنبۇر كەسپىدىكىلەرنىڭ سىستېمىلىق تەربىيىلىنىشىگە زور كۈچ سەرپ قىلدى. ئۇ تەربىيىلىگەن ئوقۇغۇچىلاردىن مەمتىمىن 1990 - يىلى 5 - ئايدا ئۆتكۈزۈلگەن مەملىكەتلىك ئاز سانلىق مىللەت ياشلىرىنىڭ مىللىي چالغۇ مۇسابىقىسىدە 1 - دەرىجىلىك مۇكاپاتقا، مىجىت يۇنۇس مەدەنىيەت مىنىستىرلىكىنىڭ «مۇنەۋۋەر يېتەكچى» مۇكاپاتىغا ئېرىشتى. مىجىت يۇنۇس 2005 - يىل 10 - ئايدا مەملىكەت بويىچە ئۆتكۈزۈلگەن 2 - قېتىملىق جۇڭگو مەدەنىيەت - سەنئەت مەھكىمىسى مۇكاپاتى — مەدەنىيەت - سەنئەت ئىنستىتۇت مۇكاپاتىنىڭ يەككە ئورۇنداش تۈرى بويىچە تەنبۇر بىلەن «ئەجەم» نى ئورۇنداپ ئالتۇن مۇكاپاتقا، كوللېكتىپ ئورۇنداش تۈرى بويىچە كۈمۈش مۇكاپاتقا ئېرىشتى. 2005 - يىل 7 - ئايدا ئۆتكۈزۈلگەن مەملىكەتلىك تۇنجى نۆۋەتلىك ئالىي مەكتەپ ئوقۇغۇچىلىرى سەنئەت كۆرىكىدە ئۇ يېتەكچىلىك قىلغان «چەبىيات مۇقامى» 1 - دەرىجىلىك مۇكاپاتقا، ئۆزى مائارىپ مىنىستىرلىكىنىڭ «مۇنەۋۋەر يېتەكچى» مۇكاپاتىغا ئېرىشتى. ئۇ تەربىيىلىگەن ئوقۇغۇچىلاردىن ئابدۇۋەلى ساتتار 2008 - يىل 8 - ئايدا مەملىكەت بويىچە ئۆتكۈزۈلگەن 3 - قېتىملىق جۇڭگو مەدەنىيەت - سەنئەت مەھكىمىسى مۇكاپاتى — مەدەنىيەت - سەنئەت ئىنستىتۇت مۇكاپاتىنىڭ يەككە ئورۇنداش تۈرى بويىچە كۈمۈش مۇكاپاتقا ئېرىشتى. 2009 - يىل 2 - ئايدا نەنجىڭدا ئۆتكۈزۈلگەن مەملىكەتلىك 2 - نۆۋەتلىك ئالىي مەكتەپ ئوقۇغۇچىلىرىنىڭ سەنئەت كۆرىكىدە مىللىي چالغۇلارنى يەككە ئورۇنداش تۈرى بويىچە 1 - دەرىجىلىك مۇكا-

شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونى ئالىي مەكتەپ يەرلىك ئالاھىدە ۋە
مىللىيچە دەرسلىك قۇرۇلۇشى پىلانى تۈرىدىكى دەرسلىك

تەمبۇر دەرسلىكى

①

مىجىت يۈنۈس
شىرمۇھەممەت نۇراخۇن

شىنجاڭ مائارىپ نەشرىياتى

图书在版编目（CIP）数据

弹布尔教程：维吾尔文/米吉提·尤努斯，西尔买买提·努拉洪编·
乌鲁木齐：新疆教育出版社，2009.9

自治区高校地方特色和民文教材
ISBN 978 - 7 - 5370 - 7473 - 5

Ⅰ.①弹… Ⅱ.②米… Ⅲ.①维吾尔族 - 拨乐器 -
泰法 - 中国 - 维吾尔语（中国少数民族语言） Ⅳ.①J632.39

中国版本图书馆 CIP 数据核字（2009）第 167725 号

编　　辑：吾买尔·穆罕买德　　ئۆمەر مۇھەممەت　　مۇھەررىرى:
责任编辑：牙里坤·肉孜　　يالقۇن روزى　　مەسئۇل مۇھەررىرى:
制作五线谱：阿布都外里·阿布来提　　ئابدۇۋەلى ئابلەت　　نوتىسىنى تىزغۇچىلار:
责任校对：克依木·吐尔逊　　قەييۇم تۇرسۇن　　مەسئۇل كوررېكتورى:

自治区高校地方特色和民文教材建设计划立项教材
弹布尔教程（1）
（维吾尔文）
*
شىنجاڭ مائارىپ نەشرىياتى نەشر قىلدى
.http://www.xjjycbs.com
شىنجاڭ شىنخۇا كىتابخانىسى تارقاتتى
شىنجاڭ　　　　باستى
شىنجاڭ مائارىپ نەشرىياتى كومپيۇتېر مەركىزى تىزدى
*
فورماتى: 1092×787، 1/16؛ باسما تاۋىقى: 13.50
2009 ـ يىل 8 ـ ئاي 1 ـ نەشرى
2009 ـ يىل 8 ـ ئاي 1 ـ بېسىلىشى
تىراژى: 3000 - 1
ISBN 978 - 7 - 5370 - 7067 - 6
باھاسى: 50.00 يۈەن (ئىككى قىسىم)
نەشر ھوقۇقى بىزدە، باشقىلارنىڭ كۆپەيتىپ بېسىشىغا بولمايدۇ.
بېسىش ـ تۈپلەش سۈپىتىدە مەسىلە كۆرۈلسە ئالماشتۇرۇپ بېرىلىدۇ.
ئادرېس: ئۈرۈمچى شەھىرى غالىبىيەت يولى 187 ـ نومۇر
پوچتا نومۇرى: 830049؛ تېلېفون نومۇرى: 2870654 ,2863761(0991)

كىرىش سۆز

مۇزىكا — ئىنسانلارنىڭ ئەڭ قەدىمىي، ئەڭ ئومۇملاشقان ۋە تەسىرلەندۈرۈش كۈچى ھەممىدىن زور سەنئەت شەكىللىرىنىڭ بىرى. شۇنداقلا ئۇ، ئىنسانلارنىڭ مۇئەييەن ئۈن - ئاۋاز قۇرۇلمىلىرى ئارقىلىق، ئىدىيە ۋە ھېسسىياتنى ئالماشتۇرۇش ۋە ئىپادىلەشتە كەم بولسا بولمايدىغان ۋاسىتىسى، ئىنسانلار مەنىۋى تۇرمۇشىنىڭ ئورگانىك تەركىبىي قىسمى. مىللىي مۇزىكىلار مىللىي مەدەنىيەتنىڭ مۇھىم بىر خىل شەكلى ۋە يەتكۈزۈش ۋاسىتىسى بولۇش سۈپىتى بىلەن، ئۆزىگە مول مەدەنىيەت ۋە كۆپلىگەن تارىخىي مەزمۇنلارنى مۇجەسسەملەشتۈرگەن بولىدۇ، ئۇلار ئۆزىگە خاس بەدىئىي سېھرىي كۈچ ئارقىلىق ئۇزاق يىللىق تارىخىي كەچۈرمىشلەرگە ھەمراھ بولۇپ، كىشىلەرنىڭ مەنىۋى مەدەنىيەت ئېھتىياجىنى قاندۇرۇپ كەلگەن.

تەمبۇر ئۇيغۇر مۇزىكا سەنئىتى خەزىنىسىدىكى ئەڭ تەسىرچان، ئىپادىلەش كۈچى ئەڭ زور تارلىق چالغۇلارنىڭ بىرى. تەمبۇر دەرسى ھەر دەرىجىلىك سەنئەت مەكتەپلىرىمىزدە كۆپ يىللاردىن بېرى ئۆتۈلۈپ كېلىۋاتقان دەرس. تەمبۇر ئوقۇتۇشى ساھەسىدە ئىلگىرىكى ئۇستازلار تەمبۇر چېلىشنىڭ نەزەرىيىۋى قائىدىلىرىنى تۇرغۇزۇش، ئورۇنداش تېخنىكىلىرىنى قېلىپلاشتۇرۇش قاتارلىق جەھەتلەردە ئاز بولمىغان خىزمەتلەرنى ئىشلىدى. بولۇپمۇ پېشقەدەم تەمبۇر ئۇستازى، دوتسېنت شىرمۇھەممەت نۇراخۇن 2003 - يىلى تۈزگەن «تەمبۇر» دەرسلىكى تەمبۇرنىڭ تېخنىكىلىق نەزەرىيىسى ۋە ئورۇنداش ئۇسۇلى قېلىپلاشتۇرۇلغان تۇنجى دەرسلىك بولۇش سۈپىتى بىلەن شىنجاڭ سەنئەت ئىنستىتۇتىدا جۈملىدىن شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونىمىزدىكى سەنئەت مەكتەپلىرىدە، ئىشلىتىلىپ قىزغىن قارشى ئېلىندى. بۇ قېتىم بىز ئوقۇتۇش ئەمەلىيىتى جەريانىدا كۆرۈلگەن مەسىلىلەرنى نەزەرگە ئېلىپ، تەجرىبىلەرنى يەكۈنلەپ، مۇتەخەسسىسلەردىن پىكىر ئېلىپ تەمبۇرنىڭ تېخنىكىلىق نەزەرىيىسىنى ۋە ئورۇنداش ئۇسۇللىرىنى تېخىمۇ مۇكەممەللەشتۈرۈپ، تەمبۇر ئۆگىنىش ۋە تەمبۇردا مۇزىكا ئورۇنداشتا جەزمەن ئىگىلەشكە تېگىشلىك قائىدە - قانۇنىيەتلەرنى قېلىپلاشتۇرۇپ، شۇنداقلا مەشىق ئاھاڭلىرىنى يىللىقلار بويىچە ئاددىيلىقتىن مۇرەككەپلىككە قاراپ ئورۇنلاشتۇرۇپ بۇ «تەمبۇر دەرسلىكى» تۈزۈپ چىقىلدى.

دەرسلىكنىڭ نەشر قىلىنىشىغا ئاپتونوم رايونلۇق مائارىپ نازارىتى، شىنجاڭ مائارىپ نەشرىياتى ۋە شىنجاڭ سەنئەت ئىنستىتۇتى ئالاھىدە كۆڭۈل بۆلدى. دەرسلىكنىڭ نەزەرىيە قىسمىنى يېزىشقا پروفېسسور ئىمىن ئەخمىدى يېقىندىن ياردەمدە بولدى. تۈزۈش جەريانىدا شىنجاڭ سەنئەت ئىنستىتۇتى مۇزىكا فاكۇلتېتىنىڭ شۇجىسى رازاق نۇر، پروفېسسور گوگاڭ ۋە توقان سىماغۇل، دوكتور ئۆمەر مۇھەممەت، دوتسېنت ئابدۇكېرىم ئوسمان ۋە ئالىم قادىرلار قىزغىن قوللاپ قۇۋۋەتلىدى. دەرسلىكنى تەكشۈرۈپ بېكىتىشكە شىنجاڭ سەنئەت ئىنستىتۇتىنىڭ پروفېسسورى، مۇزىكىشۇناس سۇلايمان ئىمىن، شىنجاڭ مائارىپ ئىنستىتۇتىنىڭ پروفېسسورى، مۇزىكىشۇناس تۇرسۇنجان لېتىپ يەركەندى، شىنجاڭ سەنئەت يۇرتىنىڭ دۆلەتلىك 1 - دەرىجىلىك دىرىژورى ئابدۇراخمان ئايۇپ قاتارلىق مۇتەخەسسىسلەر قاتناشتى.

مۇندەرىجە

بىرىنچى بۆلۈم

تەمبۇر ھەققىدە قىسقىچە چۈشەنچە 2
تەمبۇرنىڭ ياسىلىشى ۋە قۇرۇلمىسى 5
1. تەمبۇر چالغۇسىنىڭ ئىسلاھ قىلىنىشى 6
2. تەمبۇرنىڭ ئۆلچەملىك قۇرۇلمىسى 8
1) تەمبۇر قۇرۇلمىسىدىكى بۆلەكلەرنىڭ ناملىرى 9
2) تەمبۇرنىڭ ياسىلىشى 10
3) تەمبۇرنىڭ سازلىنىشى ۋە ئاۋاز دائىرىسى 10
3. تەمبۇر چېلىشنىڭ ئاساسىي قائىدىلىرى 11
1) ئولتۇرۇش قائىدىسى 11
2) ناخۇن ياساش قائىدىسى 12
4. بەلگىلەر ھەققىدە ئىزاھات 14
1) ئوڭ قول بەلگىلىرى 14
2) سول قول بەلگىلىرى 15
3) دائىم قوللىنىلىدىغان مۇزىكا ئاتالغۇلىرى 19

ئىككىنچى بۆلۈم

تەمبۇر سازلاش مەشقى 22
قول كۆندۈرۈش مەشقلىرى 24
ئىككىگە بۆلۈنگەن ئاۋاز مەشقى 24
C چوڭ كۇي ئاۋاز باسقۇچى مەشقى 25
C چوڭ كۇي ئارىلاشما ئۇدار مەشقى 25
مەشق ئاھاڭ 26
C چوڭ كۇي 2 ئوكتاۋا ئاۋاز باسقۇچى مەشقى 27
C چوڭ كۇي 8 گە بۆلۈنگەن ئاۋاز باسقۇچى مەشقى 28
C چوڭ كۇي ئاۋاز باسقۇچى، پەللىمە ئاۋاز مەشقى 28
مەشق ئاھاڭ 29
C چوڭ كۇي پەللىمە ئاۋاز مەشقى 29

C چوڭ كۇي بارماق مەشقى 30
C چوڭ كۇي، ئۈچ تۇتاشما ئاۋاز باسقۇچ مەشقى 31
C چوڭ كۇي بارماق مەشقى 32
C چوڭ كۇي 3 گرادۇسلۇق بارماق مەشقى 33
كىچىك مەشىق ئاھاڭ 34
a كىچىك كۇي ئاۋاز باسقۇچى مەشقى 34
C چوڭ كۇي 16 گە بۆلۈنگەن ئاۋاز چېكىپ ئىلىش مەشقى 35
ئىلىپ چېكىش مەشقلىرى 37
C چوڭ كۇي تۆت گرادۇسلۇق بارماق مەشقى 38
قول كۆندۈرۈش مەشىق ئاھاڭى 39
C چوڭ كۇي بارماق مەشقى 39
مەشىق ئاھاڭ   ۋەتىنىمىز گۈللۈك باغ 40
C چوڭ كۇي چېكىتلىك ئاۋاز مەشقى 40
مەشىق ئاھاڭ   بالىلار مارشى 41
C چوڭ كۇي چېكىپ ئىلىش مەشقى 42
چەبىيات مۇقامىنىڭ 4 ـ مەشرىپى 42
C چوڭ كۇي قاتتىق چېكىش مەشقى 43
C چوڭ كۇي پەللىمە ئاۋاز مەشقى 43
C چوڭ كۇي $\frac{5}{8}$ ئۆدارلىق ئاۋاز باسقۇچى مەشىق 44
C چوڭ كۇي $\frac{5}{8}$ ئۆدارلىق بارماق مەشىق 44
a كىچىك كۇي ئاۋاز باسقۇچى پەللىمە ئاۋاز مەشقى 45
a كىچىك كۇي بارماق مەشقى 45
داھىي ماۋ زېدۇڭ 46
G چوڭ كۇي ئاۋاز باسقۇچ مەشقى 46
C چوڭ كۇي ئىلىپ چېكىش مەشقى 47
C چوڭ كۇي چېكىتلىك ئاۋاز مەشقى 47
G چوڭ كۇي بارماق مەشقى 48
G چوڭ كۇي 3 ئوكتاۋا پەللىمە ئاۋاز مەشقى 48
G چوڭ كۇي چېكىتلىك ئاۋاز مەشقى 49
G چوڭ كۇي بارماق مەشقى 49
G چوڭ كۇي بارماق مەشقى 50
G چوڭ كۇي بارماق مەشقى 50
e كىچىك كۇي ئاۋاز باسقۇچ مەشقى 52

e كىچىك كۈي $\frac{5}{8}$ ئۇدارلىق بارماق مەشقى 52
e كىچىك كۈي ئاۋازنى تەرتىپ چېلىش مەشقى 53
e كىچىك كۈي ئاۋاز باسقۇچ چېكىپ چېلىش مەشقى 53
e كىچىك كۈي مەشىق ئاھاڭ بىر پىيالە مەي 54
G چوڭ كۈي چېكىپ ئېلىش مەشقى 54
G چوڭ كۈي ئېلىپ چېكىش مەشقى 54
G چوڭ كۈي بارماق مەشقى 55
G چوڭ كۈي $\frac{6}{8}$ ئۇدارلىق بارماق مەشقى 55
G چوڭ كۈي $\frac{6}{8}$ ئۇدارلىق پەللىمە ئاۋاز بارماق مەشقى 56
G چوڭ كۈي $\frac{5}{8}$ ئۇدارلىق بارماق مەشقى 57
G چوڭ كۈي $\frac{5}{8}$ ئۇدارلىق بىزەك ئاۋاز مەشقى 57
دولان 58
ئاللا بالىخان 58
ئانا ئارزۇسى 58
G چوڭ كۈي بارماق مەشقى 59
G چوڭ كۈي بارماق مەشقى 60
e كىچىك كۈي پەللىمە ئاۋاز مەشقى 60
خۇشاللىق 61
سىگنال 62
C چوڭ كۈي 8 گە 16 گە بۆلۈنگەن تېپىلغۇ ئاۋازلار مەشقى 63
D چوڭ كۈي ئېلىپ چېكىش مەشقى 64
D چوڭ كۈي ئېلىپ چېكىش مەشقى 64
D چوڭ كۈي نوقۇلاش مەشقى 64
D چوڭ كۈي نوقۇلاش مەشقى 65
D چوڭ كۈي پەللىمە ئاۋاز مەشقى 66
D چوڭ كۈي نوقۇلاپ ئېلىش مەشقى 66
D چوڭ كۈي پەللىمە ئاۋاز مەشقى 67
C چوڭ كۈي بارماق مەشقى 67
C چوڭ كۈي بارماق مەشقى 68
a كىچىك كۈي پەللىمە ئاۋاز مەشقى 69
c چوڭ كۈي بارماق مەشقى 70

G چوڭ كۈي $\frac{7}{8}$ ئۇدارلىق بارماق مەشقى 71

D چوڭ كۈي تېيىلغۇ ئاۋاز مەشقى 72

G چوڭ كۈي تېيىلغۇ ئاۋاز مەشقى 72

D چوڭ كۈي بارماق مەشقى 73

G چوڭ كۈي تېيىلغۇ ئاۋاز مەشقى 74

D چوڭ كۈي بارماق مەشقى 75

F چوڭ كۈي مەرغۇللىتىش مەشقى 76

a كىچىك كۈي بارماق مەشقى 76

G چوڭ كۈي بارماق مەشقى 77

G چوڭ كۈي بارماق مەشقى 77

e كىچىك كۈي بارماق مەشقى 78

خۇشال ئەۋلادلار 79

G چوڭ كۈي چېكىتلىك ئاۋاز مەشقى 79

G چوڭ كۈي چېكىتلىك ئاۋاز مەشقى 80

پارتىزانلار مارشى 81

G چوڭ كۈي ئاكورد مەشقى 82

ئىناق دوستلار 82

G چوڭ كۈي تاق مەرغۇللىتىش مەشقى 84

D چوڭ كۈي تىرىلدىتىپ چېلىش مەشقى 84

D چوڭ كۈي پەللىمە ئاۋاز تىرىلدىتىپ چېلىش مەشقى 85

D چوڭ كۈي بارماق مەشقى 86

b كىچىك كۈي پەللىمە ئاۋاز مەشقى 87

خۇشال ساز 88

D چوڭ كۈي ئىلىپ چېكىش مەشقى 89

D چوڭ كۈي بارماق مەشقى 90

G چوڭ كۈي تۇتاشما ئاۋاز مەشقى 91

D چوڭ كۈي ئۇلانما ئاۋاز مەشقى 91

G چوڭ كۈي تېيىلغۇ، بىزەك ئاۋاز مەشقى 92

D چوڭ كۈي تۇتاشما ئاۋاز مەشقى 93

D چوڭ كۈي تۇتاشما، تېيىلغۇ ئاۋاز مەشقى 94

D چوڭ كۈي تېيىلغۇ، چېكىتلىك ئاۋاز مەشقى 94

G چوڭ كۈي بىزەك ئاۋاز مەشقى 95

G چوڭ كۈي تېيىلدۇرۇپ مەرغۇللىتىش مەشقى 96

A چوڭ كۈي پەللىمە ئاۋاز مەشقى 96

C چوڭ كۆي بارماق مەشقى 97
F چوڭ كۆي بارماق مەشقى 98
d كىچىك كۆي بارماق مەشقى 99
E چوڭ كۆي بارماق مەشقى 100
E چوڭ كۆي بارماق مەشقى 101

ئۈچىنچى بۆلۈم

گۈل ـ غۇنچە 104
گۈل 105
شۇنچىمۇ 108
سايرىدى خۇشال بۇلبۇل 112
گۈلزارەي 114
ئورما ناخشىسى 115
ئازاد زامان 117
خۇشاللىق 119
بىزنىڭ ناخشىمىز 121
لەۋەن يالا 124
قاپقارا قوي كۆزلۈكۈم 126
مەن ئۆلەرمەن 129
نودەر ئاكا ناخشىسى 131
نودەر ئاكا ناخشىسى 132
كۆز ئۇيقۇدا 133
ئاھ، ھېكىم 136
ھارۋىكەش ناخشىسى 138
ئالۋان ناخشىسى 140
ئا يەي 141
لەيلۇن (1) 144
لەيلۇن (2) 146
نادان 148
ھەي نادان (لەيلۇن 3) 149
گۈل ـ غۇنچە (لەيلۇن 4) 151
يار سېنىڭ دەردىڭ 153
ئاھ، خېنىم يامانلىماڭ 155

شەرۋانىخان 157
ئاق بېلىق 159
قادىر مەۋلان 160
مودەنخان 162
كوچا ناخشىسى (1) 164
كوچا ناخشىسى (2) 166
كوچا ناخشىسى (3) جانەي 168
كوچا ناخشىسى (4) نىگارىمسەن 171
كوچا ناخشىسى (5) سەمەنگاھىم 174
كوچا ناخشىسى (6) مەستۇن ھەيران 176
ئەۋرىشىم 179
چوڭ خانلەيلۇن 182
كىچىك خانلەيلۇن (1) 185
كىچىك خانلەيلۇن (2) 187
گۇلمەشۇق (1) 189
گۇلمەشۇق (2) 191
گۇل قىسقان مېنىڭ يارىم 193
گۇل شادىخان 195
جېنىم خېنىم 197
ئانارخان (1) 200
ئانارخان (2) 201
مەستون ھەيرانىنىڭ مەرغۇلى 203

بىرىنچى بۆلۈم

تەمبۇر ھەققىدە قىسقىچە چۈشەنچە

ئۇيغۇر خەلقىنىڭ ئەنئەنىۋى چالغۇسى تەمبۇر خۇددى جۇجىڭباۋ ئەپەندى «ئۇيغۇر مۇقاملىرىنىڭ تارىخى ھەققىدە قىسقىچە بايان» ناملىق ماقالىسىدە ئوتتۇرىغا قويغاندەك «ئۇيغۇرلارنىڭ ئەڭ قەدىمى، ئۇزۇن تارىخقا ئىگە چالغۇلىرىنىڭ بىرى»، «بەش تارلىق چالغۇ ئەسۋابلىرى ئۇيغۇرلارنىڭ ئەنئەنىۋى چالغۇ ئەسۋابلىرى بولۇپ، قەدىمكى كۇسەن تام سۈرەتلىرىدە ئىپادىلەنگەن بەش تارلىق چالغۇ ئەسۋابلىرى بۇنىڭ دەلىلى. ئۇيغۇرلار بەش تارلىق چالغۇ ئەسۋابلىرى ئاساسىدا تەمبۇرنى تەتقىق قىلىپ ياساپ چىققان»[1]. بەزى تەتقىقاتچىلار بۇ چالغۇنى ئەڭ دەسلەپتە ئەرەبلەر ئىجاد قىلغان دەپمۇ قارايدۇ. لېكىن، ئەرەبلەر ئىشلەتكەن بۇ چالغۇ تۆت ياكى ئالتە تارلىق بولۇپ، ئىككىسىنىڭ شەكىل تۈزۈلۈشى ئوخشىمىغاندىن باشقا، ئۇلار تەمبۇر دېگەن بۇ چالغۇنى ناخۇن بىلەن چېكىپ ئەمەس، كامانچە بىلەن ئورۇندايدۇ. ئۇيغۇرلارنىڭ بۇ چالغۇنى ئەرەبچە «تەمبۇر» دېگەن نام بىلەن ئاتىغىنىغا قاراپلا ئۇنى ئەرەبلەر ئىجاد قىلغان چالغۇ دېيىشكە بولمايدۇ. ئەلۋەتتە، مىلادىيە 10 - ئەسىرنىڭ ئالدى - كەينىدە ئىسلام دىنىنىڭ ئۇيغۇرلار رايونىغا كىرىشىگە ئەگەشكەن ھالدا، ئەرەب - پارس مەدەنىيىتىمۇ بىرلىكتە تارقالدى. ئەرەب - پارس تىللىرى ۋە بەزى ئاتالغۇلارمۇ تەدرىجىي ھالدا ئىلىم - پەن ساھەسىگە، مەدەنىيەت، ئەدەبىيات - سەنئەت ساھەسىگە، كىشىلەرنىڭ ئىسىملىرىغا، ئۇيغۇر مۇقاملىرى ۋە چالغۇلارنىڭ ناملىرىغا قەدەر سىڭىپ كىردى. شۇ مۇناسىۋەت بىلەن ئۇيغۇر چالغۇ ئەسۋابى بولغان تەمبۇرنىڭ ئىسمىمۇ ئەرەبچە ئاتالدى. لېكىن، خۇددى باشتا ئوتتۇرىغا قويغاندەك بۇ ئەھۋال تەمبۇرنىڭ ئەرەب چالغۇسى ئىكەنلىكىنى ئىسپاتلاپ بېرەلمەيدۇ.

تەمبۇر ھەققىدىكى ئەپسانە - رىۋايەت، تارىخىي ماتېرىياللارمۇ تەمبۇرنىڭ ئۇيغۇر چالغۇلىرى ئىچىدىكى ئورنىنى، ئۇنىڭ تولىمۇ قەدىمى چالغۇ ئىكەنلىكىنى سەمىمىزگە سالىدۇ. ئاتاقلىق ئۇيغۇر شائىرى، مۇزىكشۇناسى موللا ئەسمەتۇللا بىننى نېمەتۇللا مۆجىزى مىلادىيىنىڭ 1854 — 1855 - يىللىرى يازغان «تەۋارىخى مۇسىقىيۇن» دا، «نۇھ ئەلەيھىسسالامنىڭ ئوغلى يافەسنىڭ تۈرك ئىسىملىك بىر ئوغلى بار ئىدى. خۇدايىتائالا ئۇنىڭغا بىر ئوغۇل ئاتا قىلدى. ئۇ بۇ ئوغۇلنىڭ ئىسمىنى خەرىز دەپ قويدى. بۇ ئوغۇل چوڭ بولغاندا غىزاغا تۈز سېلىپ يېيىشنى، تەمبۇر، باربىت، ئودلارنى ياساپ چېلىشنى كەشىپ قىلىپ، ئۇنى ئالەم خەلقىگە ئۆگەتتى. ئۇ زامانلاردا ئاتا - ئانىسى، بالىلىرى ئۆلۈپ كەتكەن كىشىلەر مۇسىبەت ماتىمىدە تەمبۇر چېلىپ يىغلاپ، ئاندىن ئۆلۈكنى كۆيدۈرىدىغان قائىدە بار ئىدى. يەركەنت، خوتەن رايونلىرىنى شۇ خەرىزنىڭ ئەۋلادلىرى ئاۋات قىلغان، ئۇ زامان-

دىن ھازىرغىچە 5850 يىل ئۆتكەن. ئۇ چاغلاردا تەمبۇرغا قوي - ئۆچكىنىڭ ئۇچەي - پەي-
لىرىدىن تار ئېشىپ سالاتتى»[2] دەپ يېزىلغان. مۆجىزى تىلغا ئالغان يەركەنت، خوتەن
رايونلىرى شۇ چاغلاردىلا ئۇيغۇر مەدەنىيىتىنىڭ شەكىللىنىشىدە زور رول ئوينىغان
رايونلارنىڭ بىرى ئىدى. تەمبۇرنىڭ مۆجىزى ياشىغان ۋە مۇشۇ كىتابنى يازغان ۋاقىتتىن
بەش مىڭ يىل ئىلگىرى مەۋجۇت ئىكەنلىكىنىڭ ئۆزىلا ئۇنىڭ ناھايىتى قەدىمى چالغۇ ئى-
كەنلىكىدىن شۇنداقلا ئەرەب دۇنياسى تەمبۇر دېگەن سازنى ئىجاد قىلىشتىن ناھايىتى بۇ-
رۇنلا ئۇيغۇرلار رايونىدا بارلىققا كەلگەنلىكىدىن بىزنى خەۋەردار قىلىدۇ. شۇنداقلا، بۇ
گەرچە قويۇق ئەپسانە تۈسىنى ئالغان بايان بولسىمۇ، لېكىن ئۇنىڭدىن تەمبۇردىن ئىبارەت
بۇ چالغۇنىڭ تارىخىنىڭ ئۇزۇنلۇقى، كىشىلەرنىڭ كۆندىلىك تۇرمۇشىدا كەم بولسا بولماي-
دىغان بىر خىل مەنىۋى قورالغا ئايلىنىپ قالغانلىقىنى چۈشىنىپ يەتكىلى بولىدۇ.
يەنە بەزى رىۋايەتلەردە تەمبۇرنى قەدىمكى گرېك پەيلاسوپى ئارىستوتېل (مىلادىيىدىن
بۇرۇنقى 322 — 384 - يىللار) كەشىپ قىلغان دېيىلىدۇ. مۇشۇلارغا ئاساسەن، 17 - ئە-
سىردە بۇخارادا ياشىغان مۇزىكا ئالىمى دەرۋىش ئەلى چاڭى ئۆزىنىڭ «رىسالەئى مۇسىقى»
(مۇزىكا رىسالىسى) ناملىق ئەسىرىدە تەمبۇر ئاتالغۇسىنىڭ ئېتىمولوگىيىسىنى چۈشەندۈ-
رۈپ، تەمبۇر ئاتالغۇسىنىڭ گرېكچە سۆز ئىكەنلىكىنى تىلغا ئالىدۇ ۋە تەمبۇرنى «چال-
غۇلارنىڭ شاھى» دەپ ئۇستۇن باھالايدۇ[3]. ئۆزبېكىستانلىق مۇزىكىشۇناس سى. ئەزىزوف
ئۆزىنىڭ «ئۆزبېك مۇزىكىسىنىڭ لۇغىتى» ناملىق كىتابىدا بۇ ھەقتە توختىلىپ، «ئود،
تەمبۇر، چاڭ، ئاي قاتارلىق چالغۇلارنى ئوتتۇرا ئەسىردىكى رىسالىلار ئاپتورى دەرۋىش ئەلى
چاڭى ئەڭ قەدىمكى چالغۇ ئەسۋابلىرى دەپ ھېسابلىدى»[4] دېگەن مەلۇماتنى ئوتتۇرىغا قو-
يىدۇ. تېمورىيلار دەۋرى (1369 — 1506 - يىللار) دە ياشىغان ئاتاغلىق شائىر ئەھمەدى ئۆ-
زىنىڭ «مۇنازىرە ۋە مۇباھەسە» ناملىق ئەسىرىدە «تەمبۇرنىڭ ئاجايىپ ئاھاڭى، نالە - زارى
تاشنىمۇ ئېرىتىۋېتىدۇ»[5] دەپ يازىدۇ.
ئىتالىيىلىك ساياھەتچى ماركوپولو (1245 — 1294 - يىللار) موڭغول ئىمپېرىيىسىنى
ئارىلىغان كۈنلەردە ئىككى تارلىق تەمبۇر چالغان سازەندىلەرنى كۆرگەنلىكىنى يازغان.
بېھزادنىڭ رەسىملىرىدە شۇ خىل تەمبۇرنىڭ تەسۋىرى بېرىلگەن[6].
بىز يۇقىرىقى بايانلار ئارقىلىق تەمبۇرنىڭ ئەڭ باشتا ئىككى تاردىن تۈزۈلگەن قەدىمكى
چالغۇ ئىكەنلىكىنى، شۇنداقلا ئۇيغۇر ئەنئەنىۋى چالغۇلىرى ئىچىدە ئىنساننىڭ يۈرىكىنى
تىترەتكۈدەك سېھرىي كۈچكە ئىگە چالغۇ ئىكەنلىكىنى بىلىۋالالايمىز.
يىغىپ ئېيتقاندا، ئۇيغۇرلار ئوتتۇرا ئاسىيادىكى ئەڭ قەدىمكى مەدەنىيەتلىك مىللەتلەر-
نىڭ بىرى بولۇپ، ئۇلار ئۇزاق ئەسىرلىك تارىخىي تەرەققىيات جەريانىدا مول ماددىي، مەنە-
ۋى مەدەنىيەت يارىتىپ، ئوتتۇرا ئاسىيانىڭ «مەدەنىيەت ئۇستازى»[7] دەيدىغان شەرەپلىك
نامغا مۇيەسسەر بولغان. ئۇيغۇر مۇزىكا سەنئىتىمۇ ئۇيغۇر مەدەنىيىتىنىڭ مۇھىم بىر تەر-
كىبى سۈپىتىدە يۈكسەك دەرىجىدە تەرەققىي قىلغان. قەشقەر، كۇچا، باي، تۇرپان، قۇمۇل

قاتارلىق يۇرتلاردىكى ئاسار ئەتىقىلەردە، تام رەسىملىرى ۋە قىيا تاش ئويمىلىرىدا ئەكس ئەتتۈرۈلگەن رەسىملەردىكى ساز چېلىپ، نەغمە ـ ناۋا قىلىپ ئولتۇرغان سازەندىلەرنىڭ چالغۇلىرى قاتارىدا تەمبۇرنىڭمۇ بولغانلىقى، بۇ ھەقتە ئوتتۇرا ئاسىيادىكى تارىخىي ماتېرىياللاردا كۆپلىگەن خاتىرىلەرنىڭ قالدۇرۇلغانلىقى ئۇيغۇر مىللىي چالغۇلىرى ئىچىدىكى تەمبۇرنىڭ ئۇيغۇر مۇزىكىلىرىدىكى مۇھىم ئورنىنى، ئۇنىڭ ئاۋام ـ پۇقرا ئىچىدىكى ئىناۋىتىنى ۋە ئۇنىڭ ئۆزگىچە خاس ئالاھىدىلىكىنى دەلىللەپ بېرىدۇ.

تەمبۇرنىڭ ياسىلىشى ۋە قۇرۇلمىسى

تەمبۇر ئۇيغۇرلارنىڭ ئەڭ قەدىمكى كلاسسىك چالغۇلىرىدىن بىرى بولۇش ھالىتىدە ئۆزىگە خاس مۇكەممەل قۇرۇلما، كۆركەم شەكىل ۋە ياڭراق، يېقىملىق، مۇڭلۇق ساداسى بىلەن باشقا چالغۇلاردىن ئالاھىدە پەرقلىنىدۇ.

تەمبۇرنى ئۆزبېك، تاجىك خەلقلىرىمۇ ئۇيغۇرلارغا ئوخشاش قەدىمدىن تارتىپ ئىشلىتىپ كەلگەن. لېكىن، ئۇيغۇرلار ئىشلىتىدىغان تەمبۇر بىلەن باشقا مىللەتلەر ئىشلىتىدىغان تەمبۇردا روشەن پەرق بار. ئالايلۇق، ئۆزبېك، تاجىك تەمبۇرلىرىدا ئۈچ تال پولات سىم ئىشلىتىلىدۇ. پەدە سانى 17 بىلەن 20 ئارىلىقىدا بولىدۇ. شەكلى ئۇيغۇر تەمبۇرىغا ئوخشىغاندەك قىلسىمۇ، لېكىن دەستىسى قىسقا، سېپى ئىنچىكە بولىدۇ. ناخۇنى سىمدىن ئەمەس، بەلكى پولاتتىن خۇددى ئويماققا ئوخشاش ياسىلىدۇ. بۇنىڭدىن باشقا ئەل ئىچىدىكى تەمبۇرلارمۇ بىر - بىرىگە ئوخشاش بولمايدۇ. ئۇلارنى يۇقىرى ئاۋازلىق تەمبۇر، ئوتتۇرا ئاۋازلىق تەمبۇر ۋە تۆۋەن ئاۋازلىق تەمبۇر دەپ بىرنەچچىگە بۆلۈشكە بولىدۇ.

تەمبۇر ئومۇمەن ئۆز قۇرۇلمىسىغا لايىق چېلىش ئۇسۇلىغا ئىگە چالغۇ ئەسۋابى بولۇپ، چەكمە چالغۇلار قاتارىغا كىرىدۇ. مۇنداقچە ئېيتقاندا، تەمبۇر، دۇتار، باربىت، چاڭ، قالۇن قاتارلىق چالغۇلار چېكىپ چېلىنىدۇ. تەمبۇر مەخسۇس ياسالغان ناخۇن بىلەن چېلىنىدۇ. غۇلجا شەھىرىدە ياشىغان ھۇسىيىن تەمبۇر (1902 — 1937 - يىللار) دېگەن كىشى تەمبۇرنى زەخمەكتە چېلىشنى ئەپسىز كۆرۈپ، 1920 - يىللىرى قولىغا سىم باغلاپ تەمبۇر چېلىشنى ئىجاد قىلغان. بۇ سىم ناخۇن دەپ ئاتالغان. 1930 - يىللارغا كەلگەندە بۇ خىل سىم ناخۇن ئىلى رايونىدا رەسمىي ئومۇملاشقان. ئەلۋەتتە، ناخۇن پارسچە تىرناق دېگەن سۆز بولۇپ، ئەينى زامانلاردا تەمبۇرنى ھېچقانداق باشقا ئەسۋابسىز ئوڭ قول بىگىز بارماقنىڭ تىرنىقى بىلەن چالغىلى بولىدىغانلىقىنى پەرەز قىلغىلى بولىدۇ. مۇشۇ تۈپەيلى، تىرناق بىلەن چېلىش تەدرىجىي يوسۇندا سىم ناخۇن بىلەن چېلىشقا كۆچكەن.

تەمبۇر يۇقىرىدا تىلغا ئالغاندەك، قۇرۇلما جەھەتتىن ساتار، دۇتار، باربىتقا ئوخشاپ كېتىدۇ. لېكىن بۇ چالغۇلار ئۆزئارا بىر - بىرىدىن بېشىنىڭ چوڭ - كىچىكلىكى، دەستىسىنىڭ ئۇزۇن - قىسقىلىقى، تارلىرىنىڭ ئورۇنلىشىشىنىڭ ئوخشىماسلىقى، پەدىلىرىنىڭ ئاز - كۆپلۈكى، ئاۋاز تۇسىنىڭ ئوخشىماسلىقى قاتارلىق جەھەتتە پەرق قىلىدۇ.

1. تەمبۇر چالغۇسىنىڭ ئىسلاھ قىلىنىشى

تەمبۇر ئۇيغۇر ئەنئەنىۋى مىللىي چالغۇلىرى ئىچىدە ئاۋازىنىڭ جاراڭلىق، مەردانە، جازىبىلىكلىكى بىلەن دىققەتكە سازاۋەر. ئۇ ساتارغا قارىغاندا ئۇزۇنراق، زىلۋاراق بولىدۇ. تەڭشەش بىلەن ئاۋاز تۇسىمۇ باشقا چەكمە چالغۇلاردىن پەرقلىنىدۇ. لېكىن ئۇ ئۇيغۇر ئون ئىككى مۇقامىنىڭ ئاھاڭلىرىغا ئەڭ مۇۋاپىق تەڭكەش قىلىنىدىغان چالغۇ بولغاچقا، ئۇيغۇرلارنىڭ نەچچە مىڭ يىللىق ئىجتىمائىي تۇرمۇشى، جەڭگىۋار ھاياتى ۋە ناچار جۇغراپىيىلىك مۇھىت بىلەن بولغان كۆرەشلەردە ئۇلارنىڭ قايغۇ ـ ئەلەملىرى، ئازاب ـ ئوقۇبەتلىرى، غەزەپ ـ نەپرەتلىرى، شاد ـ خۇراملىقى، توي مەرىكىلىرى، مەشرەپ سورۇنلىرى، باغ سەيلىلىرىدە ئۆزىدىكى ئۆزگىچە پۇراق بىلەن يالغۇز سازەندىلەرنىلا ئەمەس، ئاڭلىغۇچىلارنىمۇ ئۆزىگە مەھلىيا قىلغان. بۇ ھەقتە «تەۋارىخى مۇسىقىيۇن» دا: مەۋلانە ساھىب بەلخى «تەمبۇرنى سېھىرلىك بىر تەرزدە سۆزلىتەتتى. بابۇر شاھ ئۇنىڭدىن بىردەممۇ ئايرىلمايتتى ... بىر كۈنى كابۇل شەھىرىدىكى بىر باغدا شاھانە ئولتۇرۇش ئۇيۇشتۇرۇلۇپ، ئۇلۇغ زاتلار، ئەمىر ـ ۋەزىرلەر، ئۆلىما ۋە ئەۋلىيالارنىڭ ھەممىسى يىغىلدى ... بابۇر شاھ مۇزىكىغا ئىشارەت قىلغانىدى، بۇ ئەزىز تەمبۇرنى قولىغا ئېلىپ چوڭ ئىراق مۇقامىغا چېلىشقا باشلىدى. مۇزىكا ئىككىنچى ئەۋجىدىن ئۆتۈپ ئۈچىنچى ئەۋجگە يەتكەندە بىر بۇلبۇل كېلىپ تەمبۇرنىڭ قۇلىقىغا قونۇۋېلىپ سايراشقا باشلىدى. مەجلىس ئەھلى چۇقان ـ سۈرەن كۆتۈرۈشتى. بىرمۇنچە كىشىلەر يىغلاپ بىھوش بولۇپ يىقىلىشقا باشلىدى. بۇلبۇل يىراقىن ئۇچۇپ كېلىپ تەمبۇرغا ئۆزىنى ئۇرۇشقا باشلىدى ۋە يەتتە ـ سەككىز قېتىم ئۆزىنى تەمبۇرغا ئۇرغاندىن كېيىن يەرگە چۈشۈپ ئۆلدى»[8] دەپ يېزىلغان.

ئۇيغۇر چالغۇلىرى جۇملىدىن تەمبۇر مۇشۇنداق سېھرى كۈچكە ئىگە بولغان بولسىمۇ، لېكىن ئۆتكەن ئەسىرنىڭ كېيىنكى يېرىمىدىن ئىلگىرى ئۇنىڭ شىنجاڭنىڭ ھەرقايسى رايونلىرىدىكى ئومۇملىشىش ئەھۋالى ئوخشاش بولمىغان. مەسىلەن: مەيلى كلاسسىك ئون ئىككى مۇقام ياكى يەرلىك مۇقاملارنى ئورۇنداشتا بولسۇن، مەيلى يەرلىك مەشرەپ ۋە ئەل نەغمىلەردە بولسۇن، ھەرقايسى رايونلاردىكى چالغۇلارنىڭ ئىشلىتىلىشىدە مەلۇم پەرق ساقلانغان. قۇمۇل رايونىدا قۇمۇل غېجىكى، قەشقەر رايونىدا راۋاب، تۇرپاندا ناغرا ـ سۇناي، دولان مۇقاملىرىدا دولان راۋابى ۋە قالۇن ئاساسلىق چالغۇ ئورنىدا تۇرۇپ كەلگەن. كلاسسىك ئۇيغۇر ئون ئىككى مۇقامىنى ئورۇنداشتىمۇ قەشقەر رايونىدا ساتار، ئىلى رايونىدا تەمبۇر ئاساسلىق چالغۇ بولغان. ئەينى چاغدا ئىلىدا ئۆتكەن ئاتاقلىق چالغۇچىلاردىن ھەسەن تەمبۇر، روزى تەمبۇر، ھۈسىيىن تەمبۇر، سۇلتانمۇرات، جامى ئاكا، مەتتاھىر، غوپۇر يۇسۇپ، ئابدۇنەبى قاتارلىقلار كېيىنكى ئەۋلادلارنىڭ تەمبۇر ئورۇنداش ماھارىتىگە چوڭقۇر ئاساس سالغان. 1958 ـ يىلى ئۈرۈمچىدە سەنئەت ئوتتۇرا تېخنىكومى — شىنجاڭ

سەنئەت مەكتىپى قۇرۇلۇپ، 1960 ـ يىلى شىنجاڭ سەنئەت ئىنستىتۇتى دەرىجىسىگە كۆتۈرۈلگەندىن كېيىن، مۇزىكا فاكۇلتېتىدىكى مىللىي مۇزىكا ئوقۇتۇشىدا تەمبۇر چېلىش كەسىپ تەرىقىسىدە يولغا قويۇلدى. مۇساجان روزى، ھۇسەنجان جامىيلەرنىڭ تەمبۇر ئورۇنداشتىكى ماھارىتى دەرسلىككە كىرگۈزۈلدى. شۇنداقلا ھەرقايسى جايلاردىكى تەمبۇر ھەققىدىكى تونۇش ۋە تەمبۇرنىڭ قۇرۇلمىسىدىكى پەرقلەرنىڭ ئوخشىماسلىقىغا ئاساسەن، تەمبۇردىن ئىبارەت بۇ چالغۇنى ئەتراپلىق تەتقىق قىلىش قىزغىنلىقى بارلىققا كەلدى.

ئۆتكەن ئەسىرنىڭ 1970 ـ يىللىرىدىن ئىلگىرى تەمبۇر قۇرۇلما جەھەتتىن چوڭ ـ كىچىكلىكى، ئۇزۇن ـ قىسقىلىقى، چېلىش ئۇسۇلى جەھەتتىلا پەرقلىنىپ قالماي، ئاۋاز دائىرىسى، سازلىنىشى جەھەتلەردىمۇ ئوخشاش بولمىغاچقا، بۇ ئەھۋال سەنئەت ئوقۇتۇشى بىلەن شۇغۇللىنىۋاتقانلارنى جۈملىدىن مۇزىكا ئوقۇتقۇچىلىرىنى، تەمبۇر ئورۇندايدىغان مۇزىكانتلارنى تەمبۇرنى ئىسلاھ قىلىش ھەققىدە ئويلىنىشقا مەجبۇرلىدى. ئالايلۇق: 60 ـ يىللاردا قەشقەر رايونىدىكىلەر تەمبۇرنى ئادەتتىكى تەمبۇر ۋە ئىلى تەمبۇرى دەپ ئايرىغان. ئىلى تەمبۇرى نىسبەتەن چوڭراق، قەشقەر تەمبۇرى كىچىكرەك، نازۇكراق بولغان. قەشقەر تەمبۇرى ئوتتۇرىدىكى بىر تار بىلەن ئالدىدىكى ئىككى تار ئوخشاش سازلانغان. ئارقا بىر جۈپ تار بەش گرادۇس مۇناسىۋەتتە سازلانغان. چالغاندا زەخمەك بىلەن چېلىنغان. بۇ ئەھۋالمۇ ئەل ئىچىدىكى تەمبۇر چالغۇسىنى بىرلىككە كەلتۈرۈش لازىملىقىنى ئىپادىلىگەن.

يەنە بىر ئەھۋال شۇكى، ئۇ چاغدىكى تەمبۇرلارنىڭ پەدىسى زەي بىلەن باغلىنىپ كەلگەن. زەي بىلەن باغلانغان پەدىسىنىڭ ئاسان ئۇپراپ كېتىدىغانلىقى، تەمبۇرنىڭ ئېگىز ئاۋاز دائىرىسىدىكى چاپلانغان قومۇش پەدىلىرىنى باسقاندا ئاۋاز تۇتۇق چىقىدىغانلىقى، تەمبۇرنى چېكىپ چېلىش جەريانىدا ئوڭ قول خەرەكنىڭ كەينىدىكى سىمغا تېگىپ كەتسە ئاۋازنىڭ ئۆزگىرىپ، سازلىنىش ھالىتىنىڭ بۇزۇلىدىغانلىقى قاتارلىق ئاجىزلىقلار ئوقۇتقۇچىلار ۋە مۇزىكانتلارنىڭ تەمبۇرنى ئىسلاھ قىلىش ئىرادىسى تېخىمۇ چىڭىتقان. نەتىجىدە پىشقەدەم مىللىي مۇزىكا ئۇستازى مۇساجان روزى ئالدى بىلەن تەمبۇرنىڭ پەدىسىنى خىمىيىلىك تالا بىلەن باغلىغان. تەمبۇرنىڭ بوغۇزىدىكى ئېگىز ئاۋاز قىسمىغا قوشۇمچە يۇزلۇك سېلىپ، تەمبۇر خەرىكىنىڭ كەينىگە بىلىق شەكىللىك ئالىقانلىق ئورنىتىپ، تەمبۇرنى ئەسلىي ئۇزۇنلۇقىدىن 10cm ئەتراپىدا قىسقارتقان. يۇزلۇككە سېلىنىدىغان ئۇجمە يۇزلۇك ئورنىغا تۇڭمۇ ياغىچى (铜木) دىن يۇزلۇك سېلىپ، تەمبۇرنى تېخىمۇ كۆركەم، چېلىشقا ئەپلىك، ئاۋازى ياڭراق، پەدىلىرى ئۇپرىمايدىغان ھالەتكە كەلتۈرگەن. 1960 ـ يىللاردىن باشلاپ ئېلىپ بېرىلغان بۇ ئىسلاھات ئالدى بىلەن شىنجاڭ سەنئەت ئىنستىتۇتىدا ياخشى ئۈنۈمگە ئېرىشكەن. 1970 ـ يىللارغا كەلگەندە جەمئىيەتكە يۇزلىنىپ، ئاپتونوم رايون تەۋەسىدىكى ھەرقايسى ئۆمەكلەر، سازەندىلەر، ئەلنەغمىچىلەر ئورتاق ئىشلىتىدىغان بولغان. ھەتتا قوشنا دۆلەتلەردىمۇ مۇشۇ خىل تەمبۇر ئومۇملاشقان.

2. تەمبۇرنىڭ ئۆلچەملىك قۇرۇلمىسى

تەمبۇر ئىسلاھ قىلىنغاندىن كېيىن، قۇرۇلما ئۆلچىمى جەھەتتە ئاساسەن تۆۋەندىكىچە بىرلىككە كەلتۈرۈلدى:

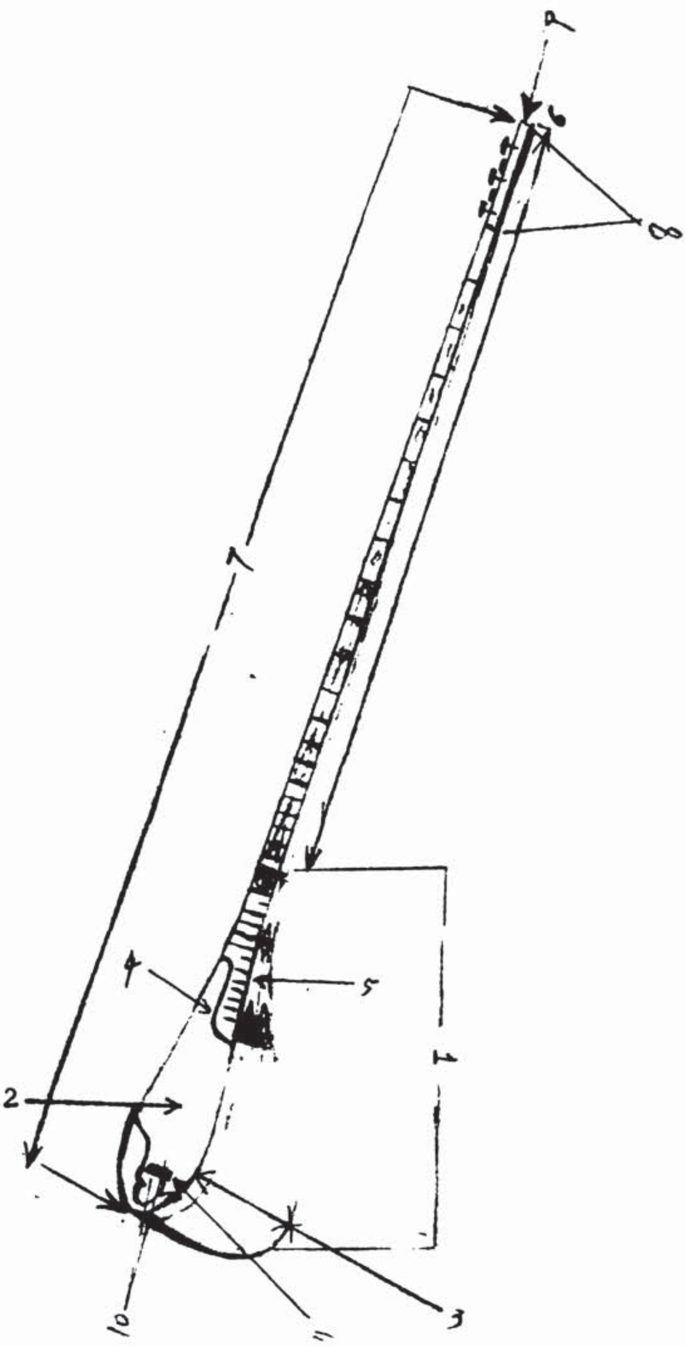

① تەمبۇر بېشىنىڭ ئۇزۇنلۇقى 42cm ② يۈزلۈكنىڭ كەڭلىكى 16cm — 17cm
③ بېشىنىڭ چوڭقۇرلۇقى 14cm ④ بوغۇز يۈزىنىڭ كەڭلىكى 8cm ⑤ بوغۇز ئايلانمى-
سى 18cm ⑥ تەمبۇر دەستىسىنىڭ ئۇزۇنلۇقى 100cm ⑦ تەمبۇرنىڭ ئومۇمىي ئۇزۇنلۇقى
142cm — 138cm ⑧ قۇلاق ئورنىنىڭ ئۇزۇنلۇقى 14cm ⑨ تەمبۇر دەستىسىنىڭ ئۇچى-
نىڭ كەڭلىكى 2cm ⑩ خەرەكنىڭ ئۇزۇنلۇقى 3.5cm ⑪ خەرەكنىڭ ئېگىزلىكى 1.5cm

1) تەمبۇر قۇرۇلمىسىدىكى بۆلەكلەرنىڭ ناملىرى

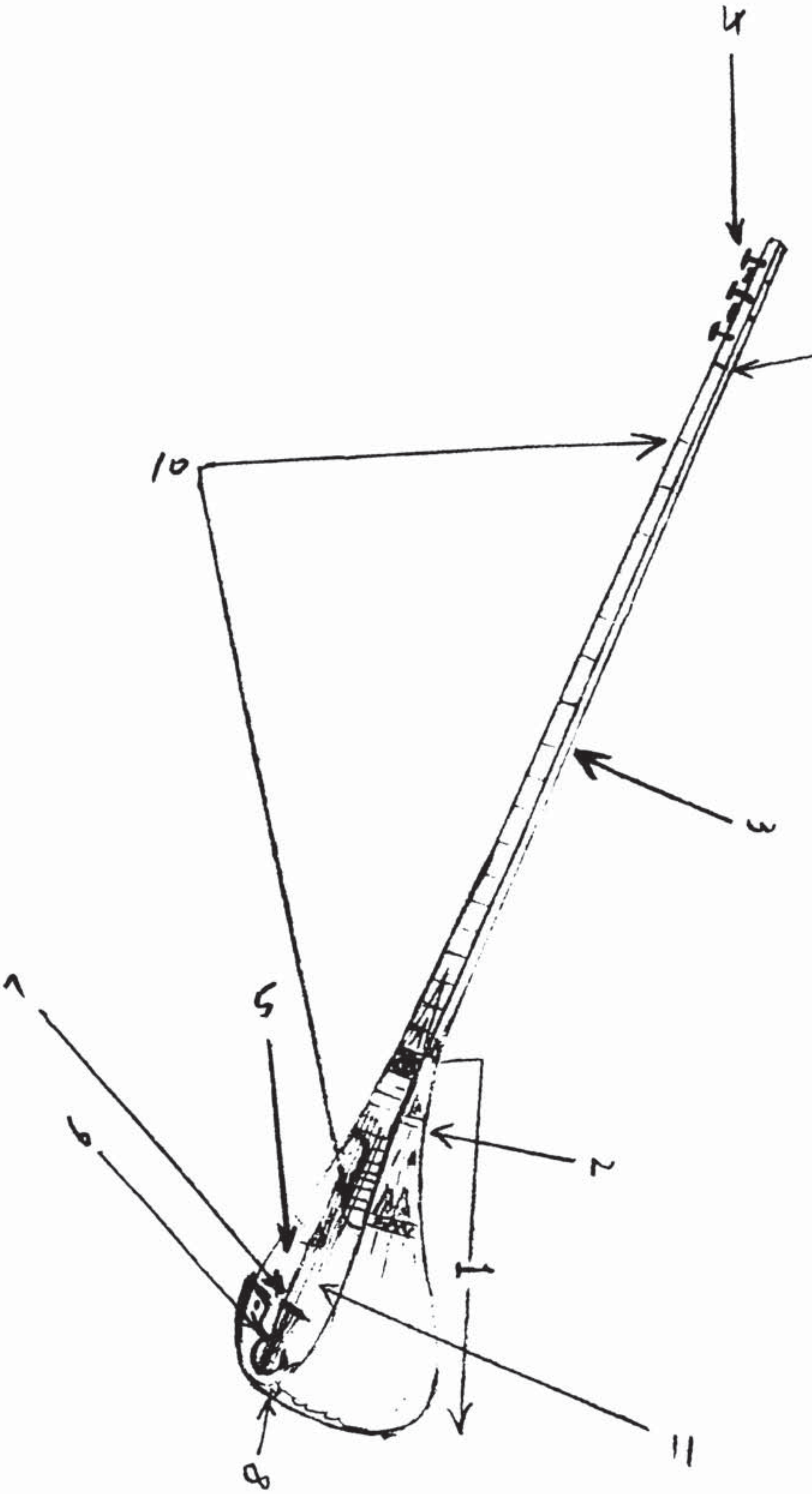

① تەمبۇر بېشى ② تەمبۇر بوغۇزى (بوينى) ③ تەمبۇر دەستىسى (سېپى) ④ تەم-
بۇر قۇلىقى ⑤ تەمبۇر يۈزلۈكى ⑥ ئالىقانلىق ⑦ خەرەك ⑧ سىم ئىلغۇ (تار ئىلغۇ)
⑨ باش خەرەك ⑩ ئومۇمىي پەدىلەر ⑪ تار (ئالدى، ئوتتۇرا، كەينى تارلار)

2) تەمبۇرنىڭ ياسىلىشى

تەمبۇر ئۇزاق تارىخىي جەريانلاردىن بۇيان ئاساسەن ئۈجمە ياغىچىدىن ياسىلىپ كەلگەن، ئايرىم ھاللاردا ئۆرۈك ياغىچى، چىنار ياغىچى ۋە باشقا ياغاچلاردىن ياسالسىمۇ، لېكىن ئۈجمە ياغىچىدىن ياسالغان تەمبۇر يەنىلا ئاساسىي ئورۇندا تۇرىدۇ. ئۈجمە ياغىچى قۇرۇغاندىن كېيىن ياسالغان تەمبۇر ھەم يەڭگىل بولىدۇ، ھەم قېيىپ كەتمەيدۇ، ياكى بولمىسا يېرىلمايدۇ. ۋاقتى ئۇزارغانسېرى تاشقى كۆرۈنۈشىمۇ چىرايلىق بولۇپ كېتىدۇ.

3) تەمبۇرنىڭ سازلىنىشى ۋە ئاۋاز دائىرىسى

تەمبۇرنىڭ ئاۋازى ئاساسەن ئوتتۇرا ئاۋازغا مايىل بولىدۇ. قەشقەر رايونىدا دەسلەپ ياسالغان تەمبۇردا پەقەت 17 ياكى 18 پەدە بولۇپ، ئۇ تەمبۇرنىڭ سازلىنىشى ۋە ئاۋاز دائىرىسىمۇ ھازىرقى تەمبۇرلارنىڭكىگە ئوخشىمىغان. ئۆتكەن ئەسىرنىڭ كېيىنكى يېرىمىغا كەلگەندە تەمبۇرنىڭ سازلىنىشىدا ئۆزگىرىش بولغان ھەمدە ئاۋاز دائىرىسىگە بىر ئوكتاۋا قوشۇلۇپ، بۇرۇنقى ئىككى ئوكتاۋادىن ئۈچ ئوكتاۋاغا كۆپەيگەن. پەدىلىرىمۇ بۇرۇنقى 17 ـ 18 پەدىدىن 34 پەدىگە يەتكەن. بۇ ئەلۋەتتە بىز يۇقىرىدا تىلغا ئالغان ئىسلاھاتنىڭ نەتىجىسى.

تەمبۇرنىڭ سازلىنىشى ئۇنىڭغا ئىشلىتىدىغان سىم تار بىلەنمۇ مۇناسىۋەتلىك بولىدۇ. تەمبۇرنىڭ ئالدى تەرىپىدىكى بىر جۈپ تار بىلەن ئوتتۇرىدىكى تارغا ئاساسەن 32 نومۇرلۇق سىم سېلىنىدۇ. ئارقا تەرىپىدىكى تار سەل توم بولۇپ، ئۇنىڭغا 31 ـ نومۇرلۇق سىم سېلىنىدۇ. تارلارنىڭ سازلىنىشىدا ئوتتۇرىدىكى تار روياللىنىڭ كىچىك ھەرپلىك گۇرۇپپىسىدىكى d ئاۋازغا، ئارقىدىكى تار d ئاۋازدىن 4 گرادۇس تۆۋەن بولغان چوڭ ھەرپلىك گۇرۇپپىدىكى A ئاۋازغا، ئالدىدىكى تار d ئاۋازدىن 5 گرادۇس تۆۋەن بولغان چوڭ ھەرپلىك گۇرۇپپىدىكى G ئاۋازغا تەڭ قىلىپ سازلىنىدۇ. ئارقا تەرىپىدىكى سىم تار سەل توم بولۇپ، ئۇنىڭغا 31 رەزمىرلىك سىم ئىشلىتىلىدۇ.

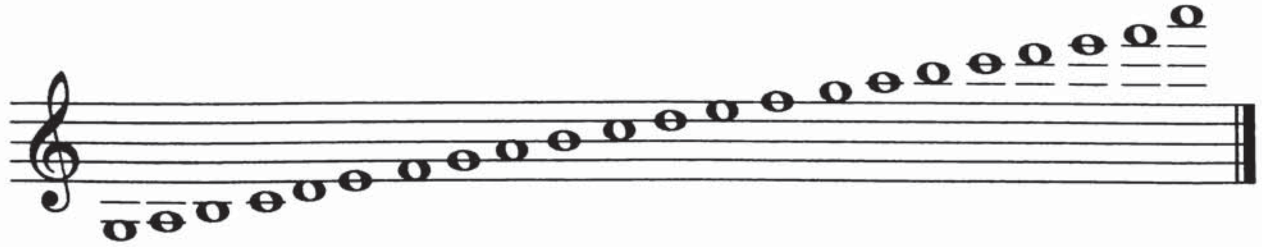

تەمبۇرنىڭ ئاۋازى ئەسلىدە ئوتتۇرا ئاۋاز گۇرۇپپىسىغا كىرىدۇ. لېكىن ھازىر نوتا ئىشلىتىشكە قولايلىق بولۇش ئۈچۈن g نوتا كۇلچى بويىچە ئەسلىي ئورنىدىن بىر ئوكتاۋا يۇقىرى كۆتۈرۈپ ئىشلىتىلىۋاتىدۇ.

تەمبۇردا ئادەتتە كىچىك ھەرپلىك گۇرۇپپىدىكى d دىن باشلاپ ئىككى ئوكتاۋا ئارىلىقى يەنى كىچىك ھەرپلىك 1 ـ گۇرۇپپىغىچە بولغان ئارىلىق كۆپ ئىشلىتىلىدۇ.

تەمبۇردىكى ئالدى بىر جۈپ (A) تار ئاساسى مېلودىيىنى ئورۇندايدىغان يەنى تەمبۇردا كۆپ ئىشلىتىلىدىغان تار بولىدۇ. ئوتتۇرا تار (d) بىلەن ئارقا بىر جۈپ تار (G) ساپ 5 گرادۇسلۇق گارمونىك مۇناسىۋەت ئارقىلىق مېلودىيىنى تولۇقلاش، مېلودىيىگە ھۆسن قوشۇش، رېزونانس يەنى بىرىكمە سادا بېرىش رولىنى ئوينايدۇ. ئەلۋەتتە، بۇ خىل بىرىكىش ئۆزئارا ماسلىشىدىغان كۈيلەرنى، كۆپ ھاللاردا G ۋە d دىن ئىبارەت چوڭ ـ كىچىك كۈيلەرنى كۆزدە تۇتىدۇ.

3. تەمبۇر چېلىشنىڭ ئاساسىي قائىدىلىرى

تەمبۇرنى چېلىش يەنى تەمبۇر بىلەن ئاھاڭ ئورۇنداشتا ئالدى بىلەن تەمبۇر توغرا، ياخشى سازلانغان بولۇشى كېرەك. تەمبۇر توغرا سازلانمىسا ماھارەت بىلەن چالغاندىمۇ يېقىملىق ئاۋاز چىقىشى ناتايىن. ئەگەر تەمبۇر توغرا، ياخشى سازلانغان بولسا، ئۇنىڭغا ئورۇندىغۇچىنىڭ ماھارىتى قوشۇلسا، تەمبۇر ئورۇنداشتا كۆزلىگەن مەقسەتكە يەتكىلى بولىدۇ. ئاڭلىغۇچىلارمۇ رازى بولىدۇ.

1) ئولتۇرۇش قائىدىسى

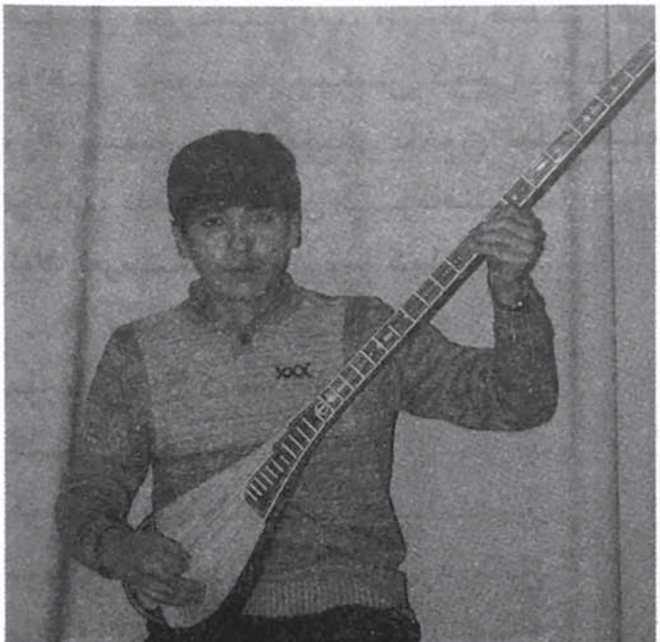

تەمبۇر ئورۇنداش يەنى تەمبۇر چالغاندا ئادەتتە ئورۇندۇقتا دۇرۇس ئولتۇرۇپ، تەمبۇرنى ئوڭ يوتىنىڭ ئۈستىگە قويۇپ سول قولدا تەمبۇرنىڭ دەستىسى تۇتۇلىدۇ. ئىلگىرى كۆپىنچە كىشىلەر تەمبۇر چالغاندا ئوڭ پۇتىنى سول پۇتىنىڭ ئۈستىگە ئېلىپ تەمبۇرنى ئوڭ يانپاش بىلەن ئوڭ يوتىنىڭ ئارىلىقىغا ئېلىپ چالاتتى. بۇنداق ئولتۇرۇشتىكى مەقسەت تەمبۇرنىڭ بېشى يۇقىرى ـ تۆۋەن چۈشۈپ كەتمەسلىك ئۈچۈن. لېكىن بۇنداق ئولتۇرۇش كۆرۈمسىز ھەم ئەدەبكە خىلاپ بولغاچقا، ھازىر ئومۇمەن دۇرۇس ئولتۇرۇشقا ئادەتلەندۈرۈلۈۋاتىدۇ مۇزىكا چېلىش جەريانىدا دۇرۇس، مۇۋاپىق ئولتۇرمىسا

يەنى ئوڭ يانپاش ئادەتتىن تاشقىرى كۆتۈرۈلۈپ كەتسە ئۇ ھالدا سەت، كۆرۈمسىز قىياپەت پەيدا بولۇپ كىشىلەرگە غەلىتە كۆرۈنۈش پەيدا قىلىپ قويىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن دۇرۇس ئولتۇرۇشقا ئادەتلىنىش لازىم. ئىمكانىيەت بولسا ئوڭ پۇتنى سول پۇت ئۈستىگە ئالماي، ئوڭ پۇتنى سەل كۆتۈرۈپ تەمبۇرنى مۇقىم توختىتىشقا ئادەتلەنسە تېخىمۇ ياخشى.

2) ناخۇن ياساش قائىدىسى

تەمبۇر چېلىشتا ناخۇننىڭ رولى ئىنتايىن مۇھىم ئورۇن تۇتىدۇ. ناخۇن ئادەتتە 28 ــ نومۇرلۇق گاڭ (پولات) سىمدىن ياسىلىدۇ. ناخۇننى ھەربىر تەمبۇر چالغۇچى ئۆزىنىڭ تەمبۇر چەككۈچى بېگىز بارمىقىنىڭ چوڭ ـ كىچىكلىك ئەھۋالىغا ماسلاشتۇرۇپ ياسىۋالىدۇ. ئالدى بىلەن ئوڭ قول بېگىز بارماقنىڭ (تەمبۇر چەككۈچى بارماقنىڭ) بىرىنچى ئوگىسىگە ئادەتتىكى يىپنى 4 ــ 5 يۆگەپ باغلىنىدۇ. ئاندىن ياسالغان تىرناقنىڭ ئىككى يېنىدىن ئۆتكۈزۈپ ئېلىپ قويىدىغان ئىككى ئۇچى باغلانغان يىپقا ئېلىپ قويىمىز. شۇ چاغدا ناخۇننىڭ ئۇچى تىرناق ئاستىدىن 4 ــ 5 مىللىمېتىر ئەتراپىدا چىقىپ تۇرىدۇ. ئاشۇ چىقىپ تۇرغان ئورۇن بىلەن تەمبۇر سىمىنى چېكىش، ئېلىش، مەرغۇللىتىش ۋە باشقا تېخنىكىلار ئارقىلىق تەمبۇر چېلىنىدۇ. ھازىر تەمبۇر چالغۇچىلار قوللىنىۋاتقان ناخۇنلار تۆۋەنكى ئۈچ خىلغا مۇجەسسەملەنگەن، بىرىنچى خىلى (∧) شەكىللىك بولىدۇ. ئىككىنچى خىلى (Ω) شەكىللىك بولىدۇ. ئۈچىنچى خىلى (∧) شەكىللىك بولىدۇ. ئۇزۇن مۇددەتلىك ئوقۇتۇش جەريانىدا، تەتقىق قىلىش ئارقىلىق، بىرىنچى خىل شەكىل بىلەن ئىككىنچى خىلىنى بىرلەشتۈرۈپ، سىناق قىلىش ئارقىلىق ئۈچىنچى خىلى قوللىنىلىۋاتىدۇ. چۈنكى بۇ خىل ناخۇننىڭ چېكىش كۈچى بىرئاز كۈچلۈكرەك بولىدۇ. ئاۋازنى دانىمۇ ـ دانە، سۈزۈك چىقىرىشقا ئەپلىك. ناخۇن ئىلمىكىنىڭ ئىچ تەرىپى 3 ــ 4 مىللىمېتىر قىسقىراق بولۇپ، ناخۇن ئۇچى تىرناقنىڭ ئوڭ تەرىپىگىرەك توغرا كېلىدۇ.

1. چېكىپ چېلىش: بۇنىڭدا تەمبۇرغا كۈچلۈكرەك ناخۇن ئىشلىتىلىدۇ. چالغۇچىدىن ئەتراپلىق ۋە كۈچلۈك ھاياجان تەلەپ قىلىنىدۇ. مۇنداق ئەھۋالدا چالغۇچى چوقۇم پۈتۈن ۋۇجۇدى بىلەن بېرىلىپ، ئۆزى ئورۇنداۋاتقان ئاھاڭنى چىن قەلبىدىن ياقتۇرۇپ، ناخۇننى چىڭ ئۇ-

رۇش، قاتتىق چېكىش ئارقىلىق ئوبراز يارىتىش كېرەك. بولۇپمۇ «ئەجەم»، «نىم پەدە» گە ئوخشاش شوخ كۈيلەر ۋە بەزى مەرغۇللارنى ئورۇنداشتا چېكىشنى كۆپ ئىشلىتىش ئارقىلىق كۈيگە مۇڭ كىرگۈزۈشكە ۋە ئۇنى تەسىرلەندۈرۈش كۈچىگە ئىگە قىلىشقا توغرا كېلىدۇ.

2. ئىلىپ چېلىش: بۇ خىل ئورۇنداشتا رىتىم، سۈرئەت. ئاھاڭ تۈرلىرىگە ئالاھىدە ئەھمىيەت بېرىش، باشلىنىش، ئەۋجىگە چىقىرىش ۋە چۈشۈرگىسىنى چېلىشتا ھەرىكەت بىر خىل بولۇش، كۈي بۆلەكلىرى ئېنىق بولۇشى ۋە جۈملە بۆلۈنۈش قائىدىلىرىگە رىئايە قىلىش تەلەپ قىلىنىدۇ. بۇ خىل ئۇسۇل ئاددىي، چوڭ ـ كىچىك خەلق ناخشا ـ مۇزىكىلىرىدا كۆپ قوللىنىلىدۇ.

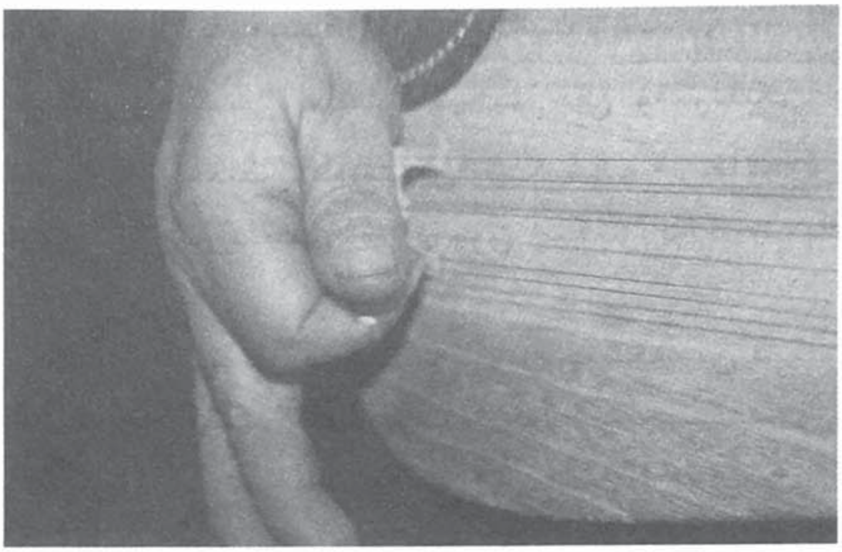

3. مەرغۇللىتىش: ئاۋاز ۋاقىتلىرىنى ئۇششاقلاش ئارقىلىق ئادەتتىكى چېلىش بىلەن چېكىپ ئىلىشنى بىرلەشتۈرۈشى. كۈيلەرنىڭ بېشىنى ناخۇن بىلەن باشلاپ سالماق ھەرىكەت قىلىش تەلەپ قىلىنىدۇ. مەرغۇل قىلىش يەنى مەرغۇللىتىش پاساھەتلىك ئورۇنداش بولۇپ، ئوڭ قولنى تەمبۇرنىڭ بوغۇزىنىڭ تۈۋىگە ئەكىلىپ ئاۋازلارنى پارچىلاپ يۇمشاق چېكىش ئىنتايىن مۇھىم. سول قولنىڭ تۆت بارمىقى ئارقىلىق پەدىلەرنى تىترىتىپ چېلىش، مۇڭلۇق ئاۋاز چىقىرىشمۇ مەرغۇللىتىپ چېلىشتىكى دىققەت قىلىشقا تېگىشلىك ئۇسۇل ھېسابلىنىدۇ.

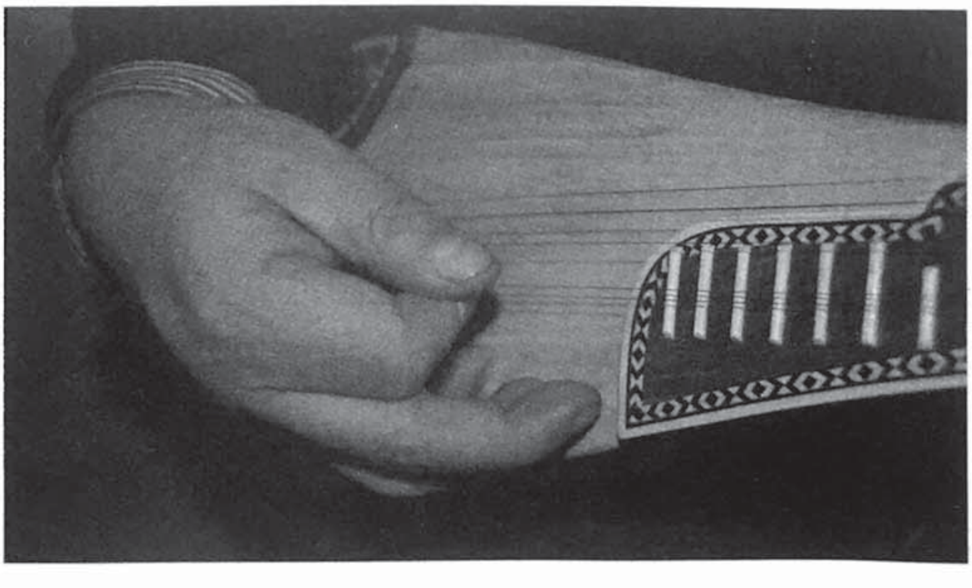

4. بەلگىلەر ھەققىدە ئىزاھات

1) ئوڭ قول بەلگىلىرى

1) ∧ نۇقىلاش بەلگىسى. بىگىز بارماقنىڭ تىرنىقى باش بارماقنىڭ ئالىقان گۆشىگە تۇتاشتۇرۇلىدۇ. بىگىز بارماقنىڭ كۈچىنىشى ئارقىلىق سىم تارغا ئۇرۇلۇش چېكىش دەپ ئاتىلىدۇ. بۇنىڭ بەلگىسى دەل ناخۇننىڭ ئۇچىغا ئوخشاپ كېتىدۇ.

2) ∧. قاتتىق چېكىش بەلگىسى. قاتتىق چېكىش دەل يۇقىرىدىكى چېكىشنىڭ ئۆزى بولۇپ، بىگىز بارماقنىڭ كۈچىنىشى ئادەتتىكى چېكىشكە قارىغاندا نىسبەتەن كۈچلۈك ھەم كەسكىن بولغاچقا، بۇنى پەرقلەندۇرۇش ئۇچۇن چېكىش بەلگىسىنىڭ ئاستى تەرىپىگە بىر چېكىت قويۇلىدۇ.

3) ∨ ئىلىش بەلگىسى. سىم تار چېكىلىپ تۆۋەن چۇشكەندىن كېيىن دەرھال كەينىگە قايتىش ئارقىلىق ئىلىش ھەرىكىتى شەكىللەنگەن بولغاچقا، بەلگىدىمۇ چېكىش بەلگىسىنىڭ تەتۈرى قوللىنىلىدۇ.

4) ∨ ∧ نوقىلاپ ئېلىش بەلگىسى: ھەم چېكىدىغان ھەم ئىلىدىغان ھەرىكەت. ئۇزۇلمەي داۋاملاشقان چاغدىكى ھەرىكەت چېكىپ ئىلىش بولىدۇ ھەمدە چېكىش ۋە ئىلىشنىڭ بەلگىسىنى تەڭ ئىشلىتىش بىلەن ئىپادىلىنىدۇ.

5) ∨∧. قاتتىق چېكىپ ئېلىش بەلگىسى: قاتتىق چېكىش ھەرىكىتىنىڭ ئارقىسىدىنلا ئىلىش ھەرىكىتى ئۇلىنىپ كېلىدىغان بولغاچقا، بۇ ھەرىكەت ∨ ∧. بەلگىسى بىلەن ئىلىنىدۇ.

6) ∨ ∧ ئىلىپ چېكىش بەلگىسى: ئەگەر ئىلىش ھەرىكىتى ئالدىدا كېلىپ، چېكىش ھەرىكىتى كەينىدە كەلگەن بولسا، بۇ ∨ ∧ بەلگىسى بىلەن ئىپادىلىنىدۇ.

7) ∨/ تۇتاشما چېكىش بەلگىسى: بىگىز بارماق بىلەن باش بارماق بىر - بىرىدىن ئايرىلماي، بىگىز بارماقتىكى ناخۇن يۇقىرى - تۆۋەن چۇشۇش ئارقىلىق تەكرارلانغان ھەرىكەت تۇتاشما چېكىش بولىدۇ. بۇ ھەرىكەتتە قولنىڭ بېغىشى تىنىمسىز رەۋىشتە ھەرىكەتلىنىدۇ.

8) ∨/. تۇتاشما قاتتىق چېكىش بەلگىسى: بۇنىڭدا بىگىز بارماق باش بارماقتىن ئايرىلمايدۇ. ناخۇن سىم تار ئۇستىدە داۋاملىق يۇقىرى - تۆۋەن ھەرىكەتلىنىدۇ. بۇنىڭ يۇقىرىدىكى تۇتاشما چېكىشتىن پەرقى شۇ يەردىكى، بۇنىڭدا قولنىڭ بېغىشى ئەمەس، بەلكى بىلەك بىلەن بىرتۇتاش ھەرىكەتلىنىش ئارقىلىق كۈچلۈك ئاۋاز چىقىدۇ.

9) 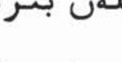 ئوڭ قولنى كۆتۈرۈپ چېلىش بەلگىسى: ئوڭ قولنى 10cm ئەتراپىدا يۇقىرىغا

يەنى تەمبۇرنىڭ بوغۇزى تەرىپىگە يۆتكىگەندە، تەمبۇر بوغۇزىنىڭ يۈزلۈكى ئۈستىدىكى بادام شەكىللىك ئاۋاز تۆشۈكىدىن يېقىملىق بوم ئاۋاز چىقارغىلى بولىدۇ. چېلىنىۋاتقان ئاۋاز ئۈستىگە مۇشۇ خىل بەلگە قويۇلسا قول يۇقىرى كۆتۈرۈلۈپ چېلىنىدۇ. ئاخىرلاشقاندا بادام شەكىل ئۈستىگە چېكىت قويۇلغان بولسا، ئەسلىدىكى ئورۇنغا قايتىپ چېلىنىدۇ.

10) مەرغۇللىتىش بەلگىسى: مەرغۇللىتىش بىر ئۇدار ئاۋازنىڭ 32 گە پارچىلىنىشىدىن هاسىل بولىدۇ. بۇ پەقەت ئوڭ قولنىڭ تېز هەرىكەتلىنىشى ئارقىلىقلا بارلىققا كېلىدۇ. بۇ-نىڭغا ئاۋاز پارچىلاش بەلگىسىنى ئىشلىتىشكە بولىدۇ.

11) ئاھاڭ ئالاھىدىلىكلىرىنى ئىپادىلەشتە قوللىنىلغان شەرتلىك بەلگىلەر.

① ئەسلى ئاۋاز بىلەن كۆتۈرۈلگەن ئاۋاز «#» ئوتتۇرىسىدىكى ئاۋازنى توغرا ئىپادىلەش ئۈچۈن $\frac{1}{4}$ كۆتۈرۈلگەن ئاۋازلار «~» بەلگىسى بىلەن ئىپادىلەندى.

② تەۋرەنمە - تىترىتىدىغان ئاۋازلارنى ئىپادىلەشتە ئىتالىيانچە ترېل (trillare) دېگەن سۆزنىڭ قىسقارتىلمىسى «tr» هەرپىنى چالماقچى بولغان ئاۋازنىڭ ئۈستىگە قويۇش ئارقىلىق ئىپادىلەندى.

2) سول قول بەلگىلىرى

سول قول تېخنىكىسىنى راۋاجلاندۇرۇش، بارماقلارنىڭ هالىتىگە باغلىق. شۇڭا تەنبۇر ئورۇندىغاندا دىققىتىنى مەركەزلەشتۈرۈپ، سول قولنى ئەركىن هالەتتە هەرىكەتلەندۈرۈش لازىم. ئۇنداق بولمىغاندا بارماقلارنىڭ هەرىكىتى قىيىنلىشىدۇ. يەنە شۇنىڭغا دىققەت قى-

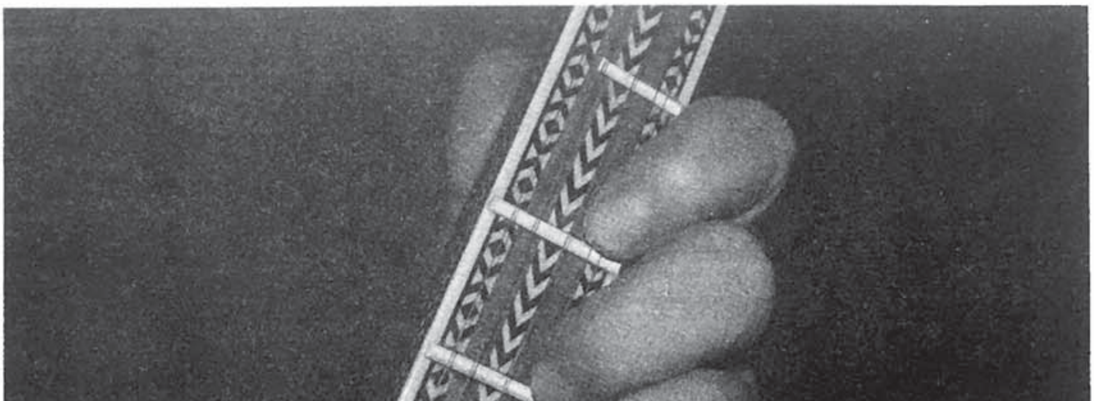

لىش كېرەككى، سول قولنىڭ پەدە بېسىشتىكى ئورنى بىر خىل بولۇۋەرمەيدۇ. كۆي شەكلىگە قاراپ ئۆزگىرىپ تۇرىدۇ. مەسىلەن C چوڭ كۆيىدە D ئاۋاز 4 - بارماقتا بېسىلسا، D چوڭ كۆيىدە ئاۋاز 1 - بارماقتا بېسىلىدۇ.

دېمەك، سول قول بارماقلىرى ھەرقايسى پەدىلەردە (ئاۋاز ئورۇنلىرىدا) بىمالال ھەرىكەت قىلالىسا، سول قول ھالىتىنىڭ توغرا ئىكەنلىكىنى كۆرسىتىدۇ. ئەكسىچە بولغاندا ناتوغرىلىقىنى كۆرسىتىدۇ. تەمبۇر ئىجراچىلىقىدا سول قولدىكى پەدە باسىدىغان تۆت بارماق رەقەملەر بىلەن ئىپادىلىنىدۇ. مەسىلەن:

1) پەدە باسىدىغان سول قول بىگىز بارمىقىدا پەدە باسقاندا، شۇ ئاۋاز ئۈستىگە 1 يېزىلىدۇ. ئوتتۇرا بارماققا 2، ئۈچىنچى بارماققا 3، چىمەلتەككە 4 يېزىلىدۇ. ئاۋاز ئۈستىگە قايسى سىپىر يېزىلغان بولسا، شۇ بارماق بىلەن پەدە بېسىلىدۇ.

2) ئاۋاز تارتىش: B ئاۋازنى بارماق 3 ياكى بارماق 4 بىلەن كۈچ بېرىپ تارتقاندا كىچىك 2 گرادۇس كۆتۈرۈپ C ئاۋاز چىقىدۇ ياكى كۆتۈرۈلگەن F (F″) ئاۋازنى تارتقاندا G ئاۋاز چىقىدۇ. شۇ چاغدا بارماق سانى C بىلەن G نىڭ ئۈستىگە ئەمەس، B ياكى F نىڭ ئۈستىگە يېزىلىدۇ.

1 -، 2 -، 3 - ياكى 1 -، 2 -، 3 -، 4 - بارماقلا تەكشى كۈچىگەندە، ئەسلىدىكى ئاۋازدىن يېرىم ئاۋاز يۇقىرى كۆتۈرۈلگەن ئاۋاز تېپىلغۇ ئاۋاز شەكلىدە ئىپادىلىنىدۇ.

ئەسكەرتىش:

◉ تەمبۇر چېلىشتىكى قوش ئاۋاز ھەققىدە:

تەمبۇر چېلىشتا ئوتتۇرىدىكى d سىم بىلەن ئالدىدىكى A سىمنى قوشۇپ گارمونىك ئىنتېرۋال چىقىرىپ چېلىش 1977 - يىلىدىن باشلاپ تەجرىبە تەرىقىسىدە ئوقۇتۇشقا ئىش-

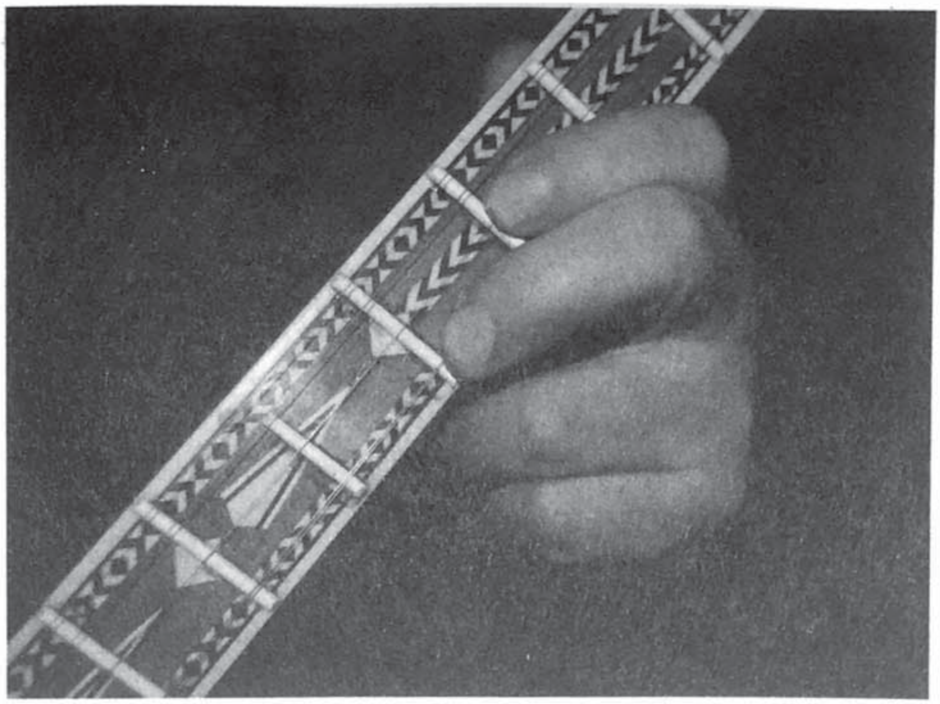

لىتىلدى. تەمبۇر مىلودىيىگە قوشۇلغان بۇ خىل ئىنتىرۋال تەمبۇر ساداسىغا تېخىمۇ يې-
قىملىق تۈس بېرىپ، ئورۇنداش تېخنىكىسىنى بېيىتىپ كۆرۈنەرلىك نەتىجىگە ئېرىشىلدى.
1980 - يىللاردىن باشلاپ تەمبۇردا A ، d ، G ئۈچ سىمدا بىراقلا قوشۇپ ئاكورد هاسىل
قىلىپ چېلىش بارلىققا كەلگەندىن بۇيان، مىلودىيىلەرنىڭ ئالاهىدىلىكىگە ئاساسەن قو-
شۇلغان ئاكوردلار تەمبۇر چېلىش تېخنىكىسىنى تېخىمۇ بېيىتتى ۋە راۋاجلاندۇردى.

◉ تەمبۇر چېلىشتا قوللىنىلىۋاتقان ئۈچ خىل ئۇسۇل:

① مىلودىيىلىك ئورۇنداش ئۇسۇلى: — ئالدىدىكى قوش تارا (A) نىلا ئىشلىتىپ ئو-
رۇندىغاندا، بۇ مىلودىيىلىك ئورۇنداش ئۇسۇلى بولىدۇ.

② ئىنتىرۋاللىق ئورۇنداش ئۇسۇلى: بىرلا ۋاقىتتا ئىككى ئاۋازنى ئورۇندىغاندا گارمو-
نىك ئېنتىرۋال هاسىل بولىدۇ. ئىنتىرۋاللىق ئورۇنداش ئۇسۇلى بولىدۇ. يەنى (A) تارا بى-
لەن (d) تارا بىرلا ۋاقىتتا ئورۇندىغان هالەتتە. مەسىلەن، «ۋەتەن بېغى» نىڭ ئىنتىرۋال
چېلىنىدىغان قىسمىدىن پارچە:

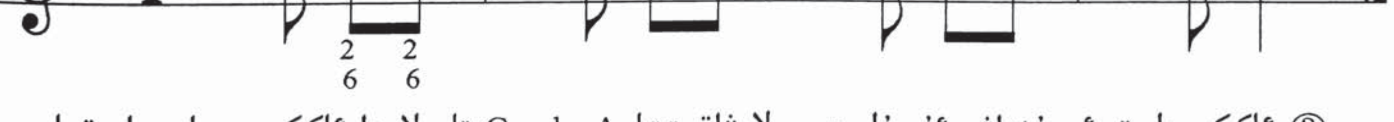

③ ئاككوردلىق ئورۇنداش ئۇسۇلى: بىرلا ۋاقىتتا A ، d ، G تارىلاردا ئاككورد هاسىل قىلىپ
ئاهاڭغا مۇۋاپىق بولغان ئاككوردلارنى چېلىش ئۇسۇلى: ئاككورد ئۈچ ياكى ئۈچتىن ئارتۇق ئاۋازنىڭ
بىراقلا ئورۇنلىنىشىدىن هاسىل بولىدۇ. مەسىلەن «ئەجەم» مۇزىكىسىنىڭ باشلىنىش قىسمى:

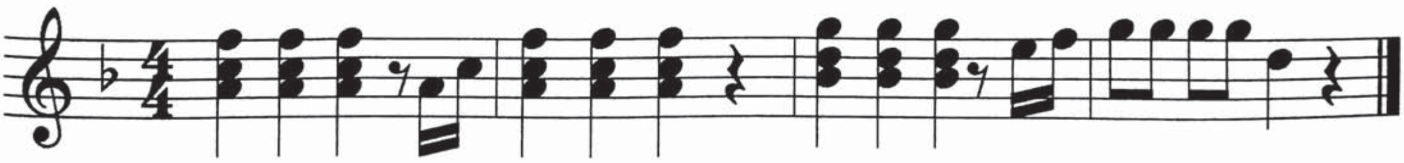

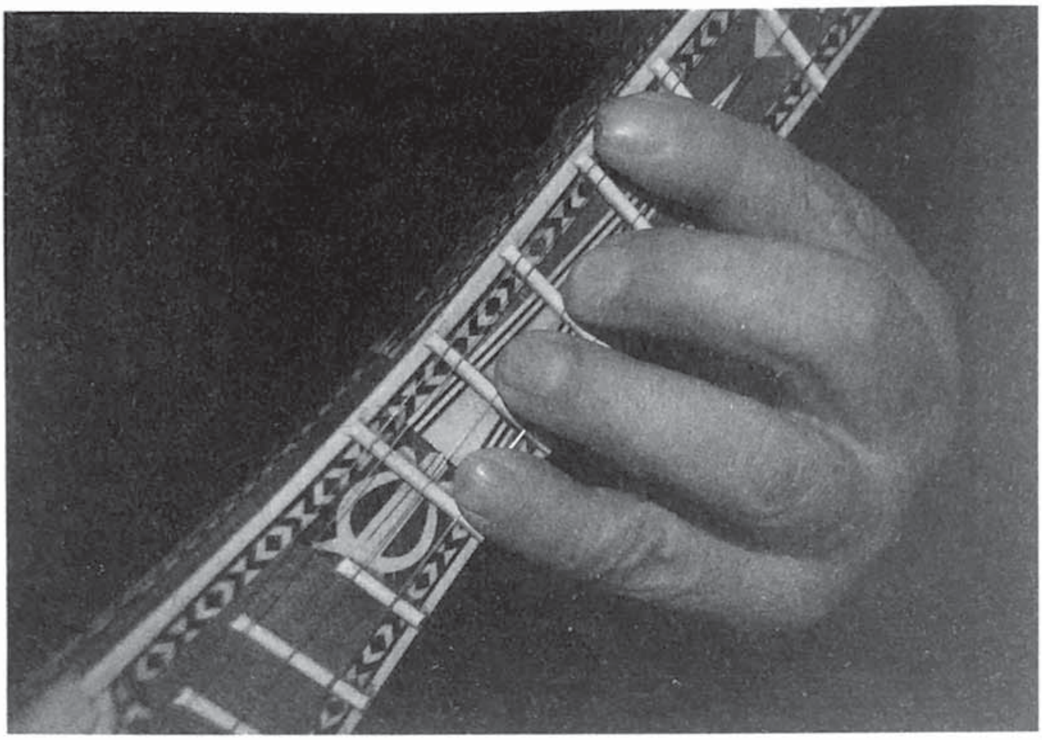

بارماقلار توغرا هالدا پەدە «ئاۋاز» نى مۇقىم بېسىش كېرەك. تەمبۇر ئورۇنداشتىكى ئەڭ مۇھىم ئامىللارنىڭ بىرى شۇكى — ئاۋازنىڭ توغرا، پاكىز، يېقىملىق چىقىشىغا ئالاھىدە دىققەت قىلىش لازىم. بارماقلار ئامالىنىڭ بىرىچە تارا ئۈستىدە ساقلاشقا تېگىشلىك بولغان ئاۋاز ئورنىنى ساقلاپ تۇرۇش؛ يەنى ئىككىنچى بارماق ئاۋاز ئورنىنى باسقاندا بىرىنچى بارماق قويۇۋەتمەسلىك. ئۈچىنچى بارماقنى باسقاندا بىرىنچى، ئىككىنچى بارماقنى قويۇۋەتمەسلىك. تۆتىنچى بارماقنى باسقاندا 1 ـ، 2 ـ، 3 ـ بارماقلارنى قويۇۋەتمەسلىك لازىم. ئوقۇتقۇچى ئوقۇغۇچىدىن دادىللىق بىلەن بارماقلارنى توغرا، ئېنىق قائىدىگە ئاساسەن ئىشلىتىشنى تەلەپ قىلغاندا ئاندىن كۆزلىگەن مەقسەتكە يەتكىلى بولىدۇ. نۇرغۇنلىغان تەجرىبىلەردىن شۇنى يەكۈنلەشكە بولىدۇكى، ھەرخىل ژانىردىكى ئەسەرلەرنى ئىجرا قىلغاندا، پەدە ئورنىدىن كۆتۈرۈشكە تېگىشلىك بولمىغان بارماقلارنى بىھۇدە كۆتۈرمەستىن مەشىق قىلىش لازىم. مانا بۇ ھەربىر ئۆگەنگۈچىنىڭ ۋە ھەربىر ئىجراچىنىڭ سول قول بارماق تېخنىكىسىنى قانچىلىك ئىگىلىگەنلىكى ھەمدە تېخنىكىسىنىڭ قايسى دەرىجىدە ئىكەنلىكىنى كۆرسىتىدۇ.

◉ تەمبۇر ئاتالغۇسىنىڭ خەنزۇچە خەتتە ئىپادىلىنىشى ھەققىدە:

تەمبۇر ئاتالغۇسىنىڭ خەنزۇچە خەتتە ئىپادىلىنىشى «弹布尔»، «弹拨尔» دەپ ئىككى خىل ئېلىنىپ كېلىۋاتىدۇ. بىز خەلق مۇزىكا نەشرىياتى 1984 ـ يىلى نەشر قىلغان «中国音乐词典» ۋە 1998 ـ يىلى نەشر قىلغان «音乐百科词典» دېگەن نوپۇزلۇق لۇغەتلەردە «弹布尔» دەپ ئېلىنغانلىقىنى نەزەردە تۇتۇپ بۇ دەرسلىكتە «弹布尔» دەپ ئېلىشنى لايىق تاپتۇق.

3) دائىم قوللىنىلىدىغان مۇزىكا ئاتالغۇلىرى

سۈرئەت ئاتالغۇلىرى

Largo	ناھايىتى لەرزان، سوزۇپ
Lento	سوزۇپراق
Adagio	ئېغىر - بېسىق

ئوتتۇرىچە سۈرئەت ئاتالغۇلىرى

Andante	جىددىيلەشمەستىن
Andantin	ئاستىراق
Moderato	ئوتتۇرىچە تېزلىكتە
Sostenuto	سالاپەتلىك
Allegretto	تېزرەك
Allegro moderato	ئوتتۇرىچە تېزلىكتە

تېز سۈرئەت ئاتالغۇلىرى

Allegro	تېز
Vivo	جانلىق
Vivace	ناھايىتى شوخ
Presto	جىددىي
Prestissimo	ناھايىتى تېز

سۈرئەتنى تېزلىتىش ئاتالغۇلىرى

Accelerando	تېزلىتىپ
Animando	جانلاندۇرۇپ
Stretto	سىقىپ، مەھكەم
Stringendo	سىقىپ، بېسىپ
Preciptando	ئىنتىلىپ
Piu mosso	ھەرىكەتچانراق
Doppo movimendo	ئىككى ھەسسە تېز
Molto	ئاشۇرۇپ

سۈرئەتنى ئاستىلىتىش ئاتالغۇلىرى

Ritenuto	ئاستىلىتىش
Ritardando	كىچىكلىتۇرۇپ
Rallentando	ئاستىلىتىپ
Allargando	كېڭەيتىپ
Selentando	ئاستىلىتىپ بېرىش
Meno msso	ھەرىكەتنىڭ ئاستىلىشى
Manon troppo	كېمەيتىلىپ

ئالدىنقى سۈرئەتكە كېلىش ئاتالغۇلىرى

Tempo primo	ئالدىنقى سۈرئەت
Tempo I	ئالدىنقى سۈرئەت
T I	ئالدىنقى سۈرئەت
A tempo	ئالدىنقى تېمپىدا
Tempogiusto	ئىشەنچىلىك، ئېنىق سۈرئەت
Comeprimo	دەسلەپكىگە ئوخشىغان
T,istesso tempo	شۇ سۈرئەت

ئىجرا قىلىش ئاتالغۇلىرى

Animato	جانلىق
Menomosso	ئاستىراق
Maestoso	تەنتەنىلىك
Cantabile	مۇزىكىلىق، سەنئەتلىك
Dolce	نازۇك
Poco poco	ئاستا ـ ئاستا
Non troppo	ئوتتۇرىچە كېمەيتىلىپ

كۈچ مىقدارى (دىنامىكا) ئاتالغۇلىرى

P – piano	مەيىن، يۇمشاق
pp – pianiccimo	ناھايىتى مەيىن، بەك يۇمشاق
mp – messo piano	ئوتتۇراھال مەيىن
f – forte	كۈچلۈك
ff – forticcimo	ناھايىتى كۈچلۈك
mf – messo forte	ئوتتۇرىچە كۈچلۈك
Cresc – cr	تەدرىجىي كۈچەيتىش
diminuendo – dim	تەدرىجىي يۇمشىتىش
sf – sforsando	كەسكىن كۈچلۈك زەرب
Sp	كەسكىن مەيىن زەرب
Spb	تۇيۇقسىز يۇمشاق
>	كەسكىن ئۇرغۇلۇق زەرب

ئىزاھات:

① «ئۇيغۇر ئون ئىككى مۇقامى ھەققىدە» 1992 ـ يىل. شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى. ئۇيغۇرچە 108 ـ بەت

② موللا ئىسمەتۇللا بىننى نېمەتۇللا مۆجىزى «تەۋارىخى مۇسىقىيۇن» 1982 ـ يىل. مىللەتلەر نەشرىياتى، ئۇيغۇرچە 50 — 51 ـ بەتلەر.

③ س. كىرۇۋا، ن . كىرووۋ: «تەمبۇر ۋە تەمبۇر چالغۇچى» سابىق سوۋېت ئىتتىپاقى «كوممۇنىزم تۇغى» گېزىتى. 1980 ـ يىل 8 ـ ماي.

④ سابىق سوۋېت ئىتتىپاقى «كوممۇنىزم تۇغى» گېزىتىنىڭ 1982 ـ يىل 11 ـ فېۋرال سانىغا قارالسۇن.

⑤ سابىق سوۋېت ئىتتىپاقى «كوممۇنىزم تۇغى» گېزىتى 1980 ـ يىل 8 ـ مايدىكى سانىغا قارالسۇن.

⑥ باتۇر روزى «ئۇيغۇر چالغۇ ئەسۋابلىرى ھەققىدە قىسقىچە مۇلاھىزە» «شىنجاڭ ئۇنىۋېرسىتېتى ئىلمىي ژۇرنىلى» 1987 ـ يىل 3 ـ سان، 58 ـ بەت.

⑦ گرۇسى (فرانسىيە) «يايلاق ئىمپېرىيىلىرى» ناملىق كىتابنىڭ ئۇيغۇرچە نەشرىگە قارالسۇن.

⑧ موللا ئىسمەتۇللا بىننى نېمەتۇللا مۆجىزى «تەۋارىخى مۇسىقىيۇن» 1982 ـ يىل، مىللەتلەر نەشرىياتى، ئۇيغۇرچە 57 ـ بەت.

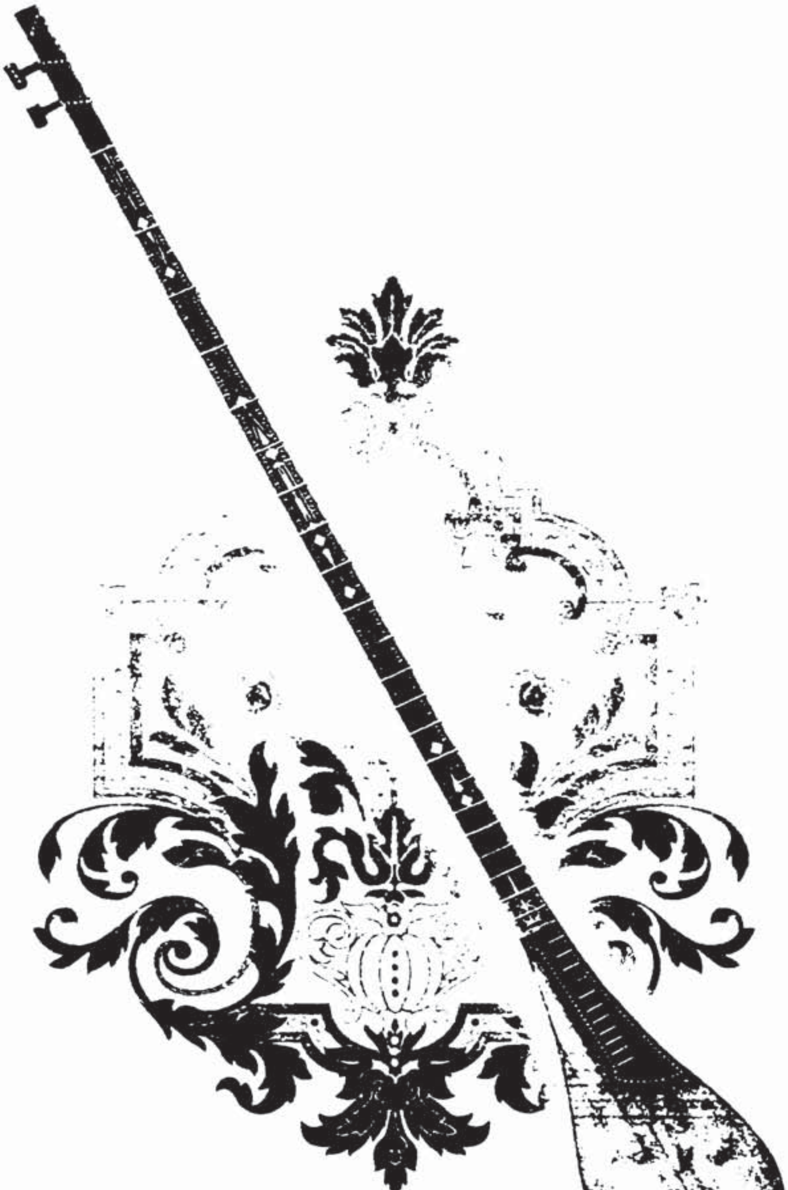

ئىككىنچى بۆلۈم

تەمبۇر سازلاش مەشقى

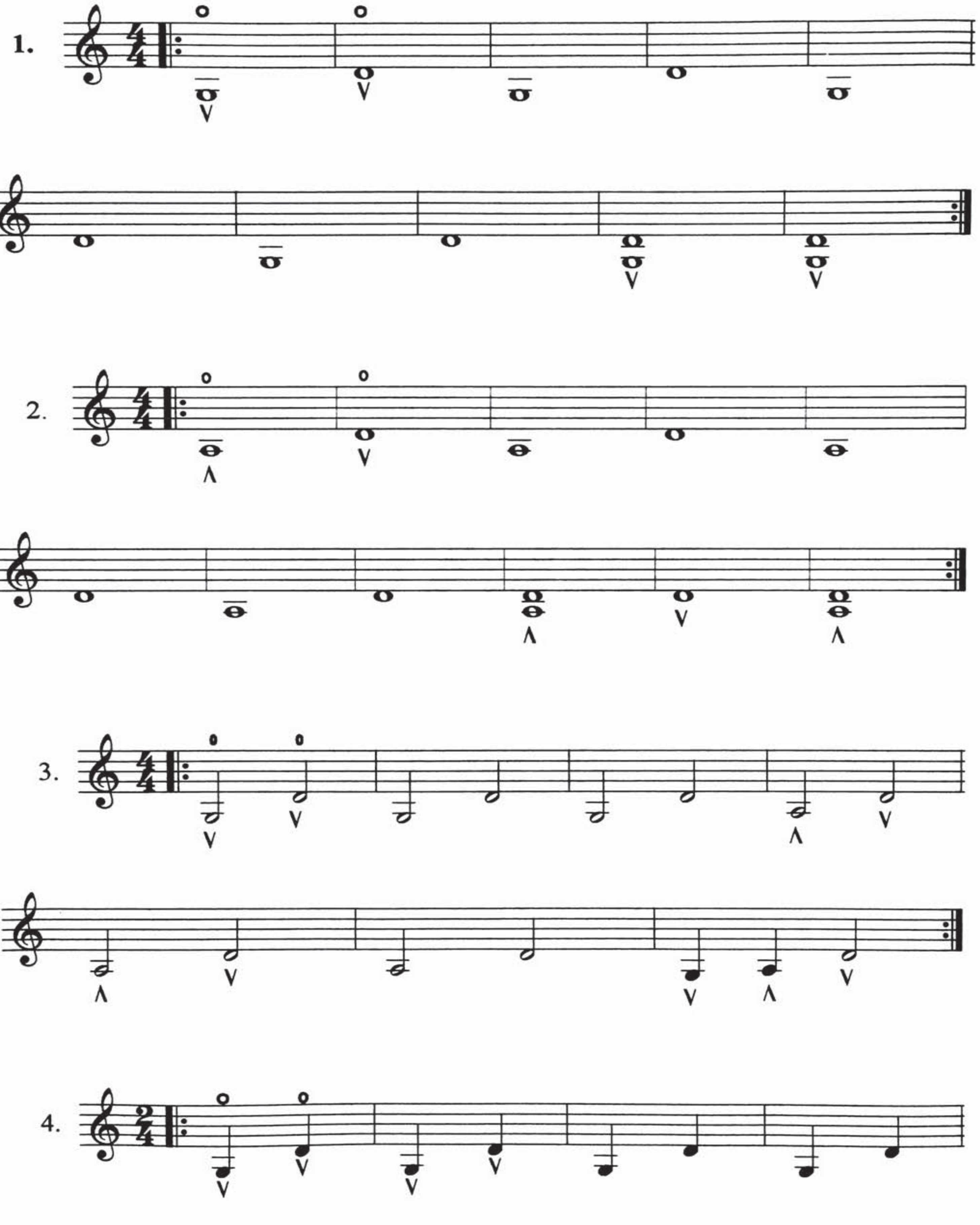

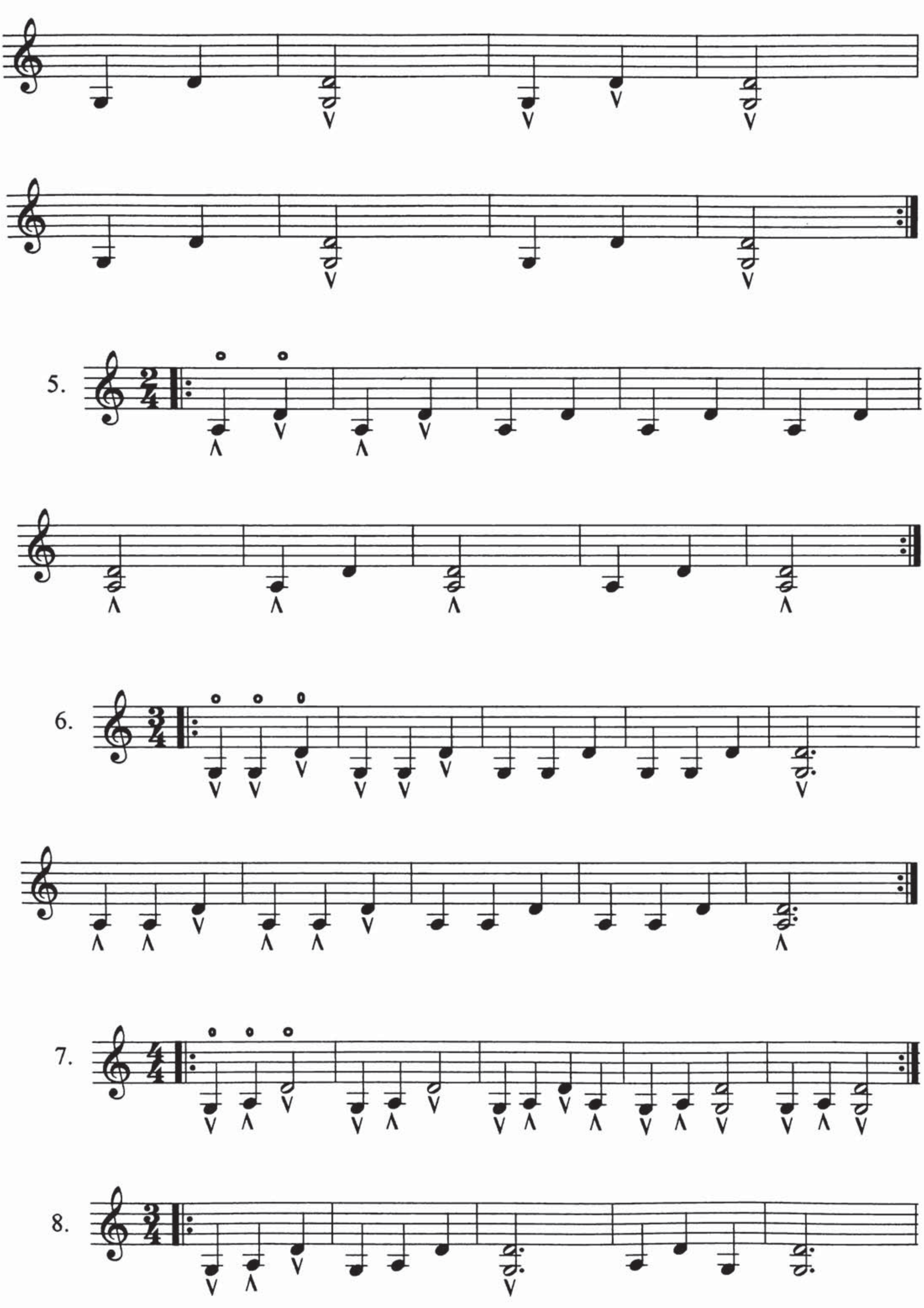
5.
6.
7.
8.

قول كۆندۈرۈش مەشقلىرى

4-بارماق مەشقى

9. 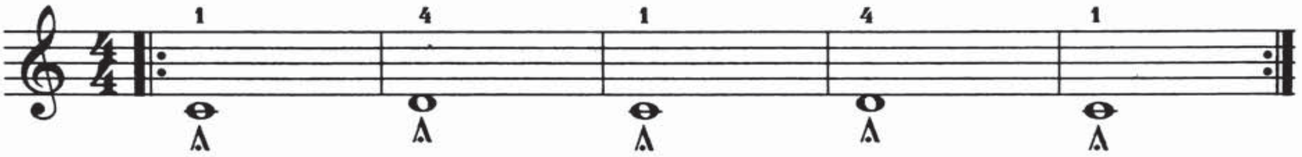

10. 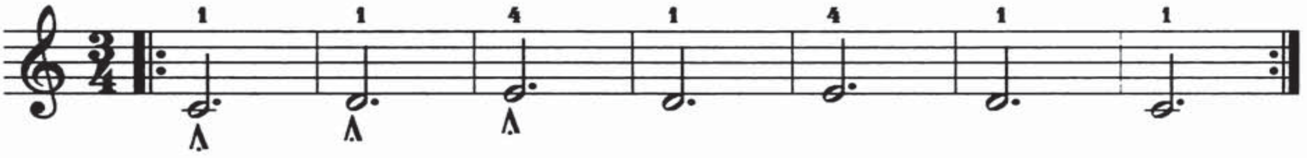

ئىككىگە بۆلۈنگەن ئاۋاز مەشقى

1-، 4-بارماق مەشقى

(1) 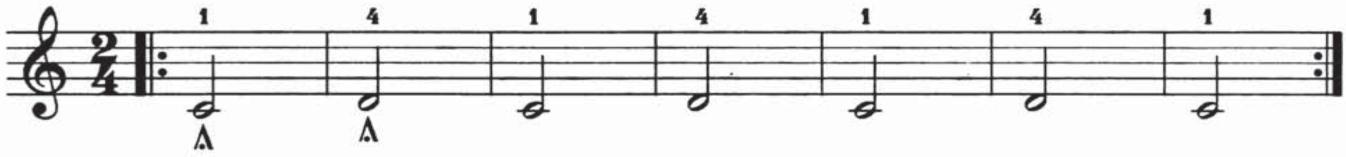

(2) 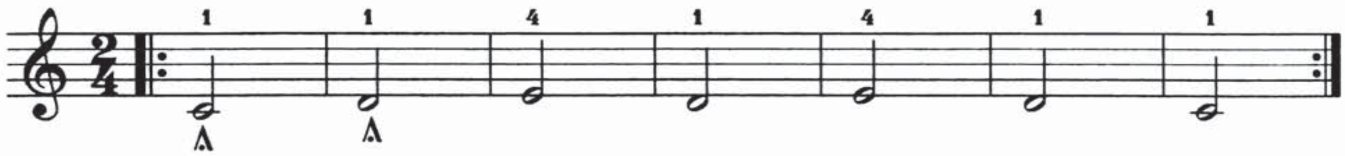

(3) 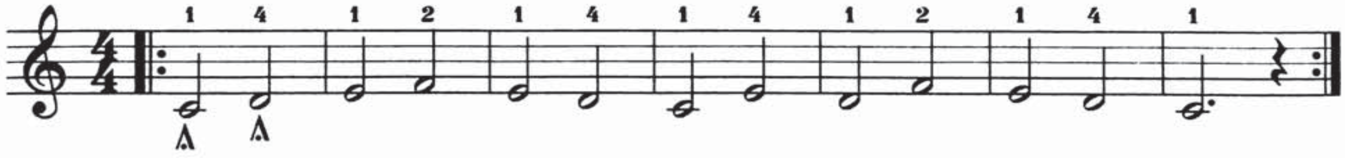

(4) 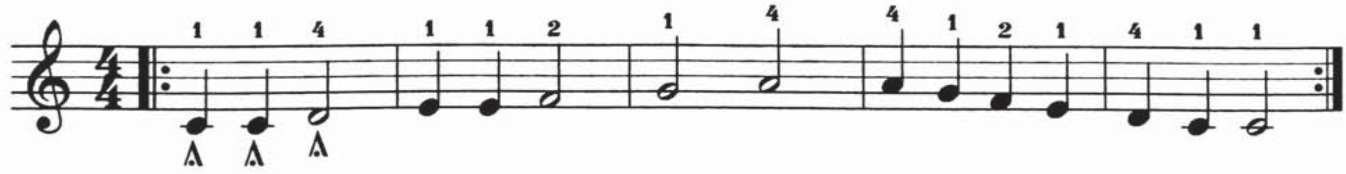

(5) 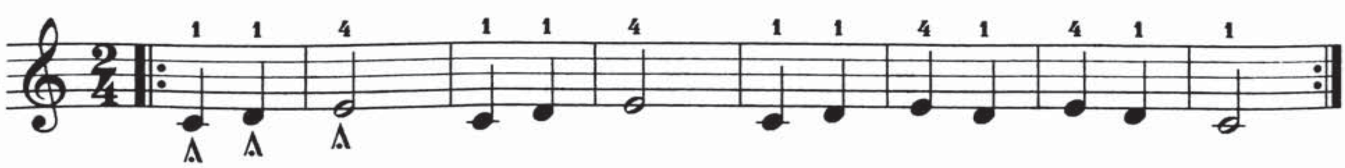

(6)

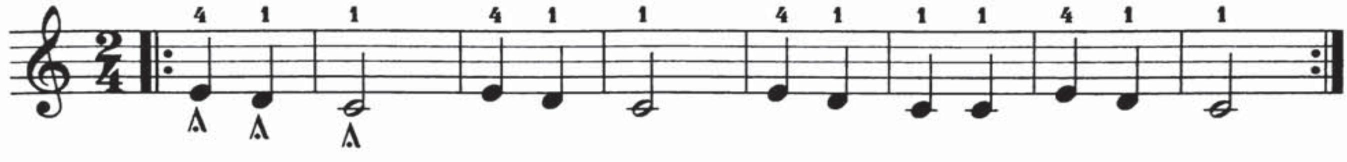

(7)

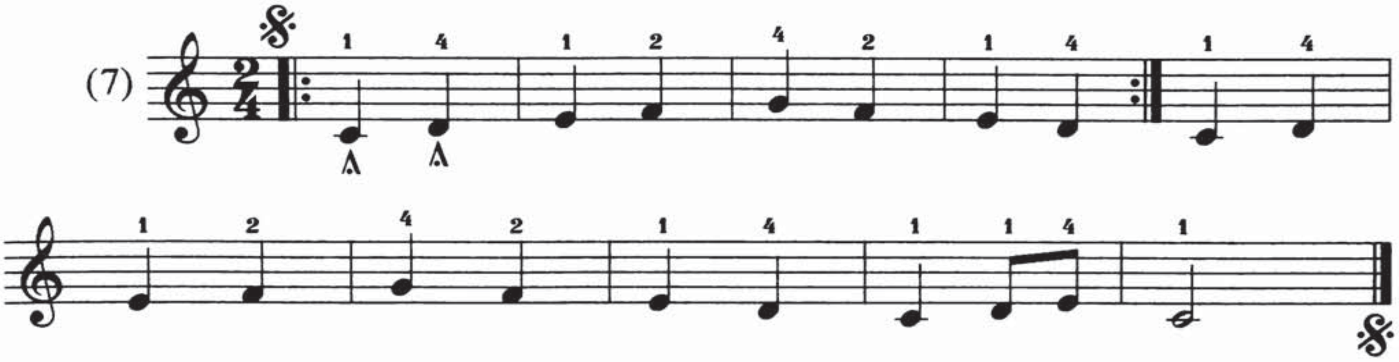

C چوڭ كۆي ئاۋاز باسقۇچى مەشقى

12.

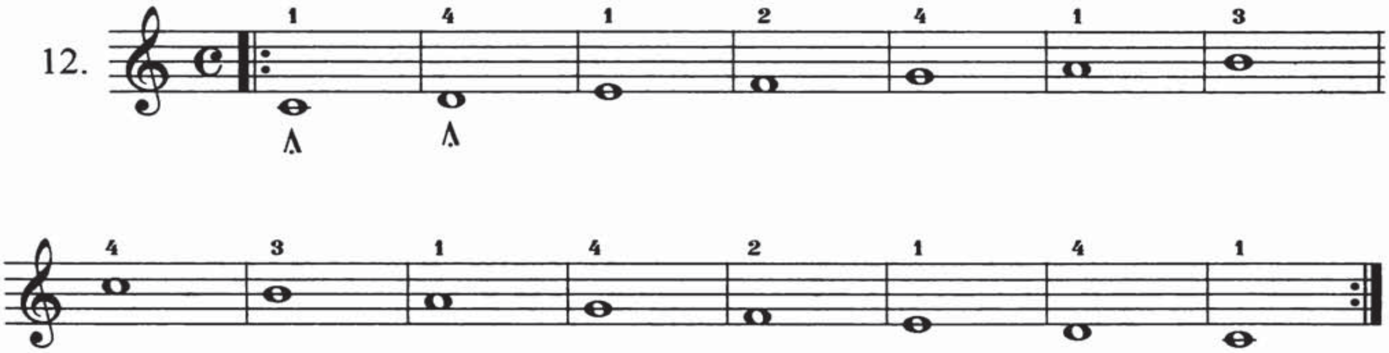

C چوڭ كۆي ئارىلاشما ئۇدار مەشقى

13.

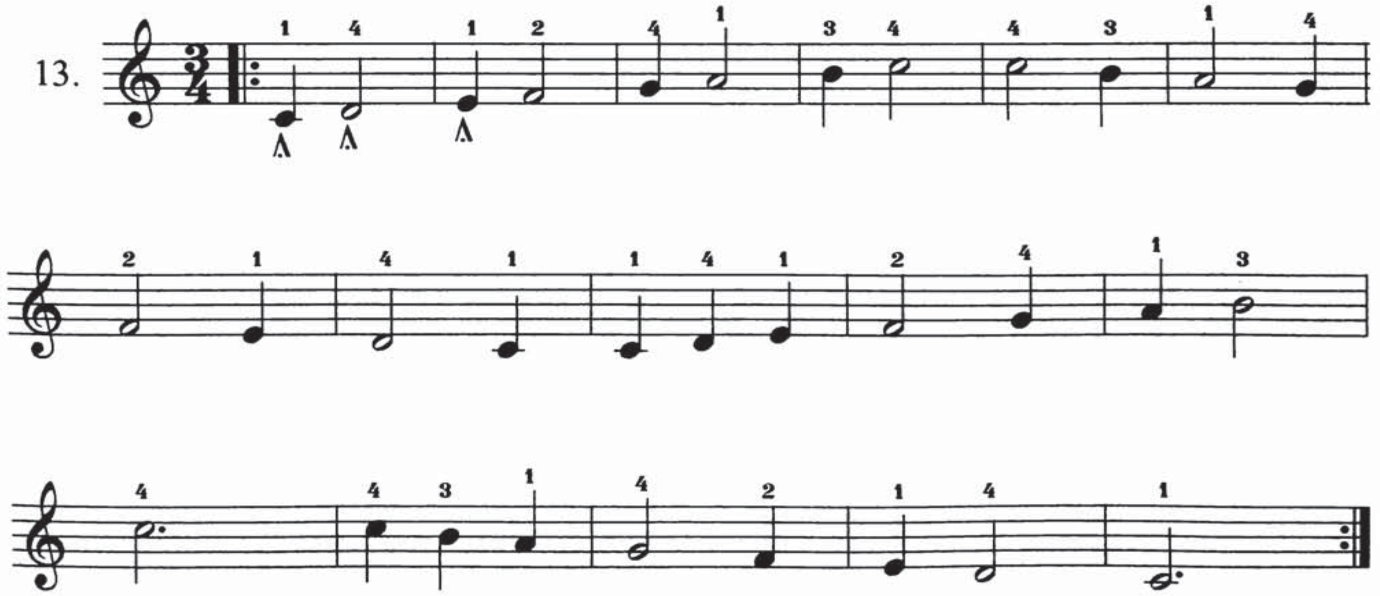

14. 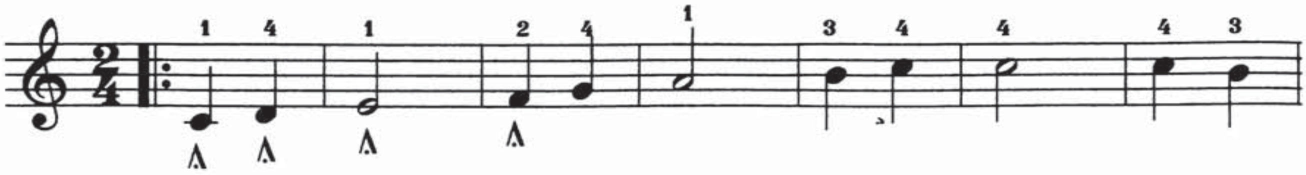

15. 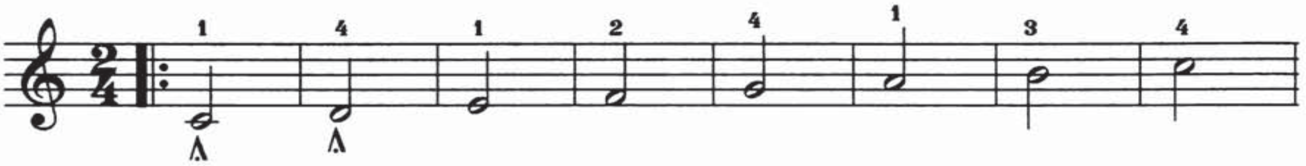

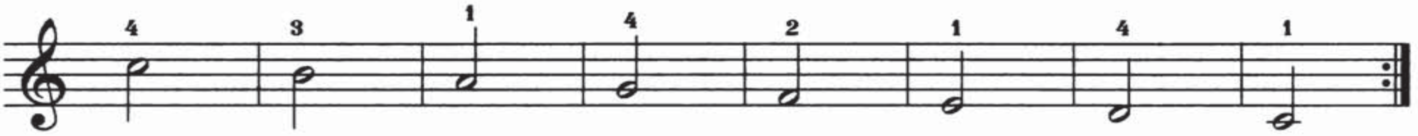

16. 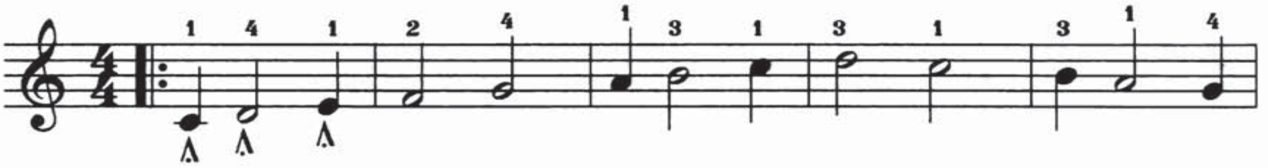

مەشق ئاهاڵ

17. 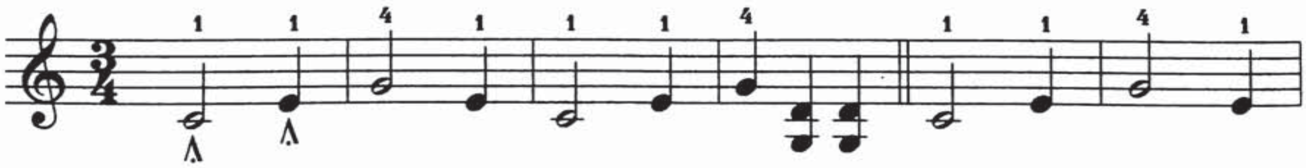

Cچوڭ كۈي 2 ئوكتاۋا ئاۋاز باسقۇچى مەشقى

18.

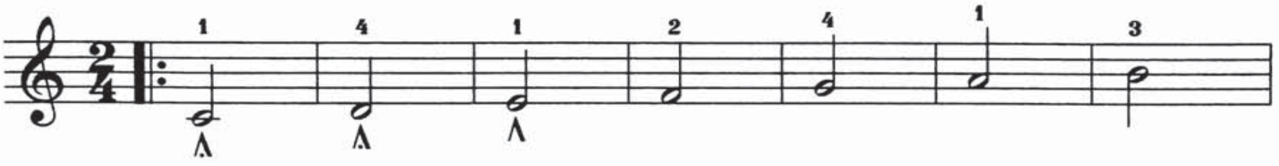

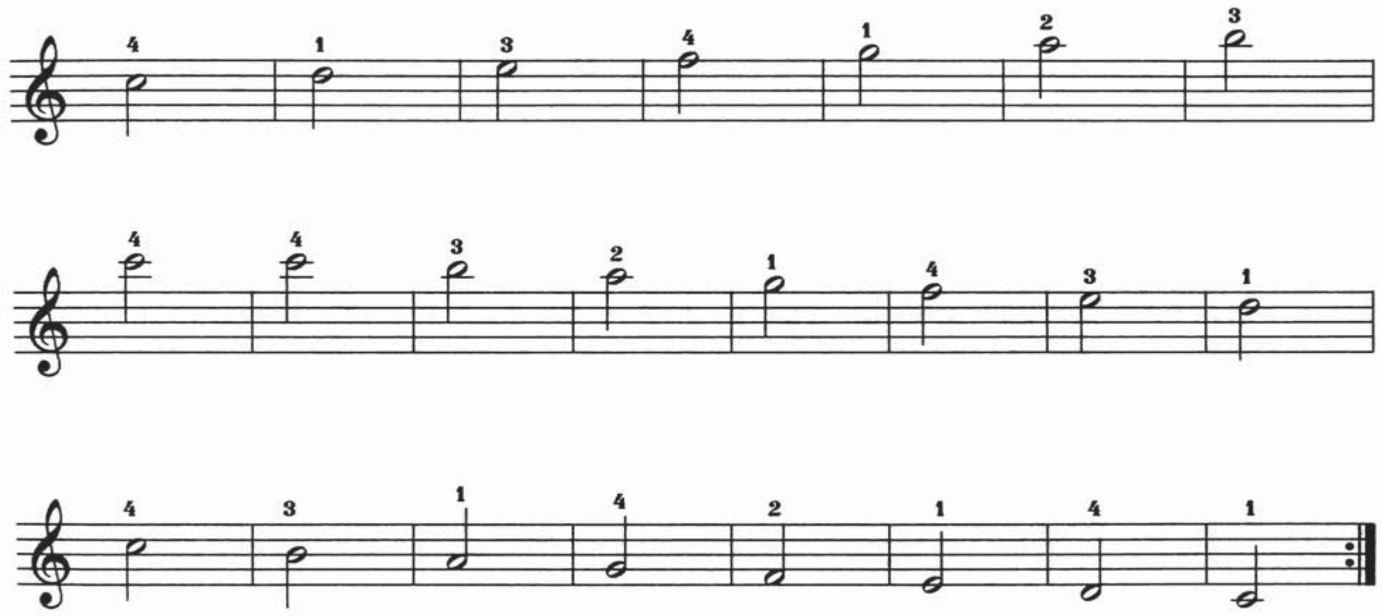

19.

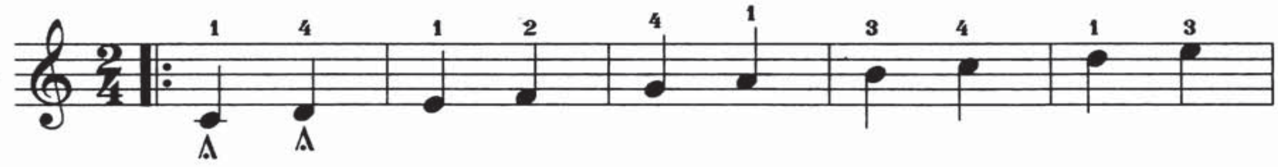

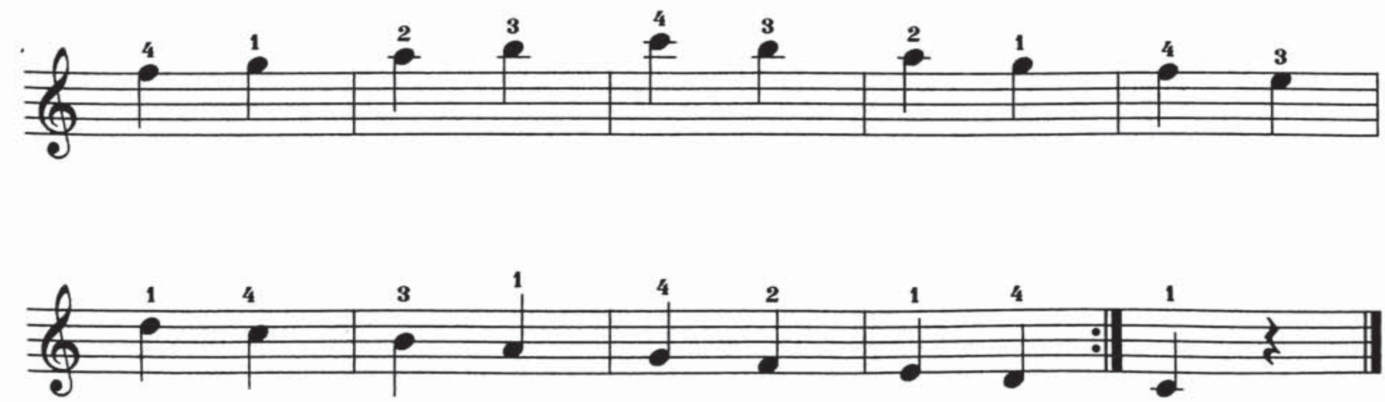

C چوڭ كوي 8 گە بۆلۈنگەن ئاۋاز باسقۇچى مەشقى

20.

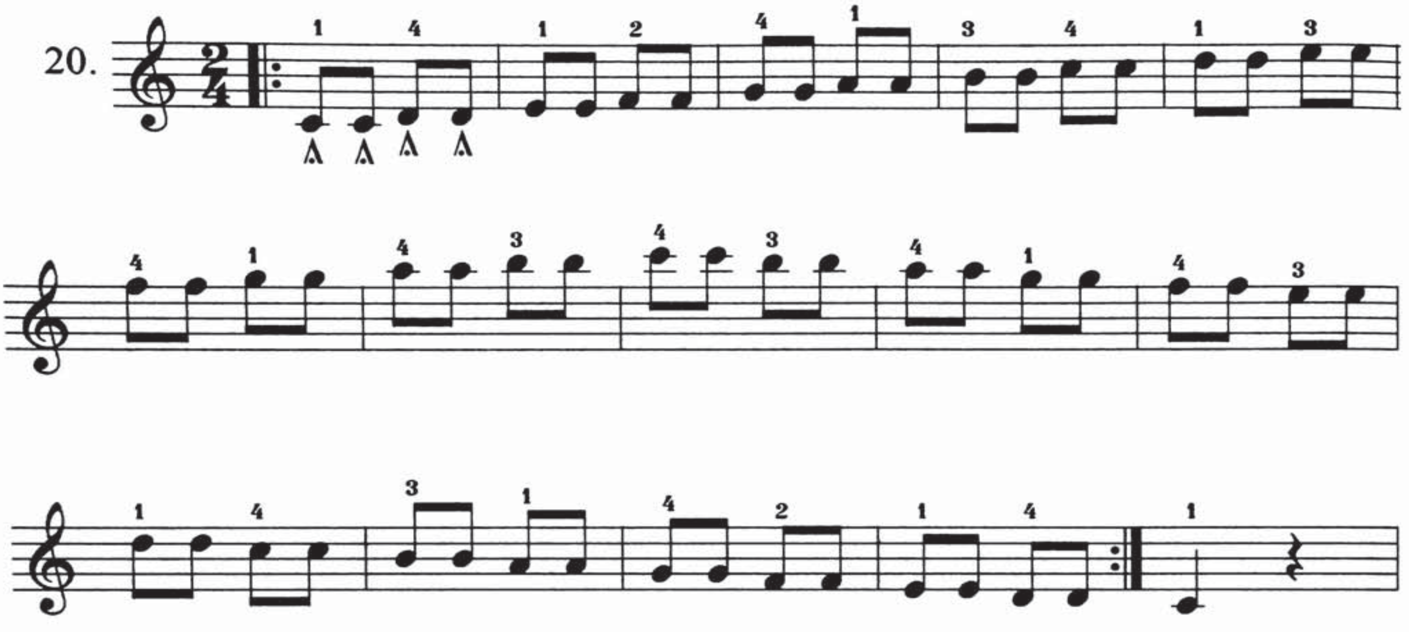

21.

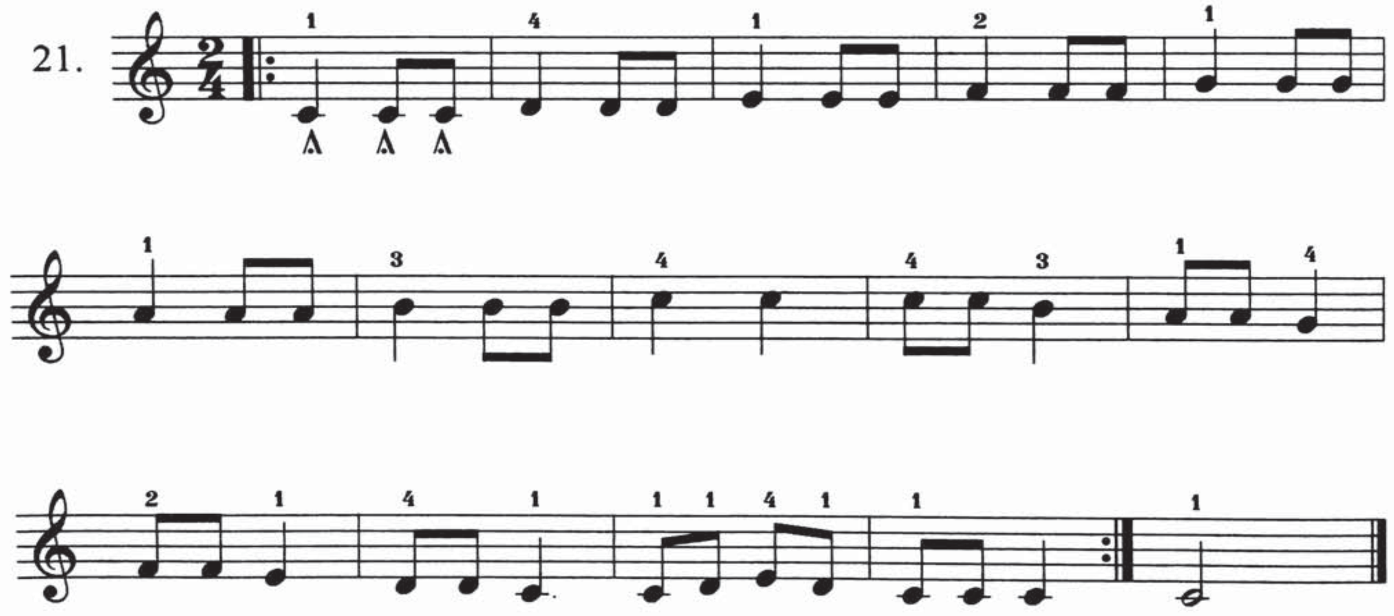

C چوڭ كوي ئاۋاز باسقۇچى، پەللىمە ئاۋاز مەشقى

22.

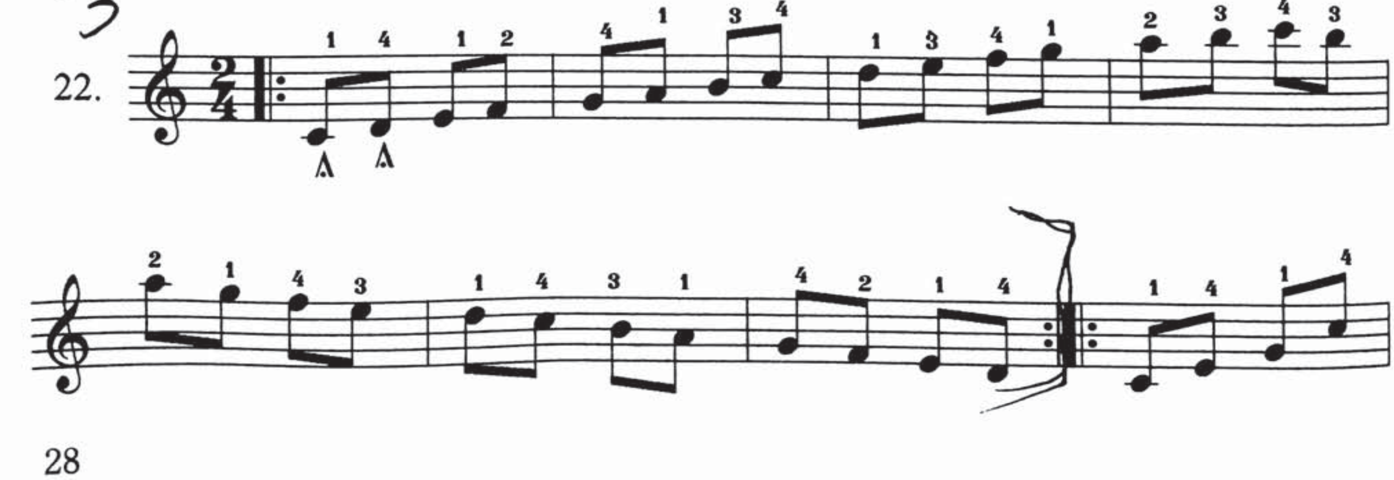

مەشىق ئاھاڭ

23.

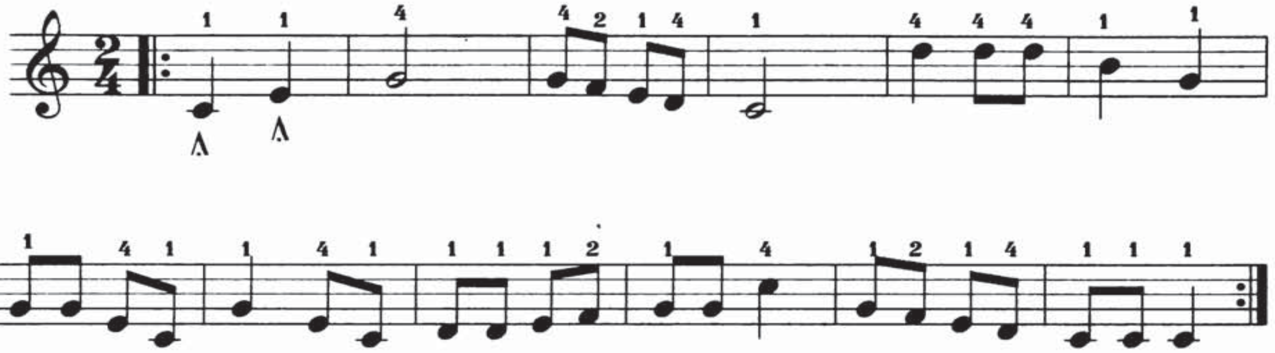

C چوڭ كۈي پەللىمە ئاۋاز مەشقى

24.

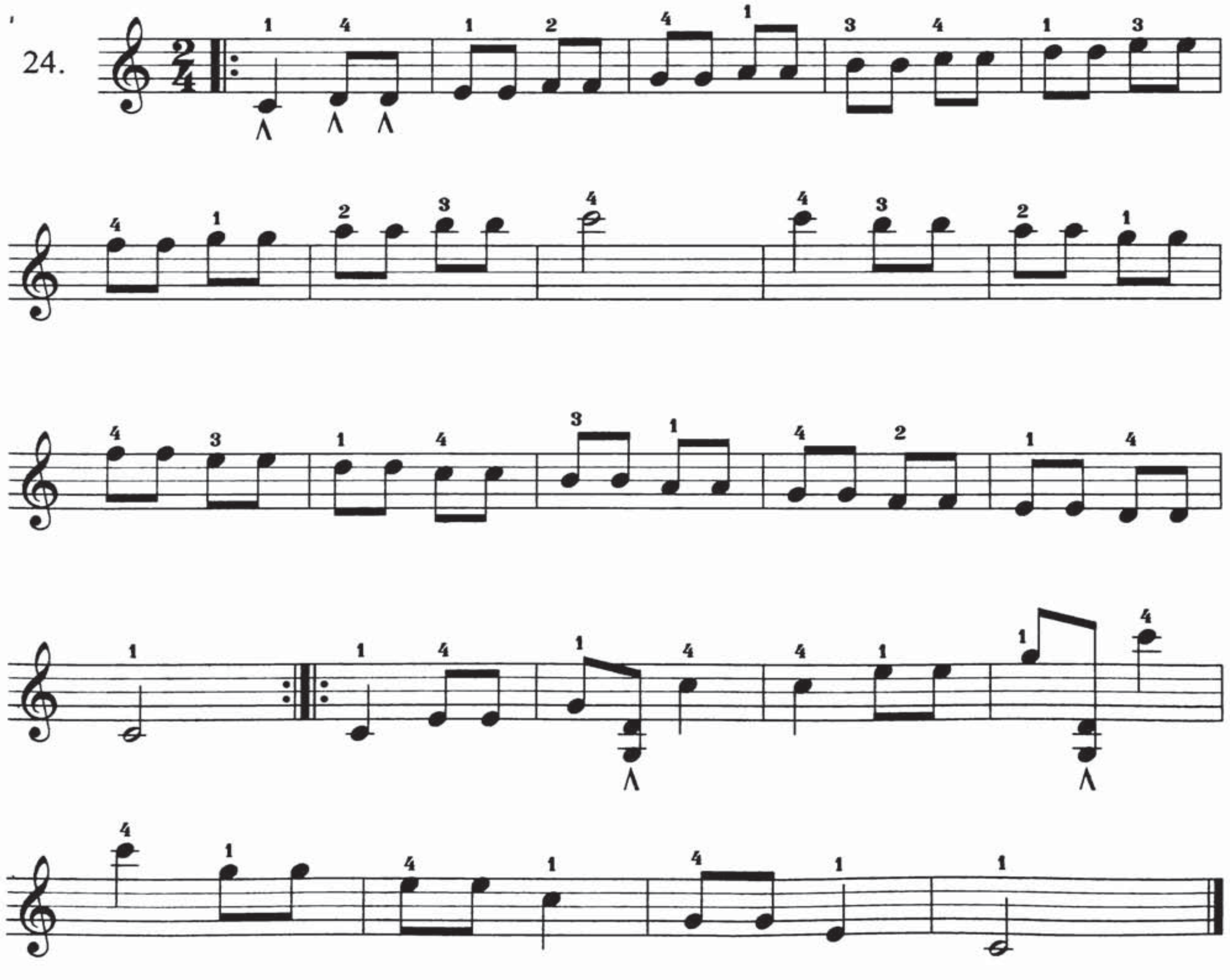

Cچوڭ كۇي بارماق مەشقى

25.

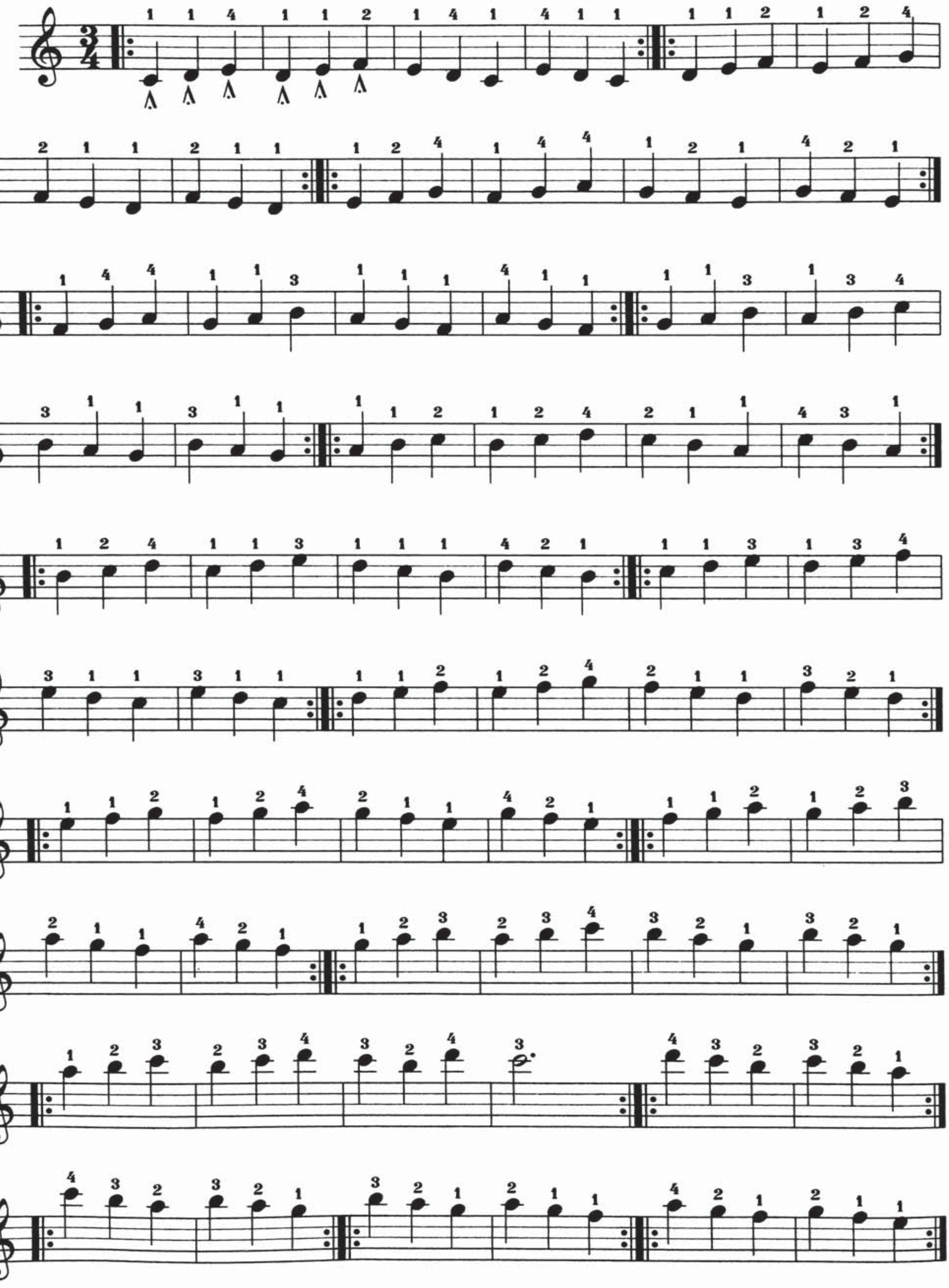

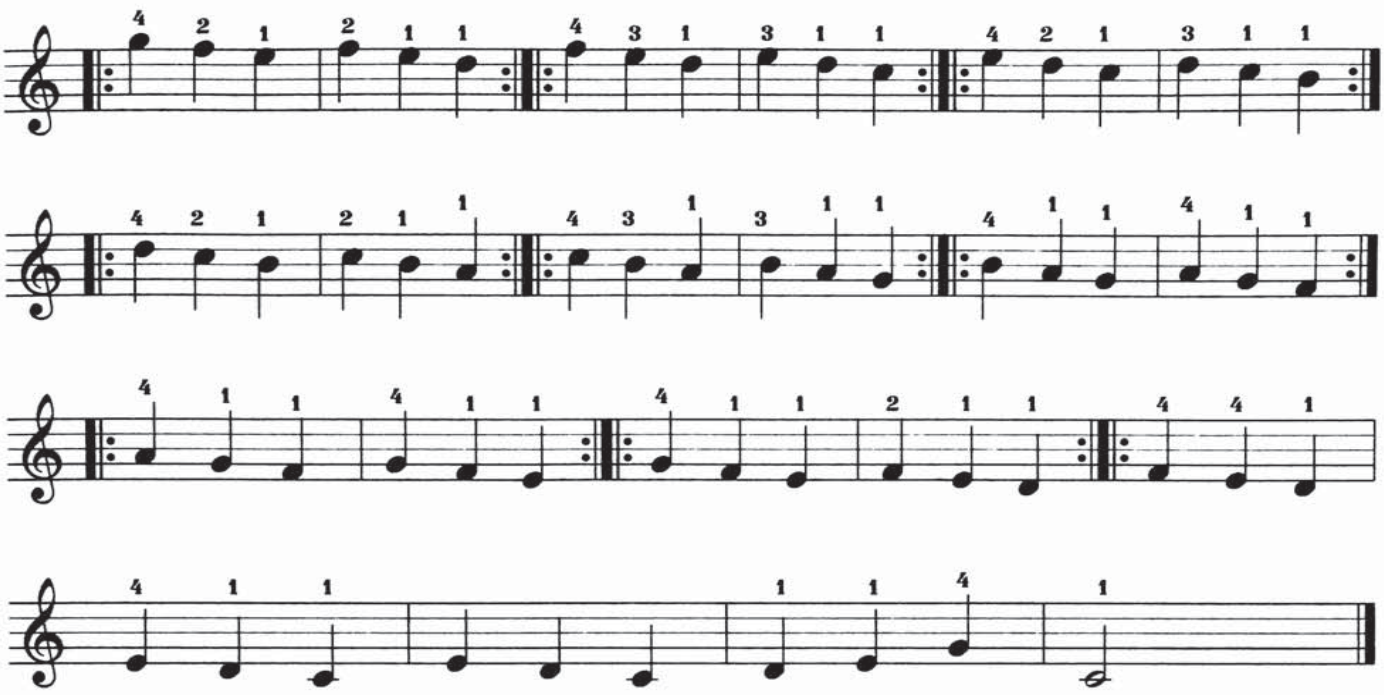

C چوڭ كۈي ، ئۈچ تۈتاشما ئاۋاز باسقۇچ مەشقى

26.

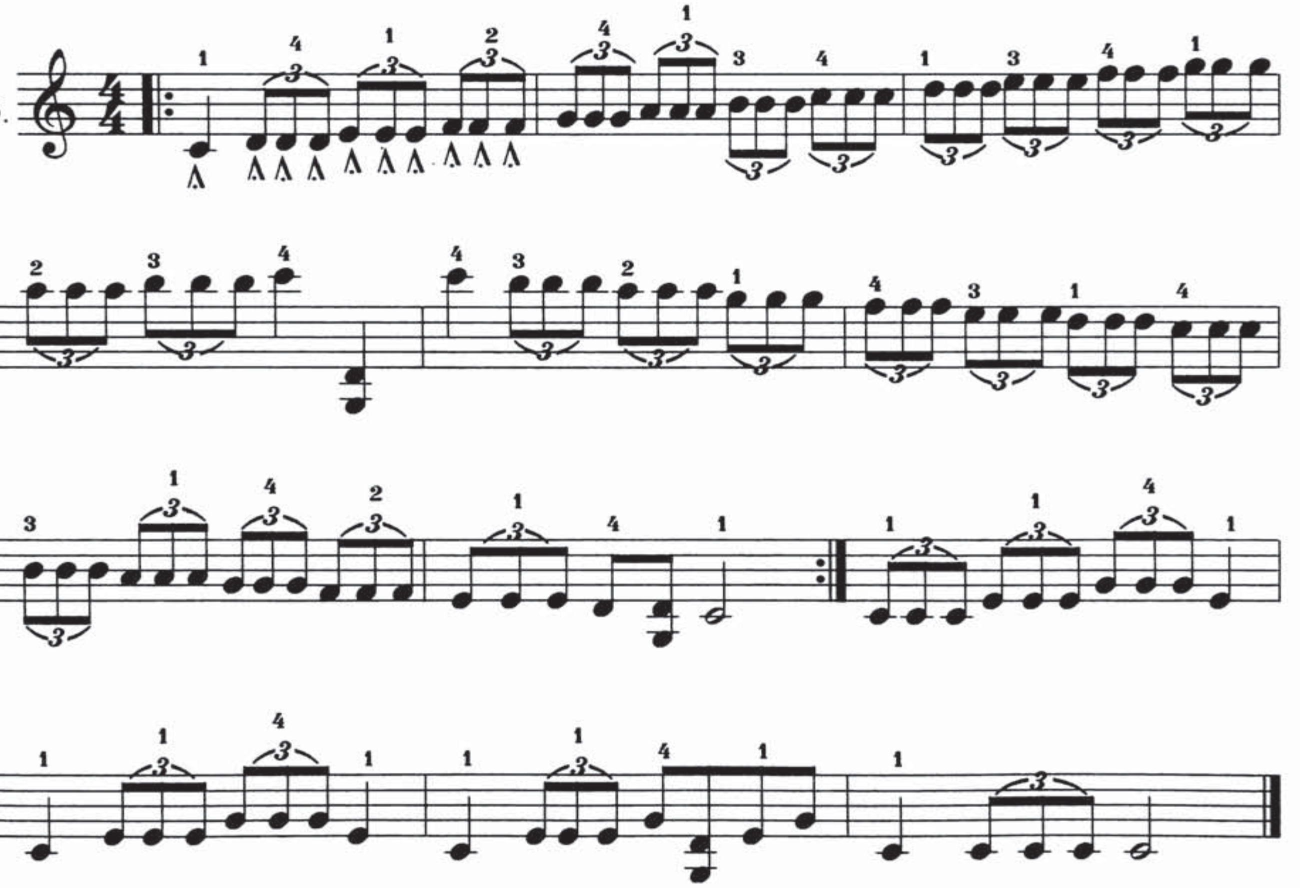

27.

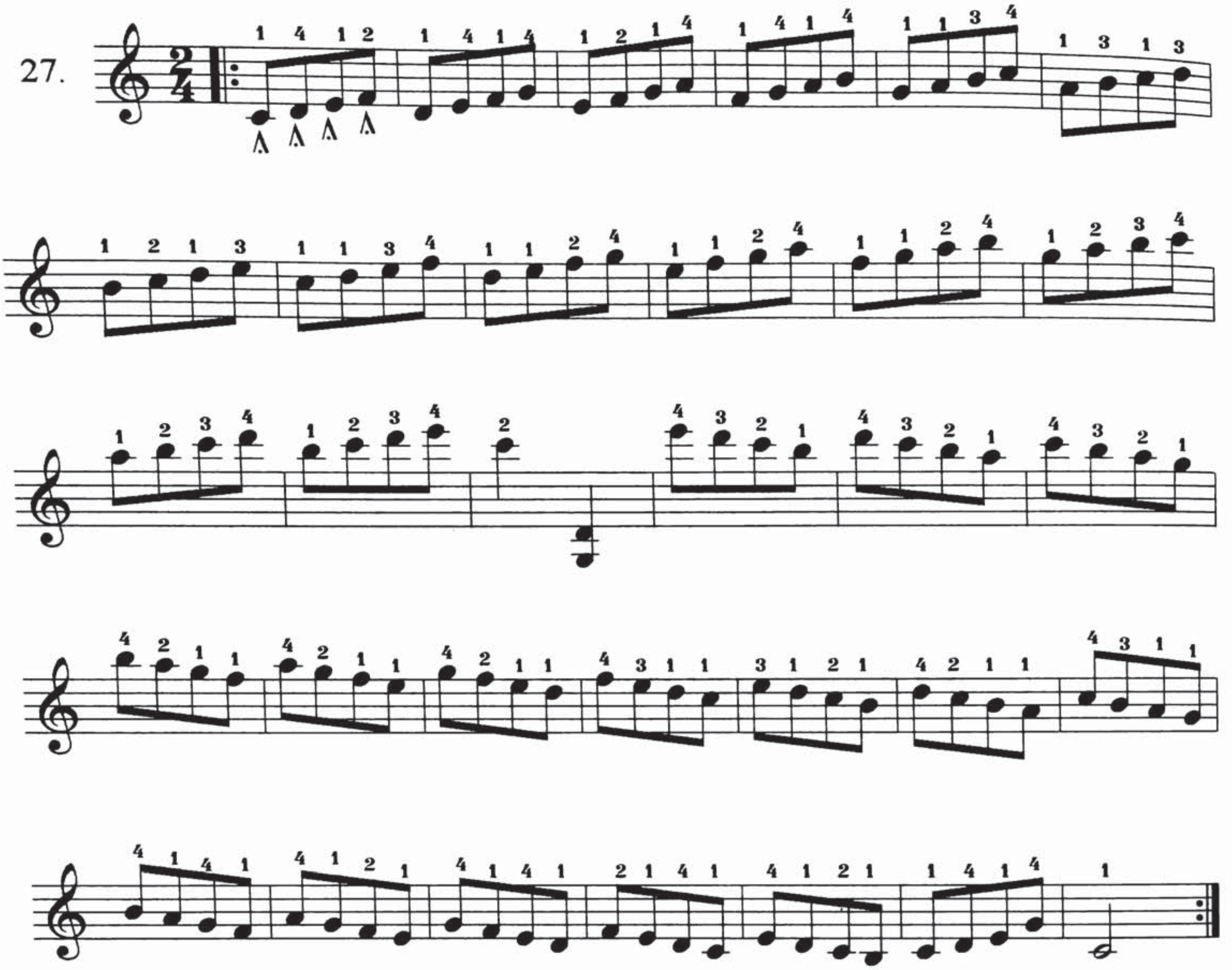

Cچوڭ كوي بارماق مەشقى

28.

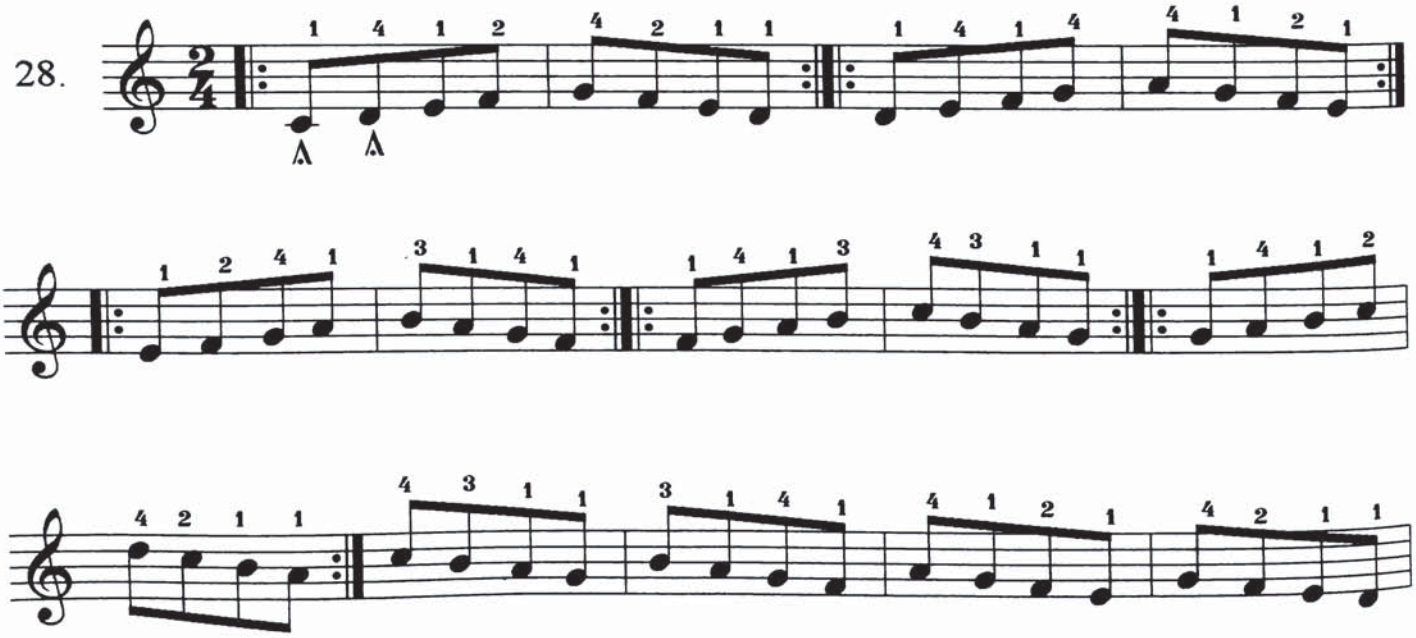

C چوڭ كۇي 3گرادۇسلۇق بارماق مەشقى

29.

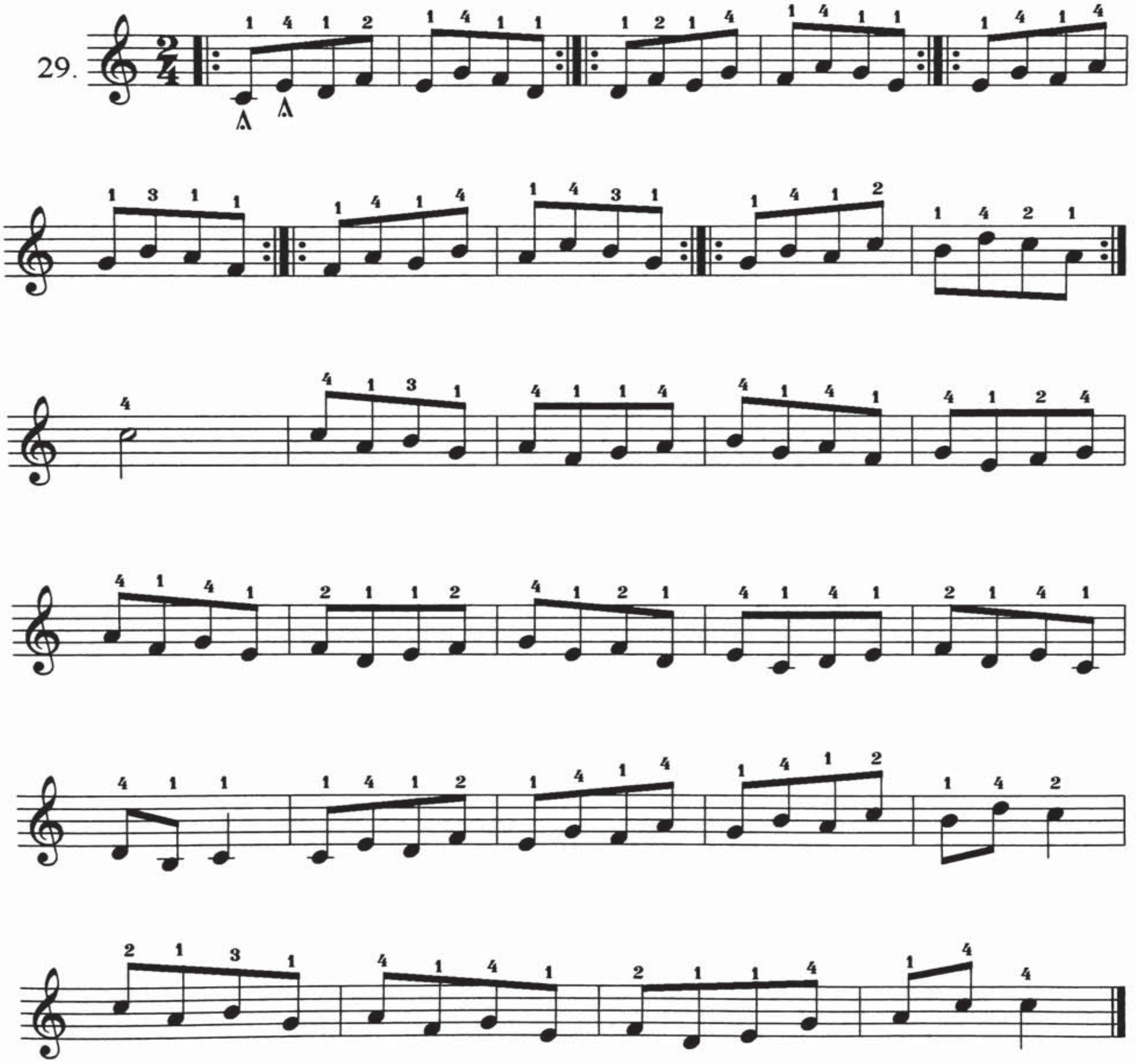

كىچىك مەشىق ئاھاڭ

30.

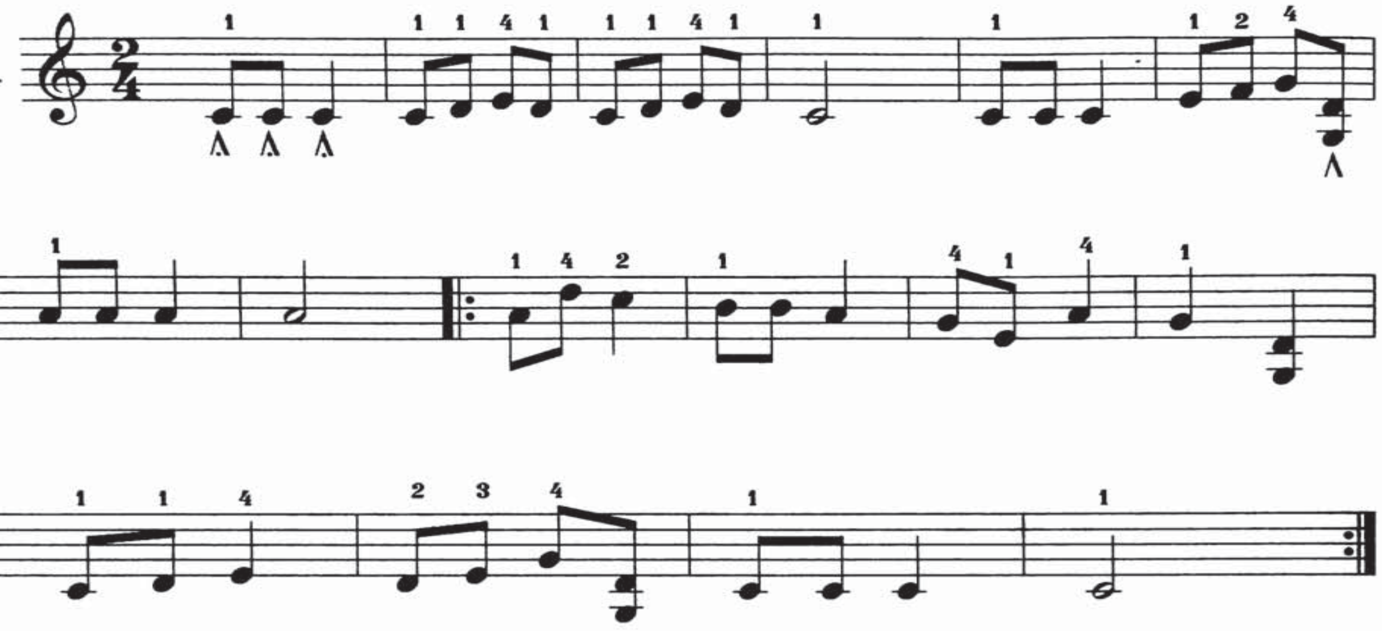

كىچىك كۆي ئاۋاز باسقۇچى مەشقىa

31.

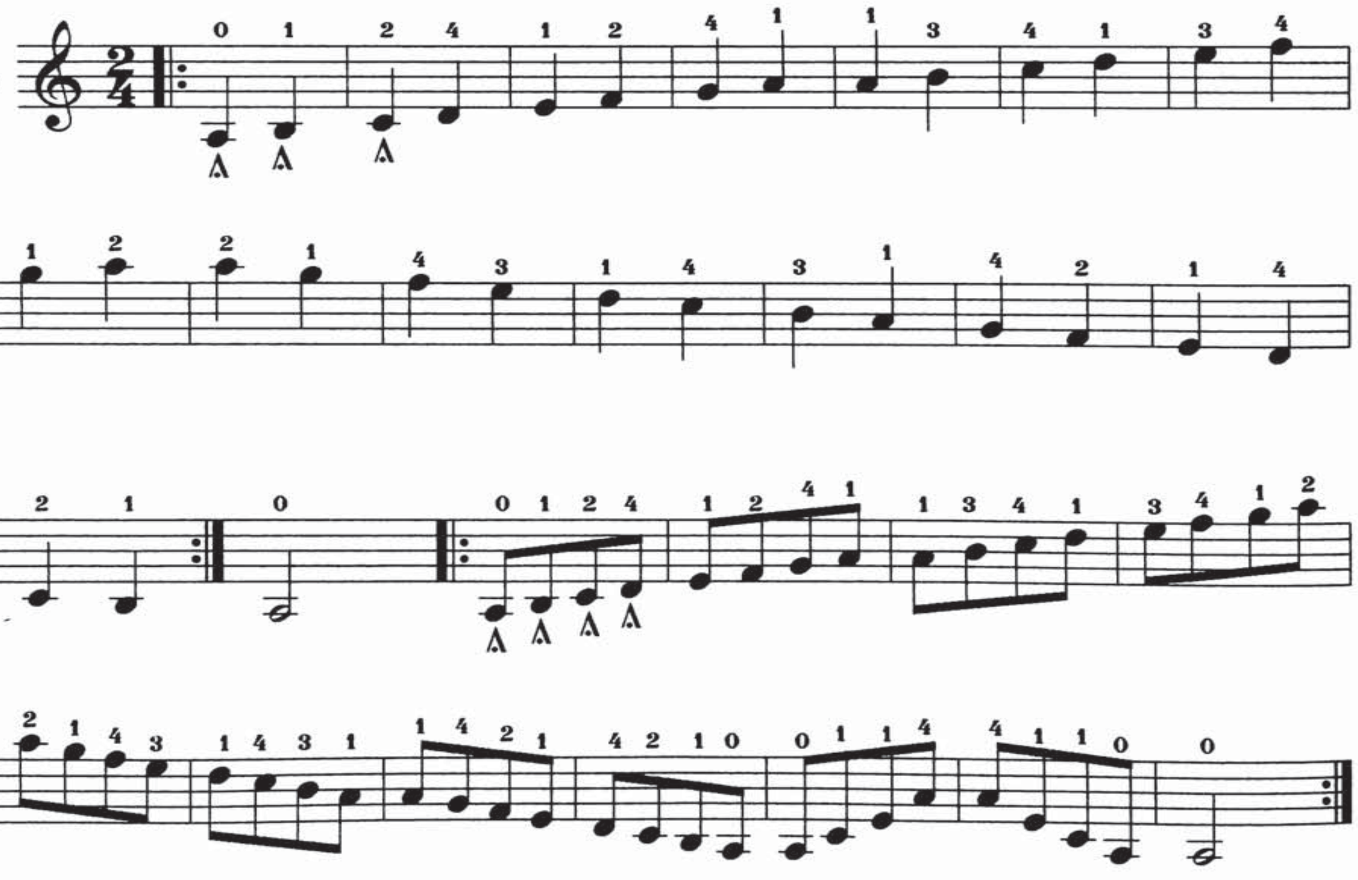

Cچوڭ كوي 16 گە بۆلۈنگەن ئاۋاز چېكىپ ئىلىش مەشقى

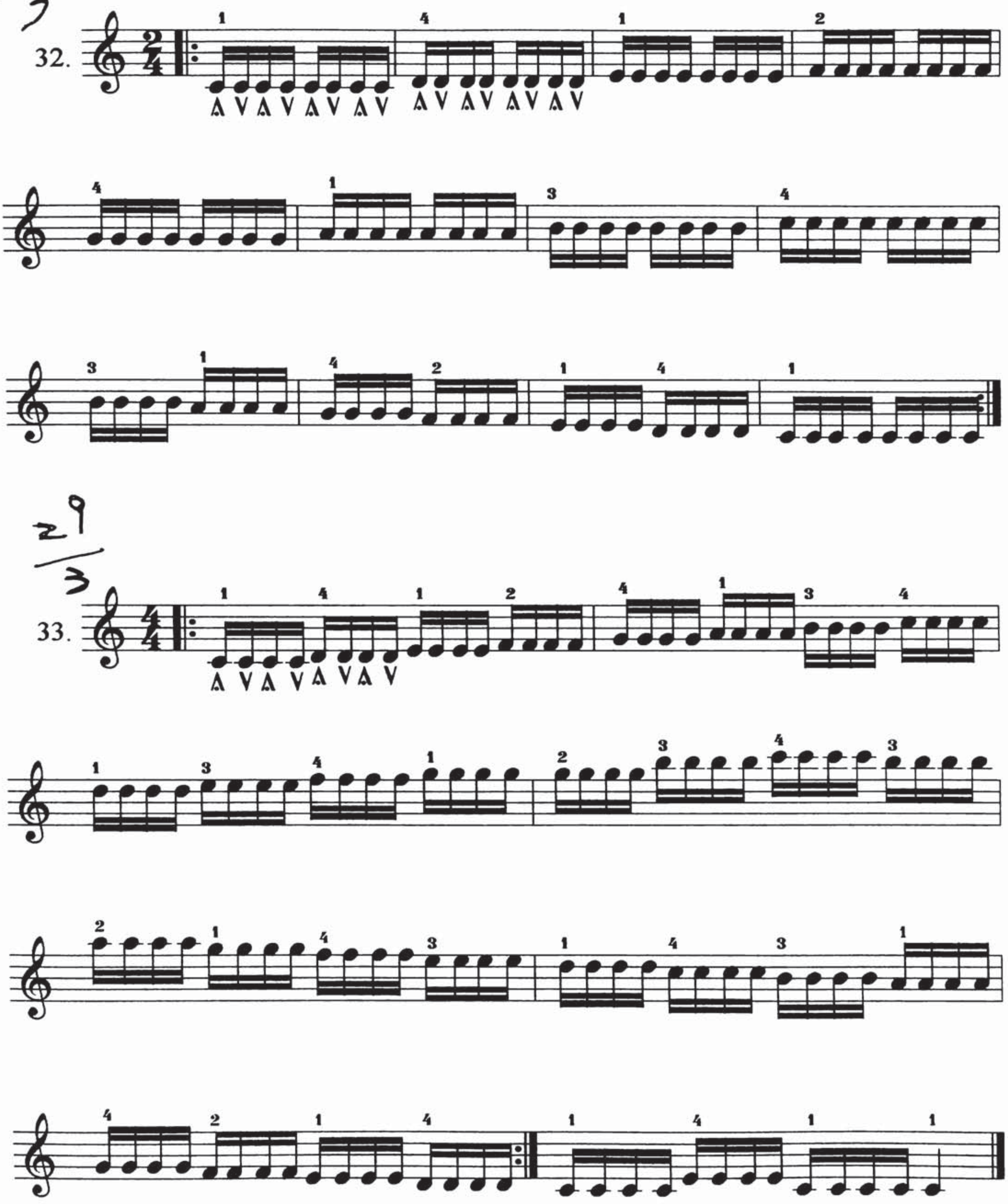

34.

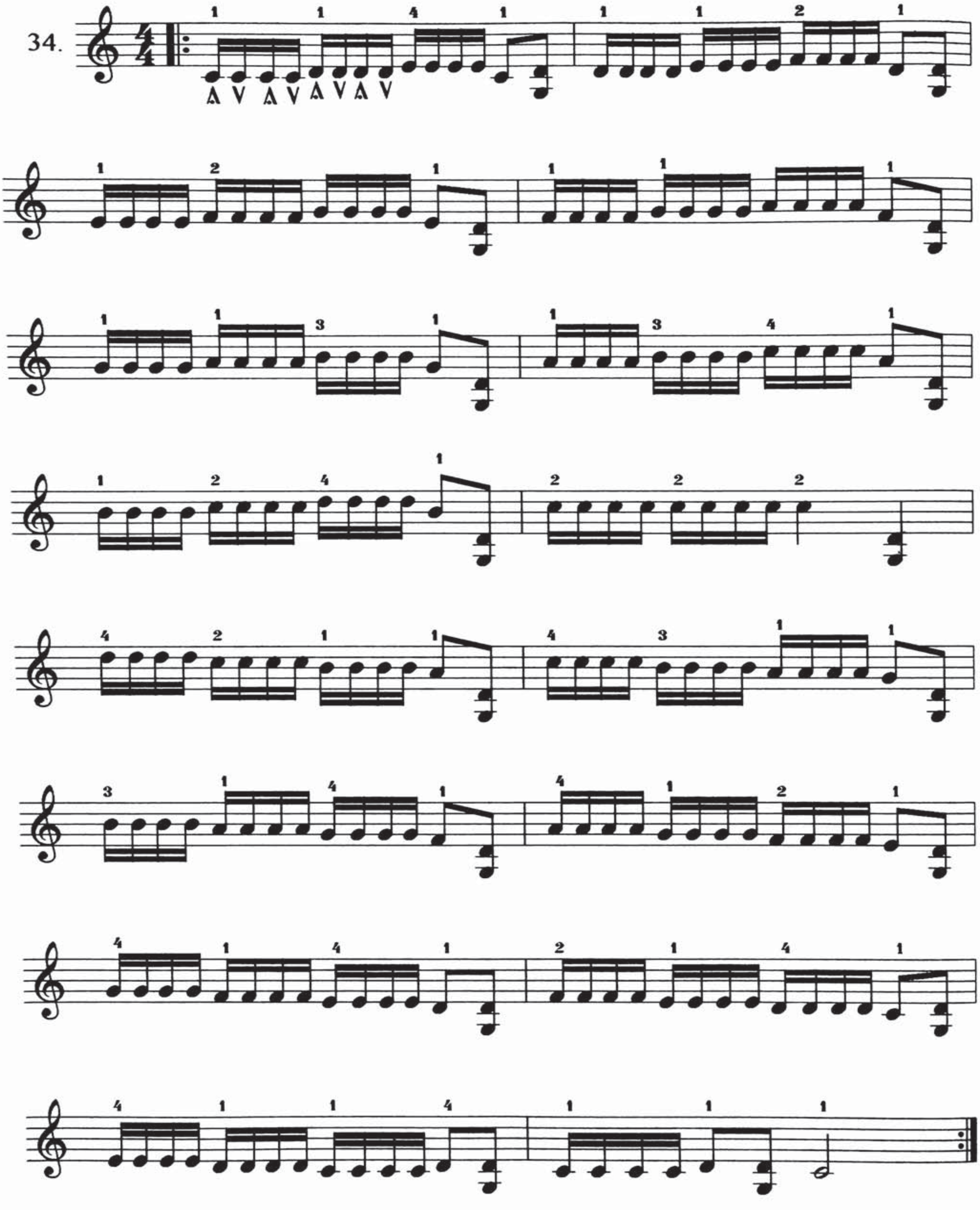

35.

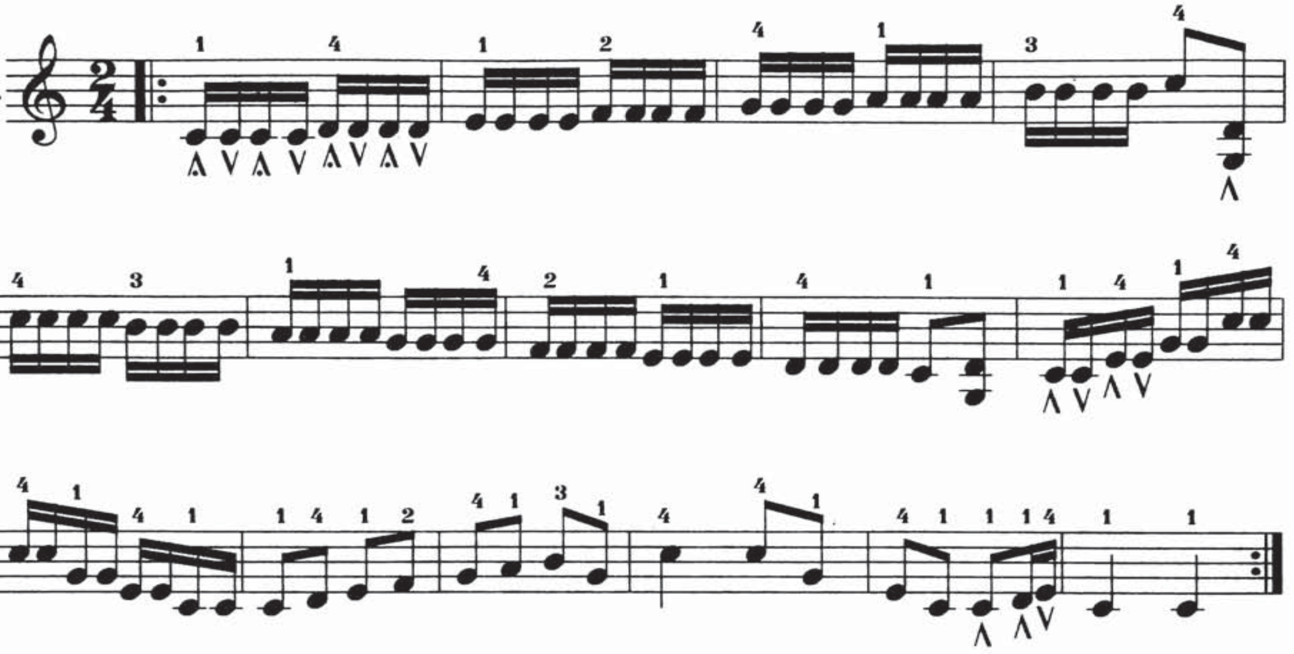

ئەلپ چێکش مەشقلری

36.

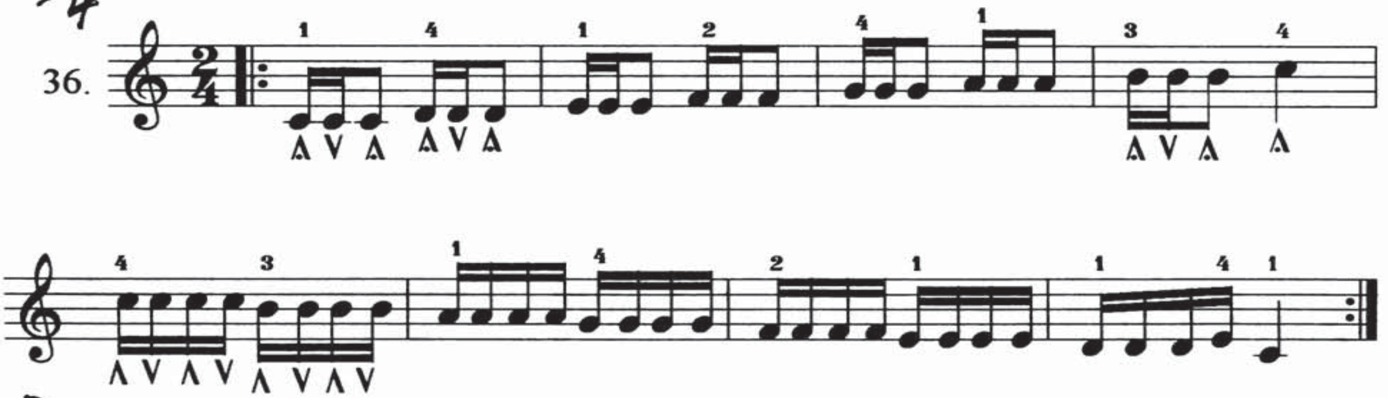

37.

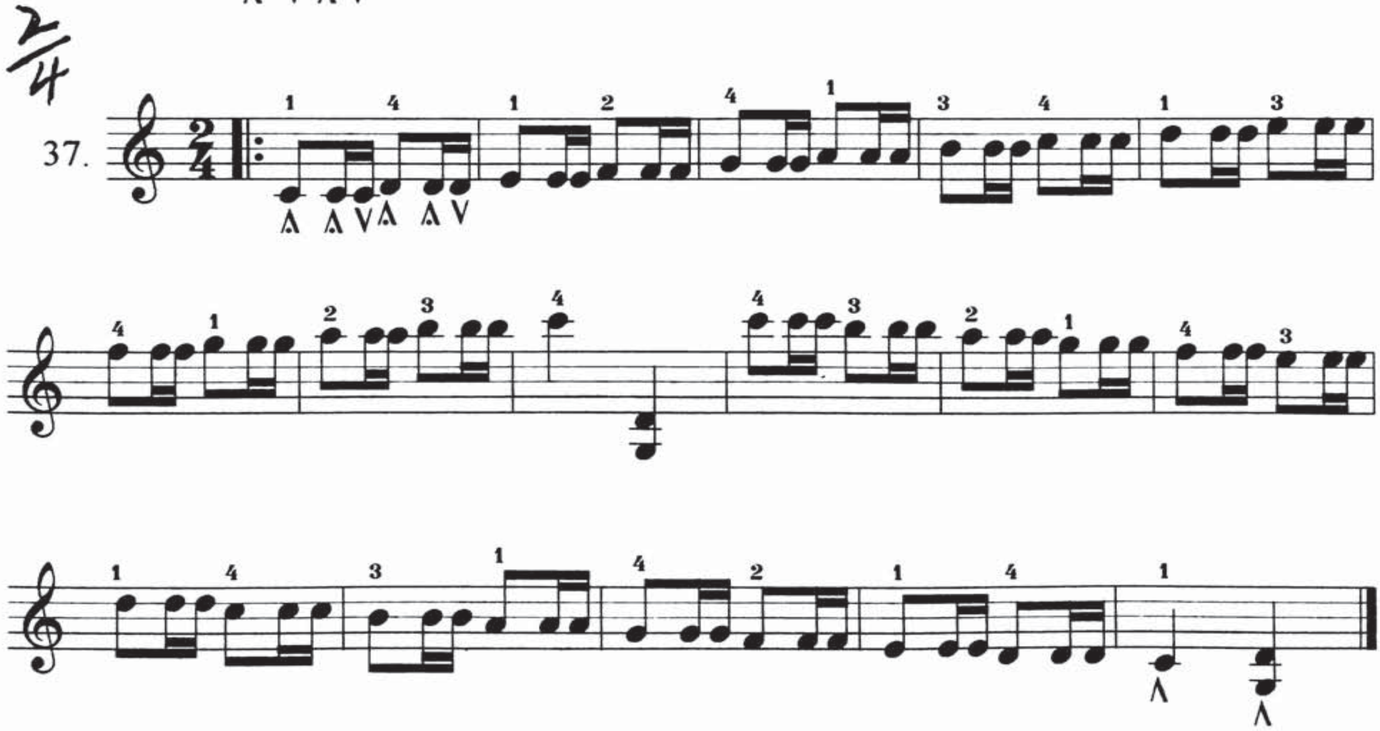

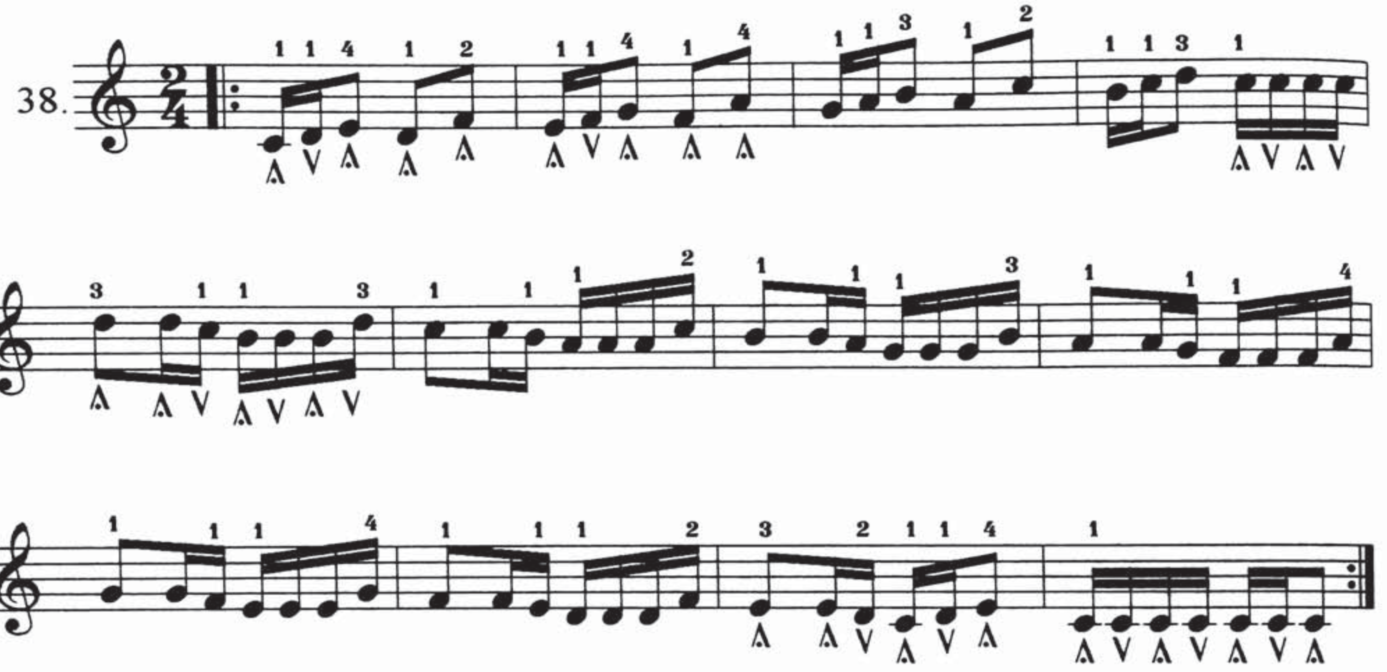

Cچوڭ كۈي تۆت گرادۇسلۇق بارماق مەشقى

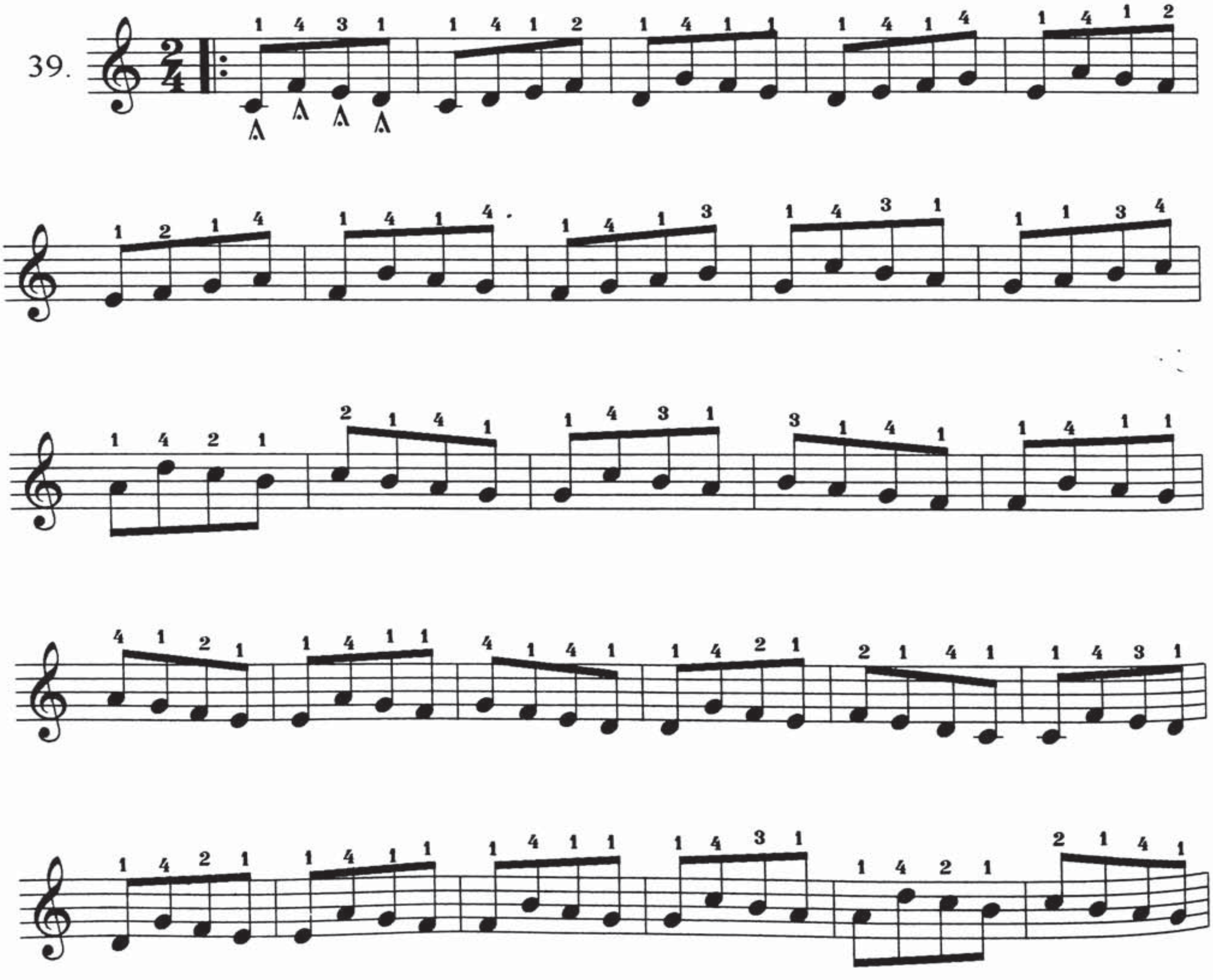

قول كۆندۈرۈش مەشىق ئاھاڭى

40.

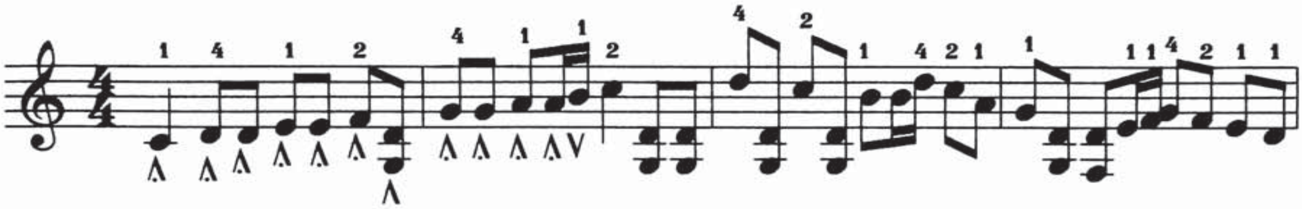

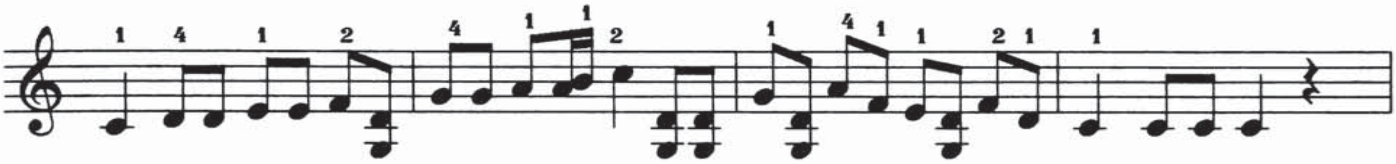

Cچوڭ كۇي بارماق مەشقى

41.

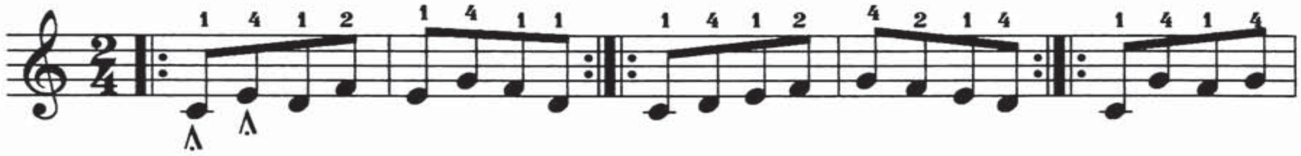

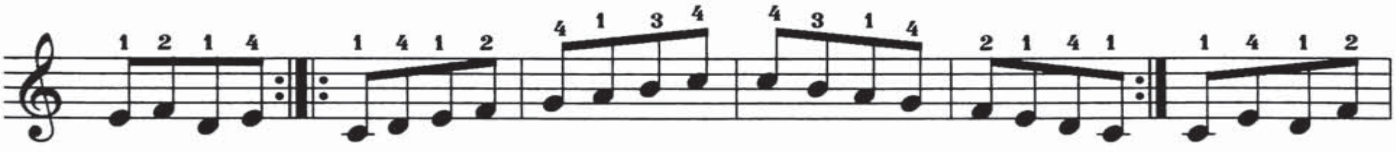

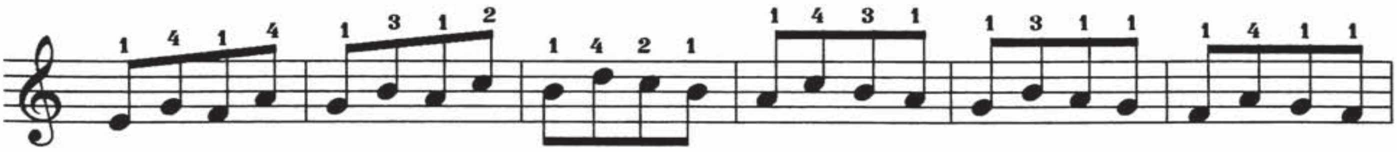

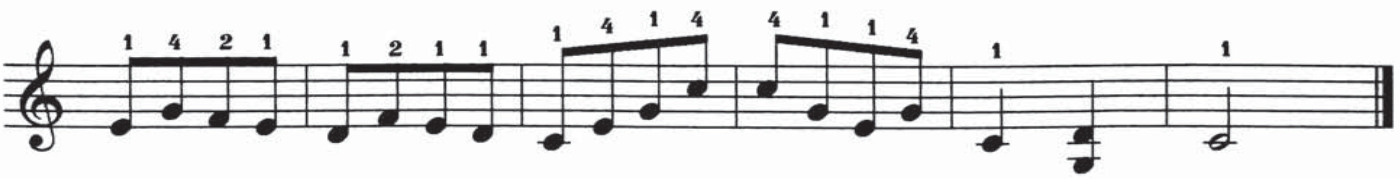

17/4

مەشىق ئاھاڭ ۋەتىنىمىز گۈللۈك باغ

42.

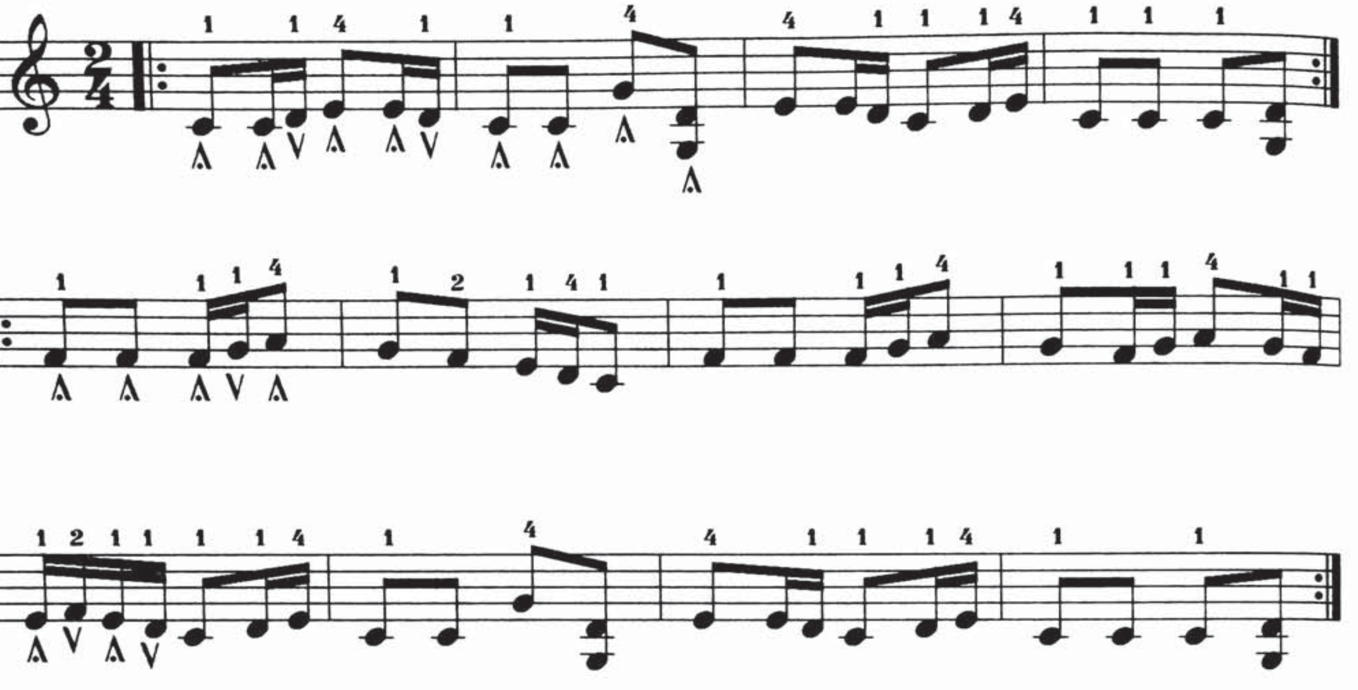

C چوڭ كۈي چېكىتلىك ئاۋاز مەشقى

43.

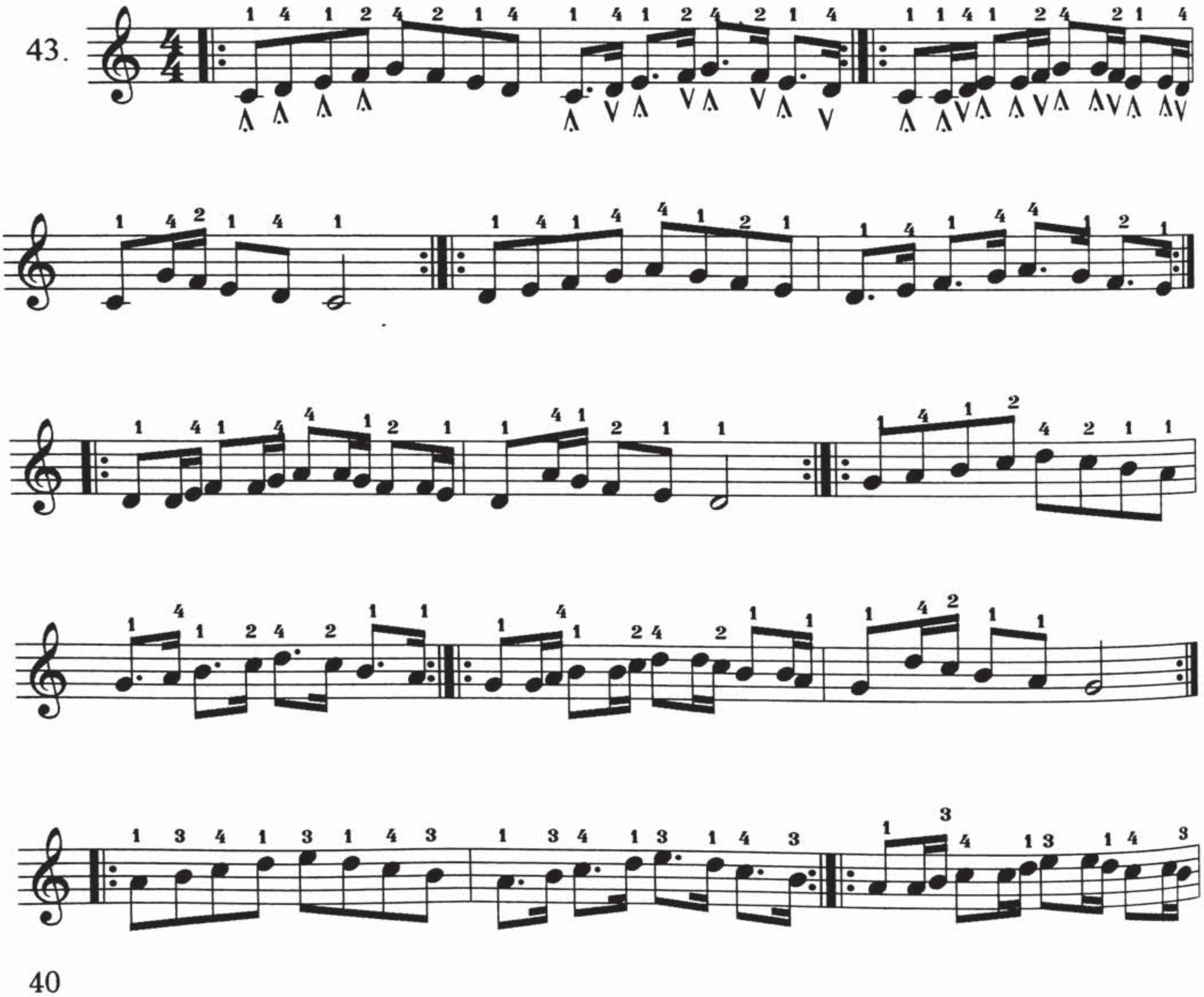

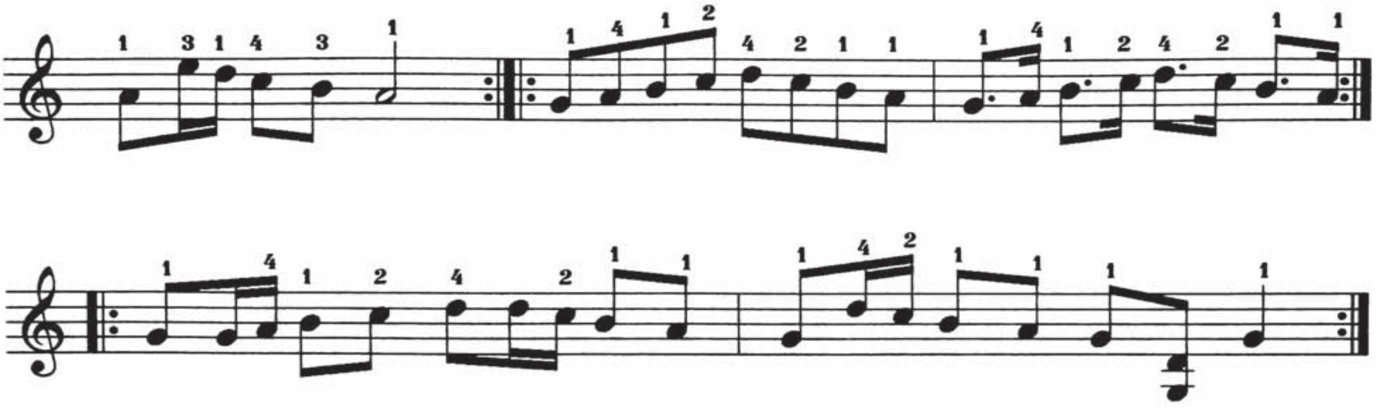

مەشىق ئاھاڭ بالىلار مارشى

شىرمۇھەممەت نۇراخۇن مۇزىكىسى

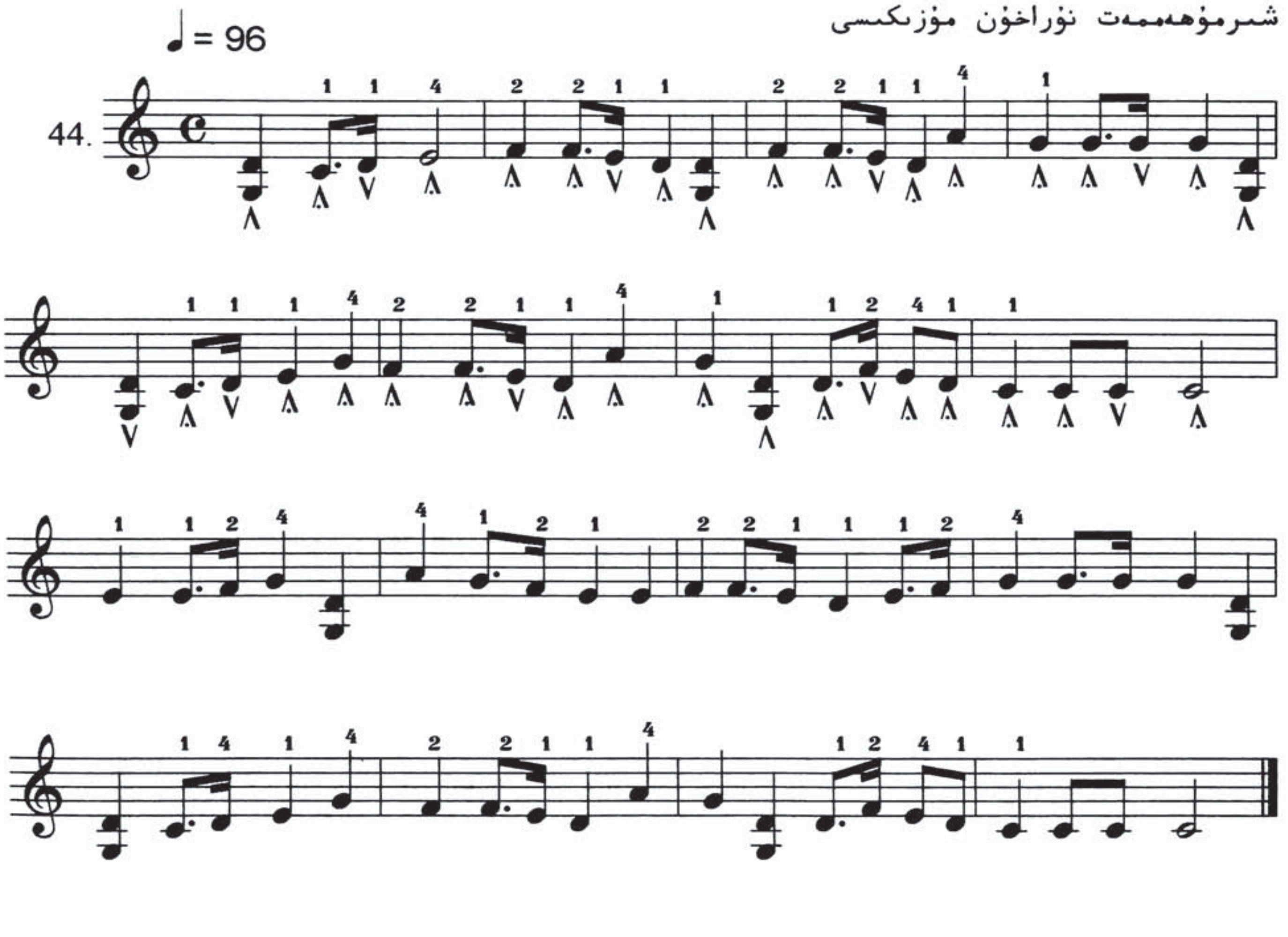

C چوڭ كۇي چېكىپ ئېلىش مەشقى

45.

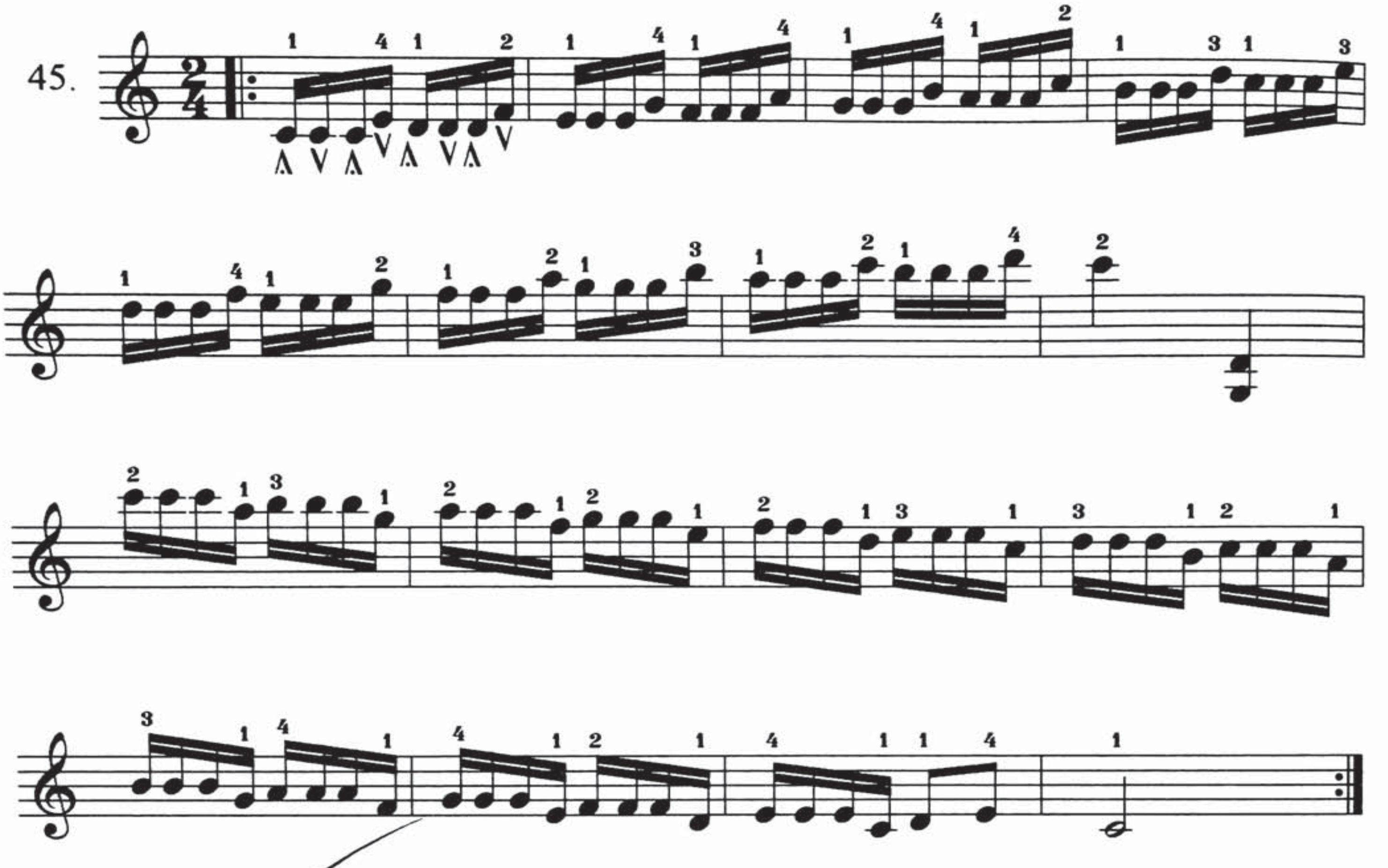

چەببىيات مۇقامىنىڭ 4- مەشرىپى

46.

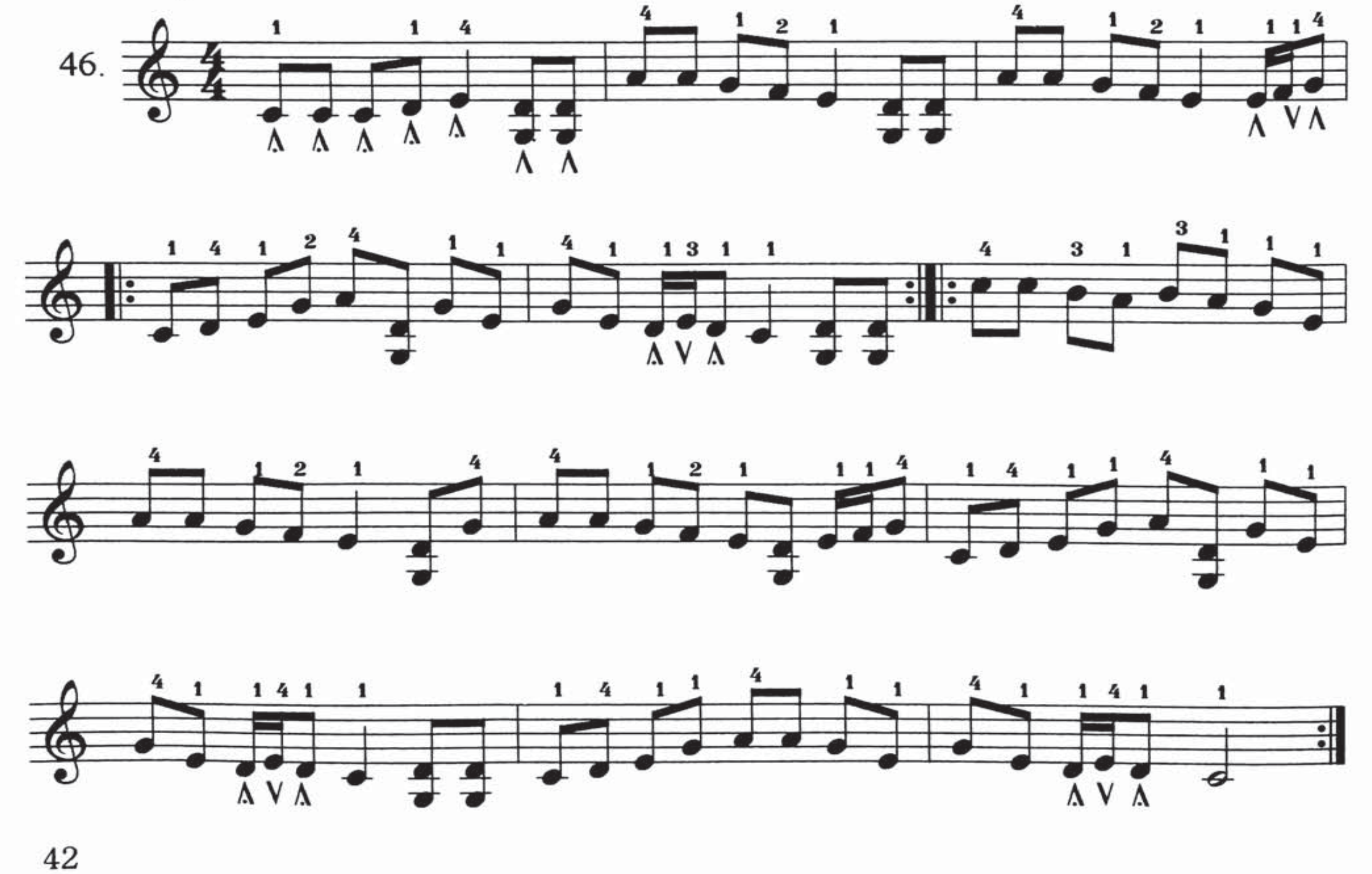

C چوڭ كۇي قاتتىق چېكىش مەشقى

47.

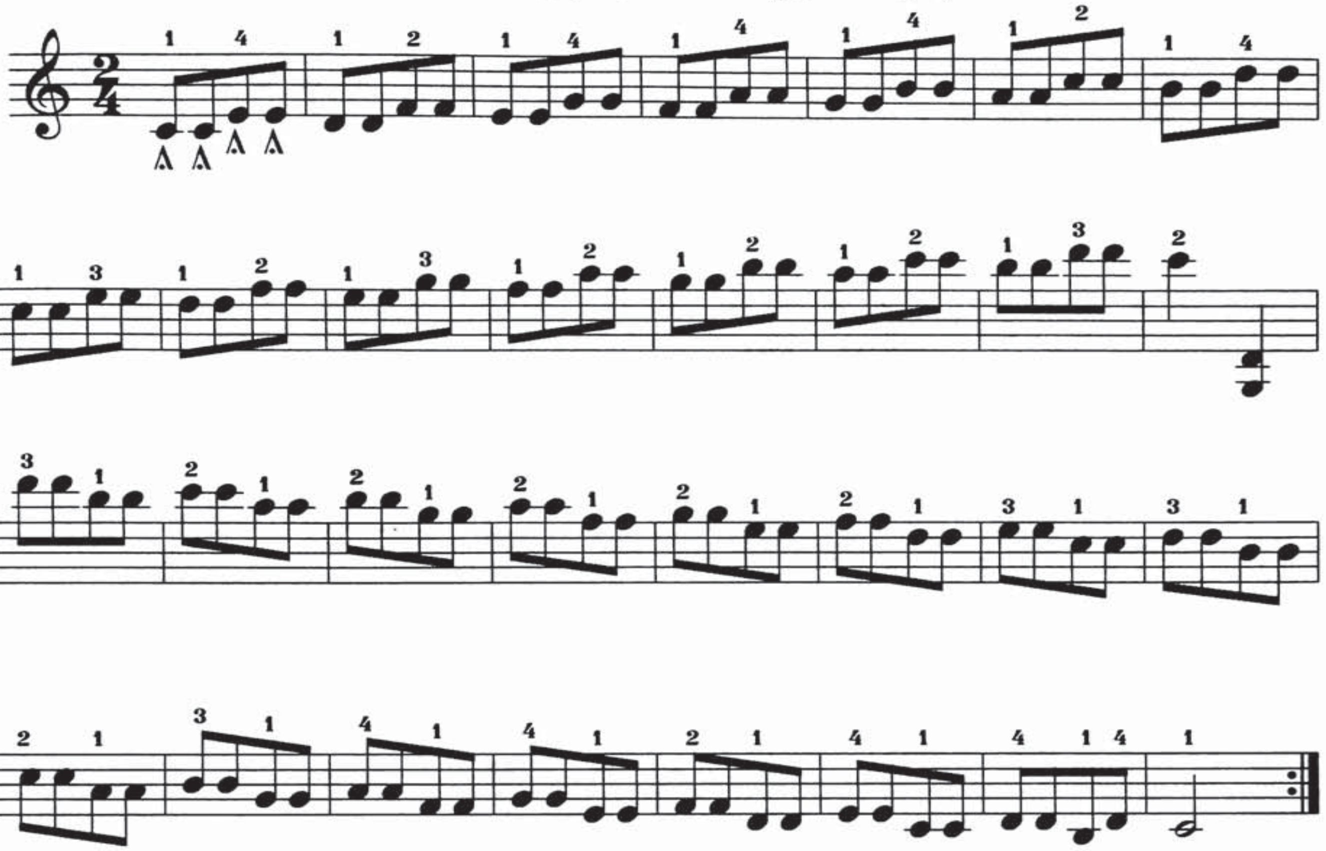

C چوڭ كۇي پەللىمە ئاۋاز مەشقى

48.

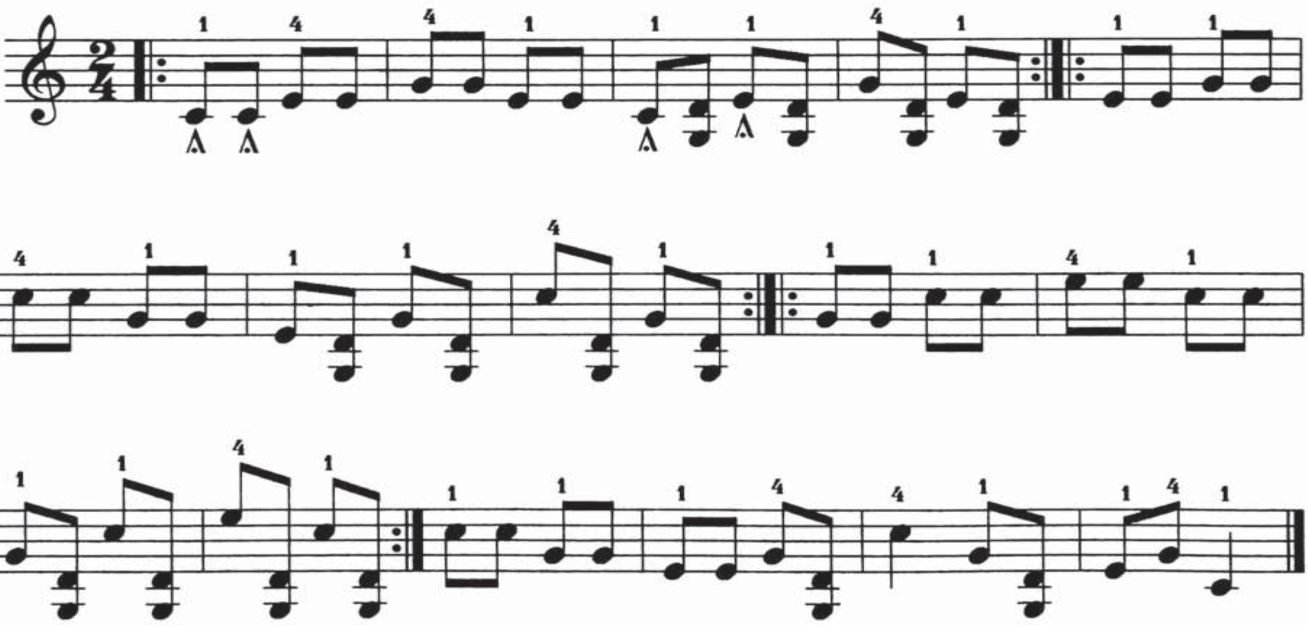

C چوڭ كۇي $\frac{5}{8}$ ئۇدارلىق ئاۋاز باسقۇچى مەشىقى

49.

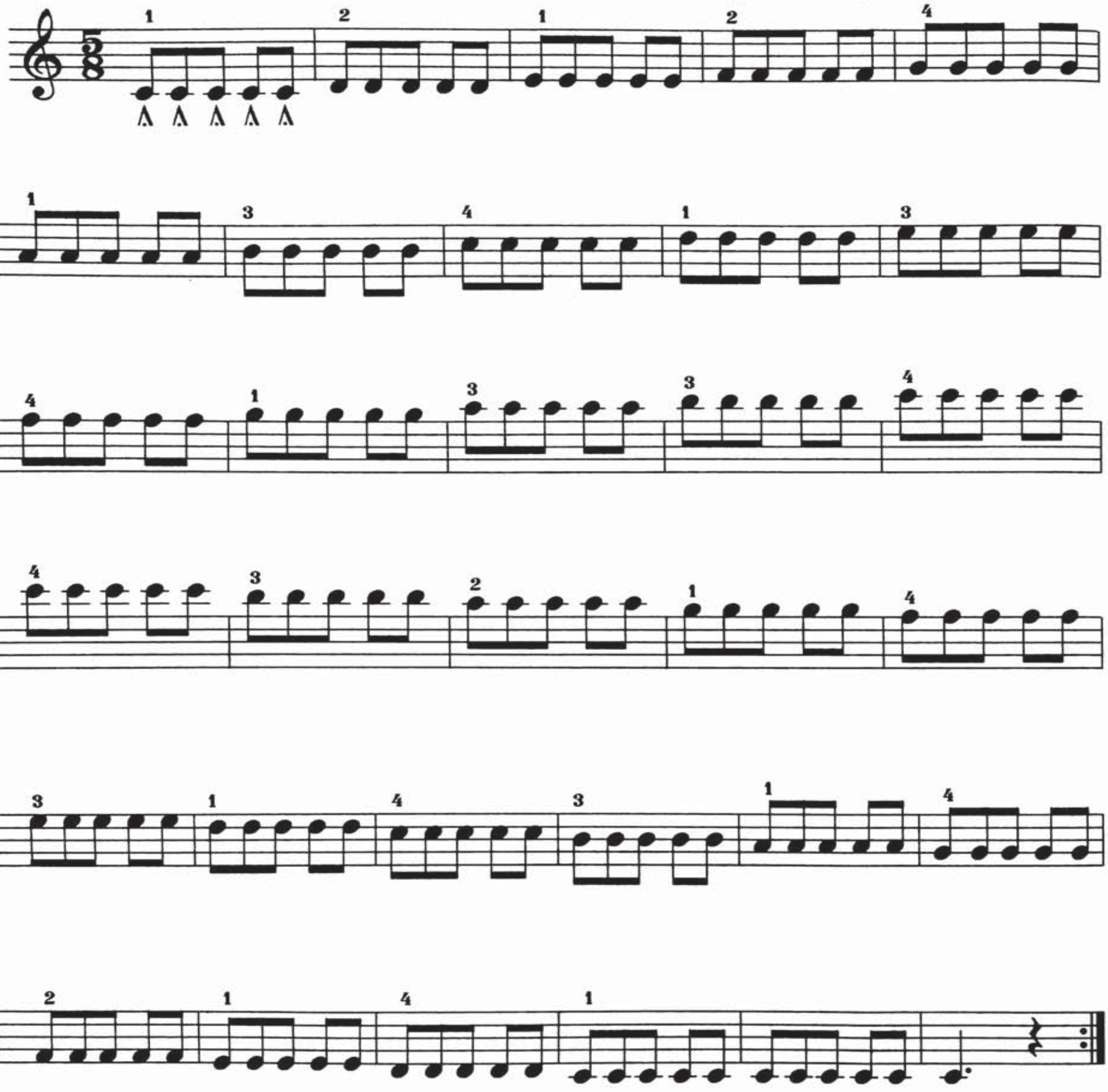

C چوڭ كۇي $\frac{5}{8}$ ئۇدارلىق بارماق مەشىقى

50.

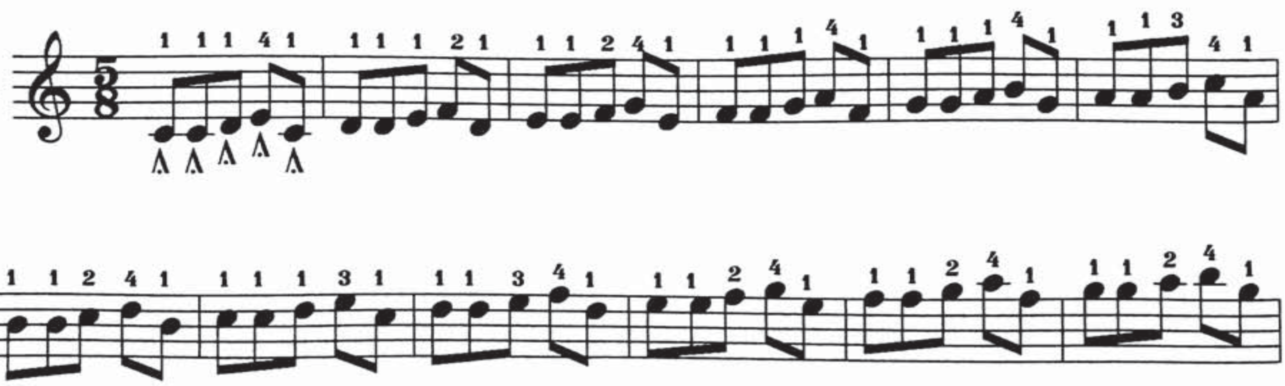

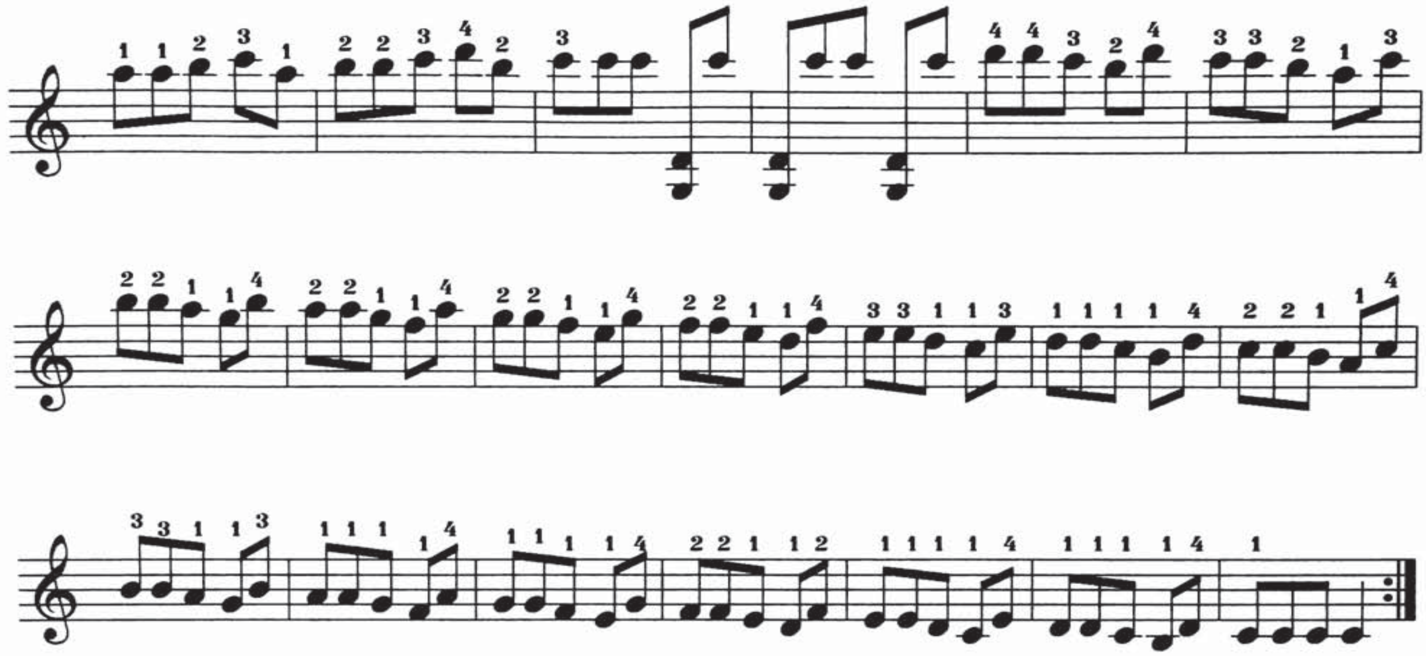

a كىچىك كۆي ئاۋاز باسقۇچى پەللىمە ئاۋاز مەشقى

51.

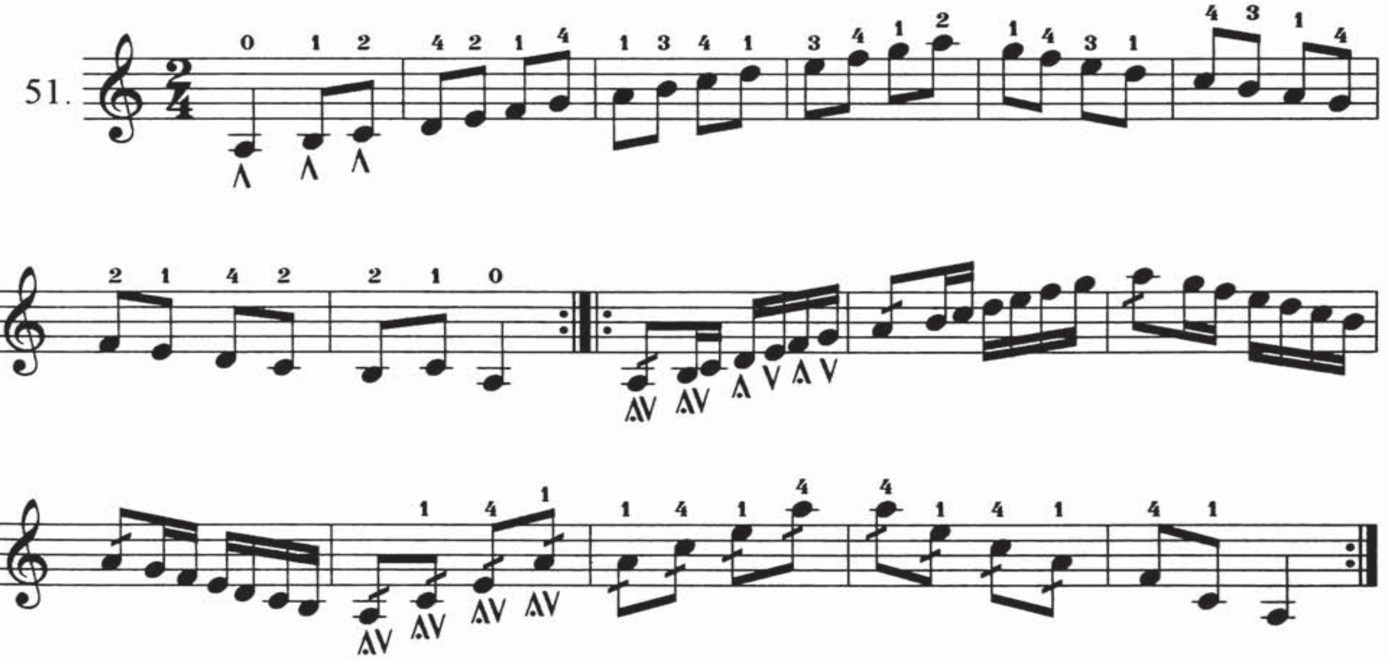

a كىچىك كۆي بارماق مەشقى

52.

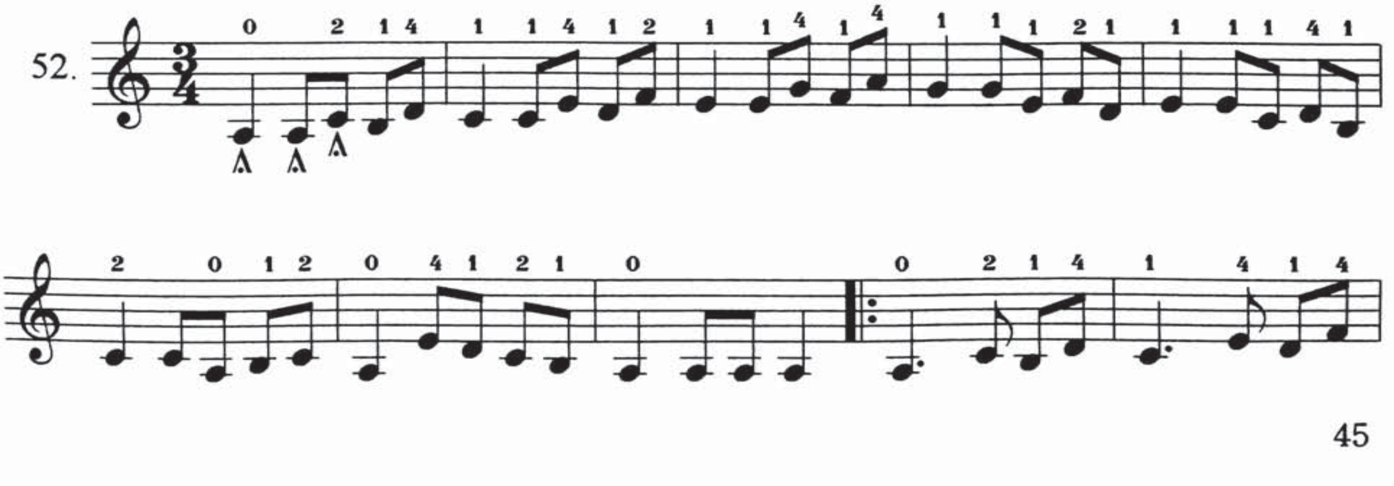

داھىي ماۋ زېدۇڭ

ئابلىكىم ئابدۇللا مۇزىكىسى

♩ = 72

53.

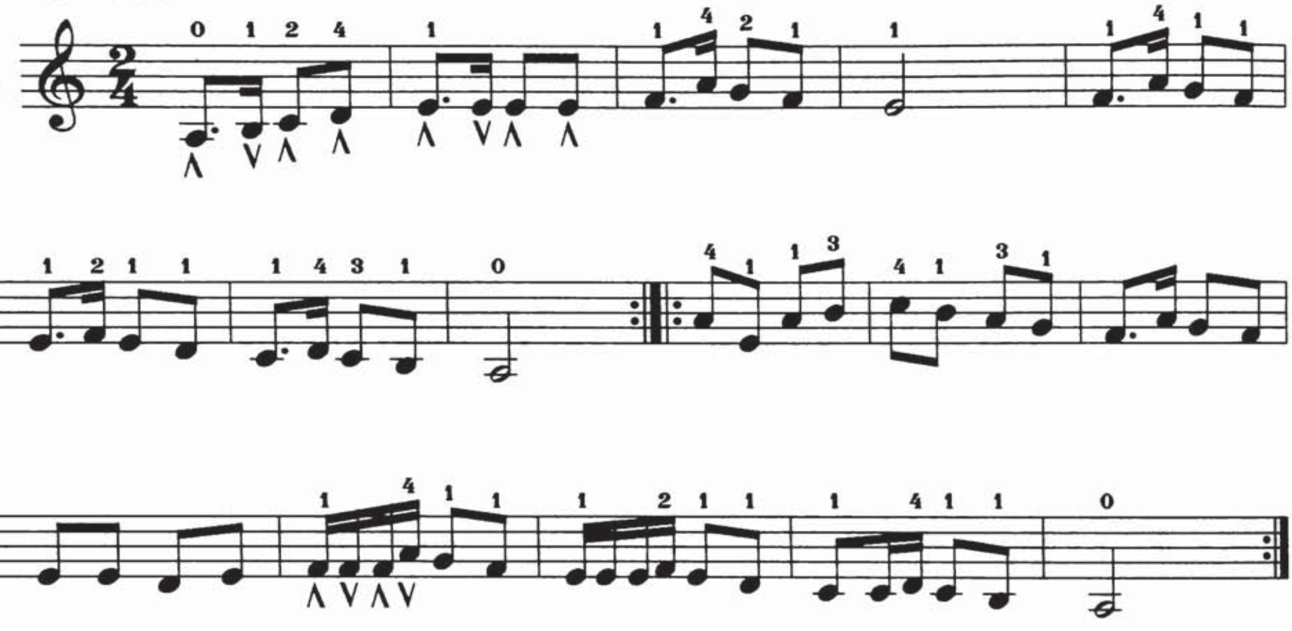

چوڭ كۇي ئاۋاز باسقۇچ مەشقىG

54.

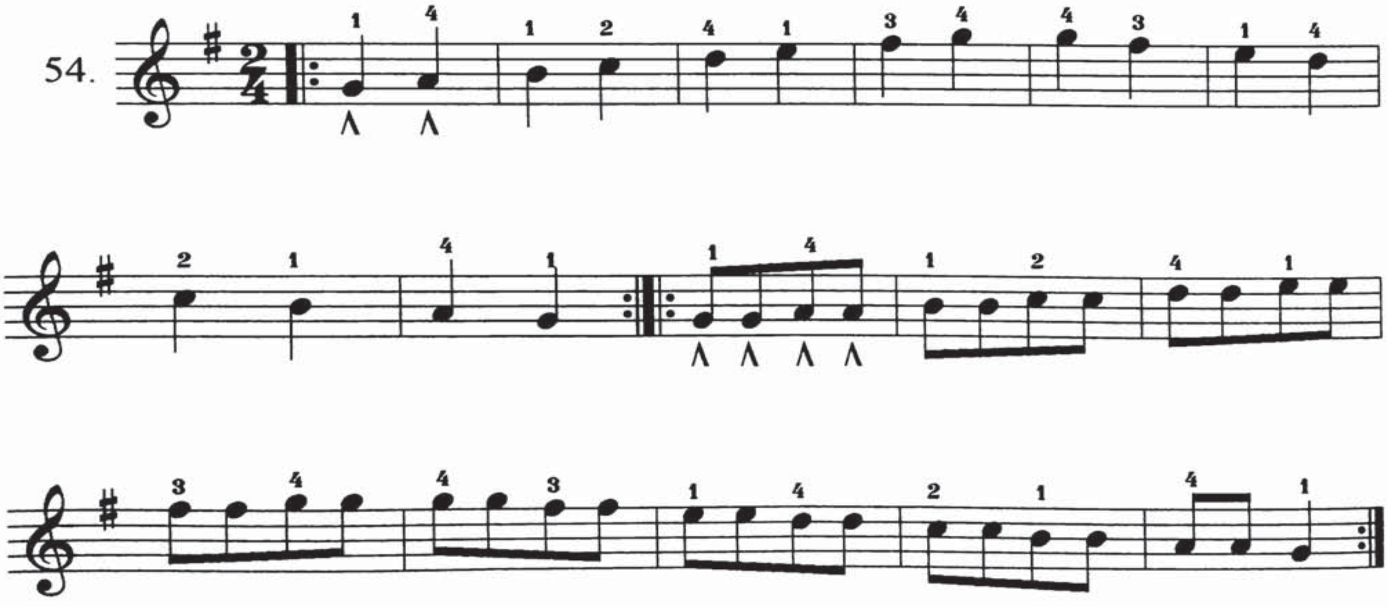

Cچوڭ كۆي ئىلىپ چېكىش مەشقى

55.

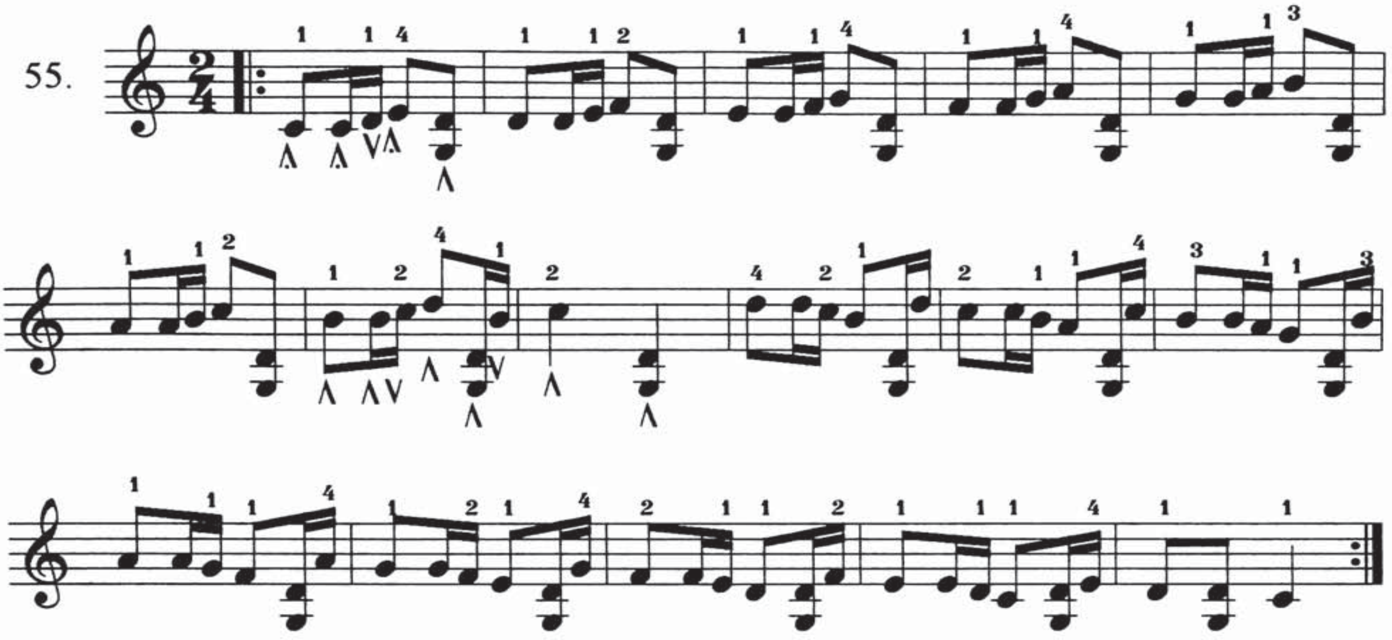

Cچوڭ كۆي چېكىتلىك ئاۋاز مەشقى

56.

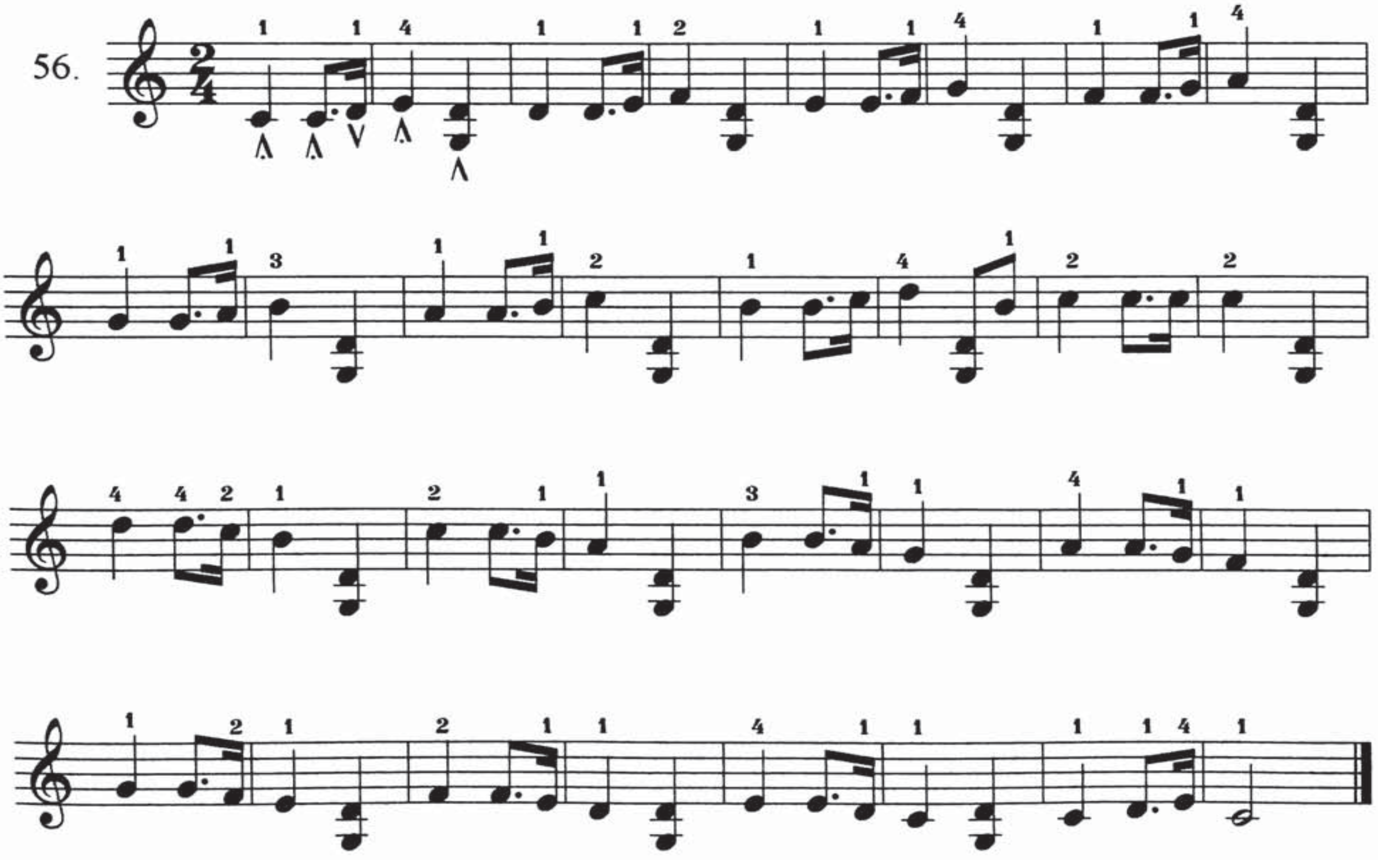

G چوڭ كۇي بارماق مەشقى

57.

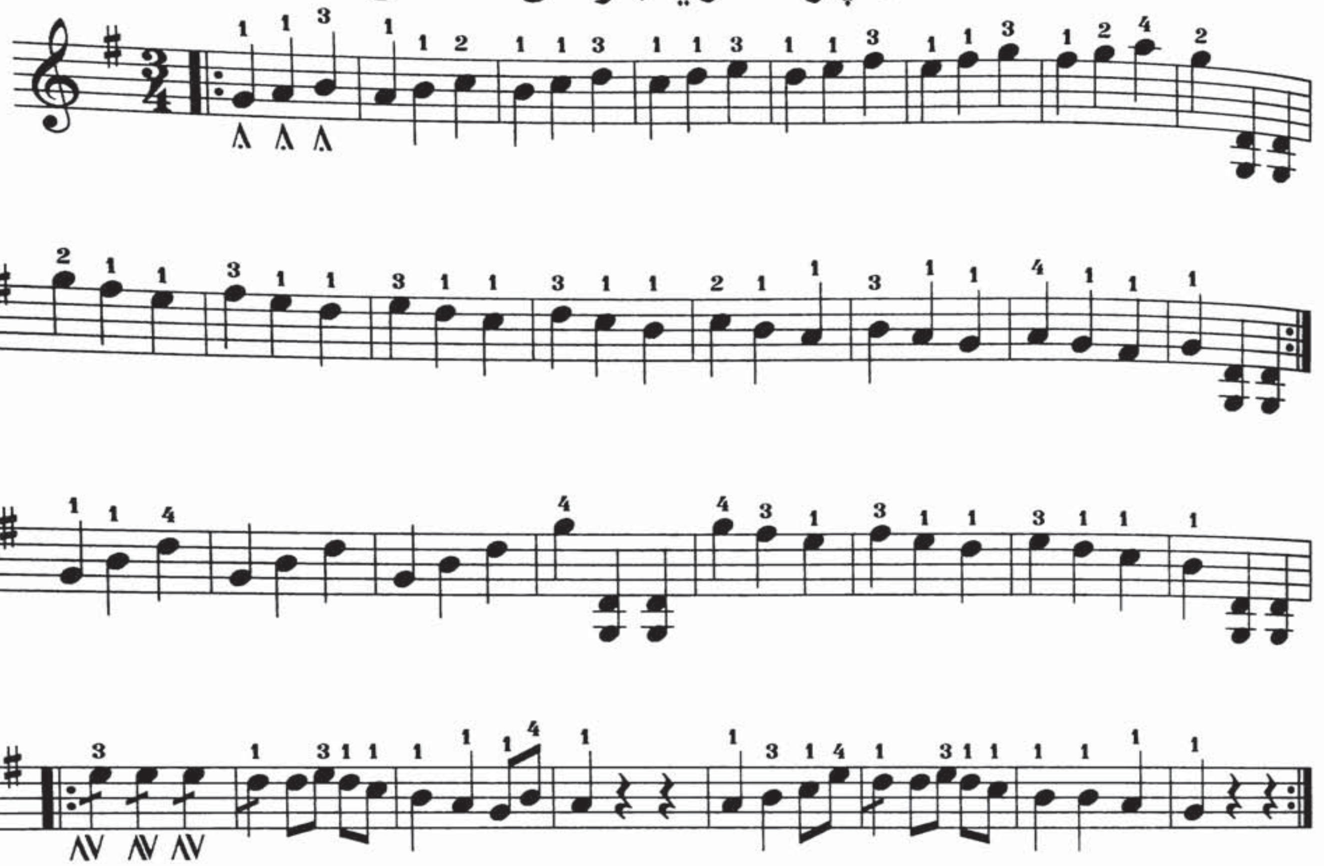

G چوڭ كۇي 3 ئوكتاۋا پەللەمە ئاۋاز مەشقى

58.

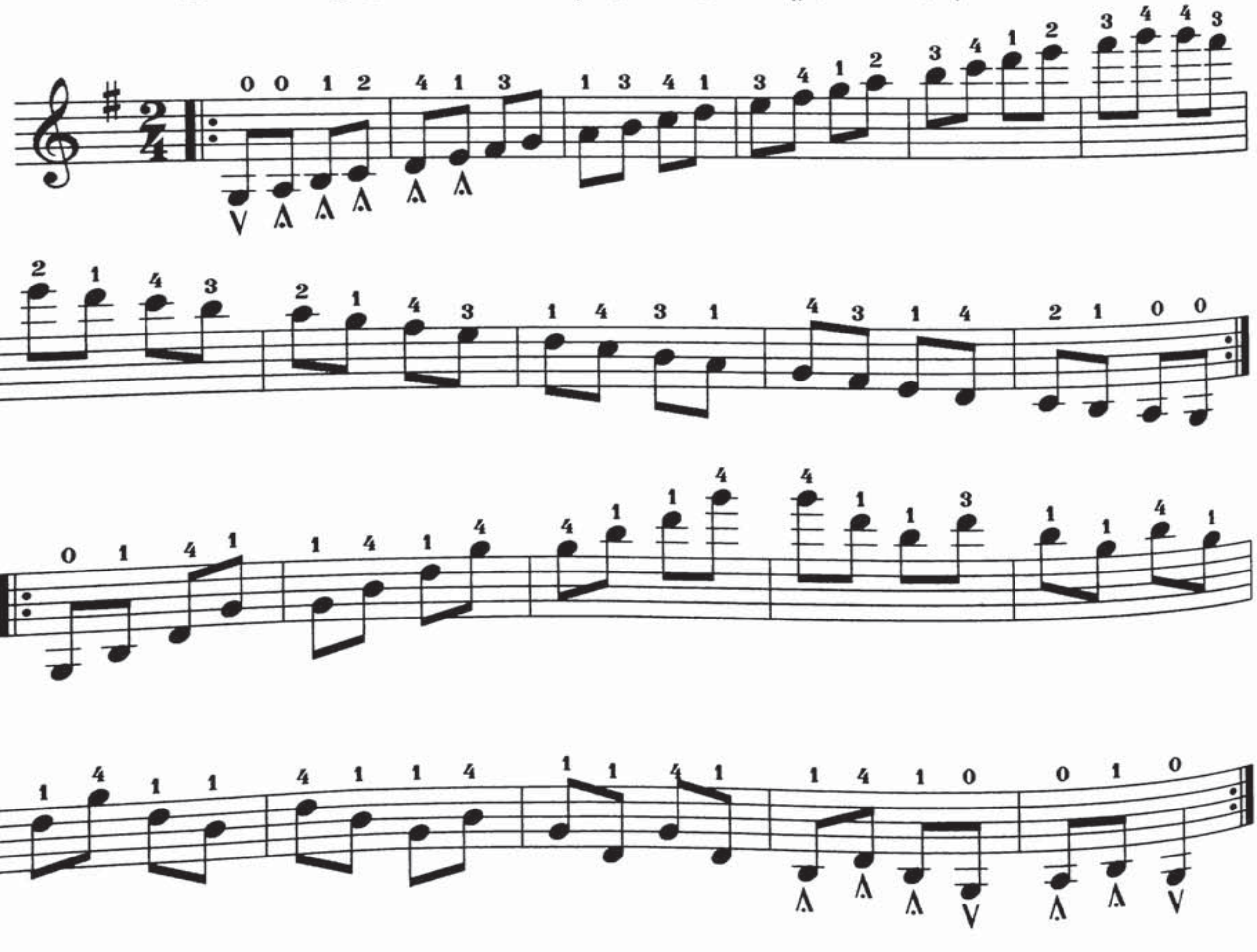

G چوڭ كۇي چېكىتلىك ئاۋاز مەشقى

59.

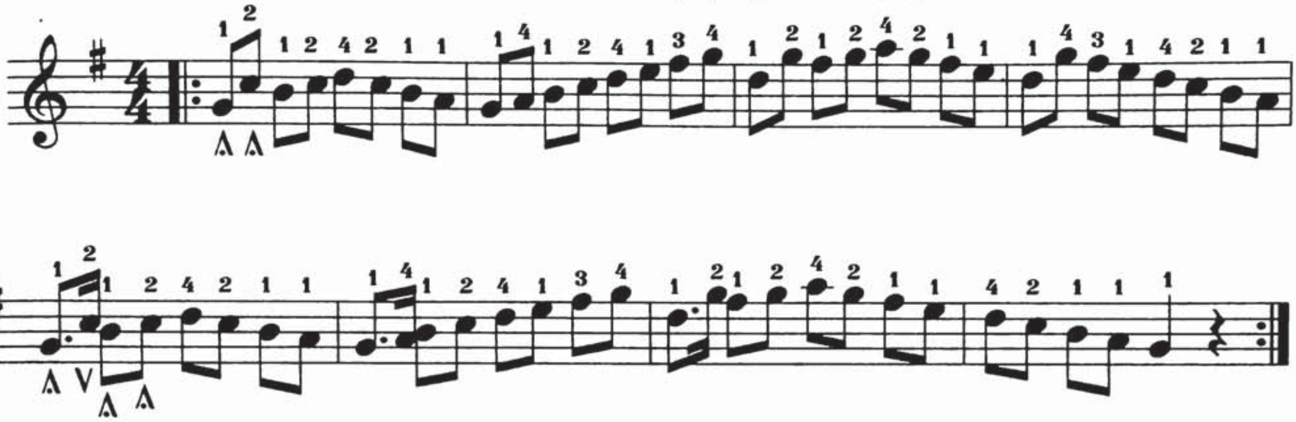

G چوڭ كۇي بارماق مەشقى

60.

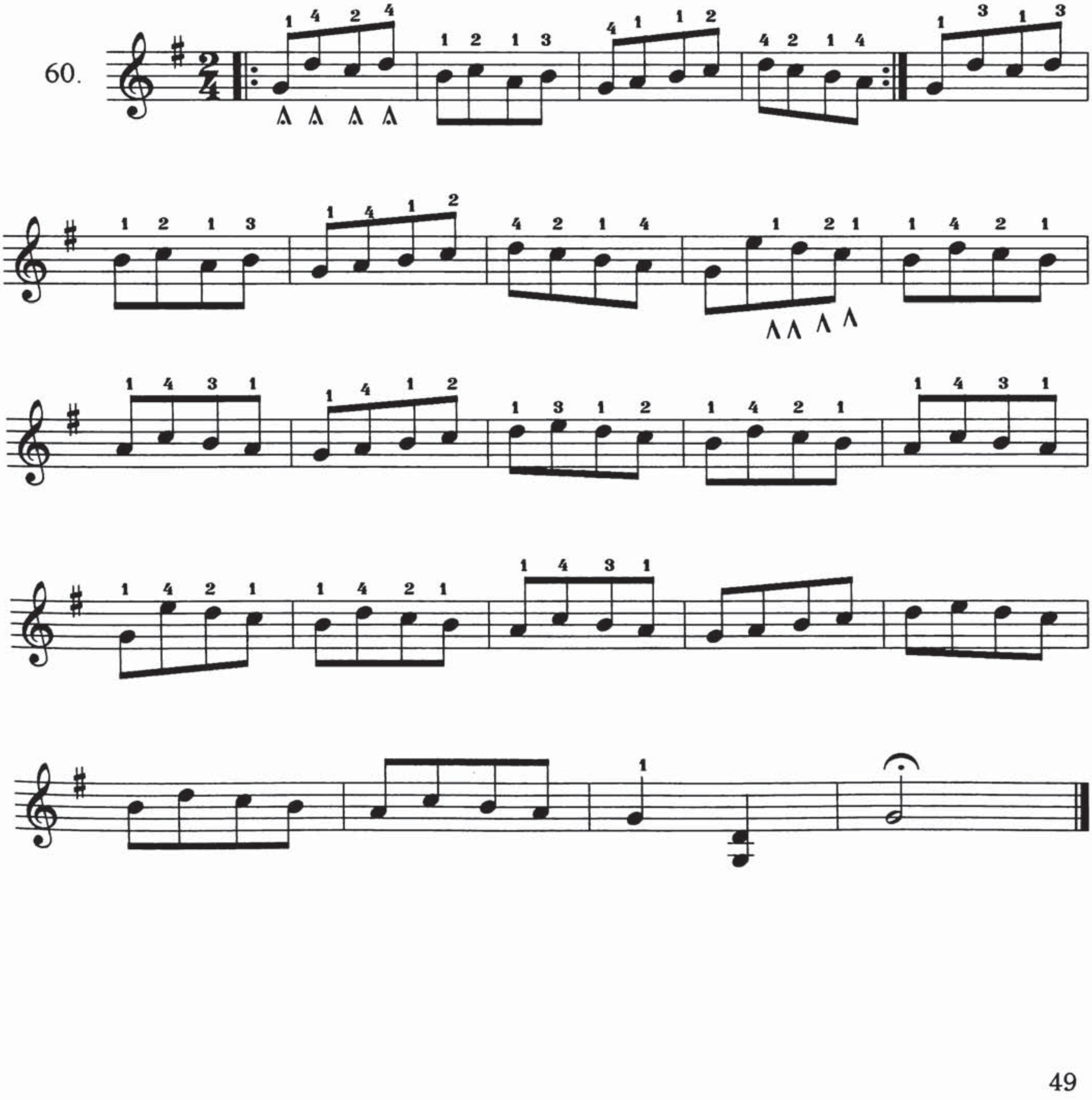

Gچوك كۆي بارماق مەشقى

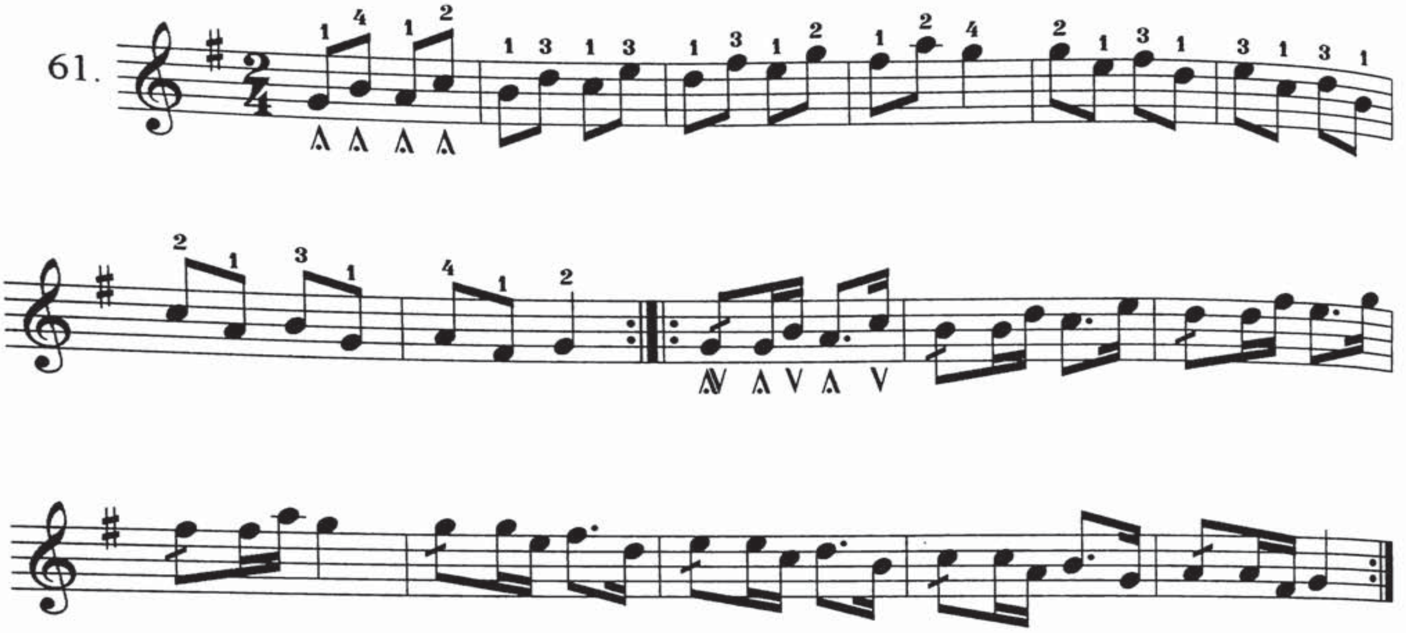

Gچوك كۆي بارماق مەشقى

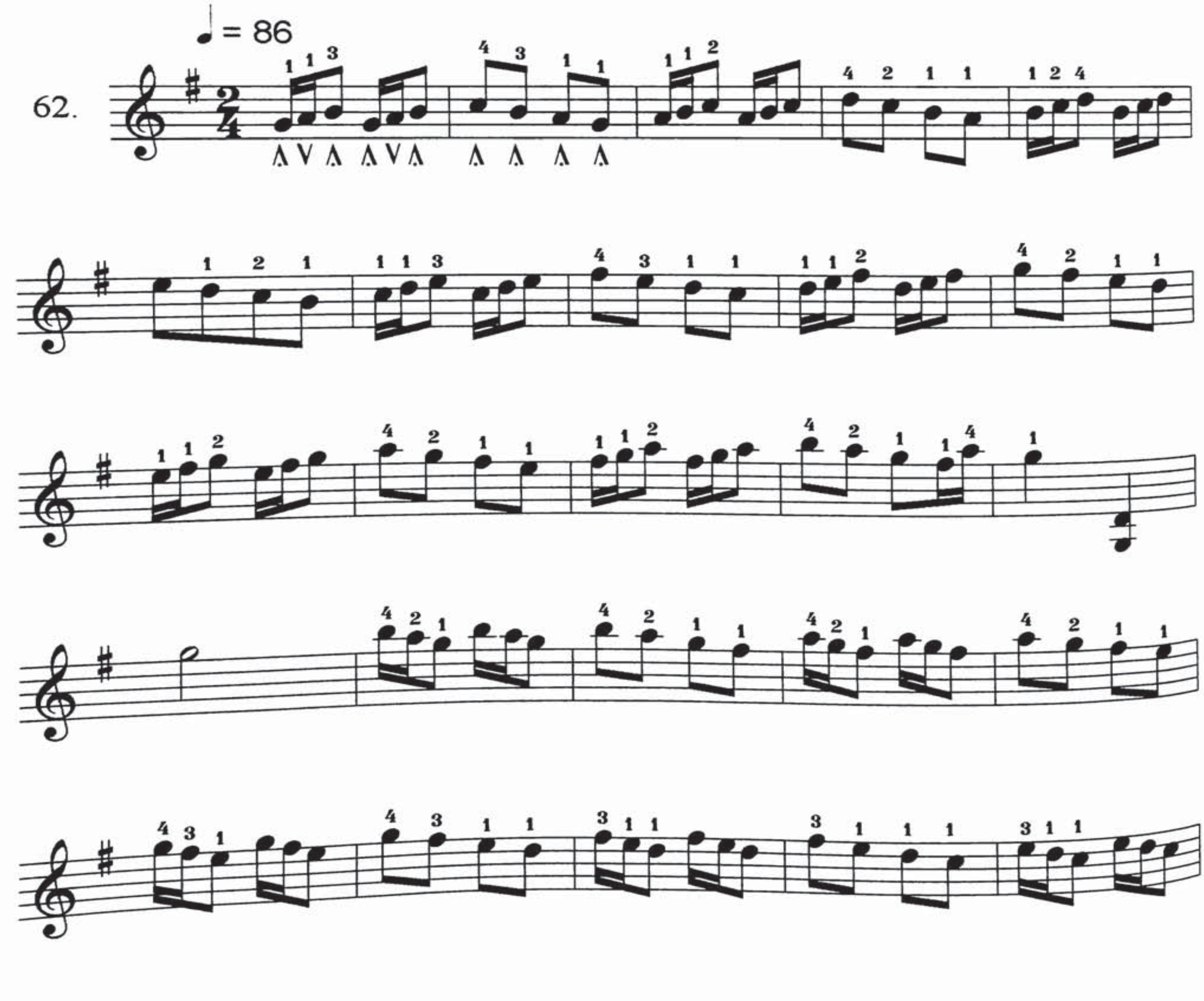

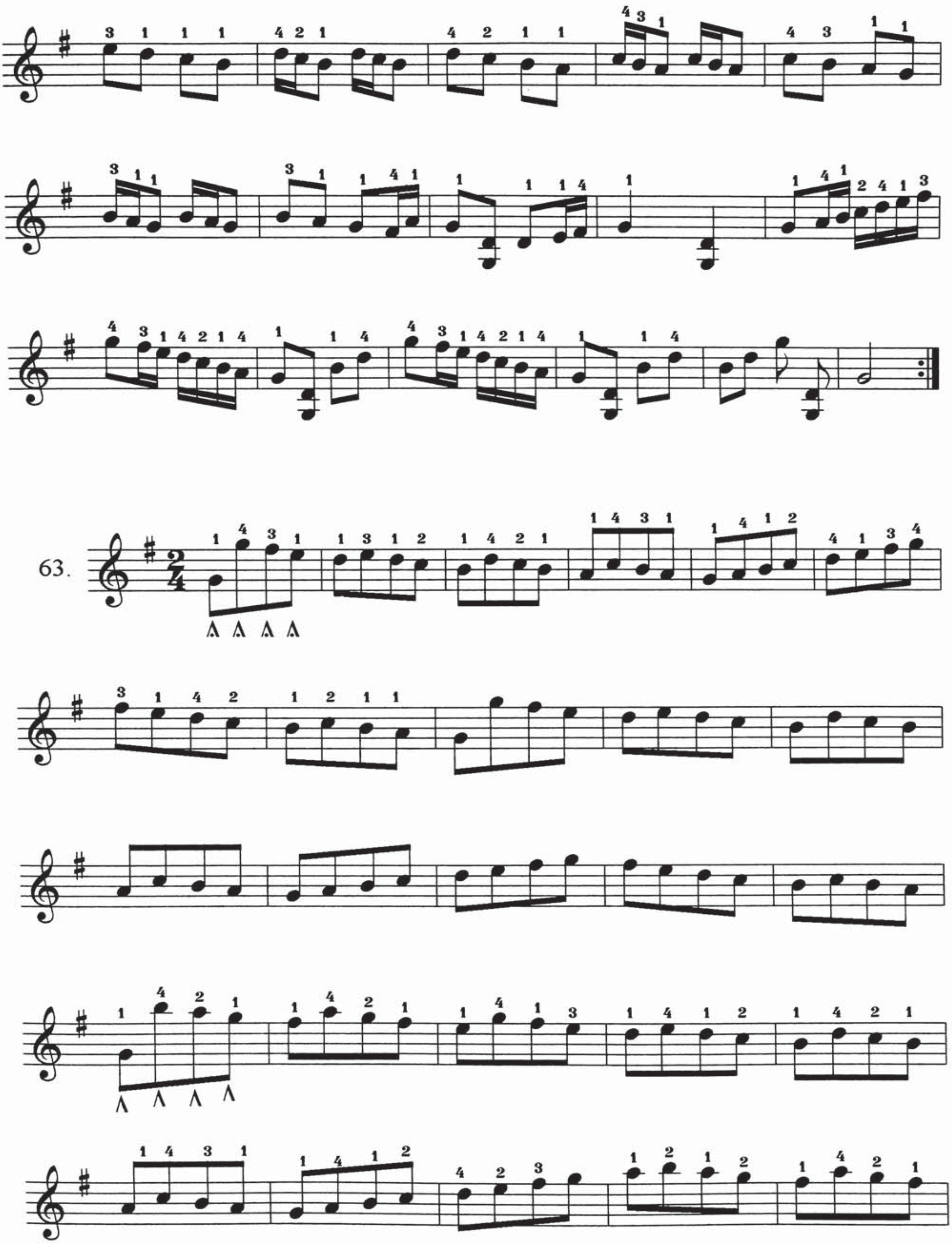
63.

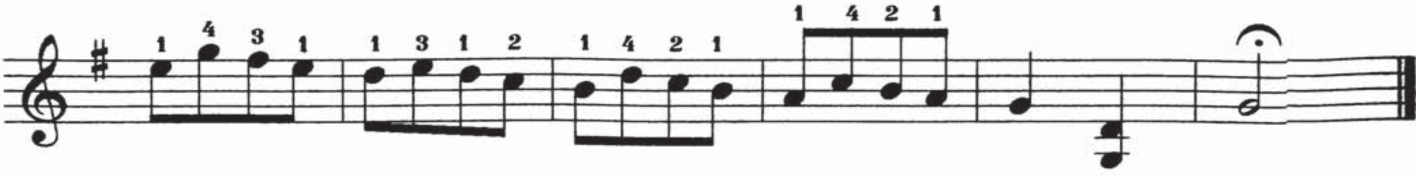

eكىچىك كۆي ئاۋاز باسقۇچ مەشقى

64.

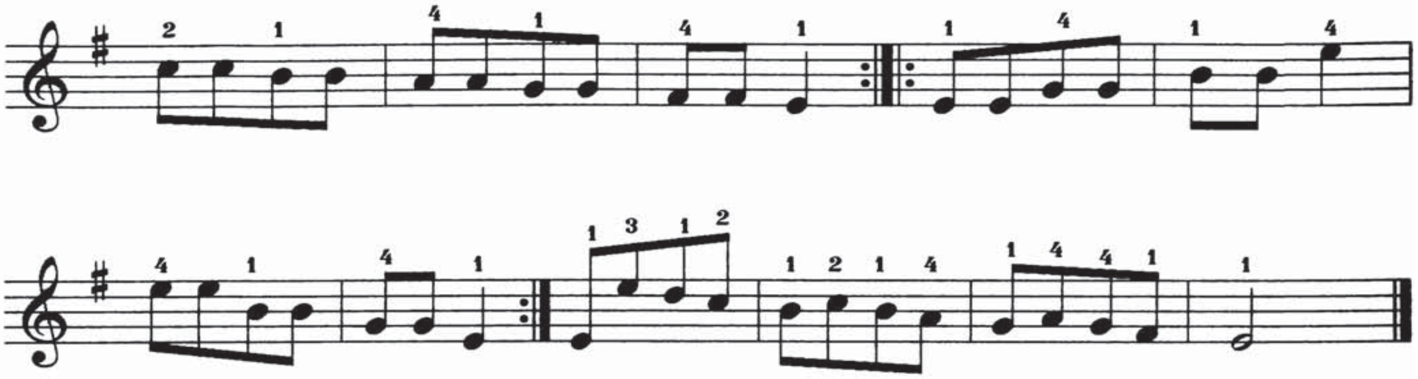

eكىچىك كۆي $\frac{5}{8}$ ئۇدارلىق بارماق مەشقى

65.

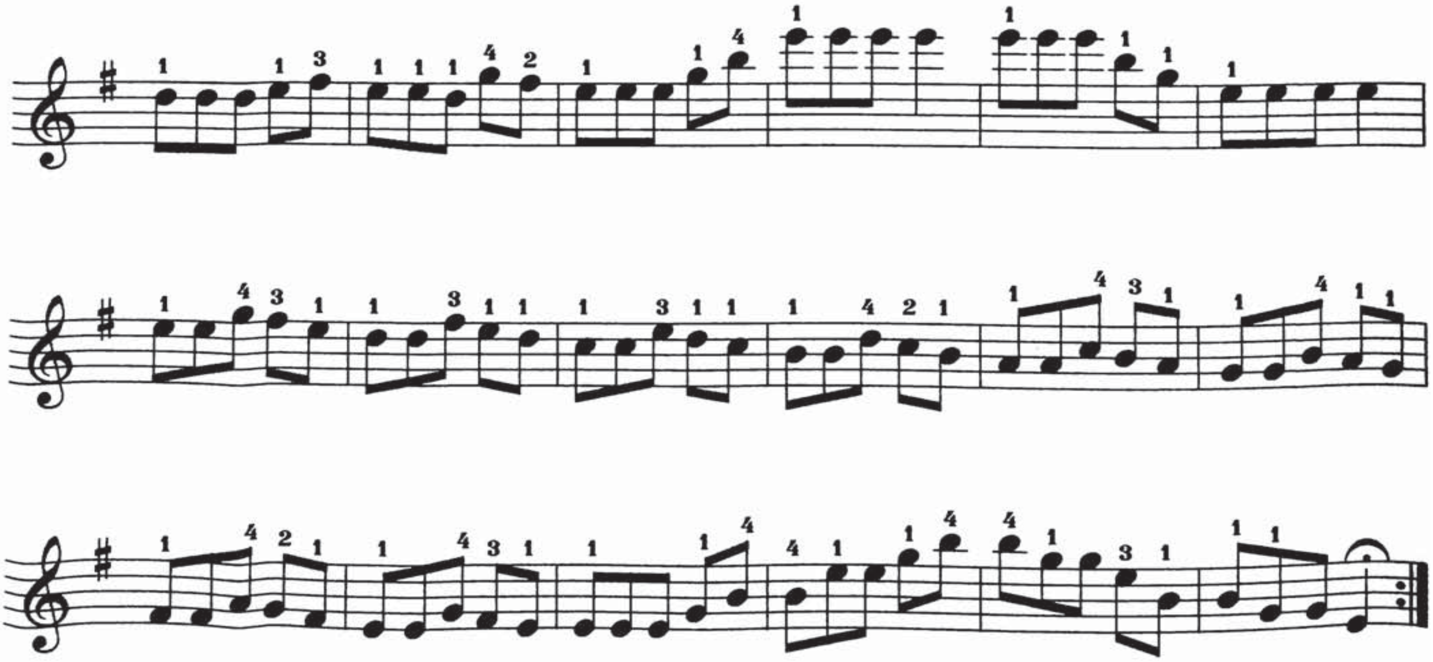

eكىچىك كوۋي ئاۋازنى تىترىتىپ چېلىش مەشقى

66.

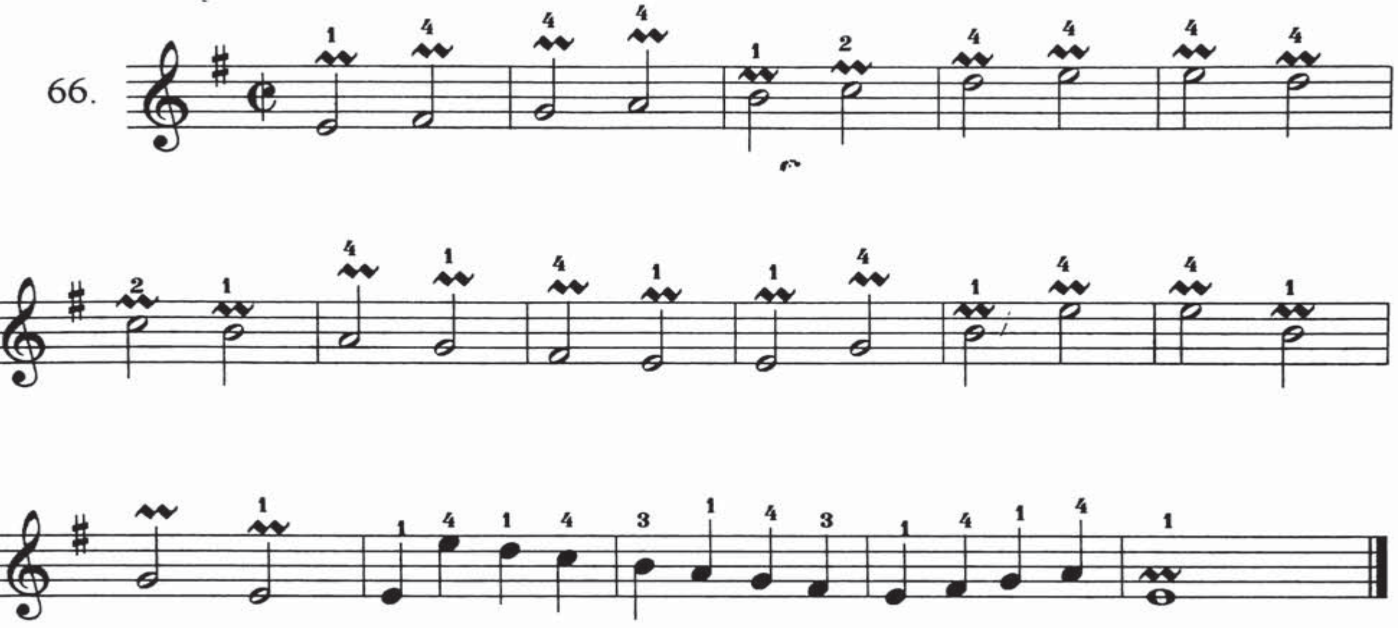

eكىچىك كوۋي ئاۋاز باسقۇچ چېكىپ چېلىش مەشقى

Moderato ♩ = 86

67.

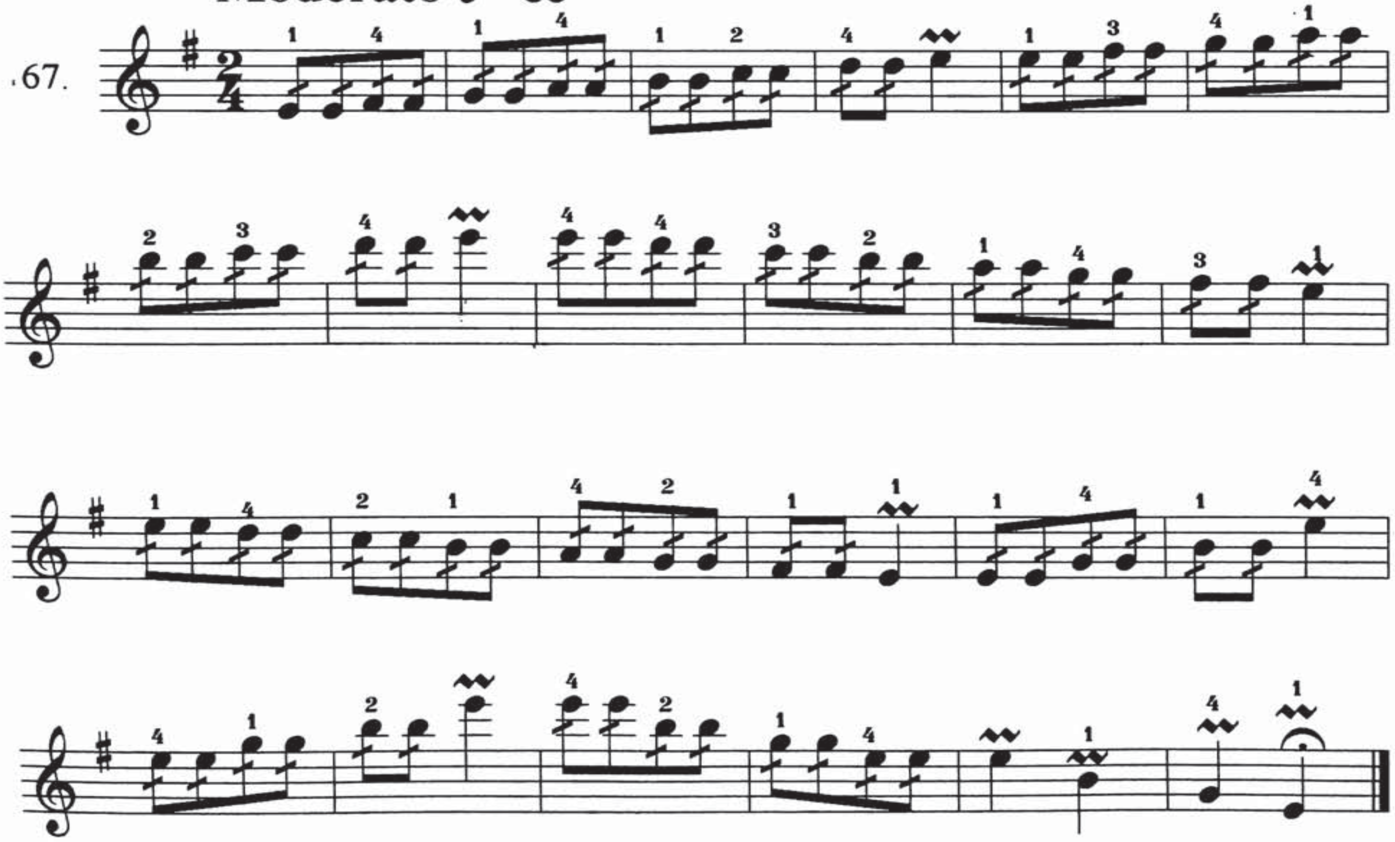

e كىچىك كۇي مەشىق ئاھاڭ بىر پىيالە مەي

Moderato ♩ = 82

68.

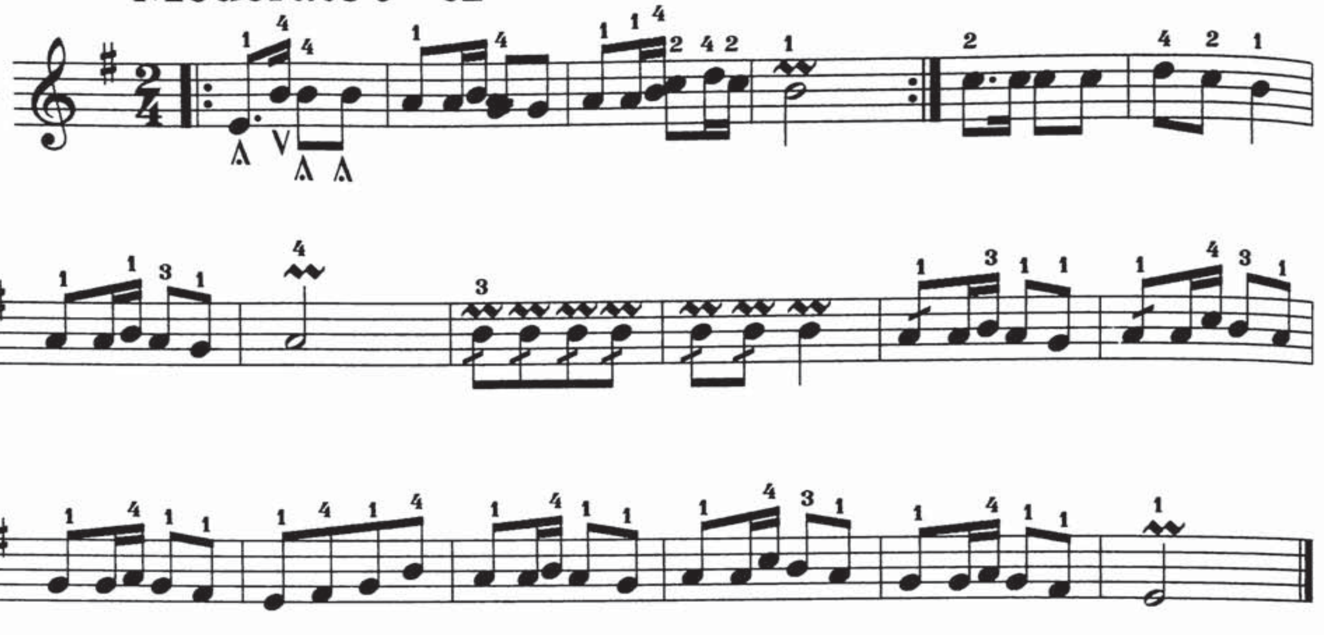

G چوڭ كۇي چىكىپ ئىلىش مەشىقى

69.

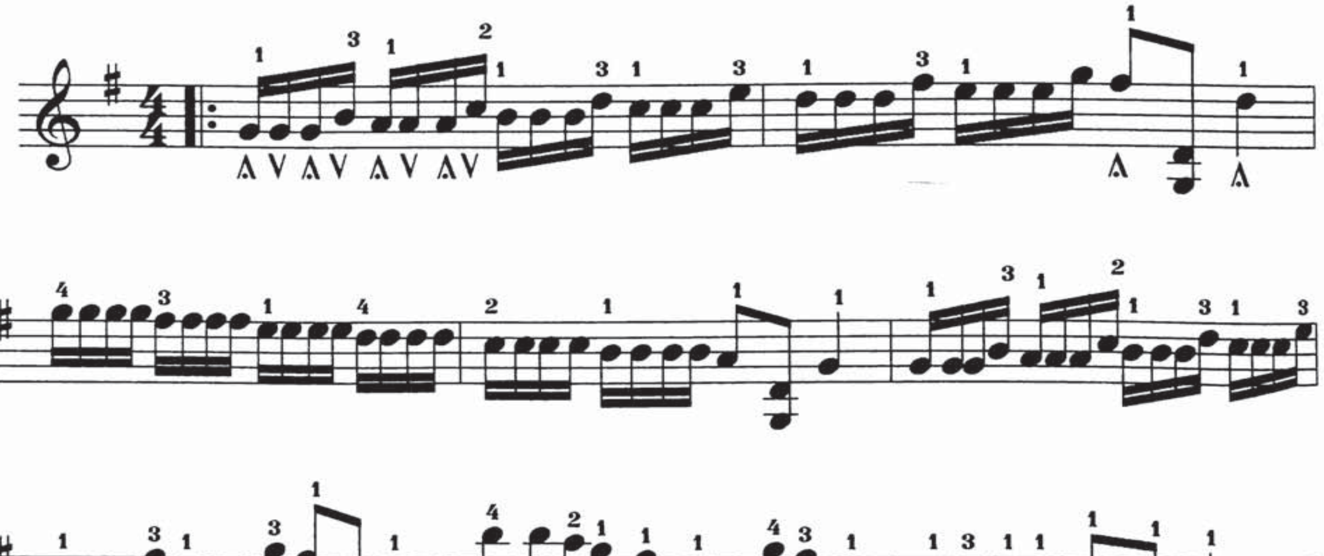

G چوڭ كۇي ئىلىپ چىكىش مەشقى

70.

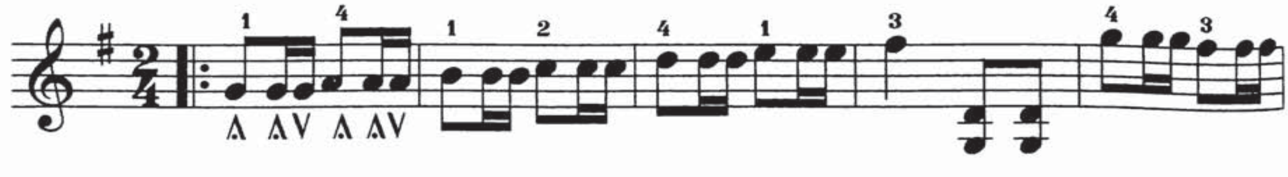

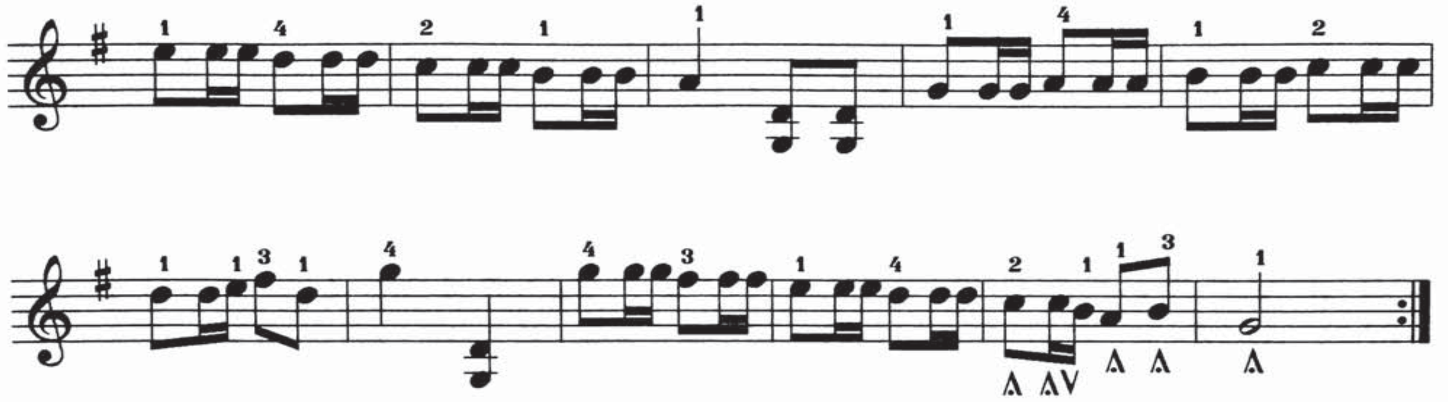

G چوڭ كۇي بارماق مەشقى

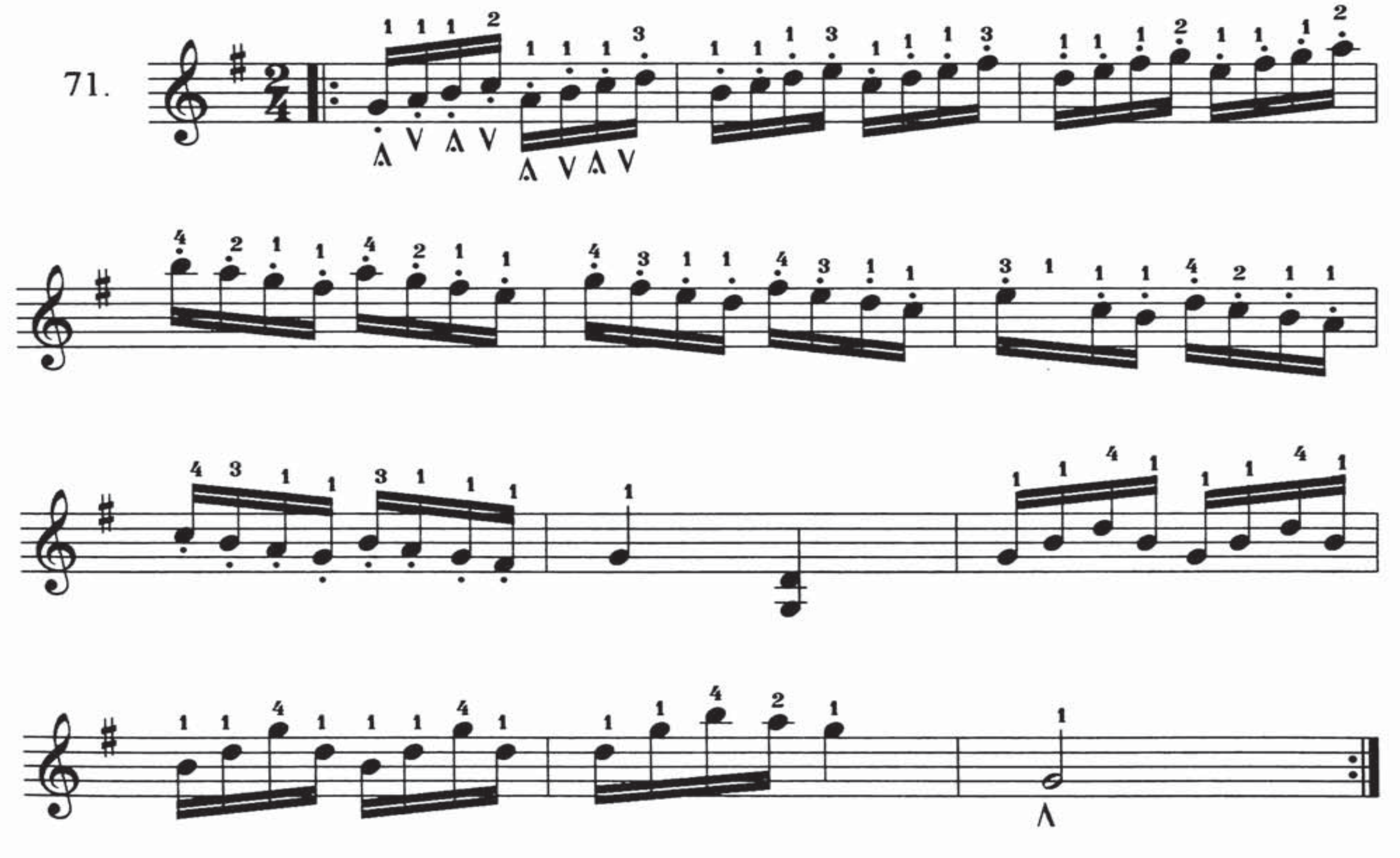

G چوڭ كۇي $\frac{6}{8}$ ئۇدارلىق بارماق مەشقى

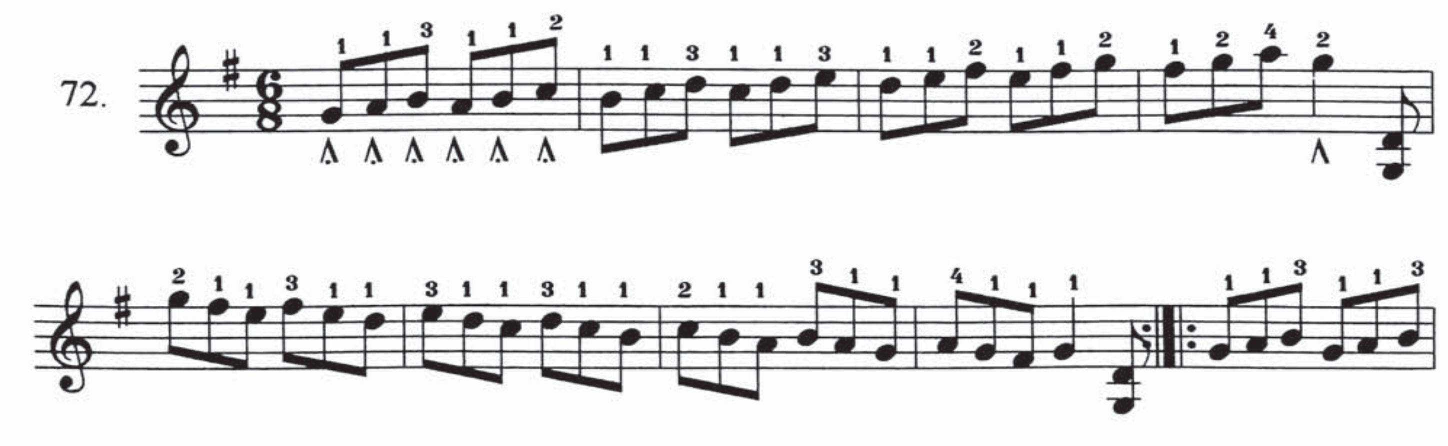

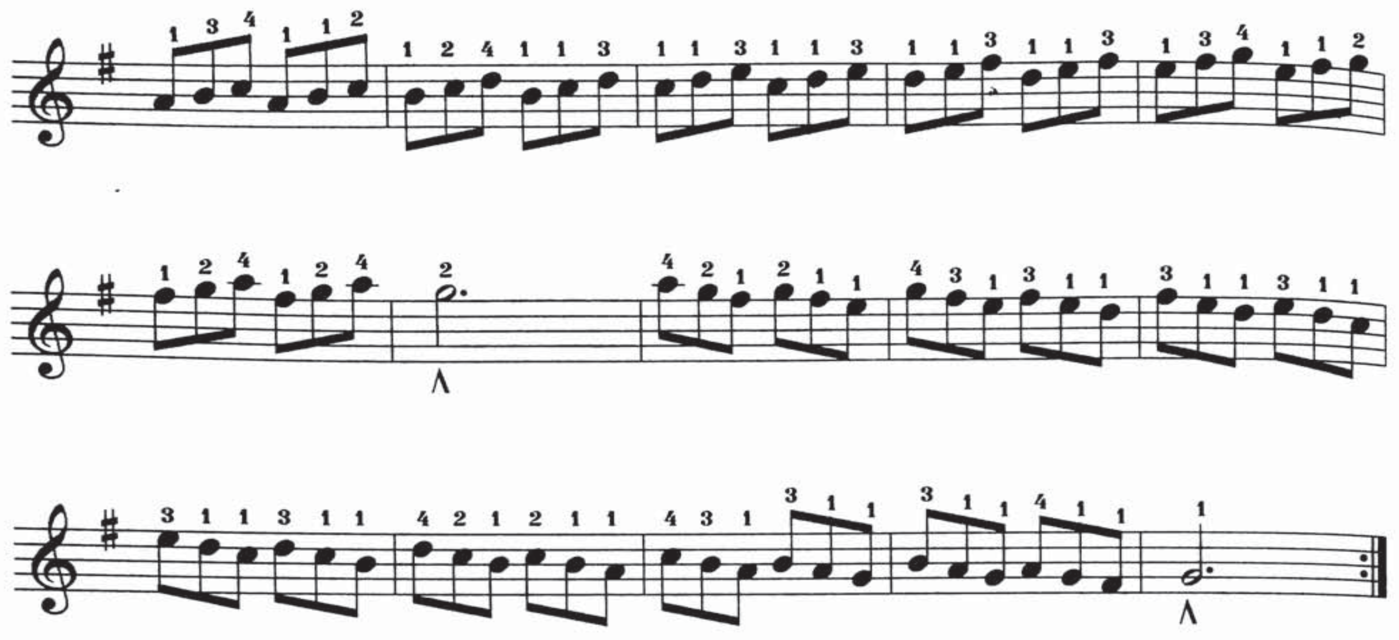

G چوڭ كۆي $\frac{6}{8}$ ئۆدارلىق پەللىمە ئاۋاز بارماق مەشقى

73.

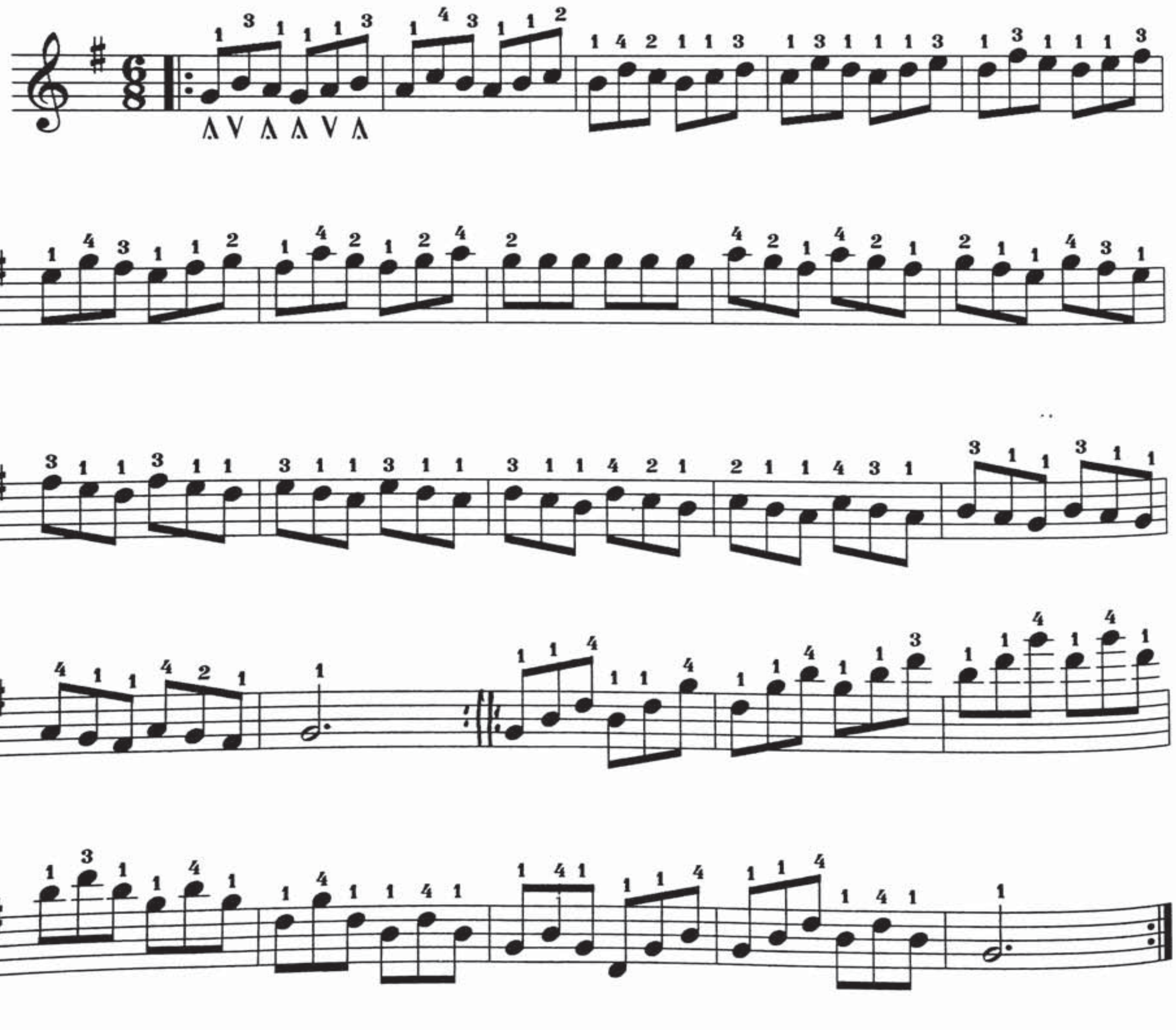

G چوڭ كۇي $\frac{5}{8}$ ئۇدارلىق بارماق مەشقى

74.

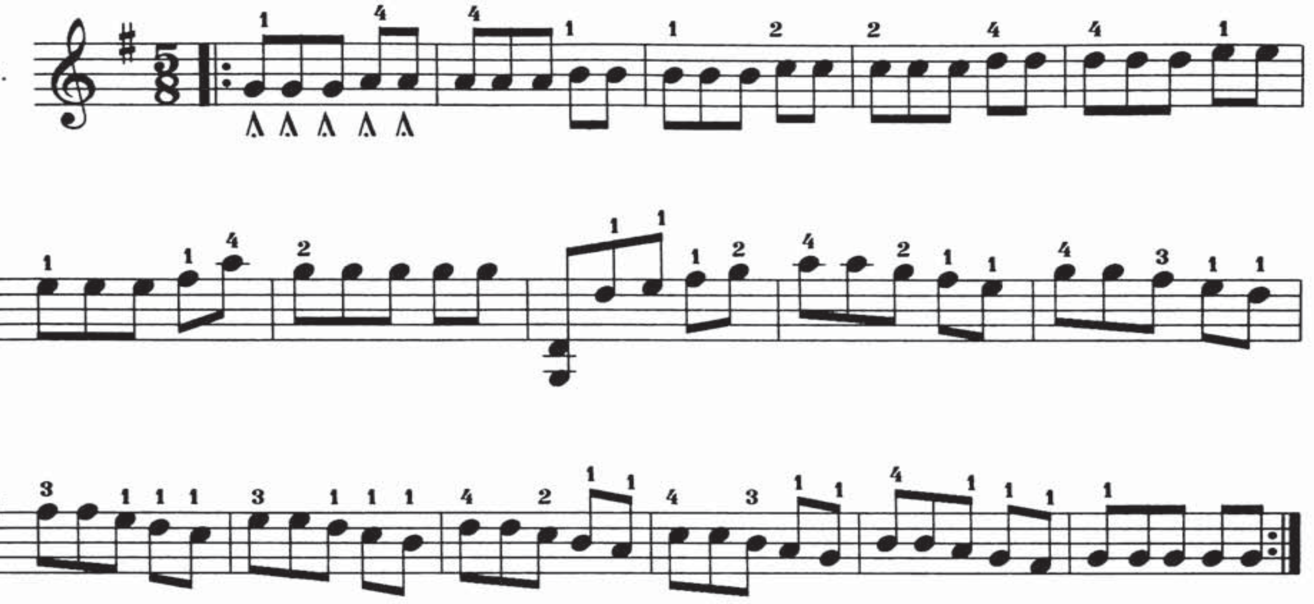

G چوڭ كۇي $\frac{5}{8}$ ئۇدارلىق بېزەك ئاۋاز مەشقى

75.

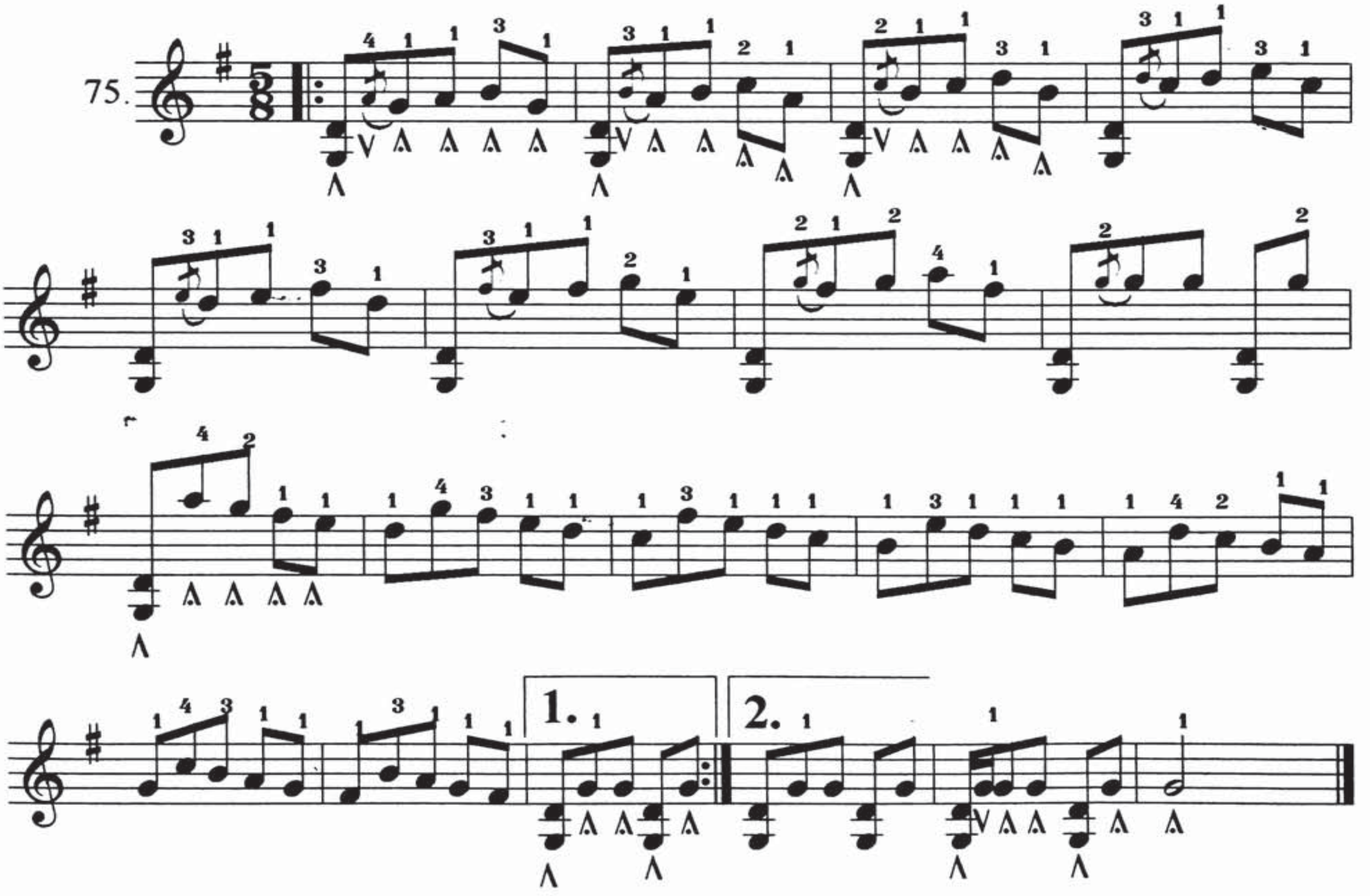

دولان

ئۇيغۇر خەلق ئاھاڭى

76.

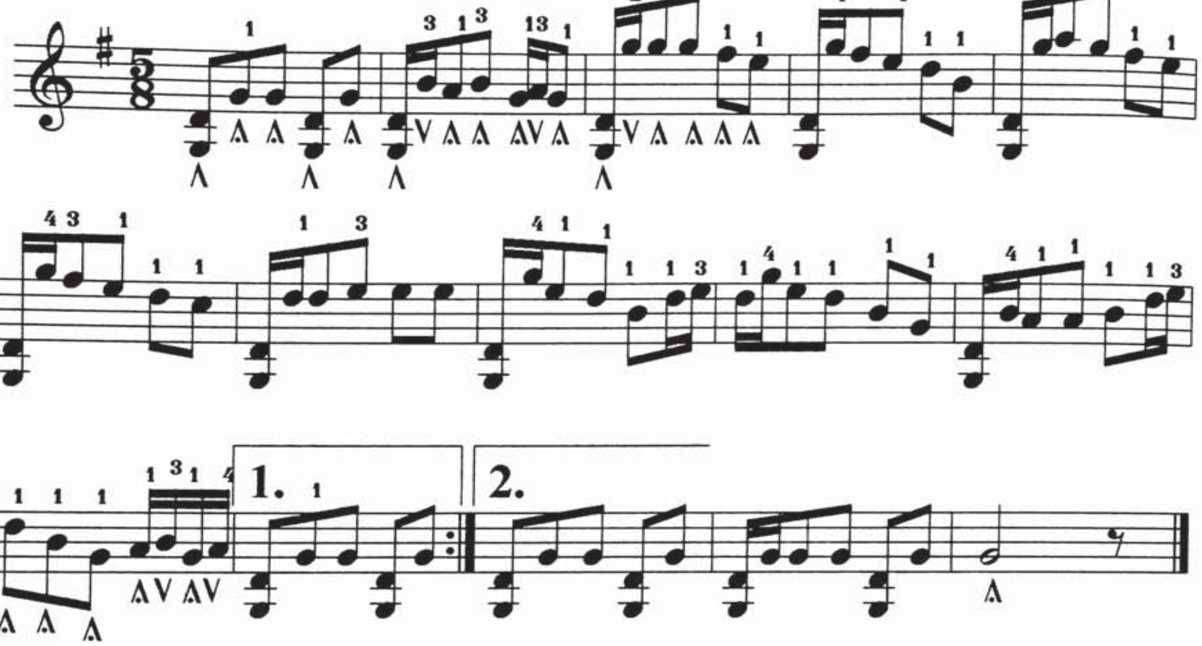

ئاللا بالىخان

3/5

ئۇيغۇر خەلق ئاھاڭى

77.

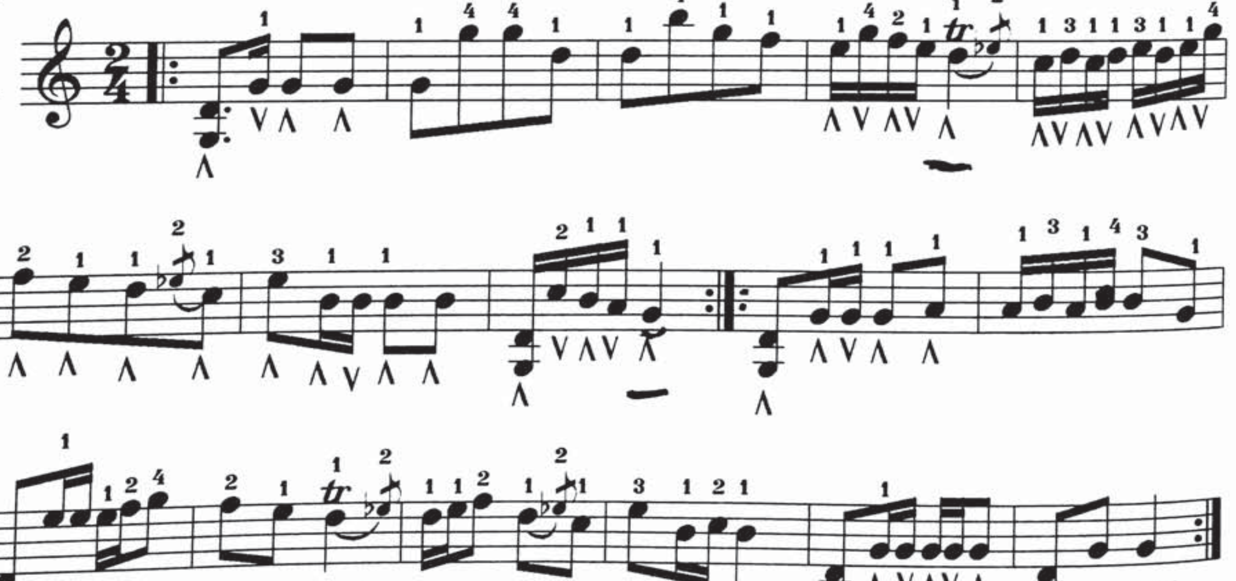

ئانا ئارزۇسى

ئۇيغۇر خەلق ئاھاڭى

78.

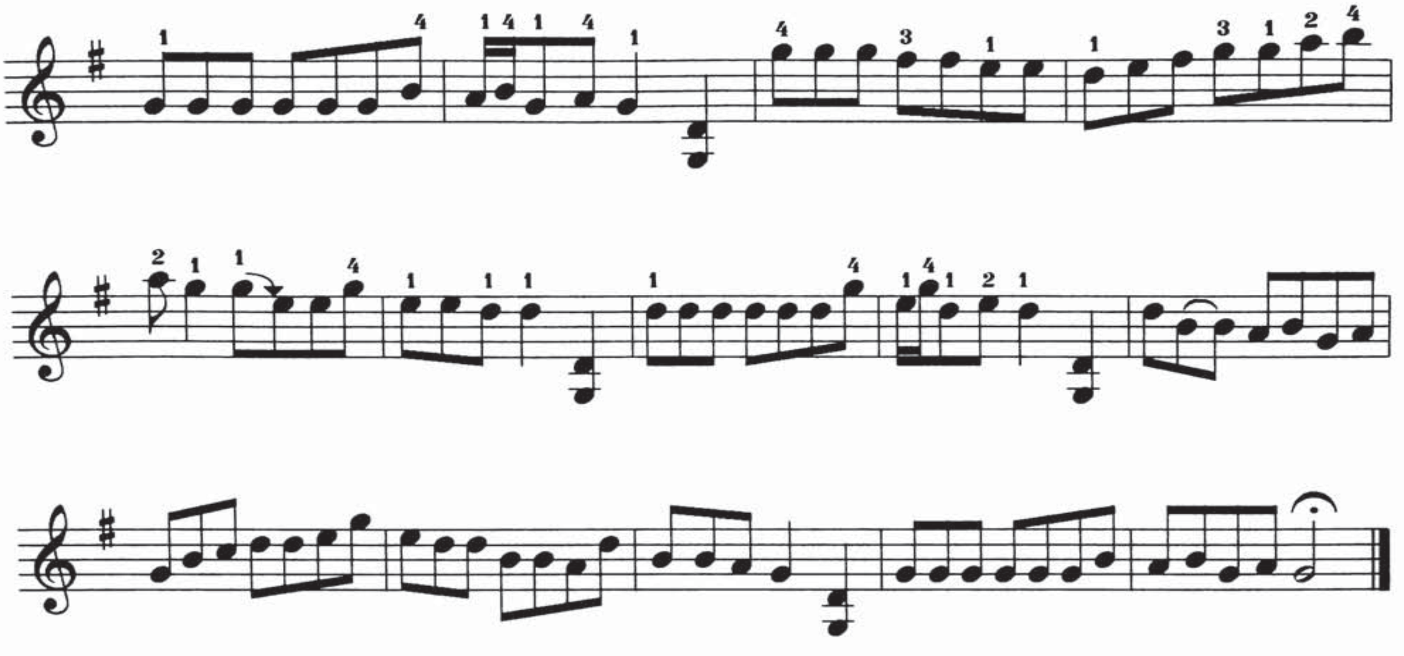

G چوڭ كۈي بارماق مەشقى

79.

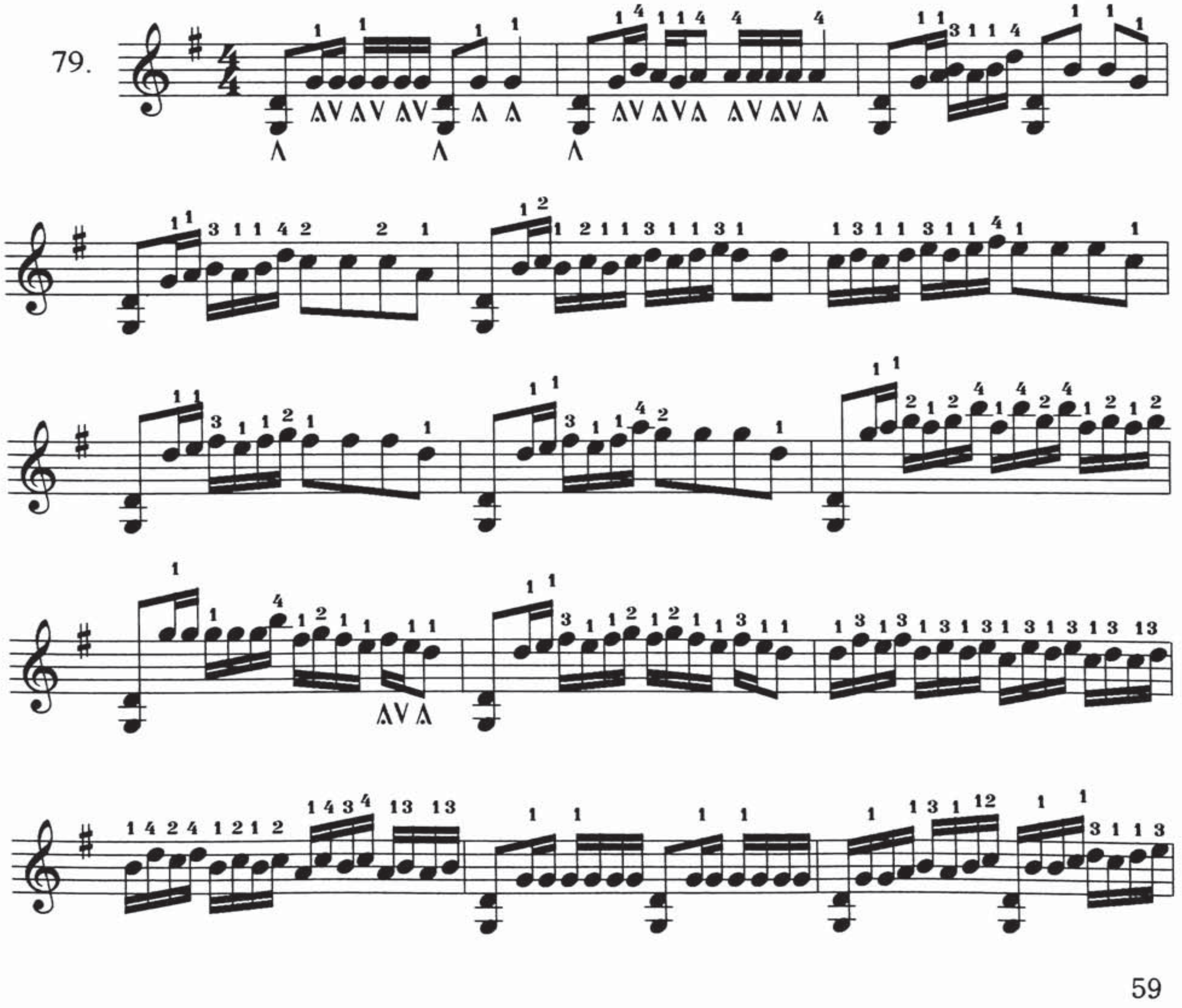

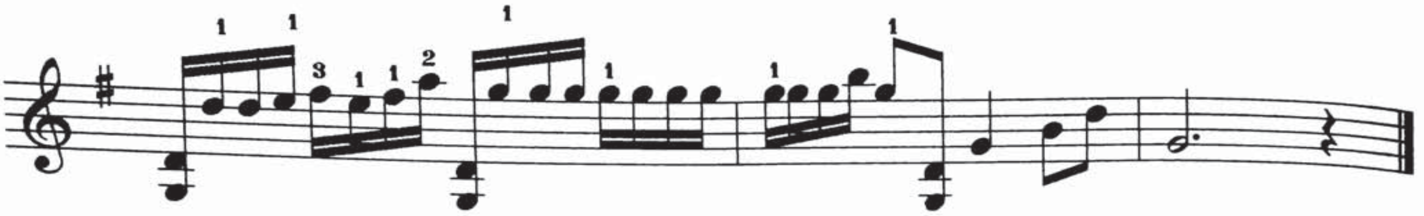

G چوڭ كۈي بارماق مەشقى

80.

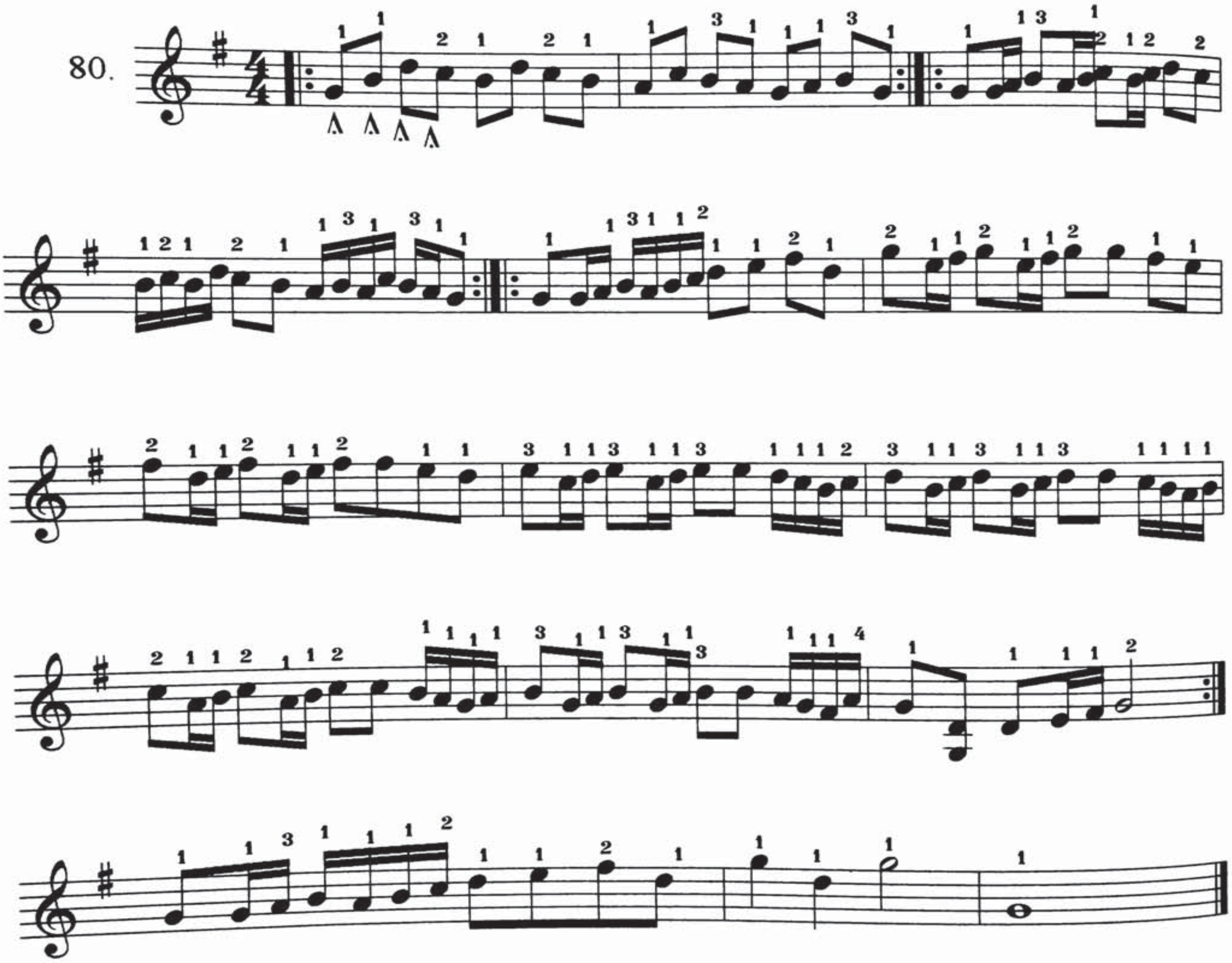

e كىچىك كۈي پەللىمە ئاۋاز مەشقى

81.

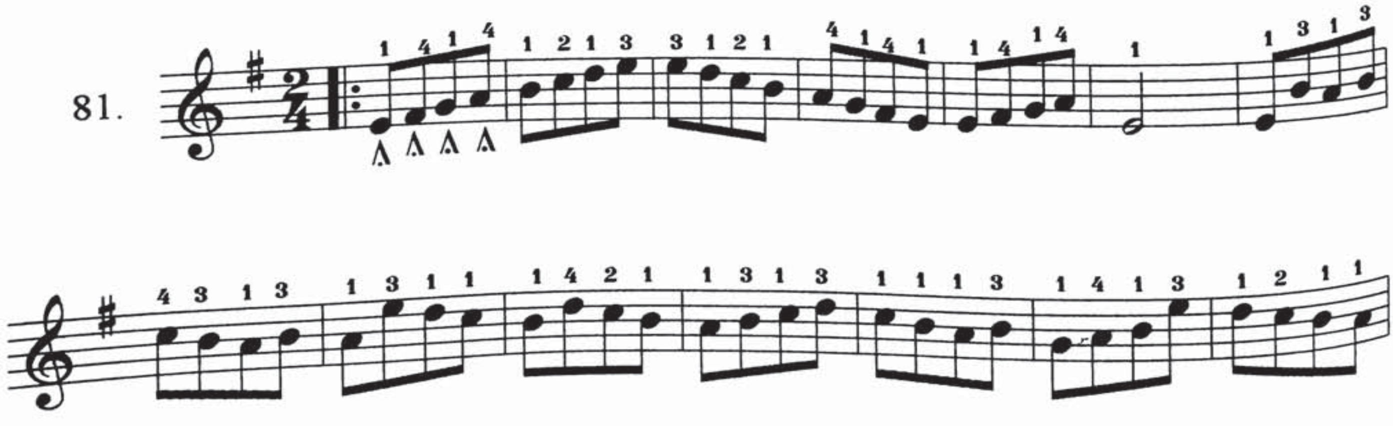

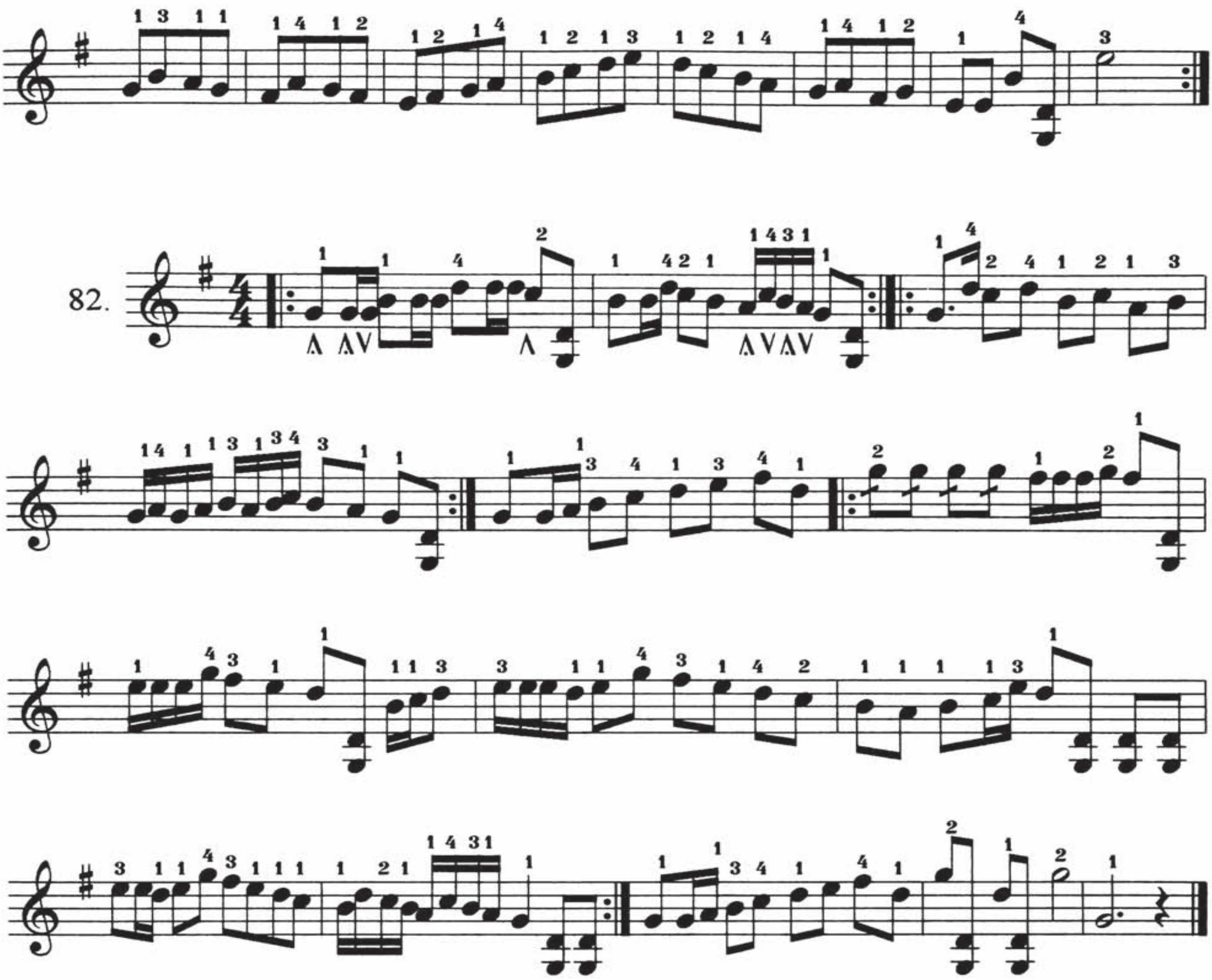

14/5

خۇشاللىق

مۇساجان روزى مۇزىكىسى

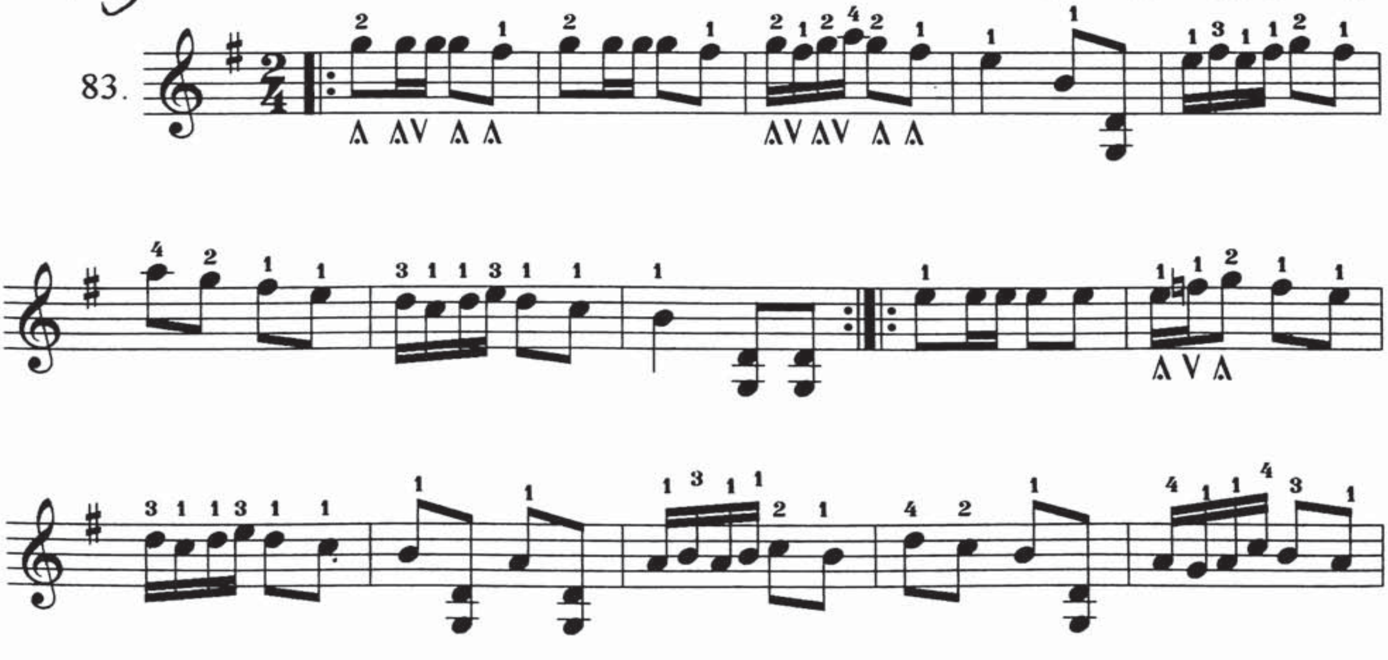

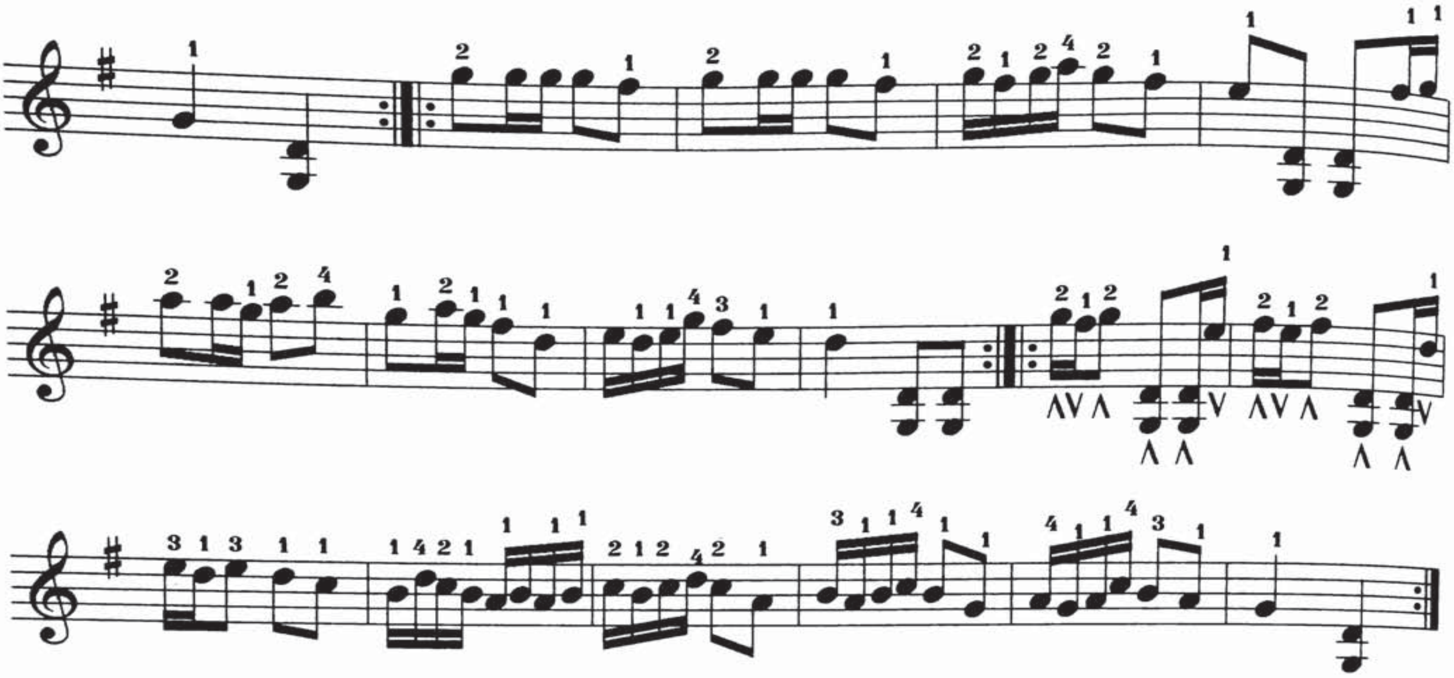

سـگـنال

84.

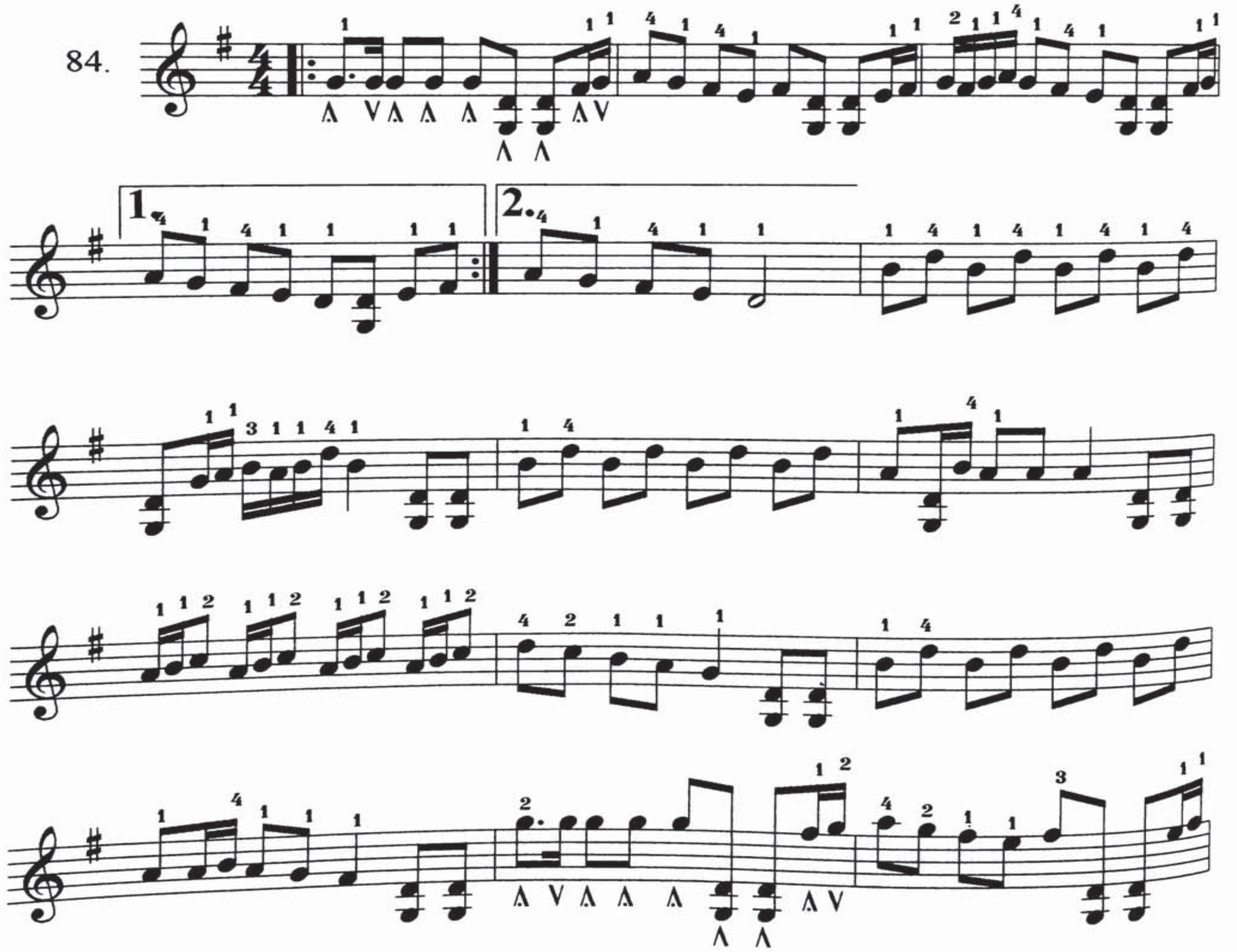

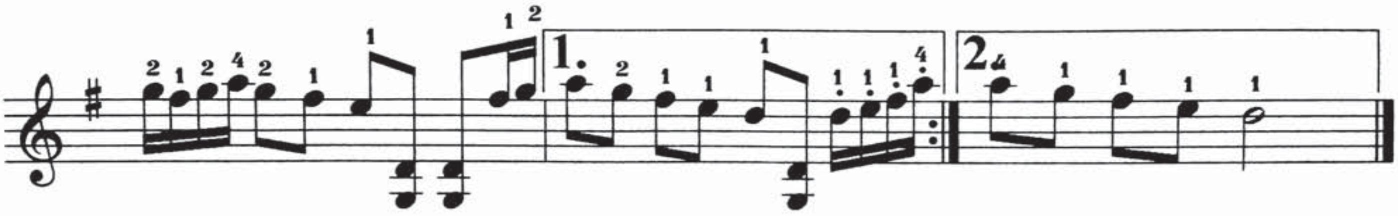

Cچوڭ كۆي 8گە 16گە بۆلۈنگەن تېيىلغۇ ئاۋازلار مەشقى

♩ = 72

85.

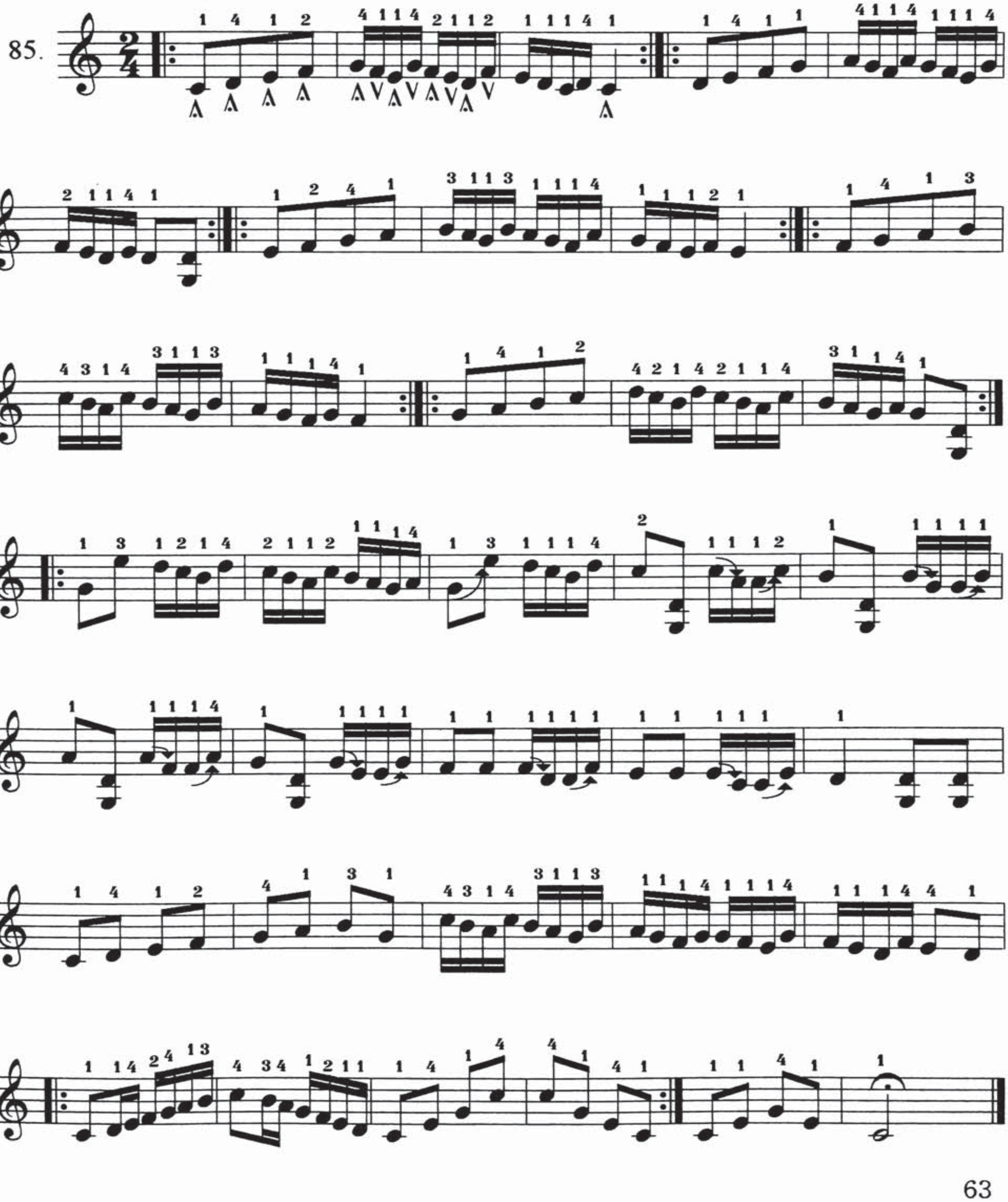

Dچوڭ كۇي ئىلىپ چېكىش مەشقى

86.

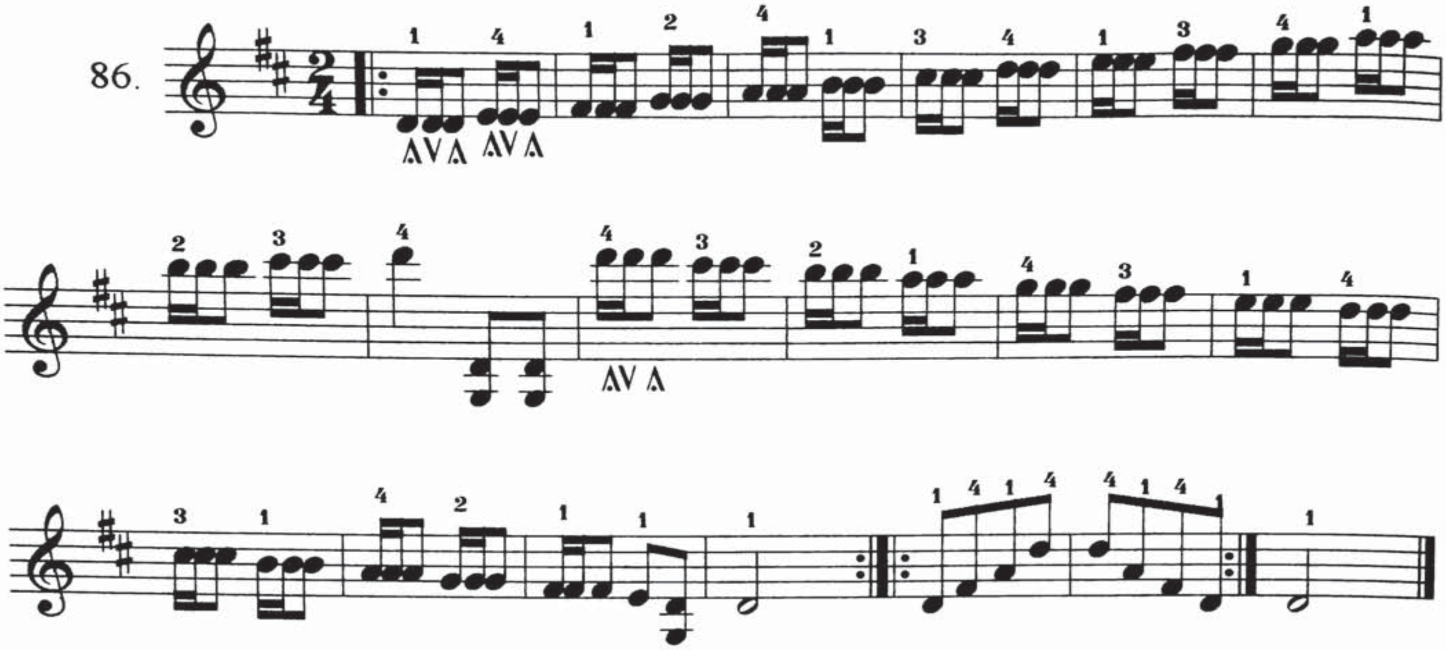

Dچوڭ كۇي ئىلىپ چېكىش مەشقى

87.

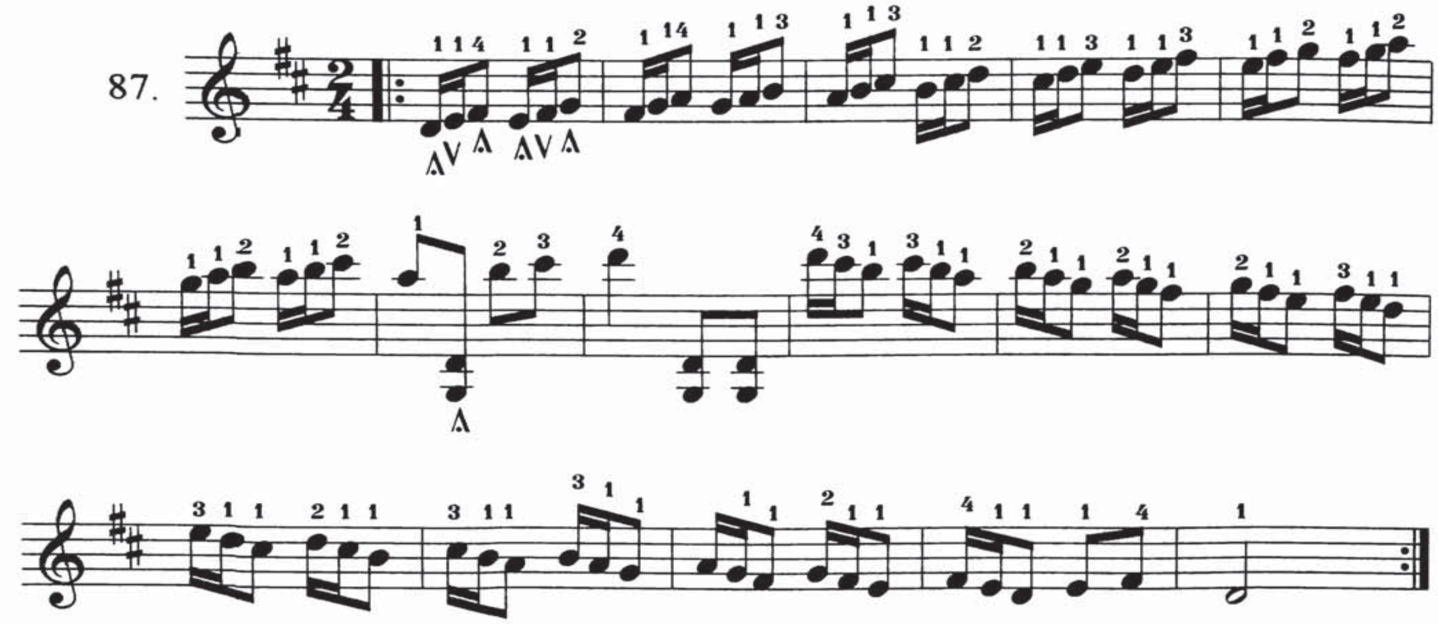

Dچوڭ كۇي نوقۇلاش مەشقى

88.

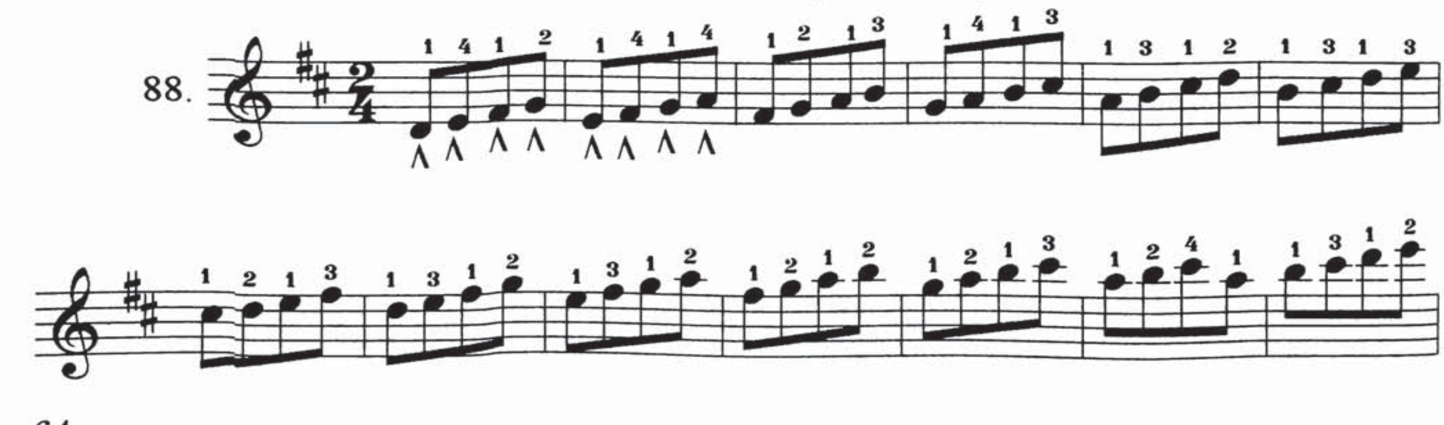

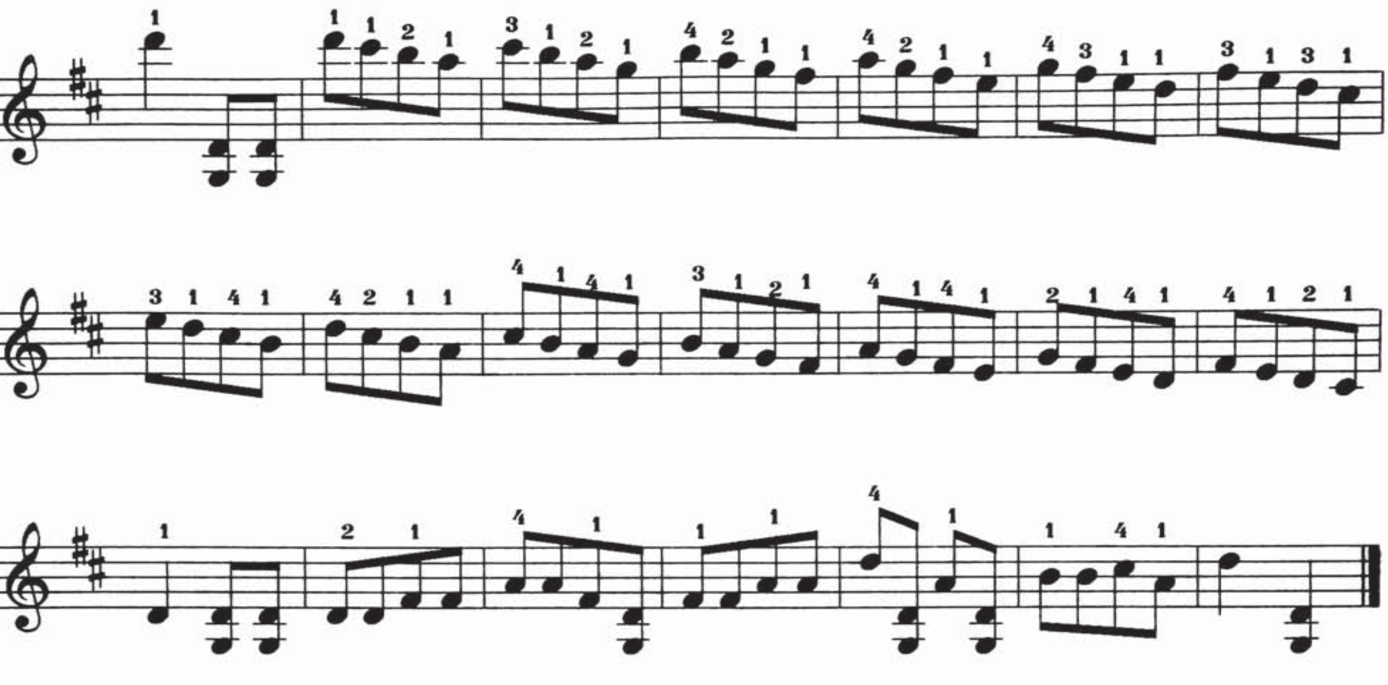

D چوڭ كۆي نوقۇلاش مەشقى

89.

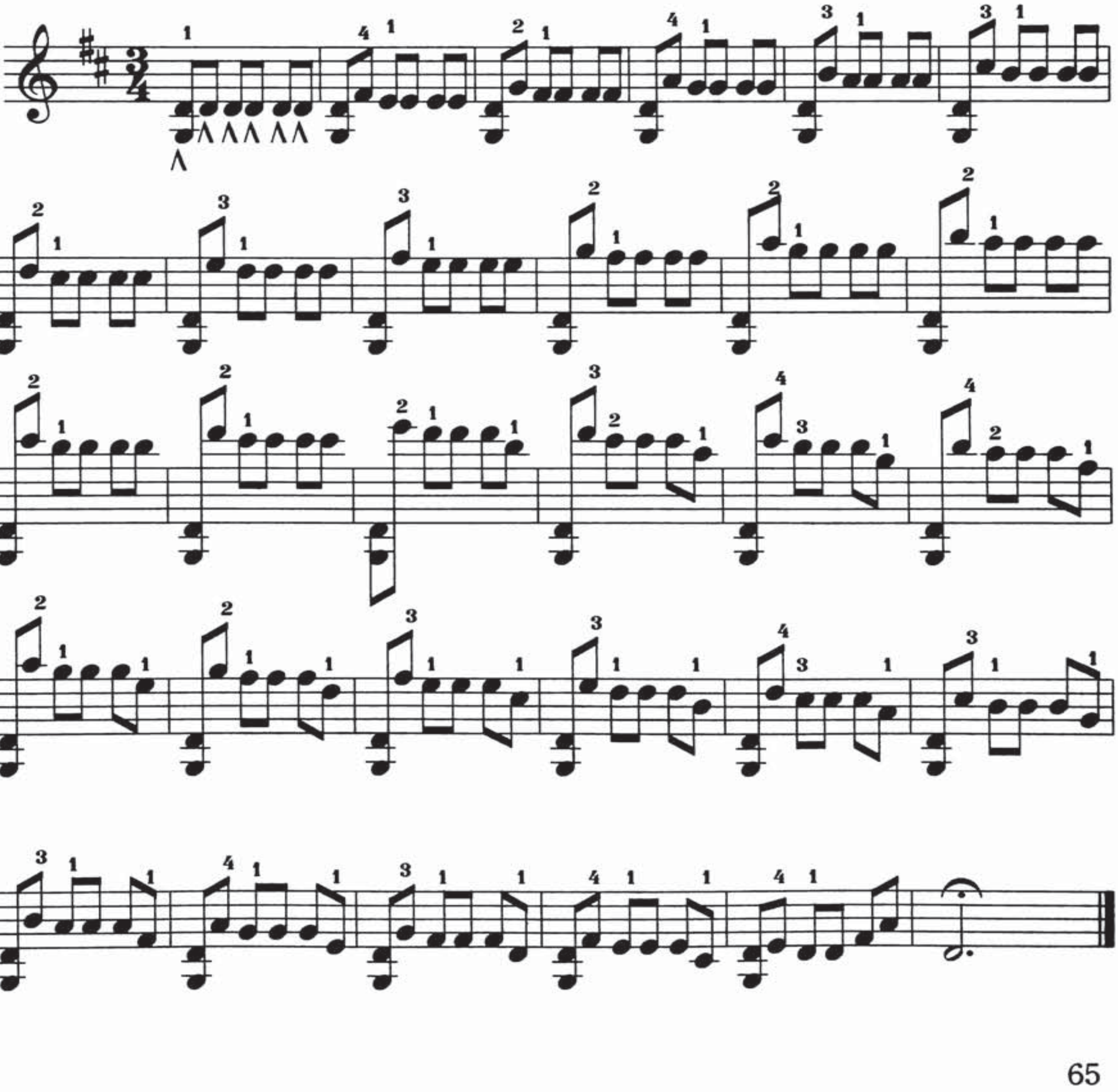

D چوڭ كۆي پەللىمە ئاۋاز مەشقى

90.

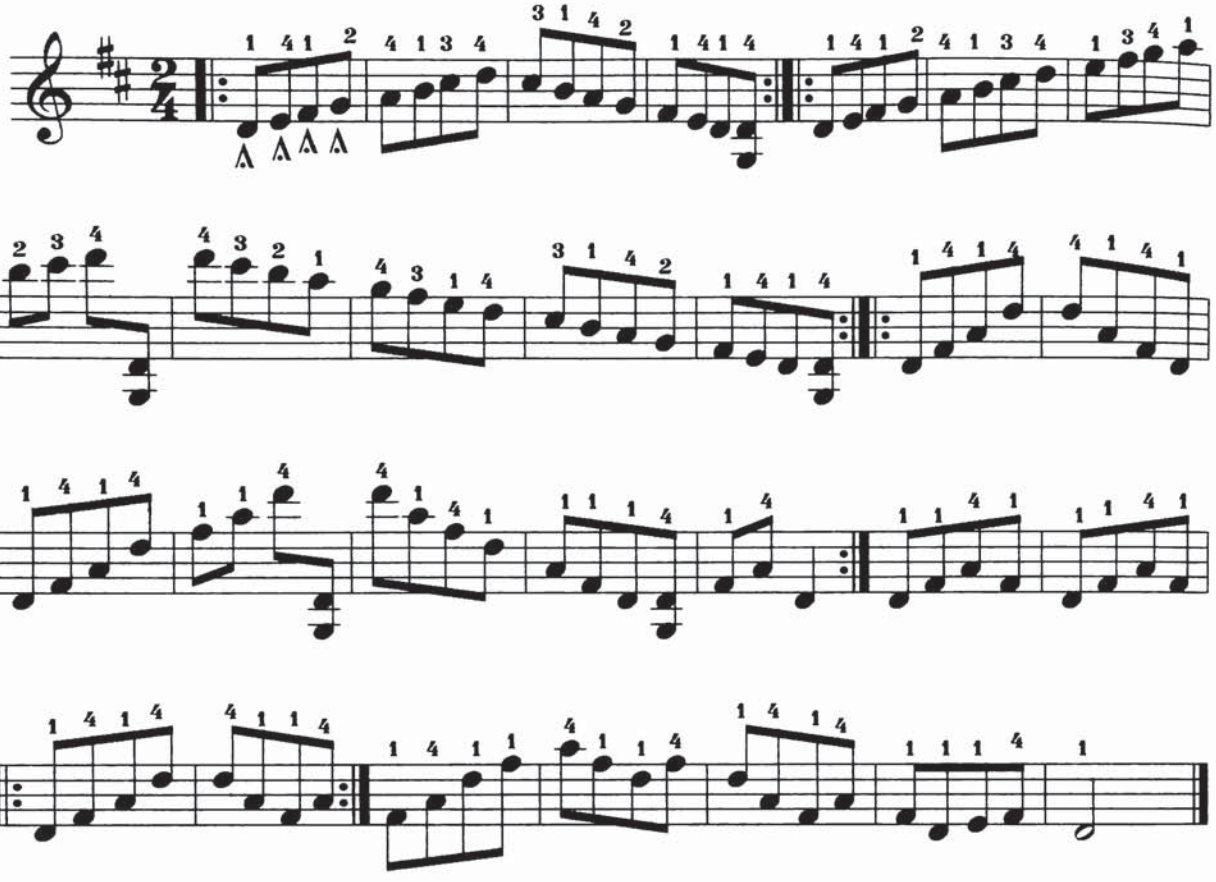

D چوڭ كۆي نوقۇلاپ ئىلىش مەشقى

91.

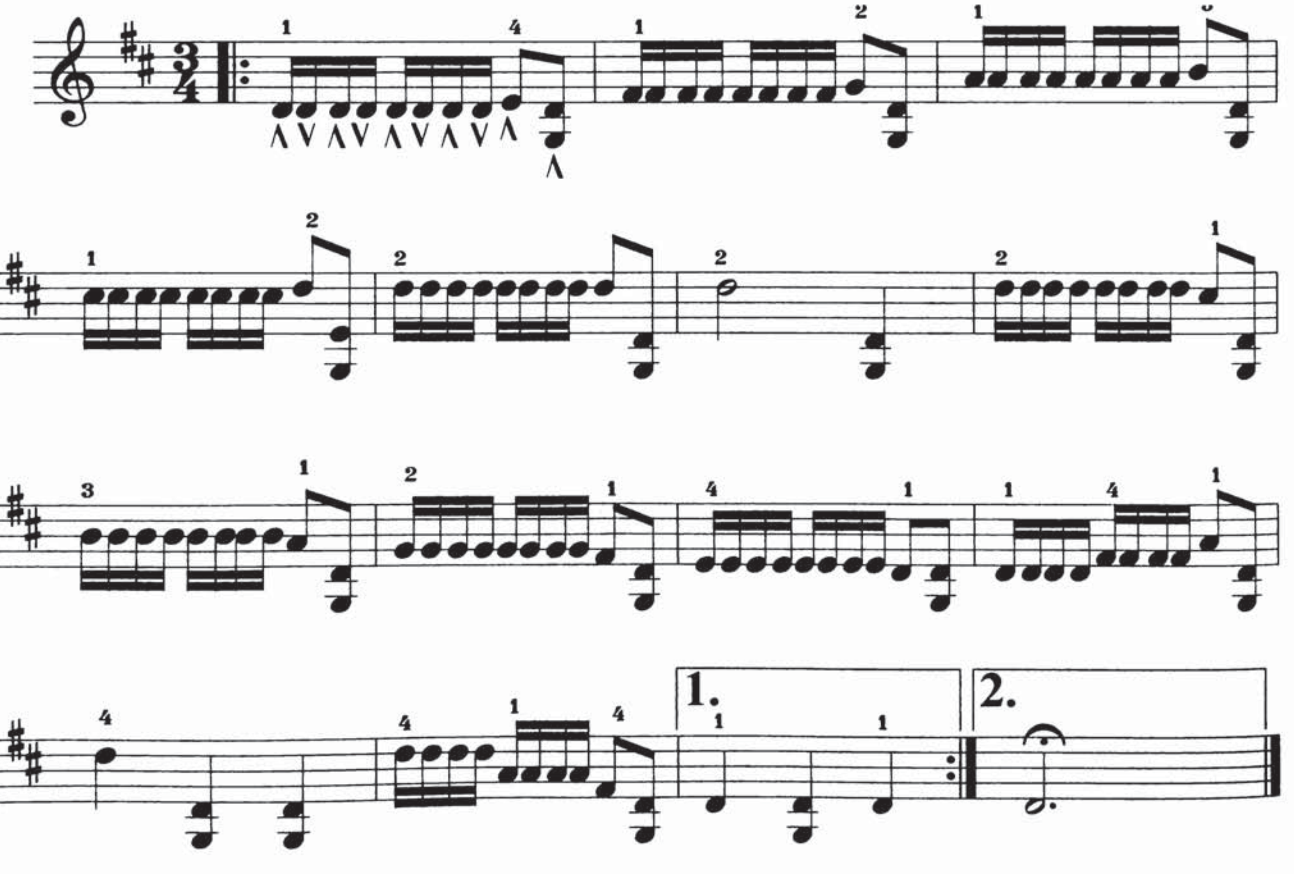

Dچوڭ كۈي پەللىمە ئاۋاز مەشقى

92.

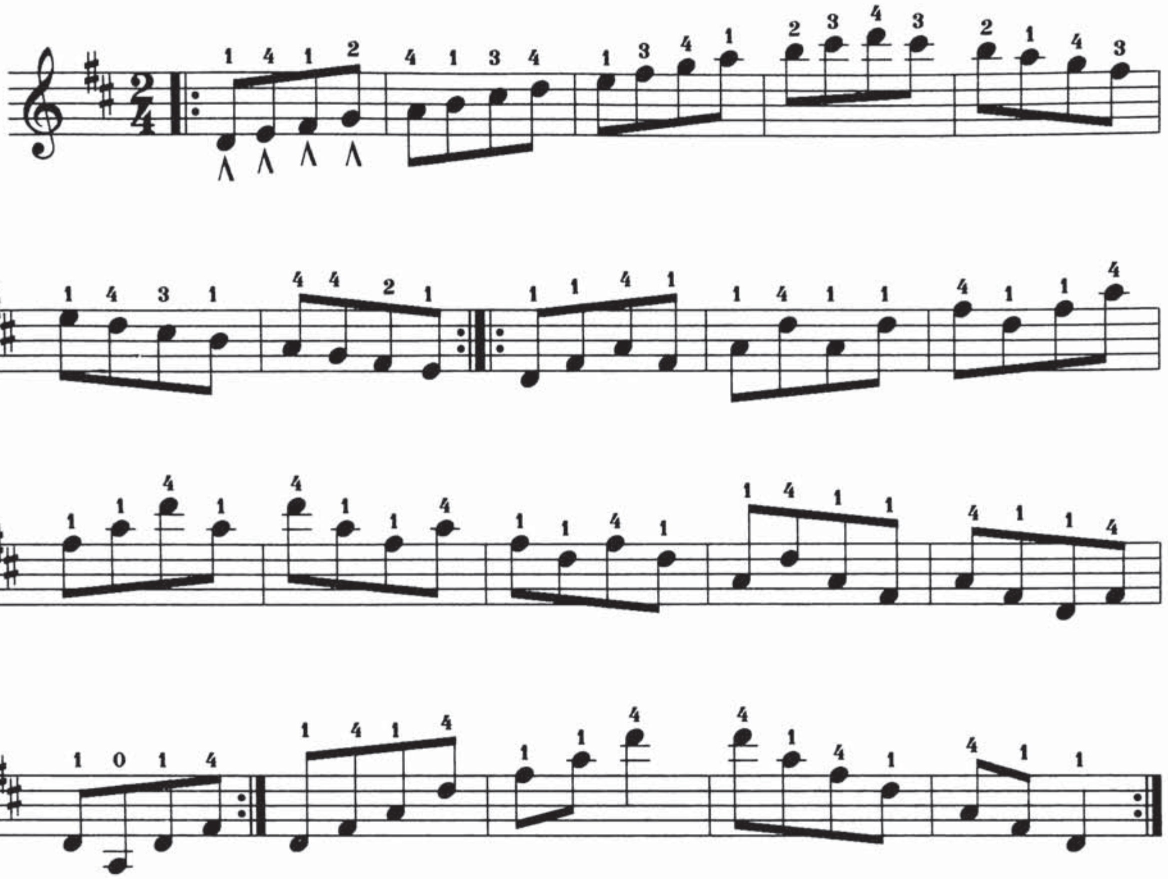

Cچوڭ كۈي بارماق مەشقى

93

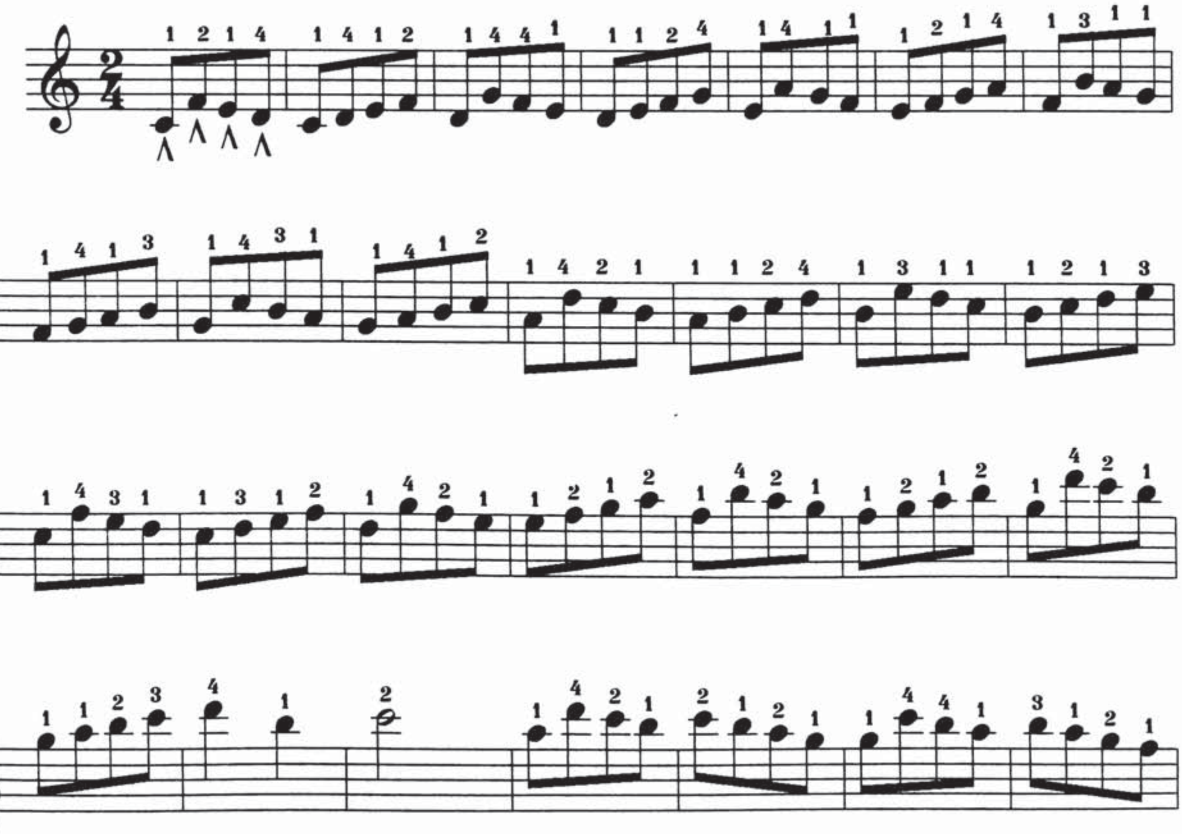

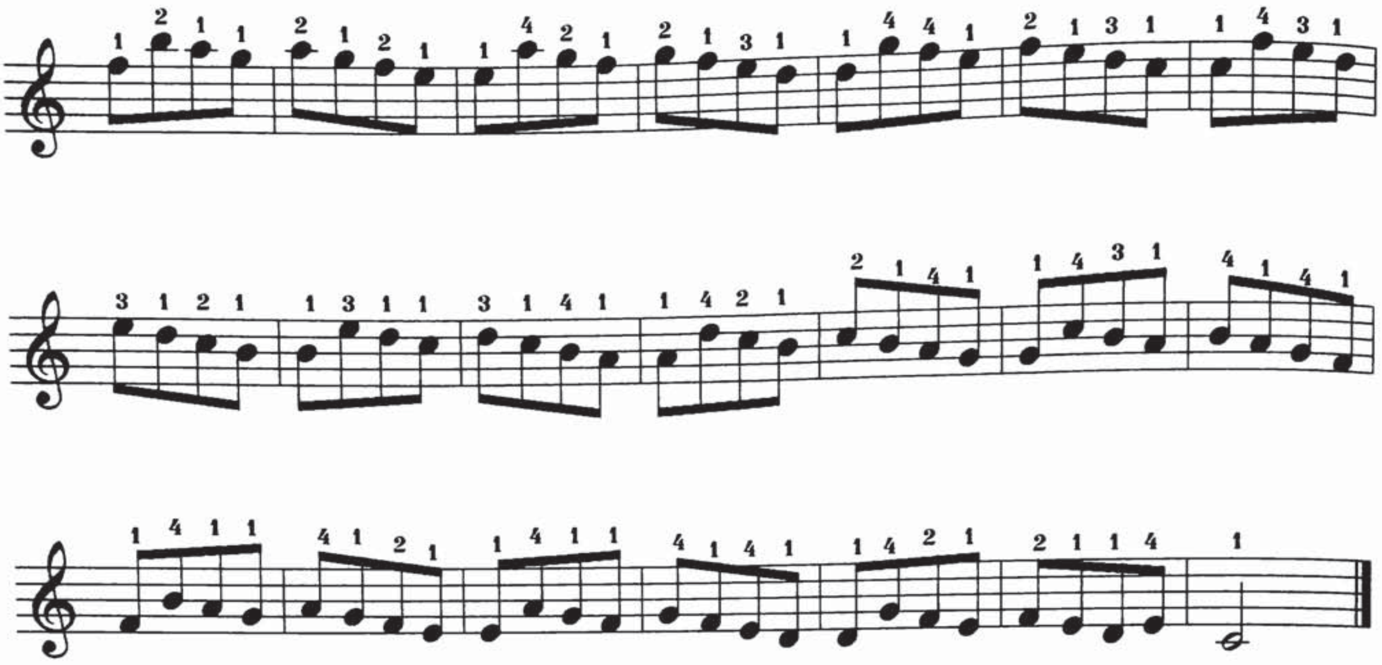

Cچوڭ كۆي بارماق مەشقى

94.

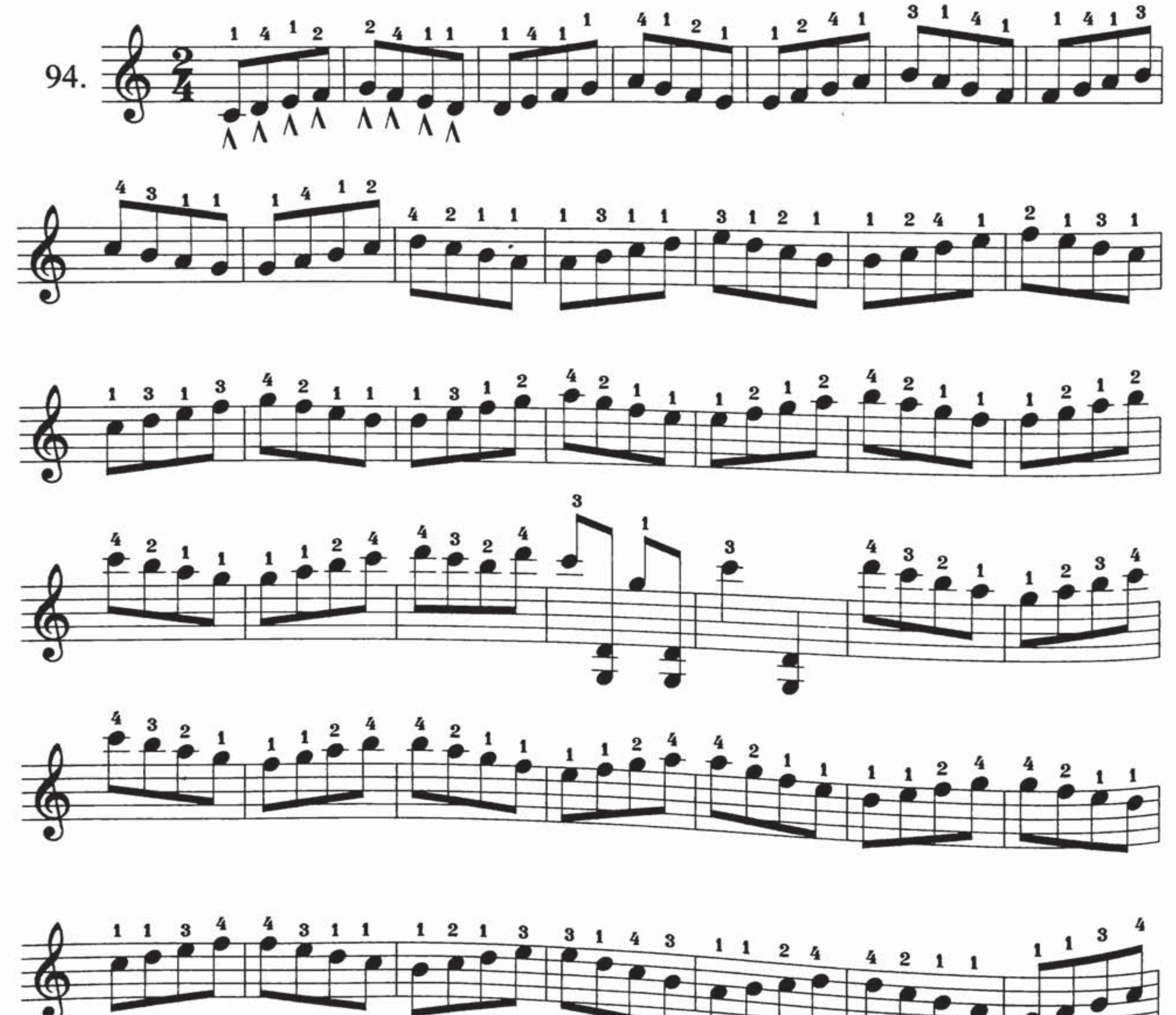

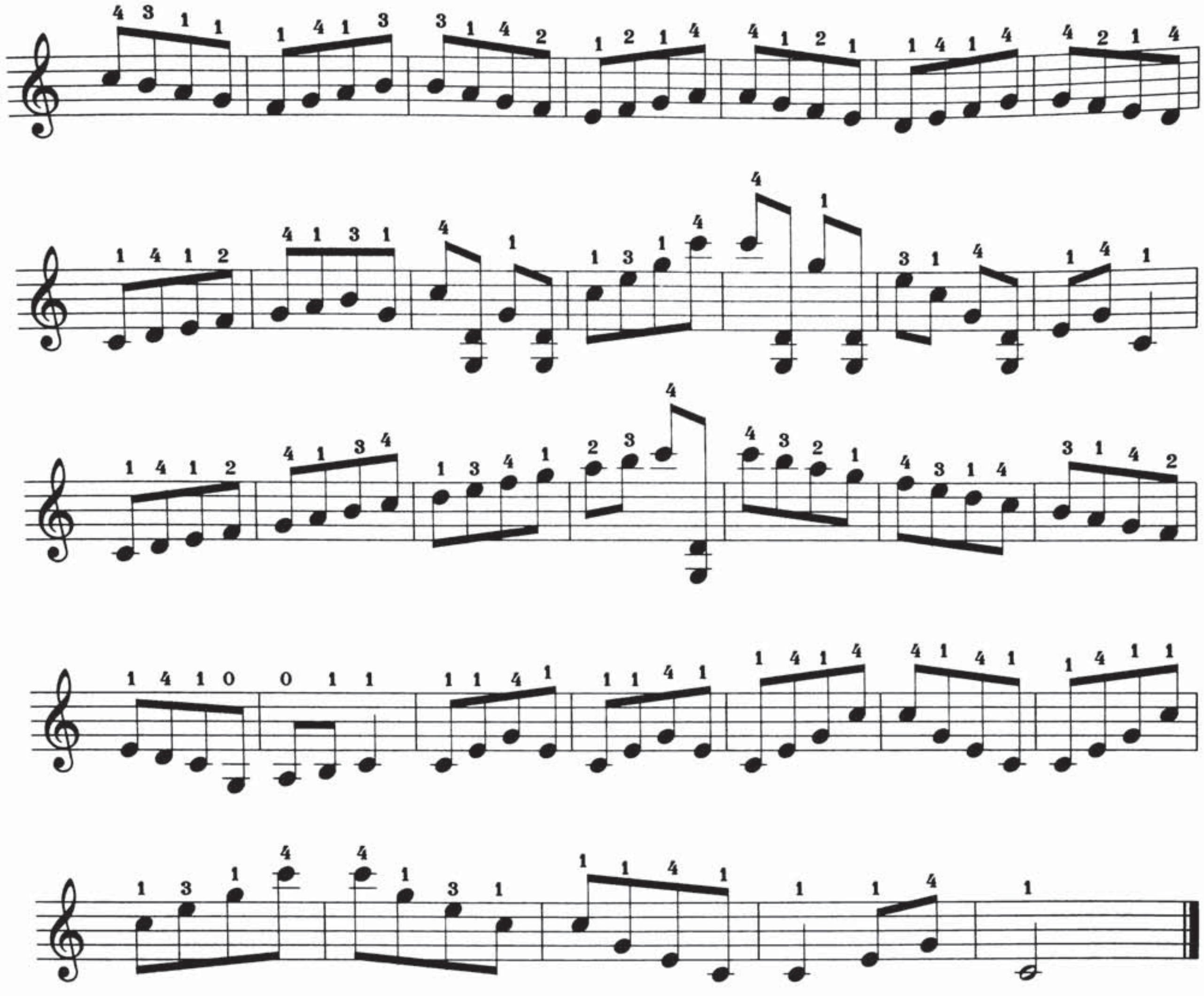

a كىچىك كۆي پەللىمە ئاۋاز مەشقى

95.

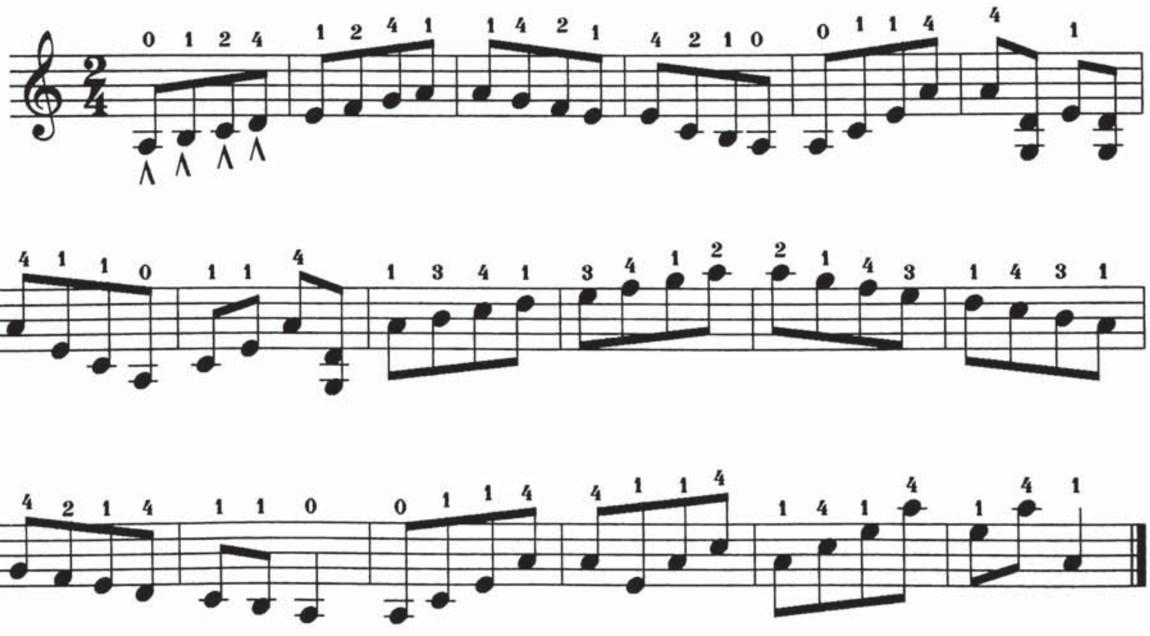

C چوڭ كۇي بارماق مەشقى

96.

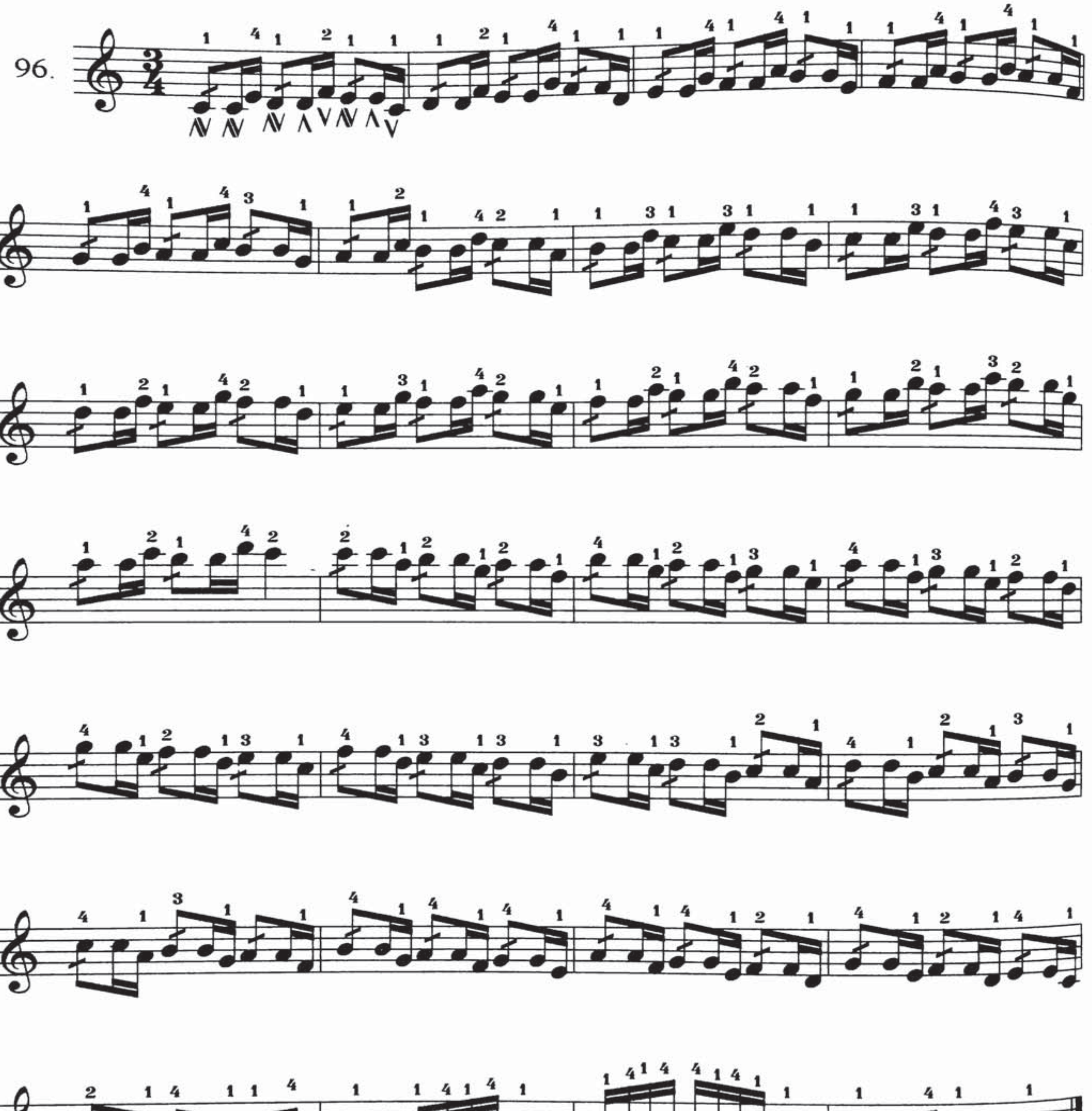

G چوڭ كوي $\frac{7}{8}$ ئۆدارلىق بارماق مەشقى

97.

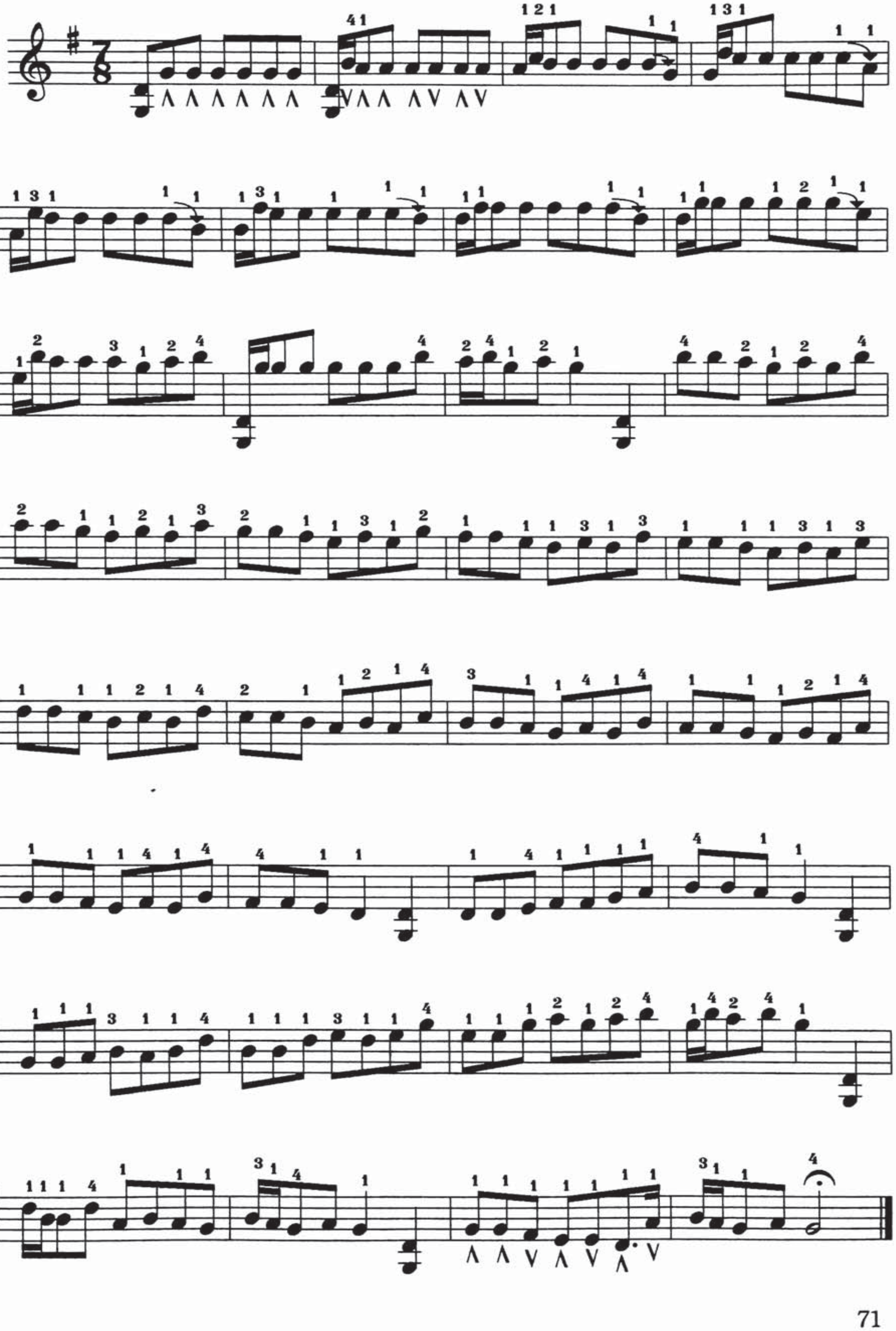

D چوڭ كۆي تېيىلغۇ ئاۋاز مەشقى

98.

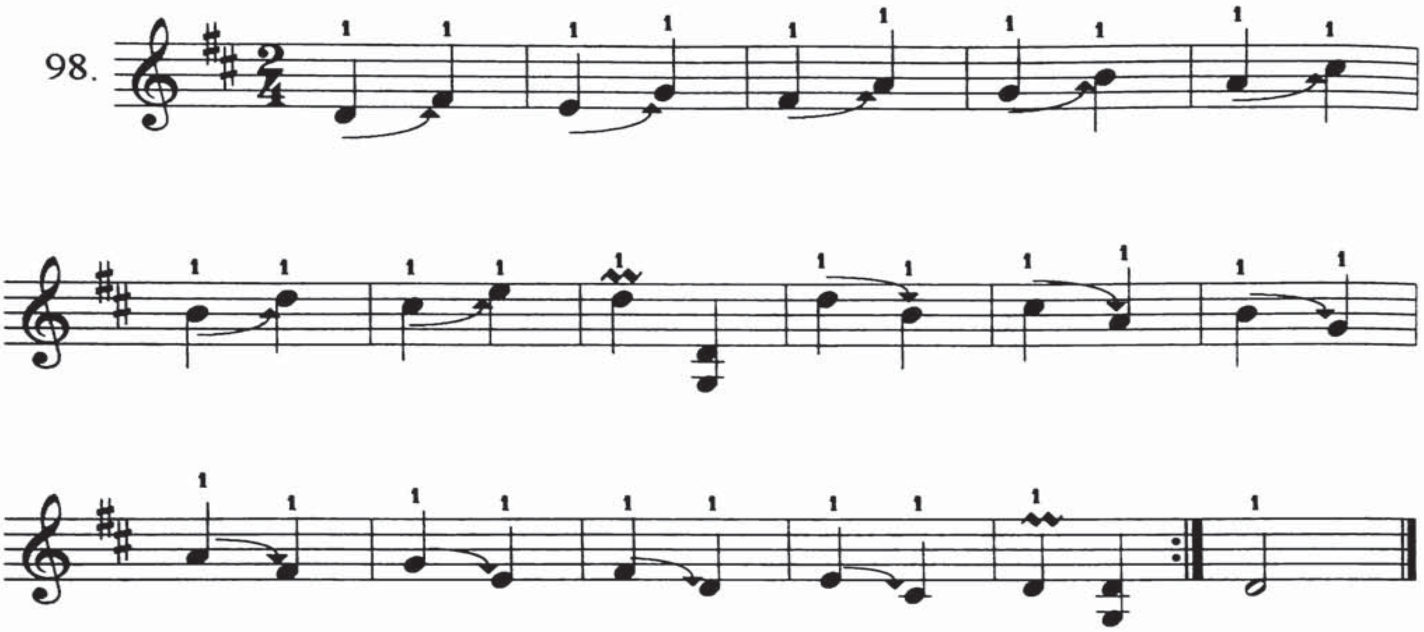

G چوڭ كۆي تېيىلغۇ ئاۋاز مەشقى

99.

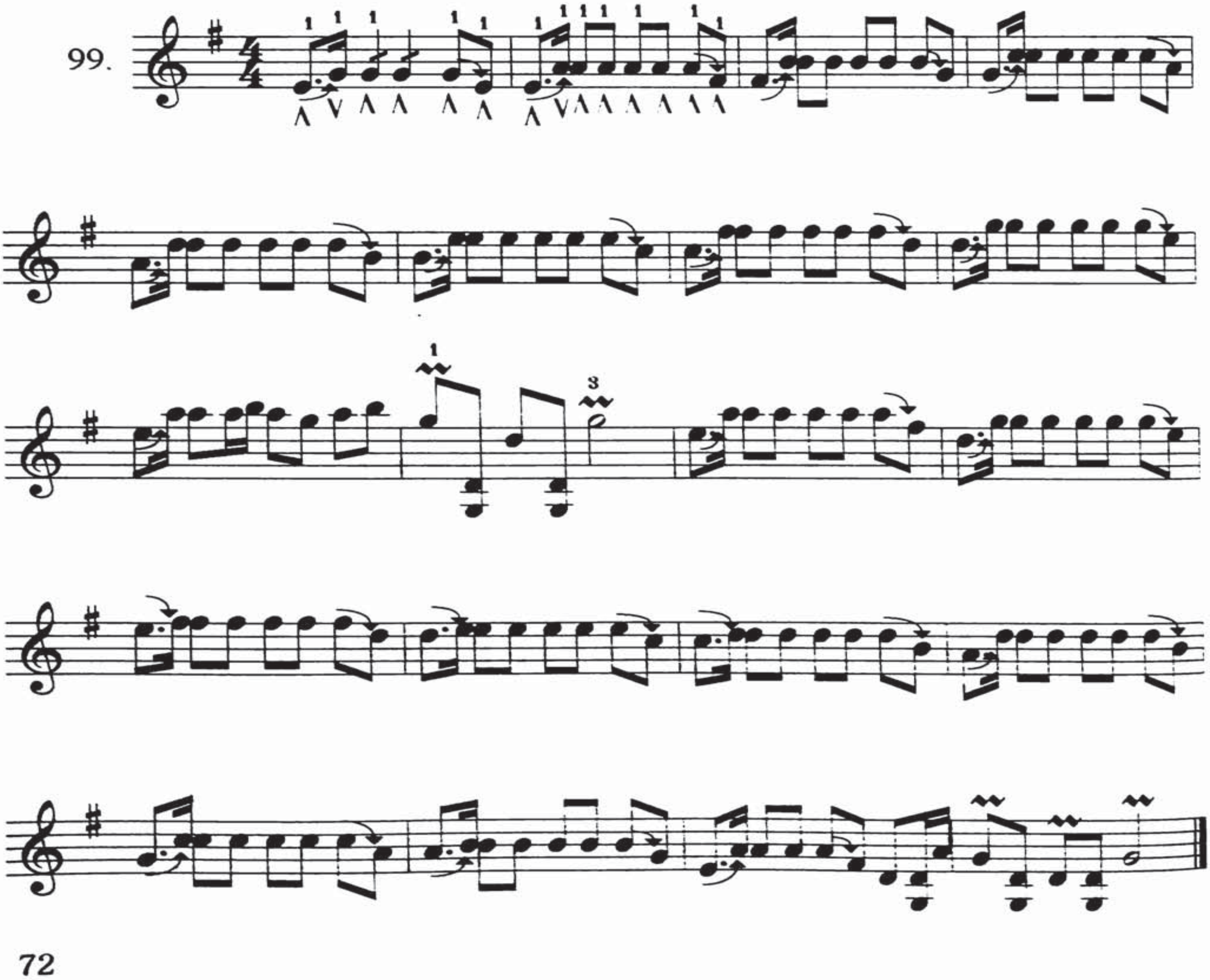

D چوڭ كۇي بارماق مەشقى

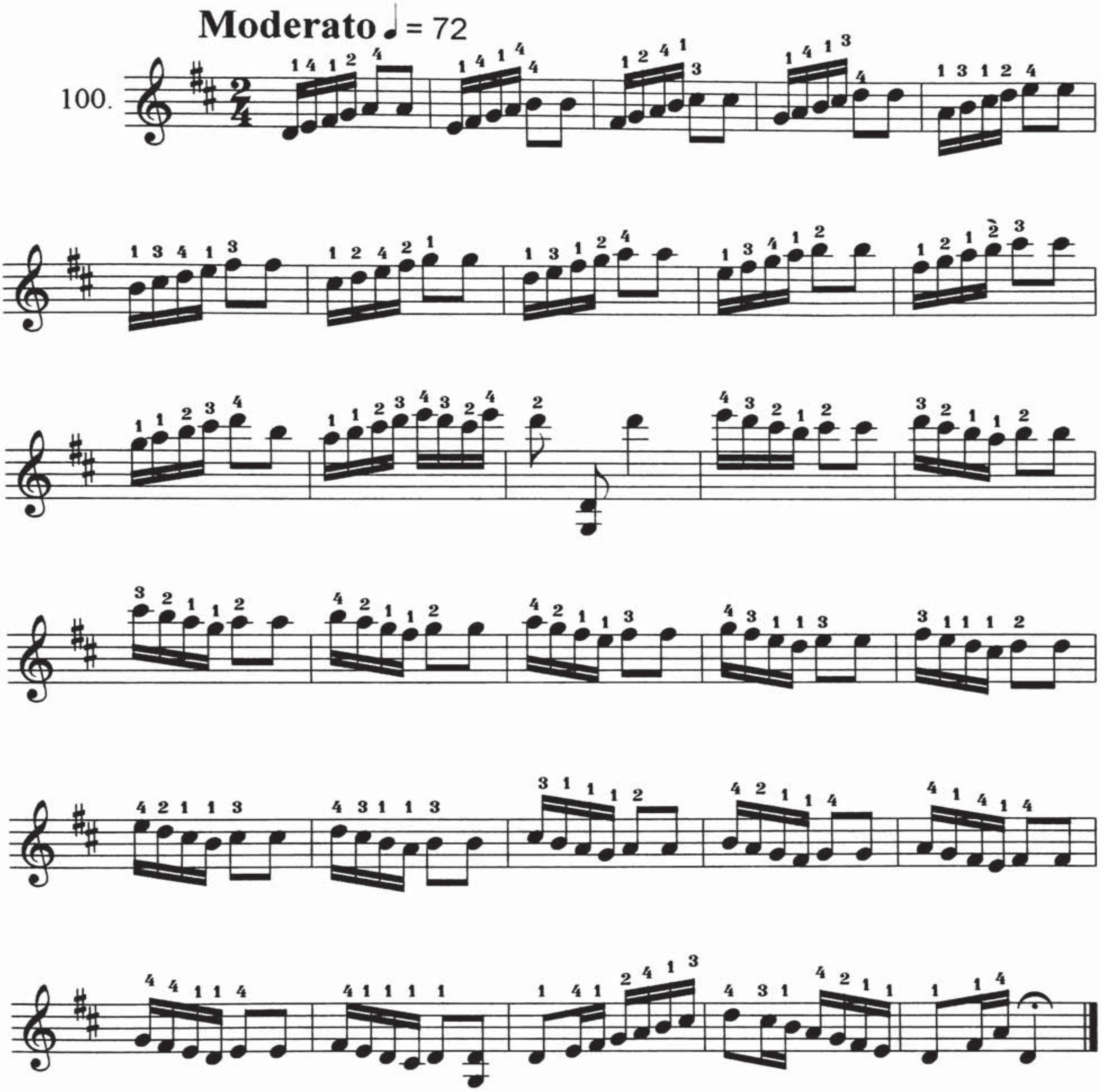

Gچوڭ كۇي تېيىلغۇ ئاۋاز مەشقى

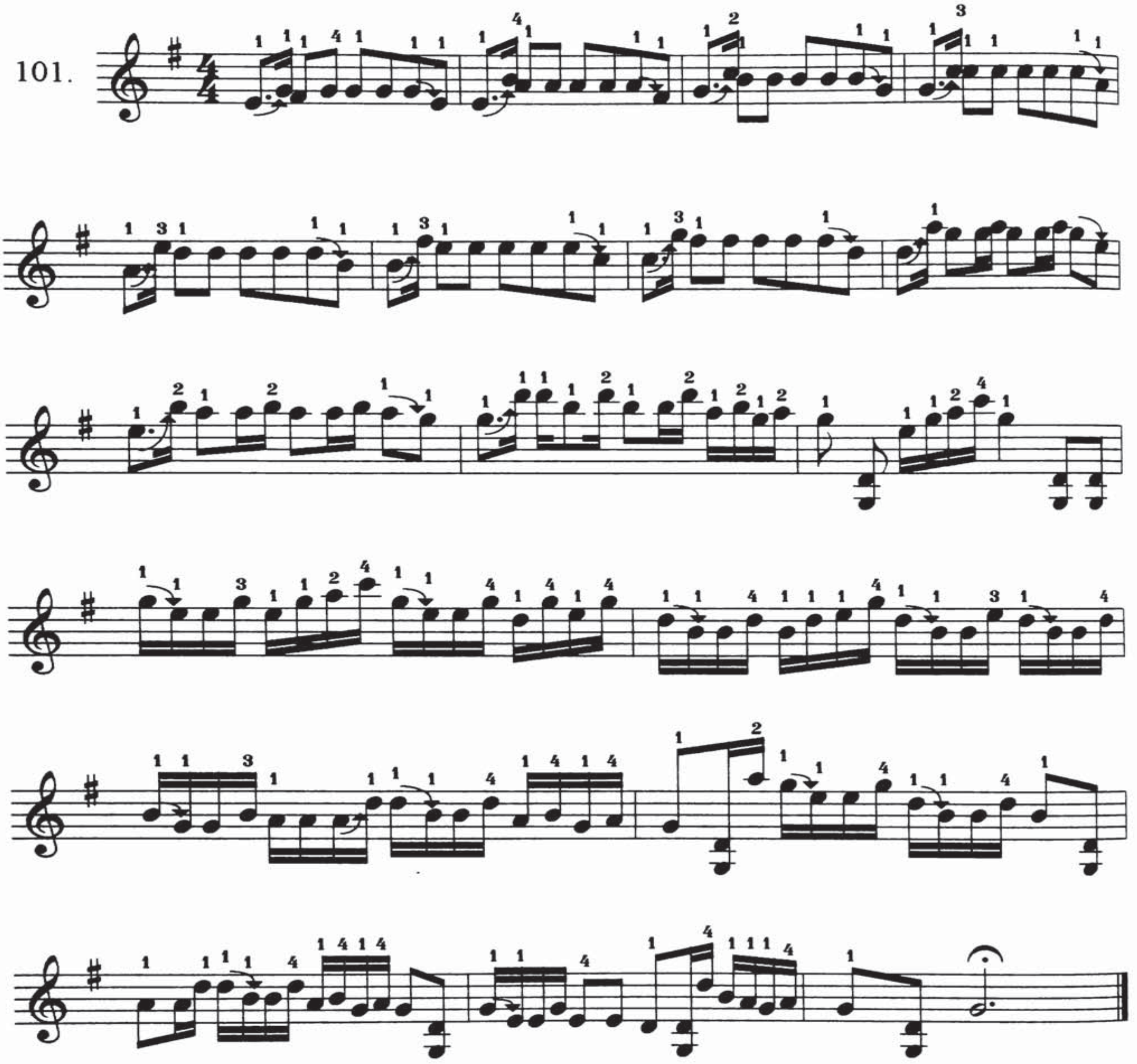

D چوڭ كۆي بارماق مەشقى

102.

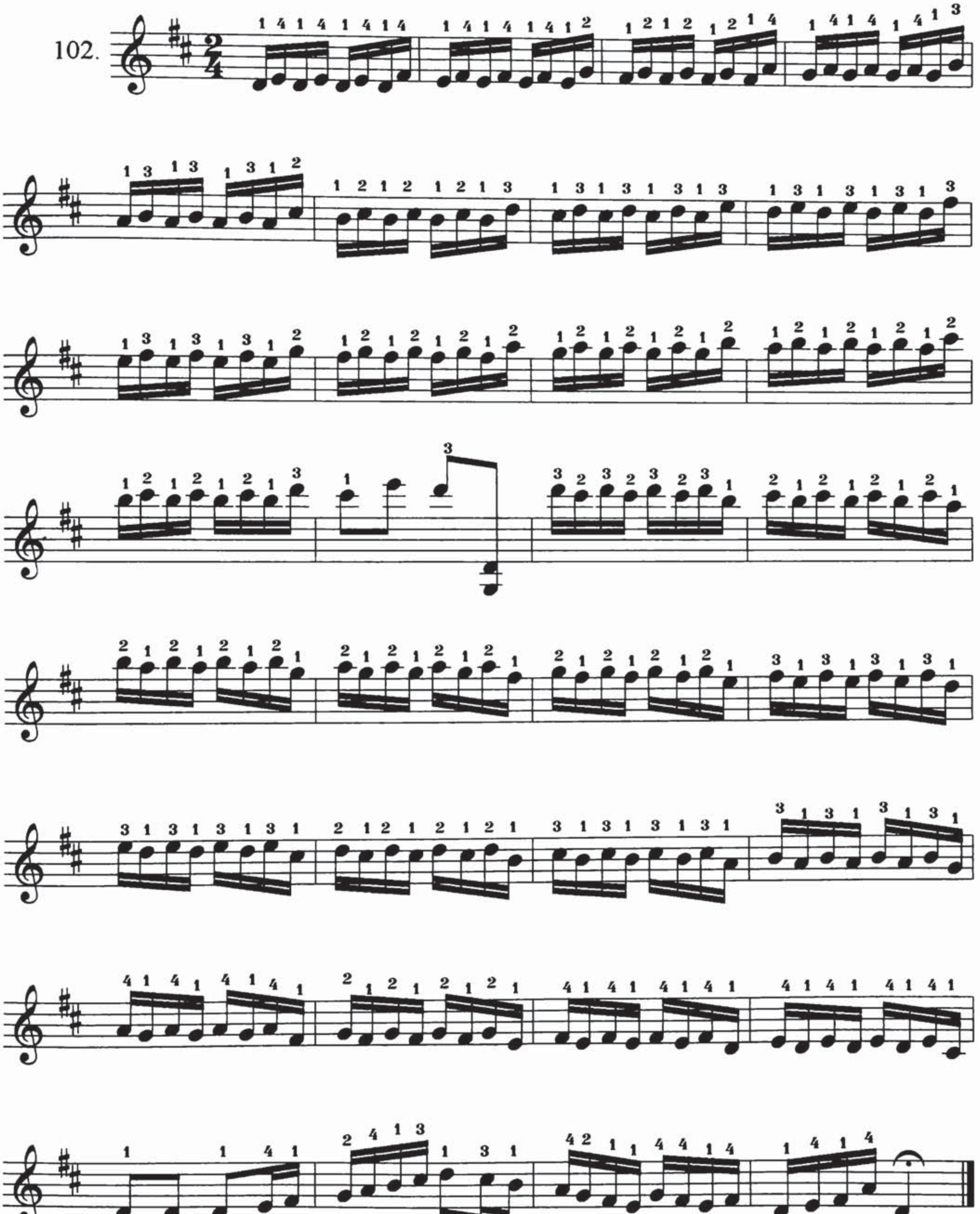

F چوڭ كۆي مەرغۇللىتىش مەشقى

103.

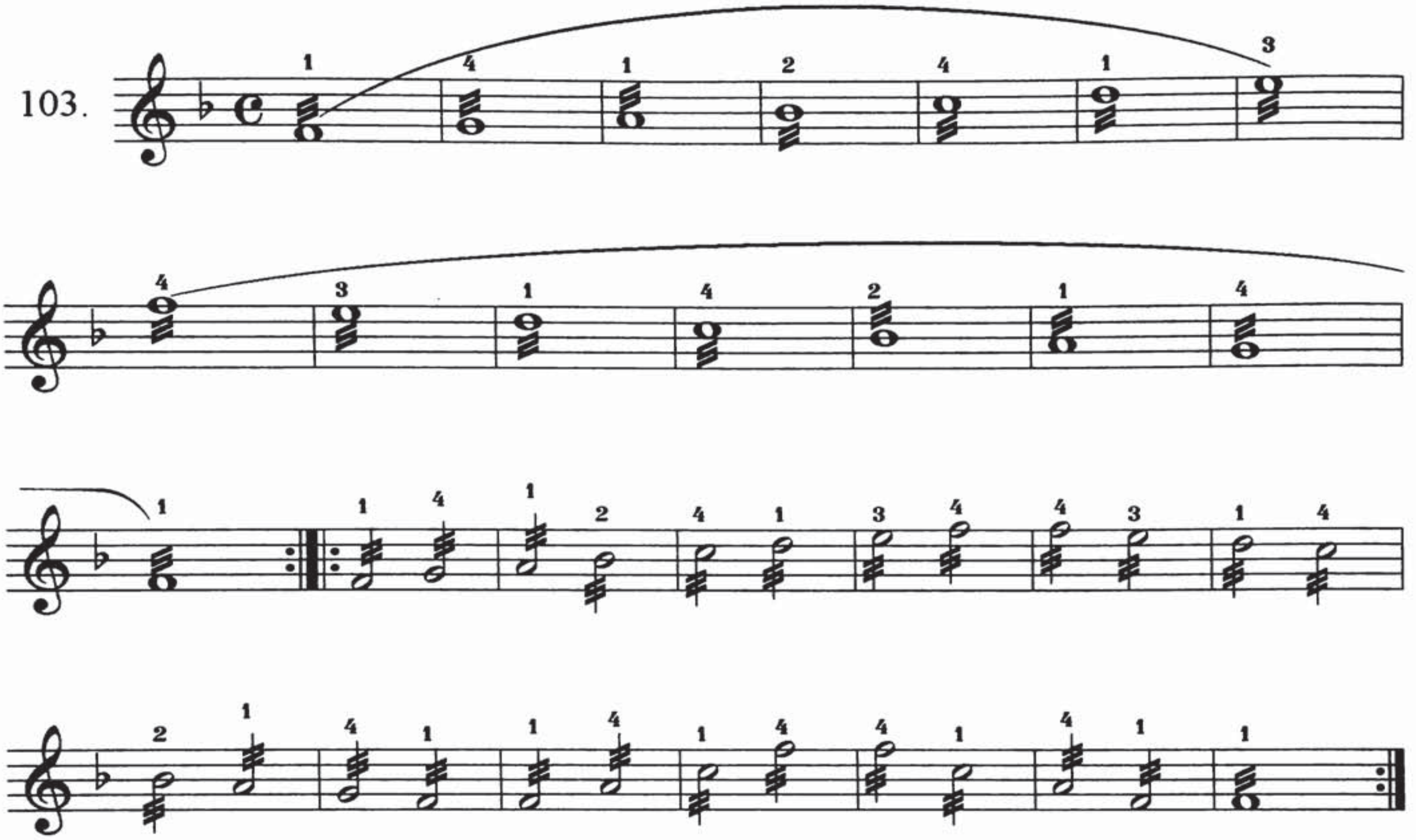

a كىچىك كۆي بارماق مەشقى

104.

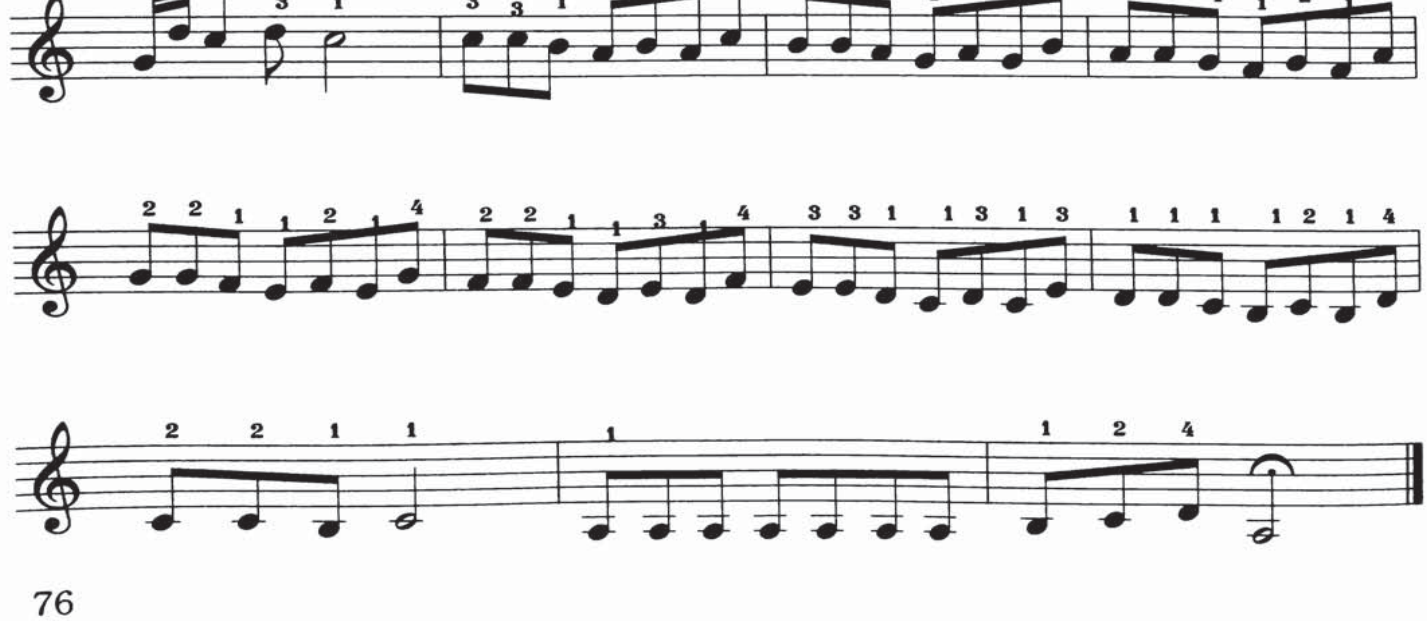

F چوڭ كۆي مەرغۇللىتىش مەشقى

103.

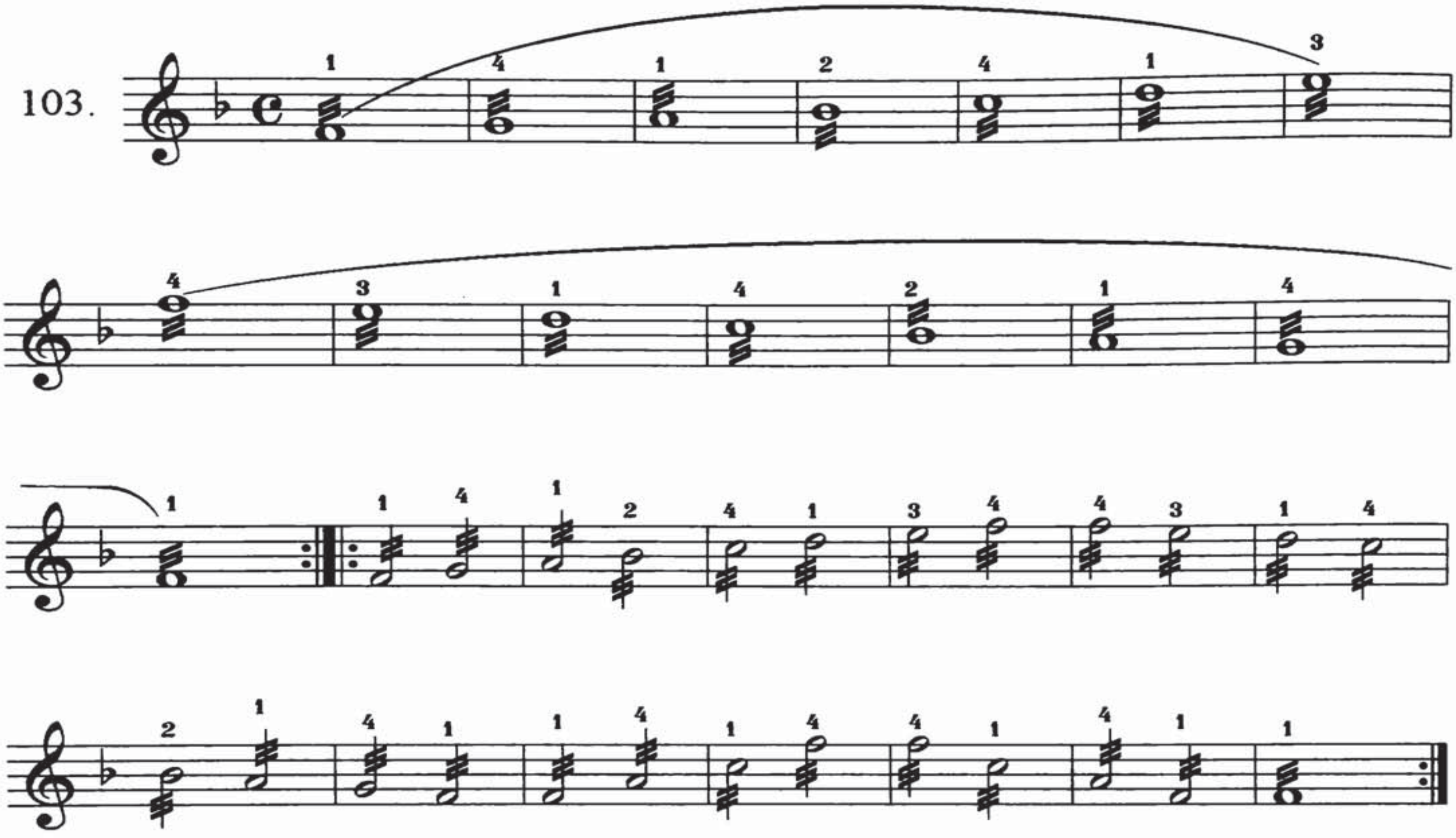

a كىچىك كۆي بارماق مەشقى

Moderato

104.

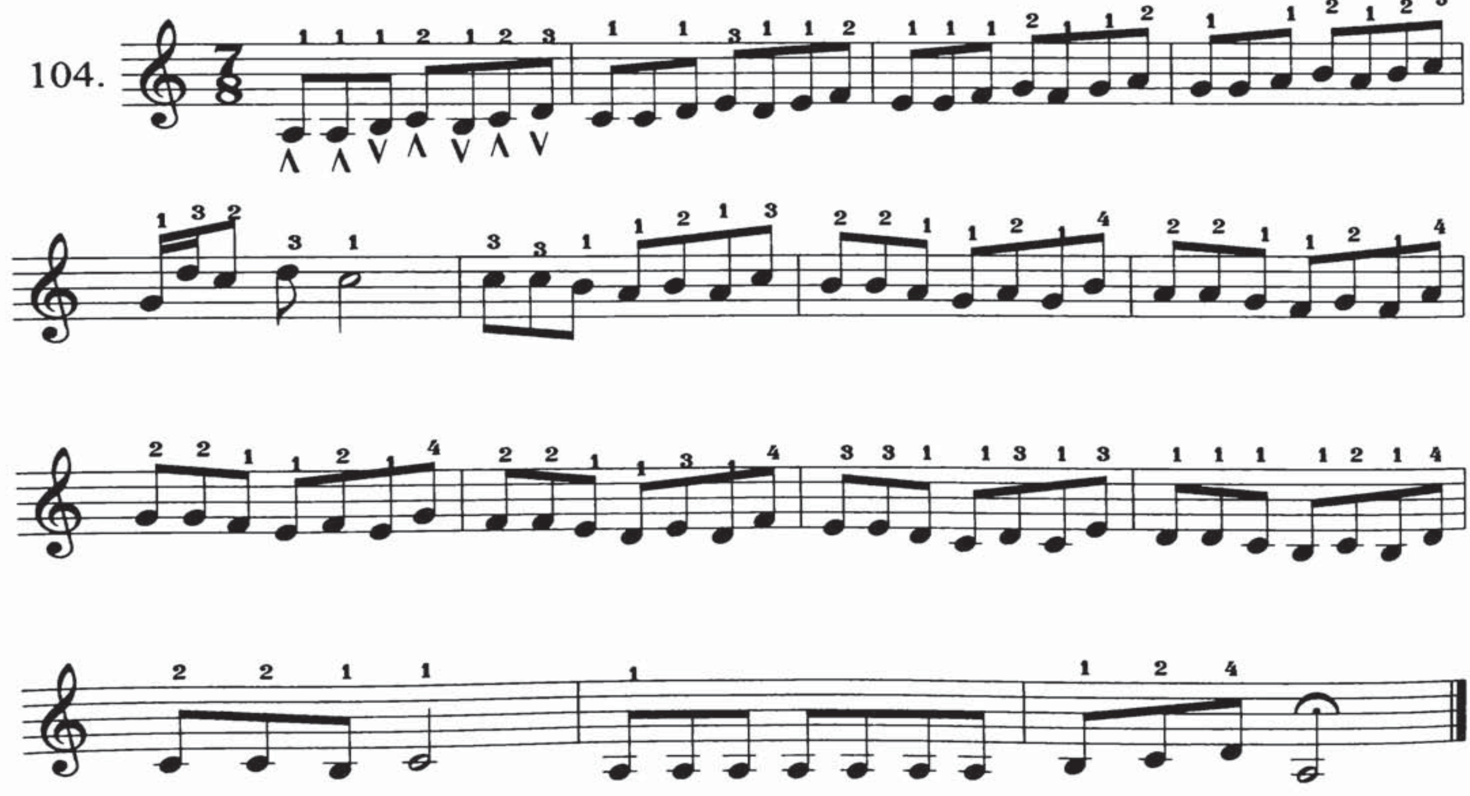

G چوڭ كۆي بارماق مەشقى

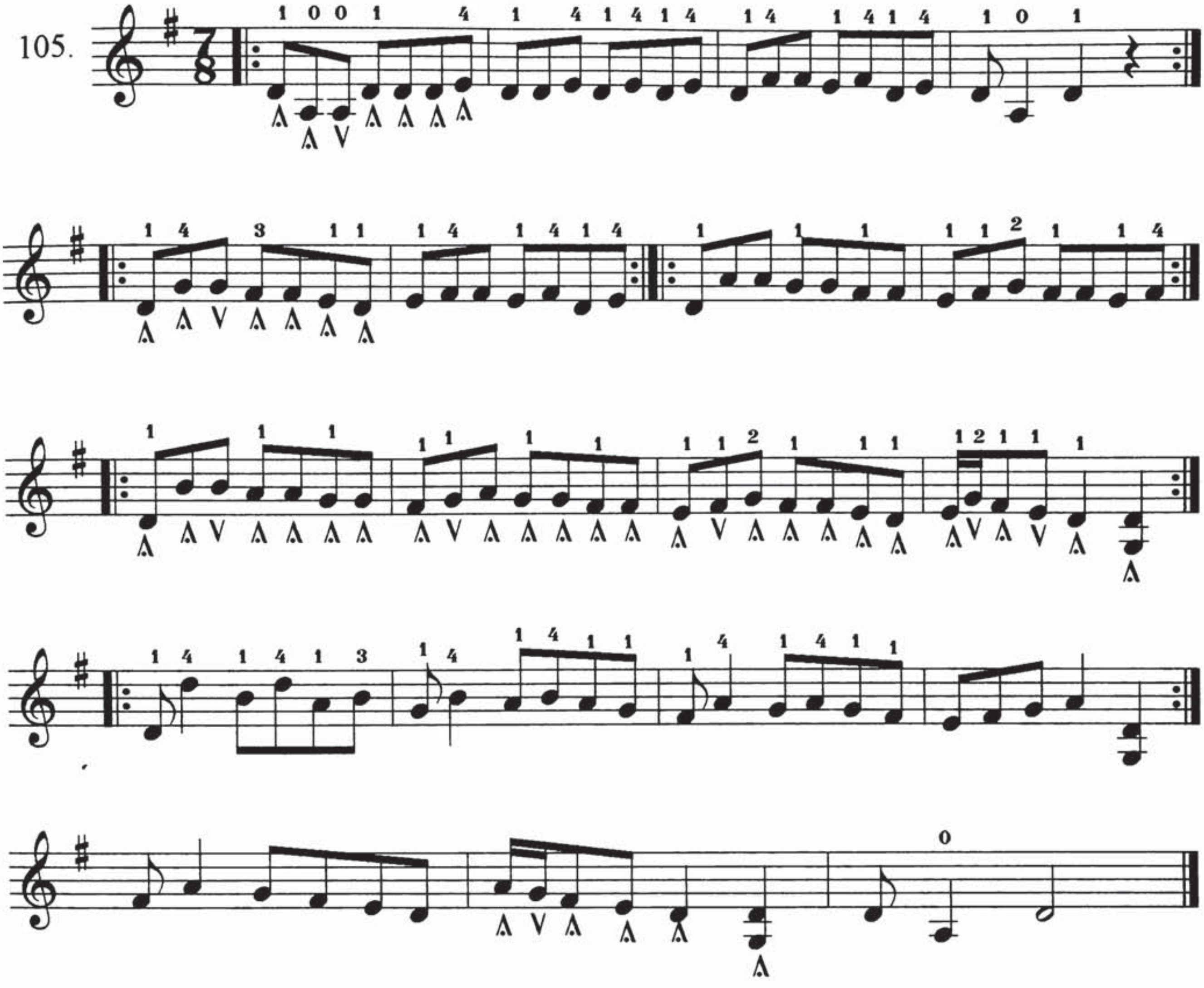

G چوڭ كۆي بارماق مەشقى

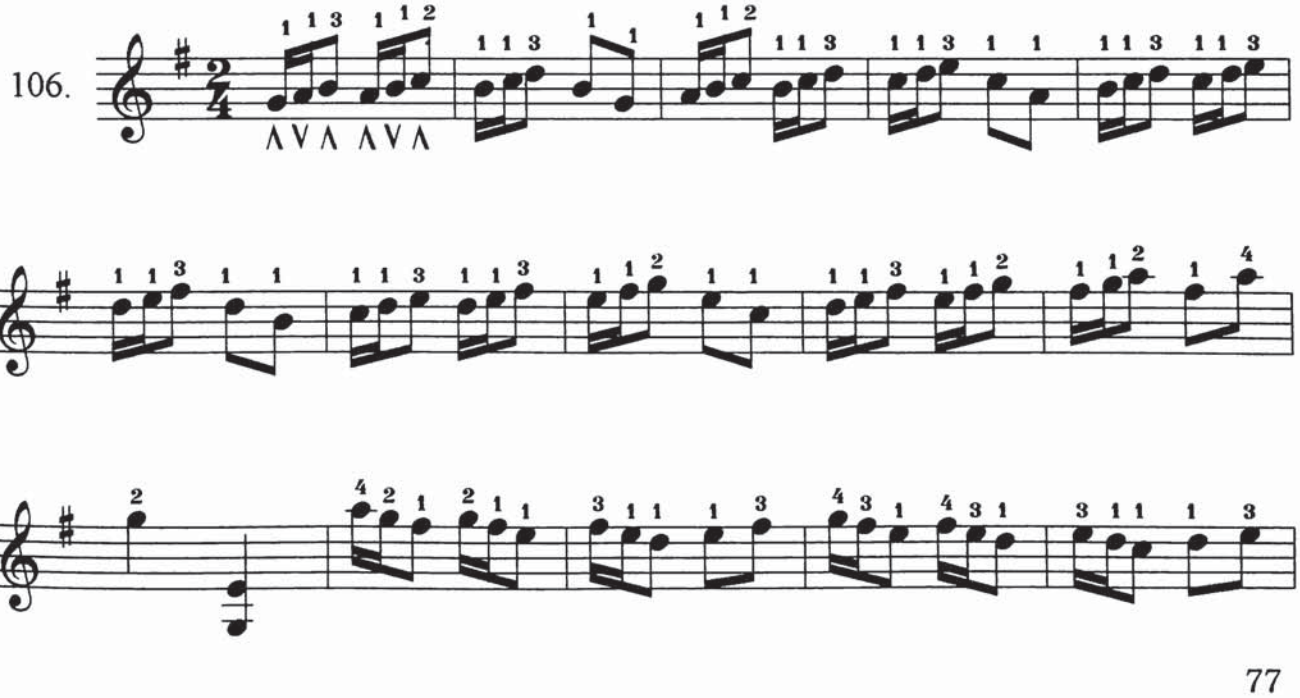

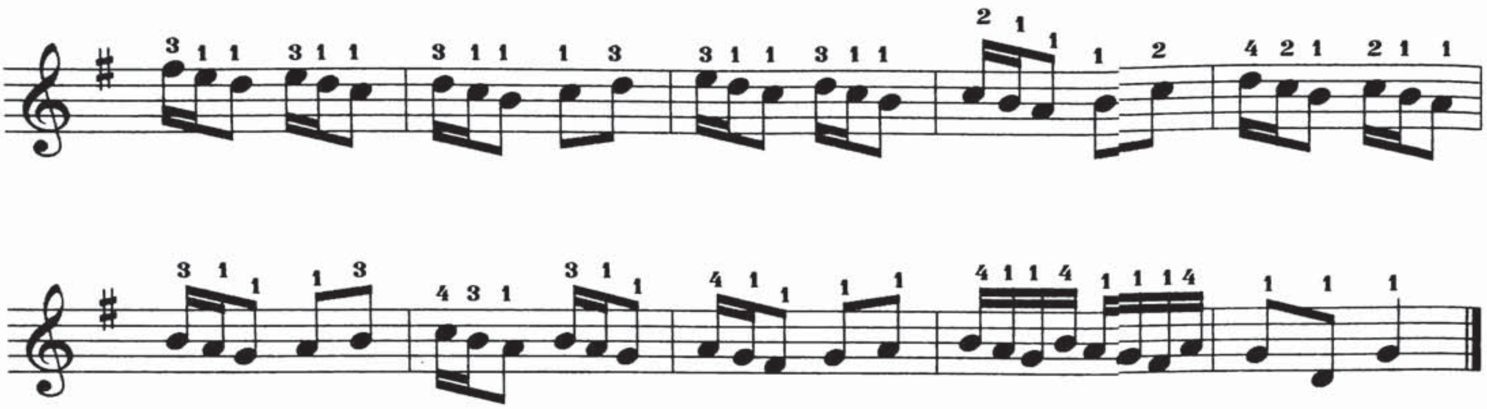

e کچیك کۆي بارماق مەشقی

107.

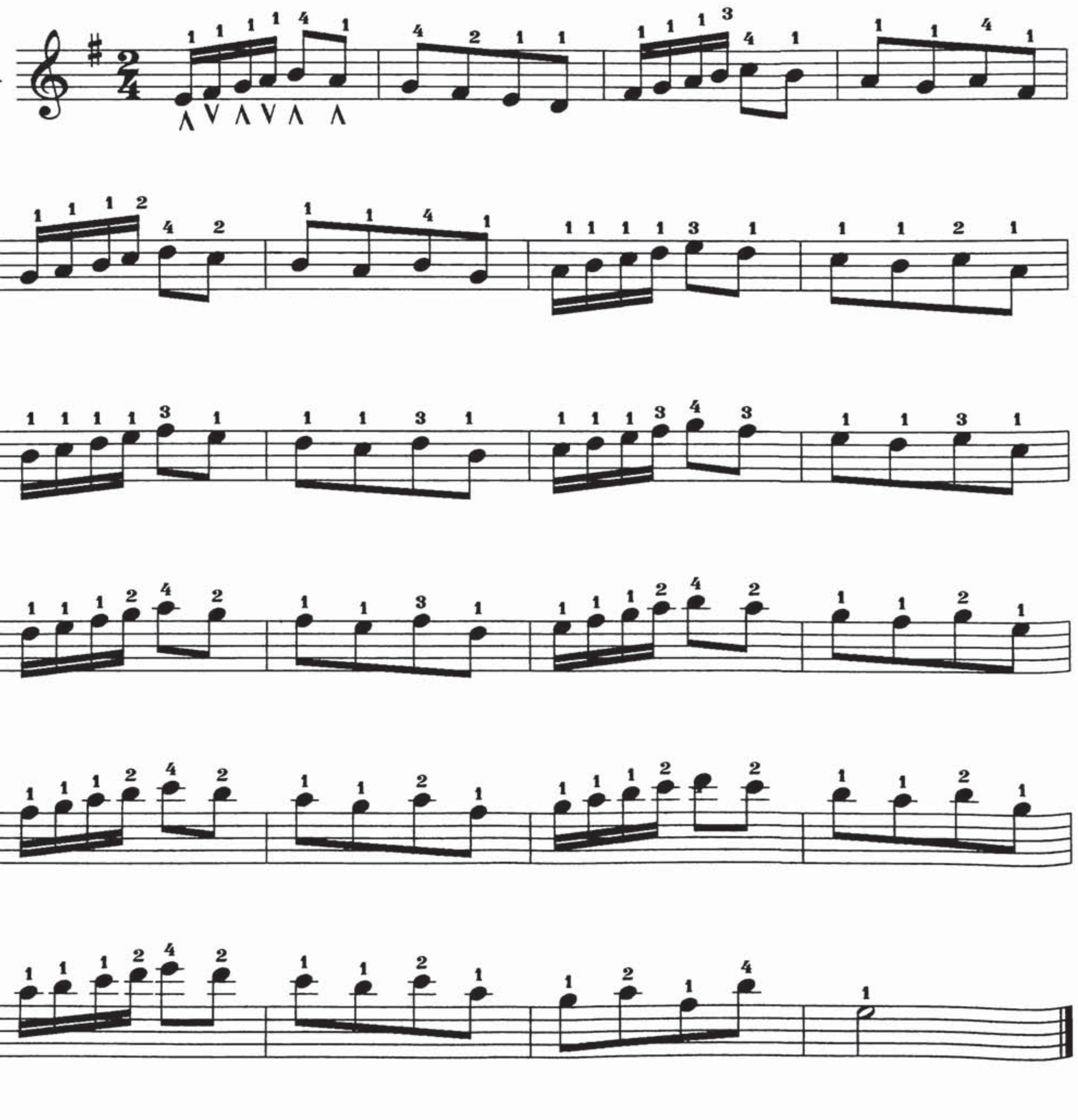

خۇشال ئەۋلادلار

شىرمۇھەممەت نۇراخۇن مۇزىكىسى

108.

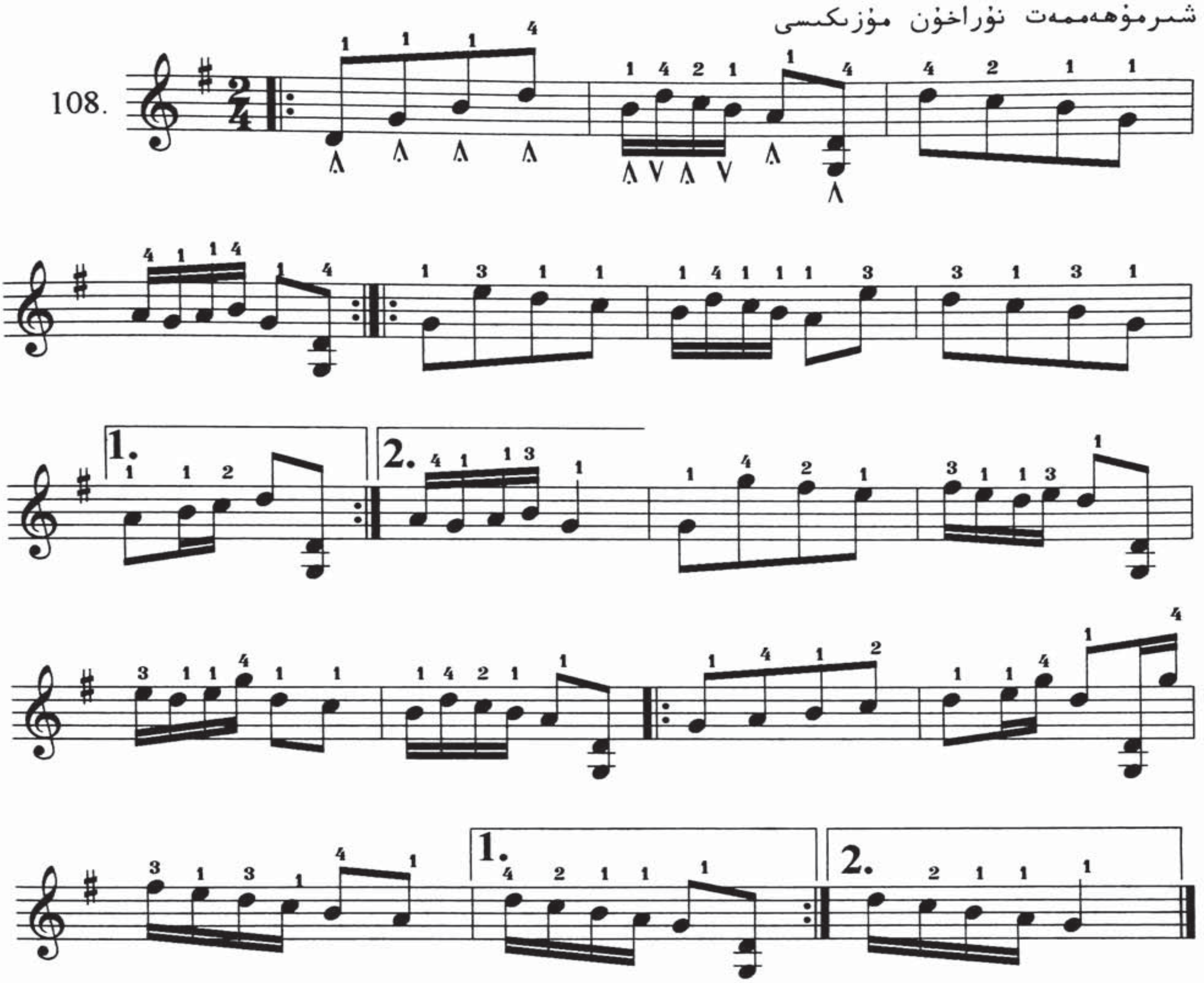

G چوڭ كۇي چېكىتلىك ئاۋاز مەشقى

109.

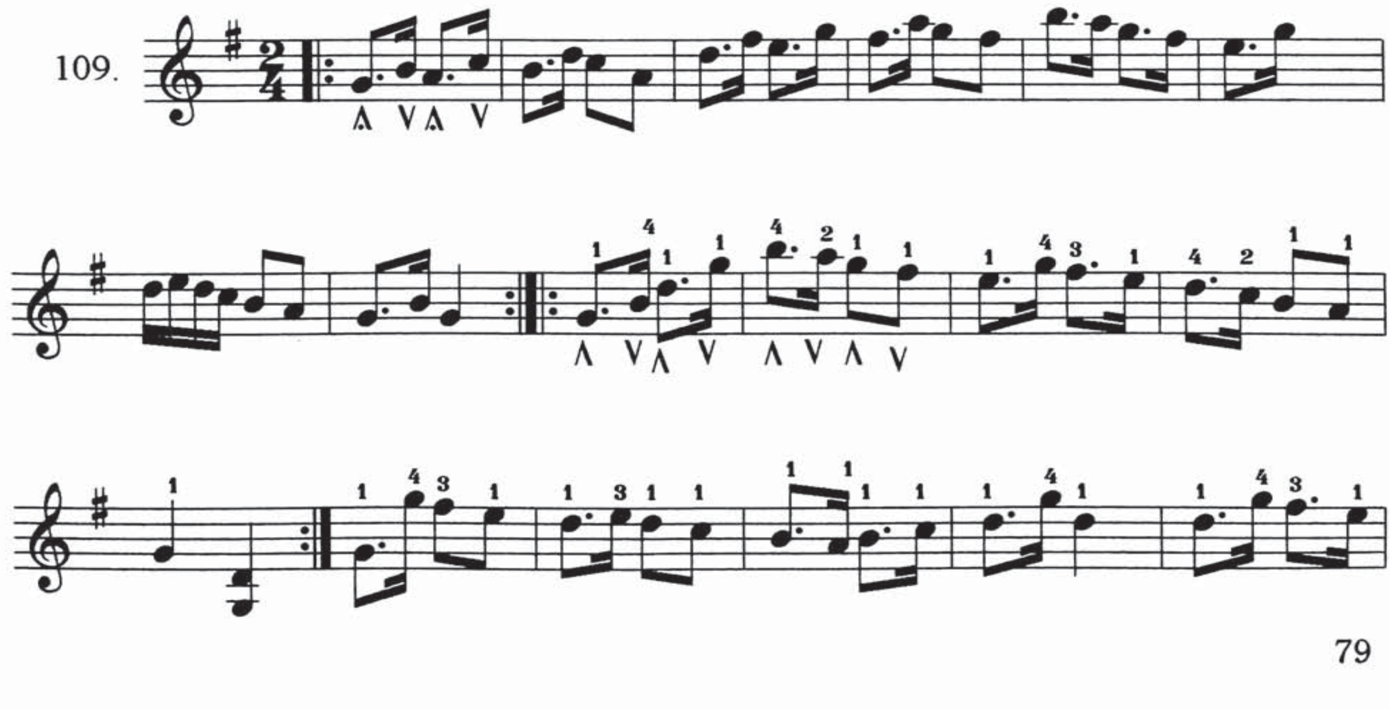

Gچوڭ كۆي چېكىتلىك ئاۋاز مەشقى

110.

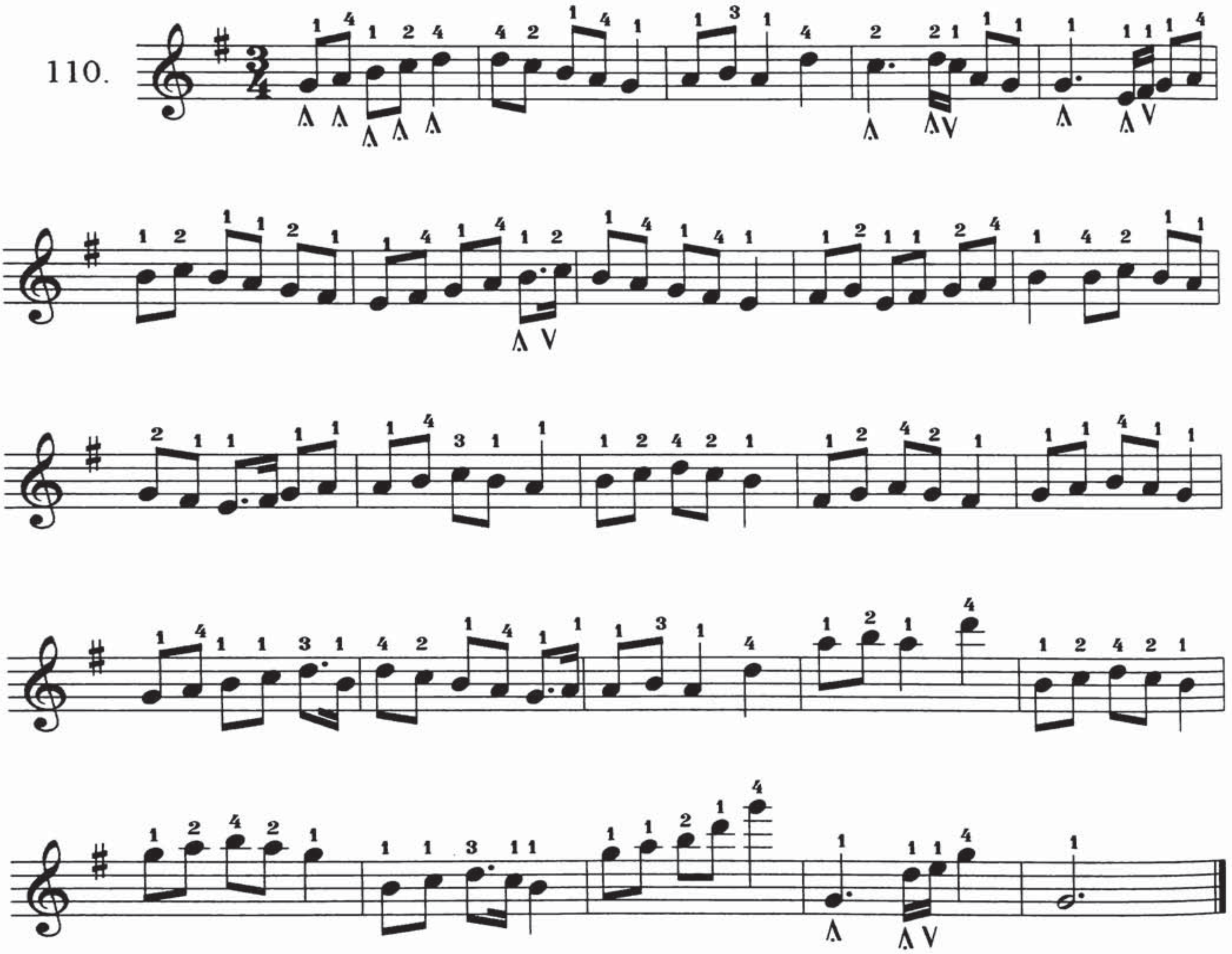

پارتیزانلار مارشی

111.

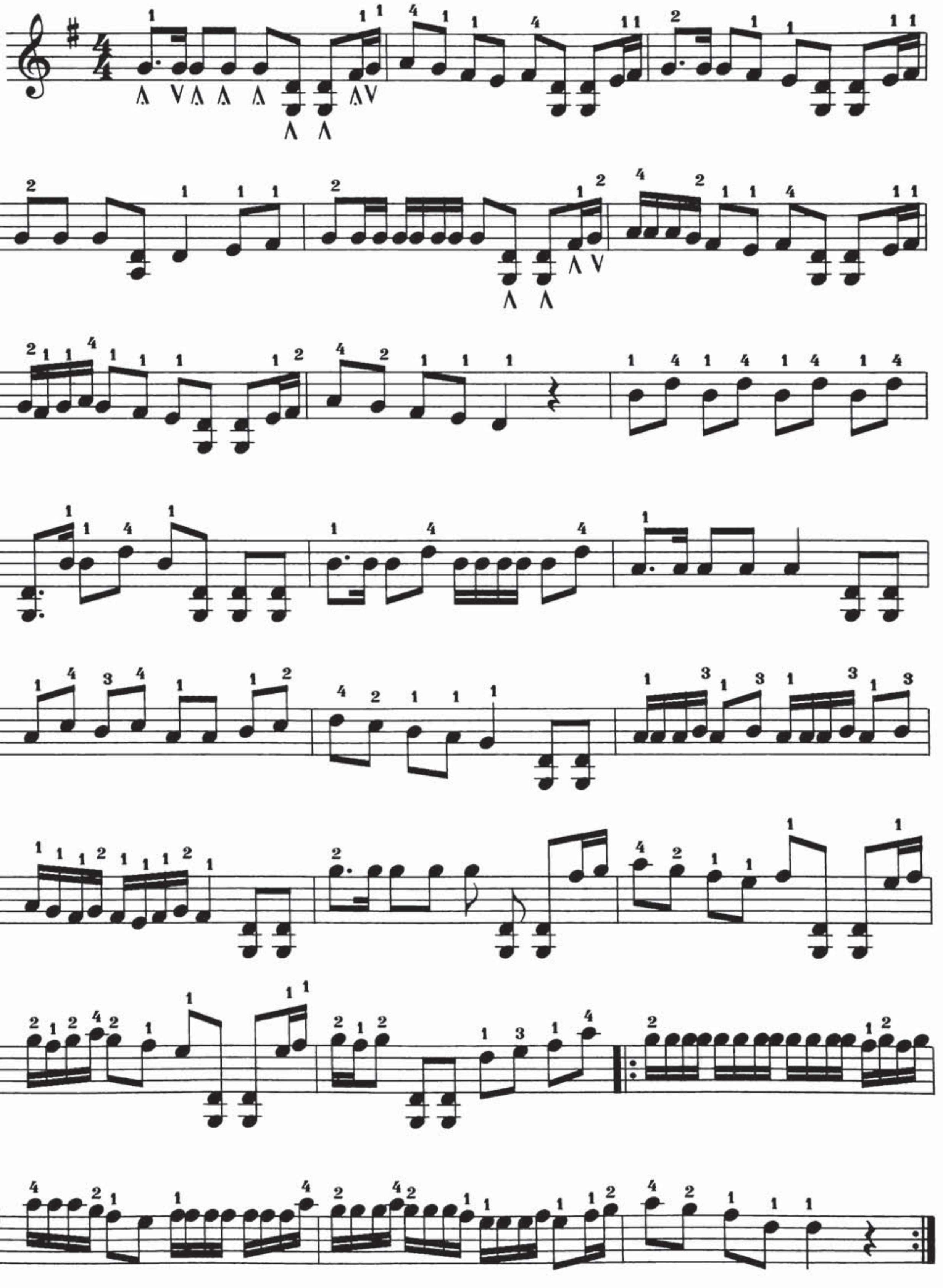

G چوڭ كۇي ئاكورد مەشقى

112.

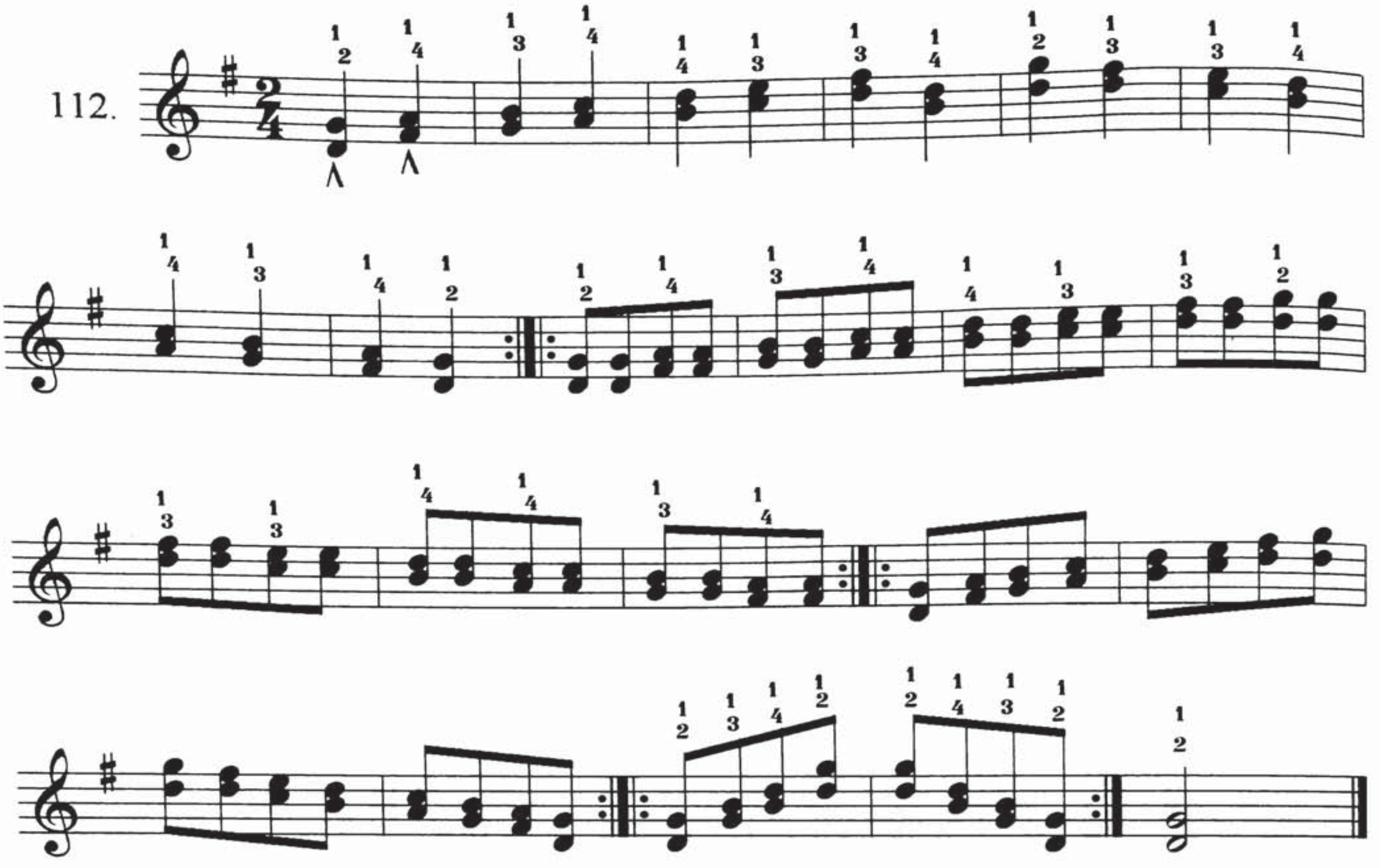

ئىناق دوستلار

شىرمۇھەممەت نۇراخۇن مۇزىكىسى

113.

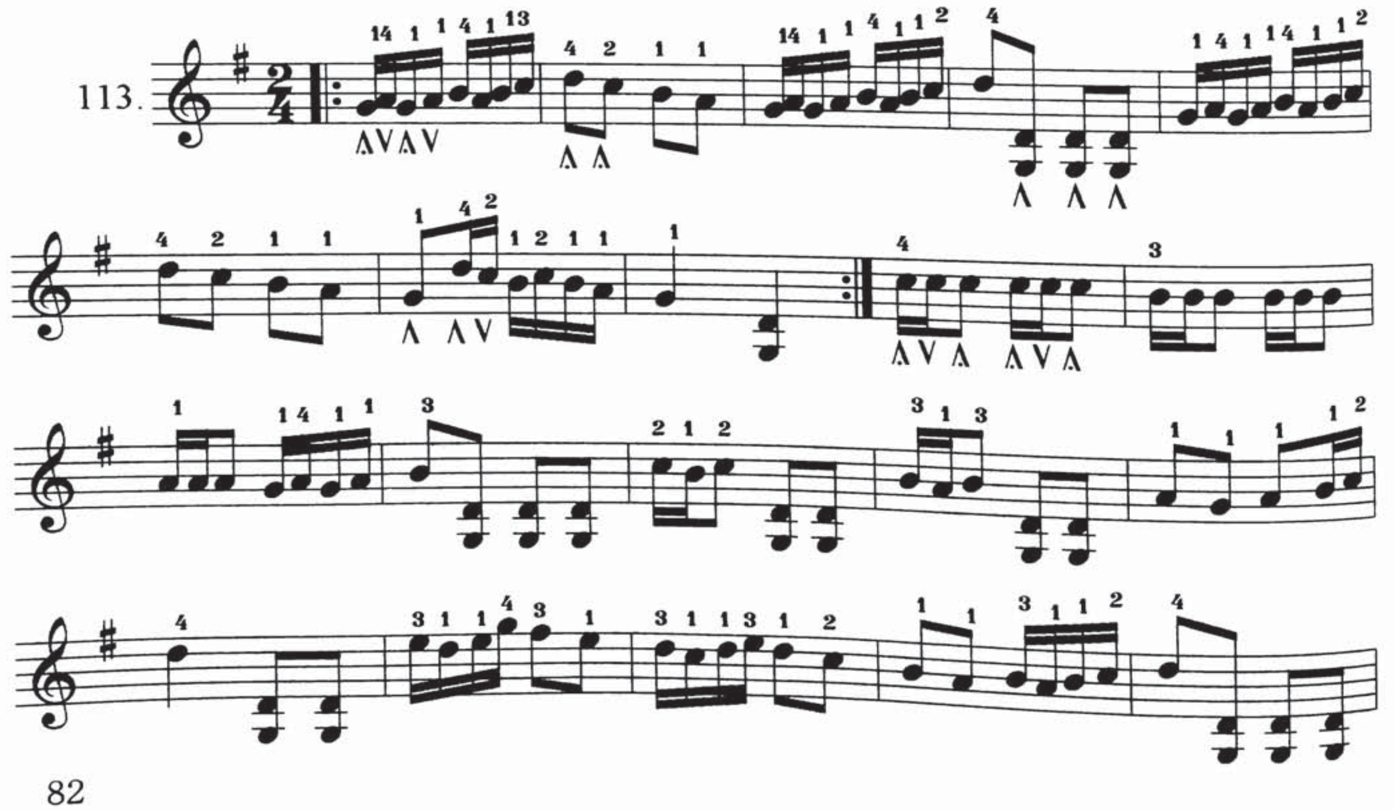

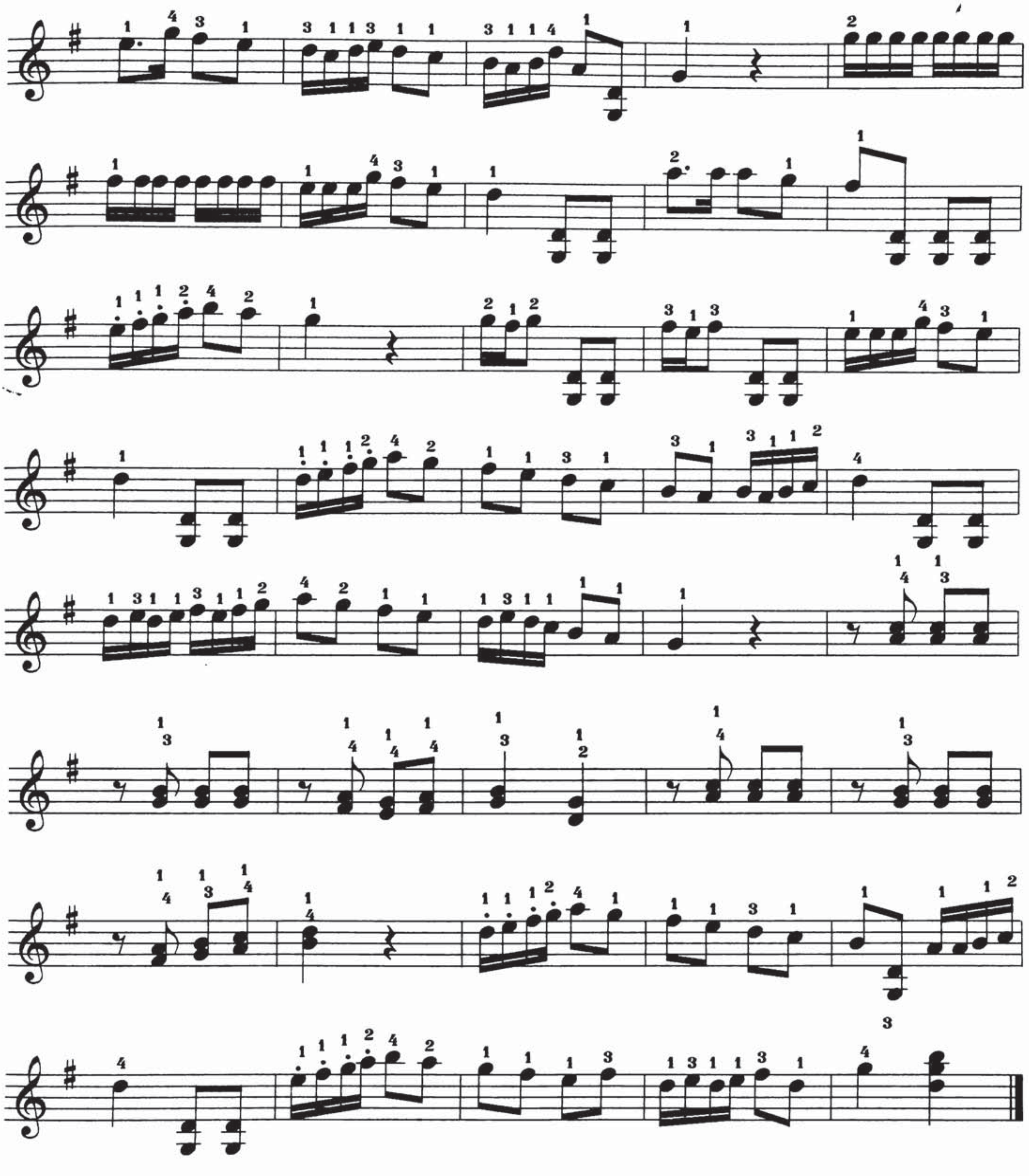

G چوڭ كۇي تاق مەرغۇللىتىش مەشقى

114.

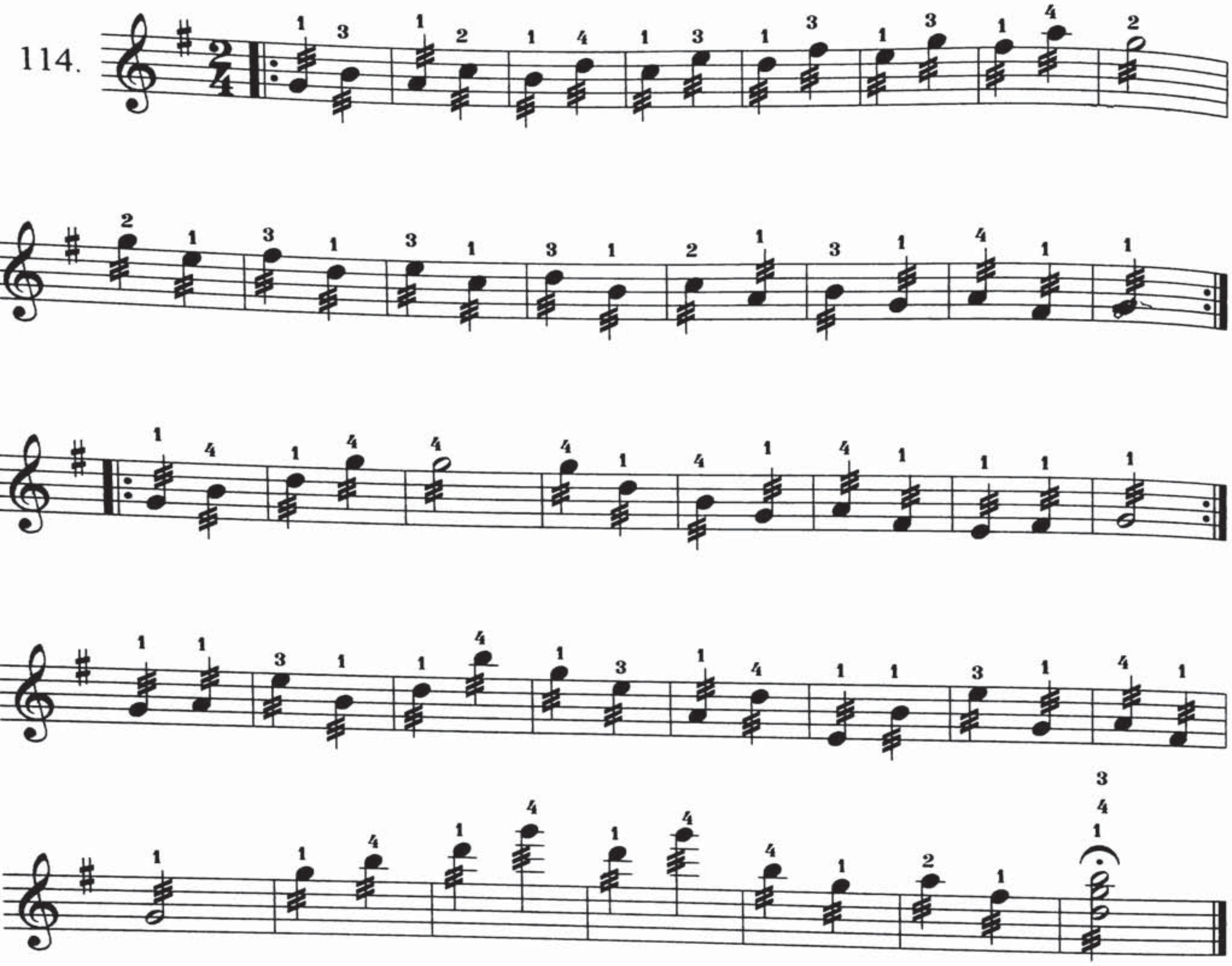

D چوڭ كۇي تىرىلدىتىپ چېلىش مەشقى

115.

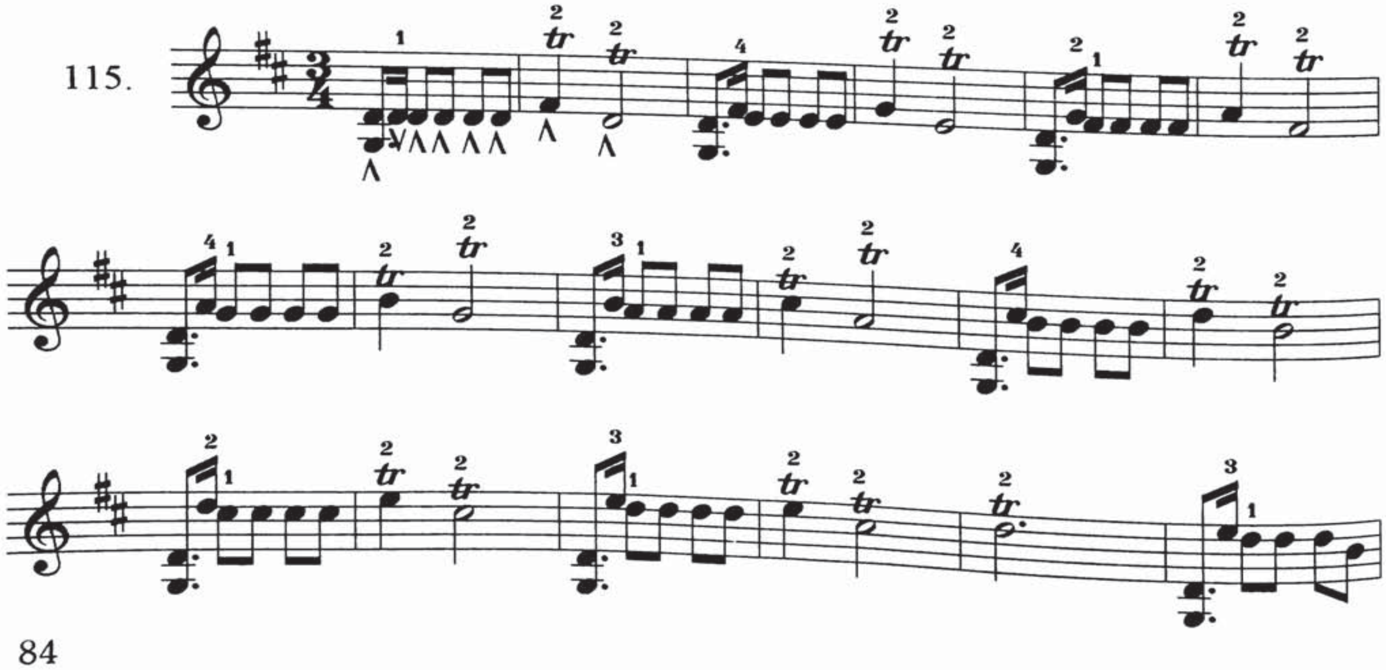

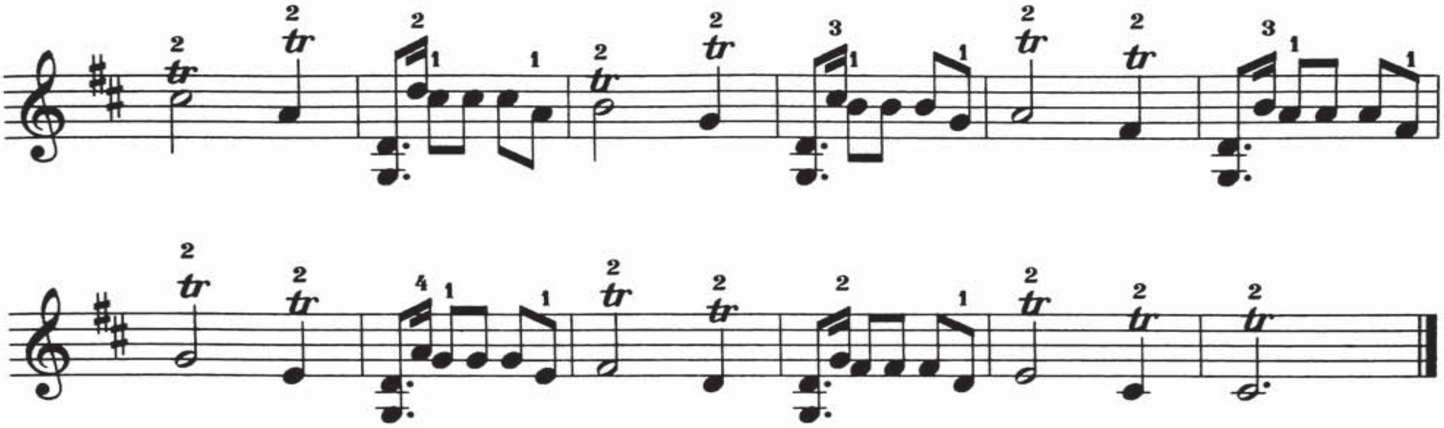

Dچوڭ كوي پەللىمە ئاۋاز تىرىلدىتىپ چېلىش مەشقى

116.

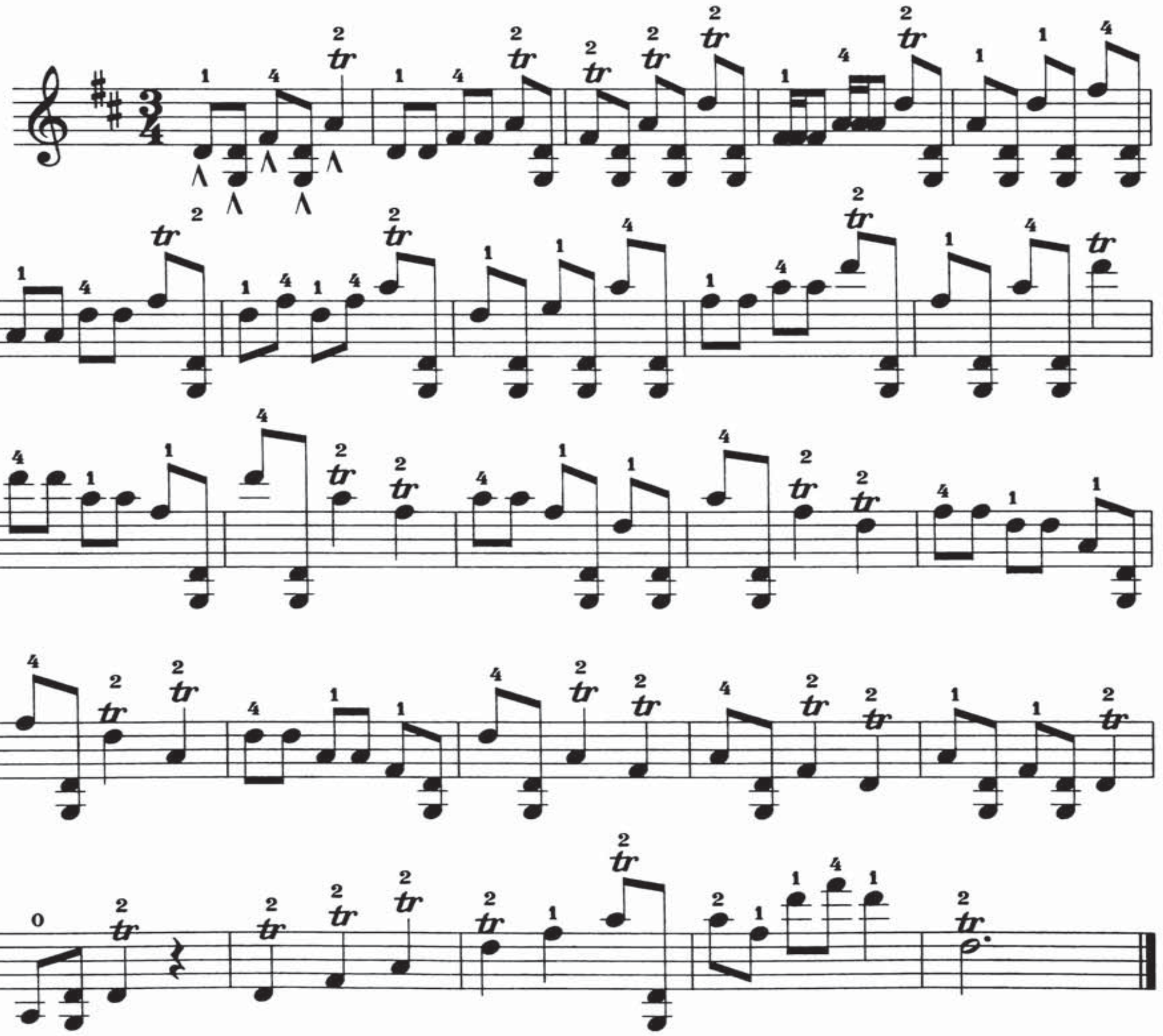

Dچوڭ كۆي بارماق مەشقى

117.

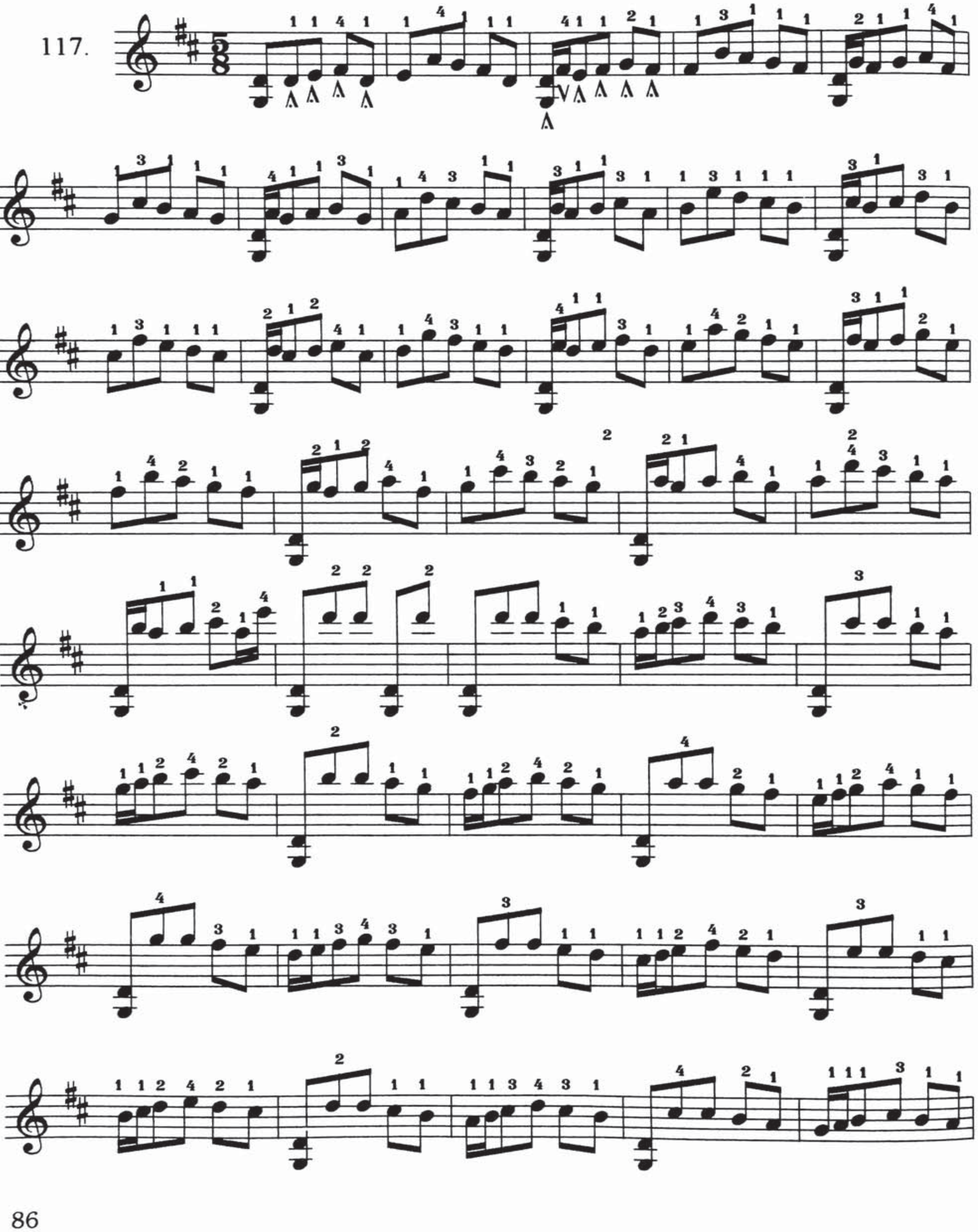

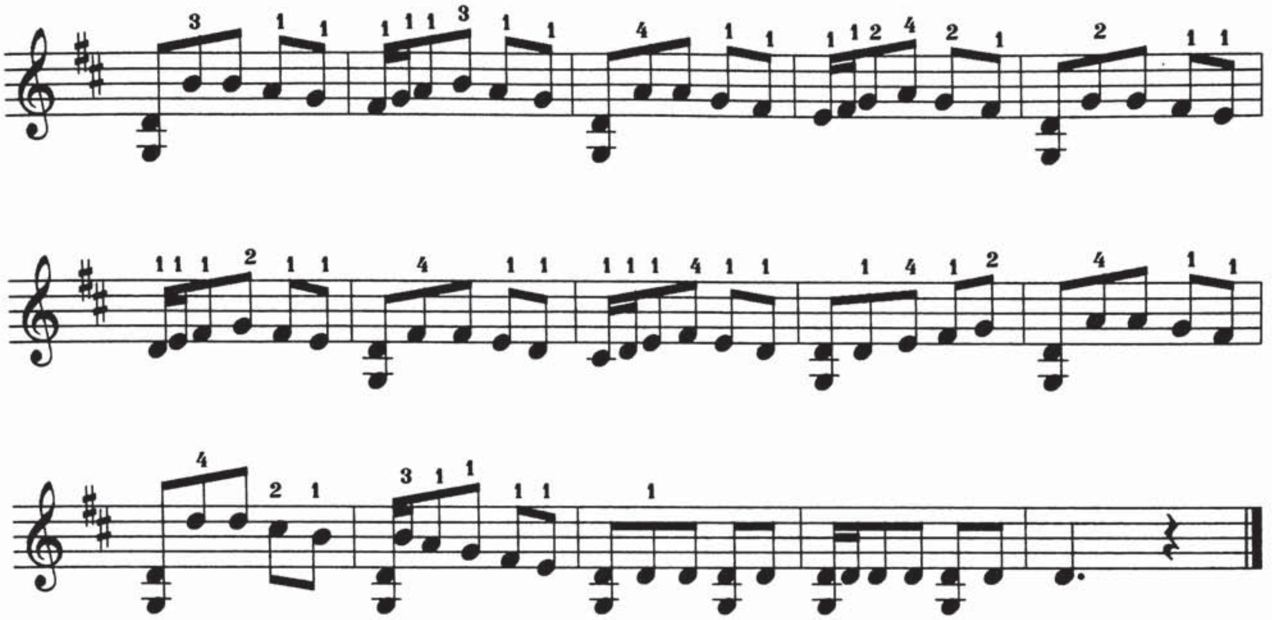

b كىچىك كۈي پەللىمە ئاۋاز مەشقى

118.

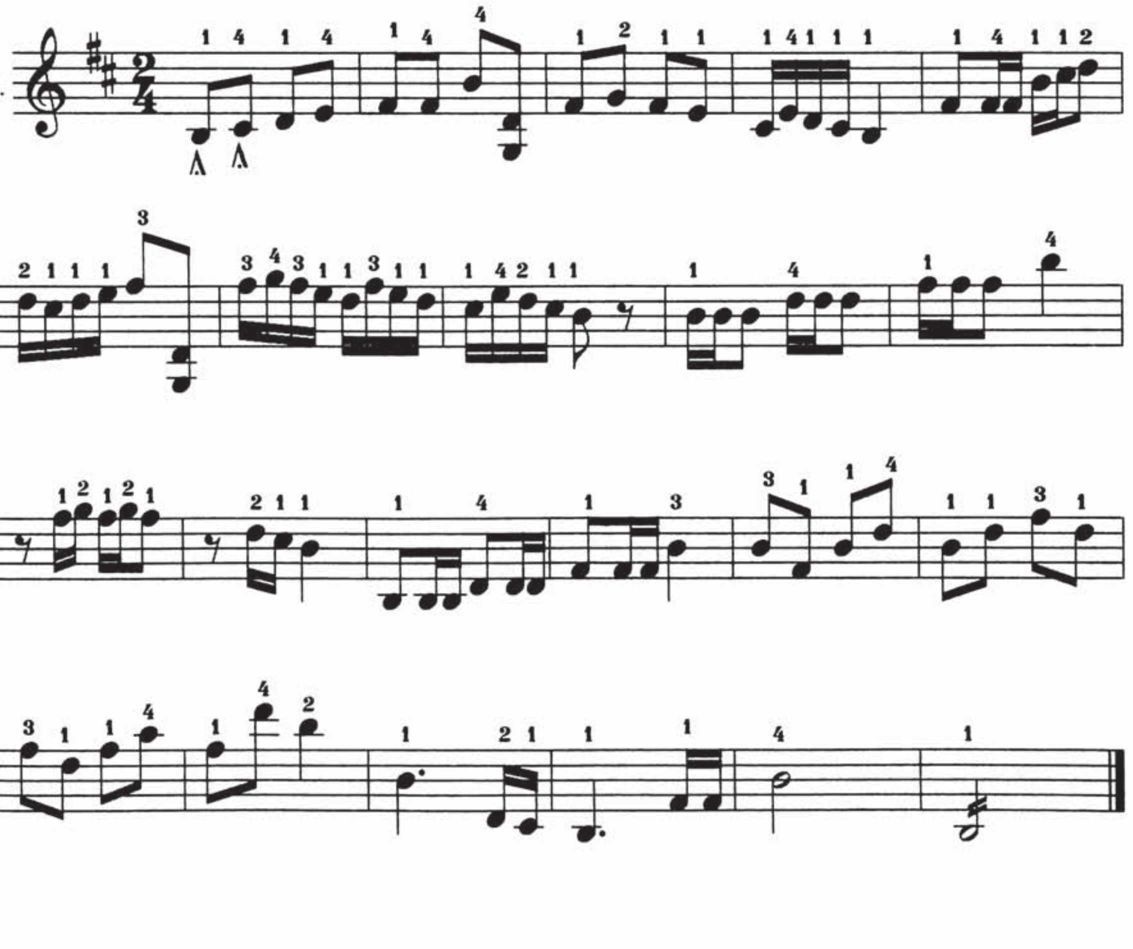

خۆشال ساز

خەلق مۆزیکسی

119.

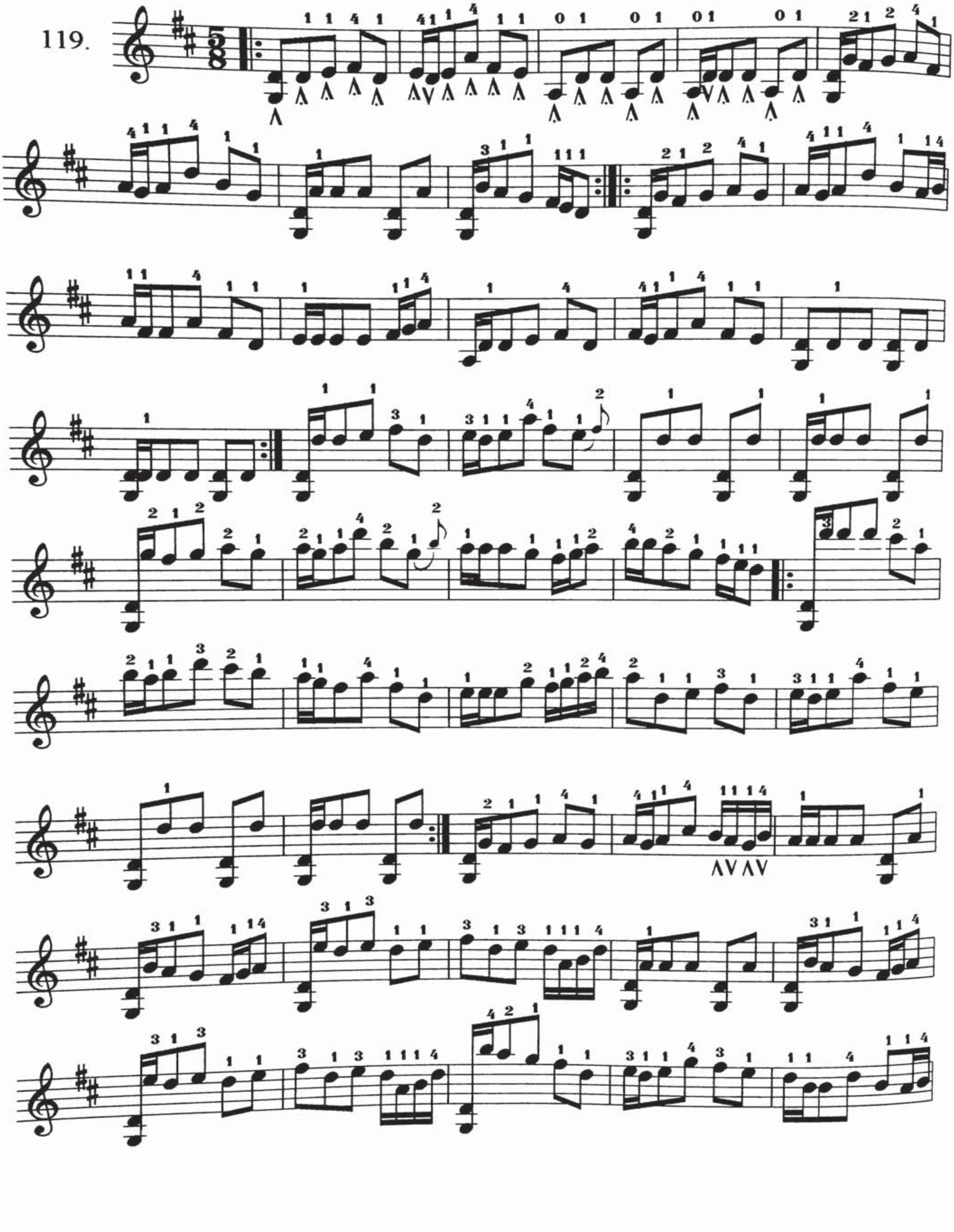

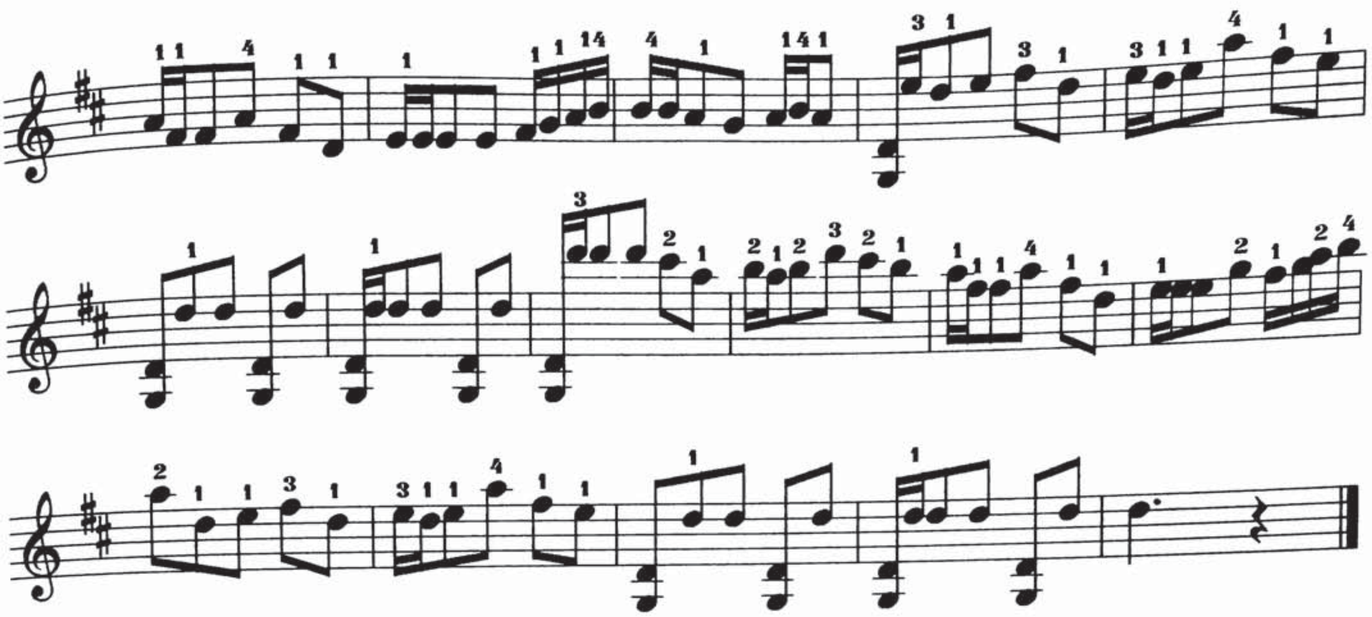

D چوڭ كۇي ئېلىپ چېكىش مەشقى

120.

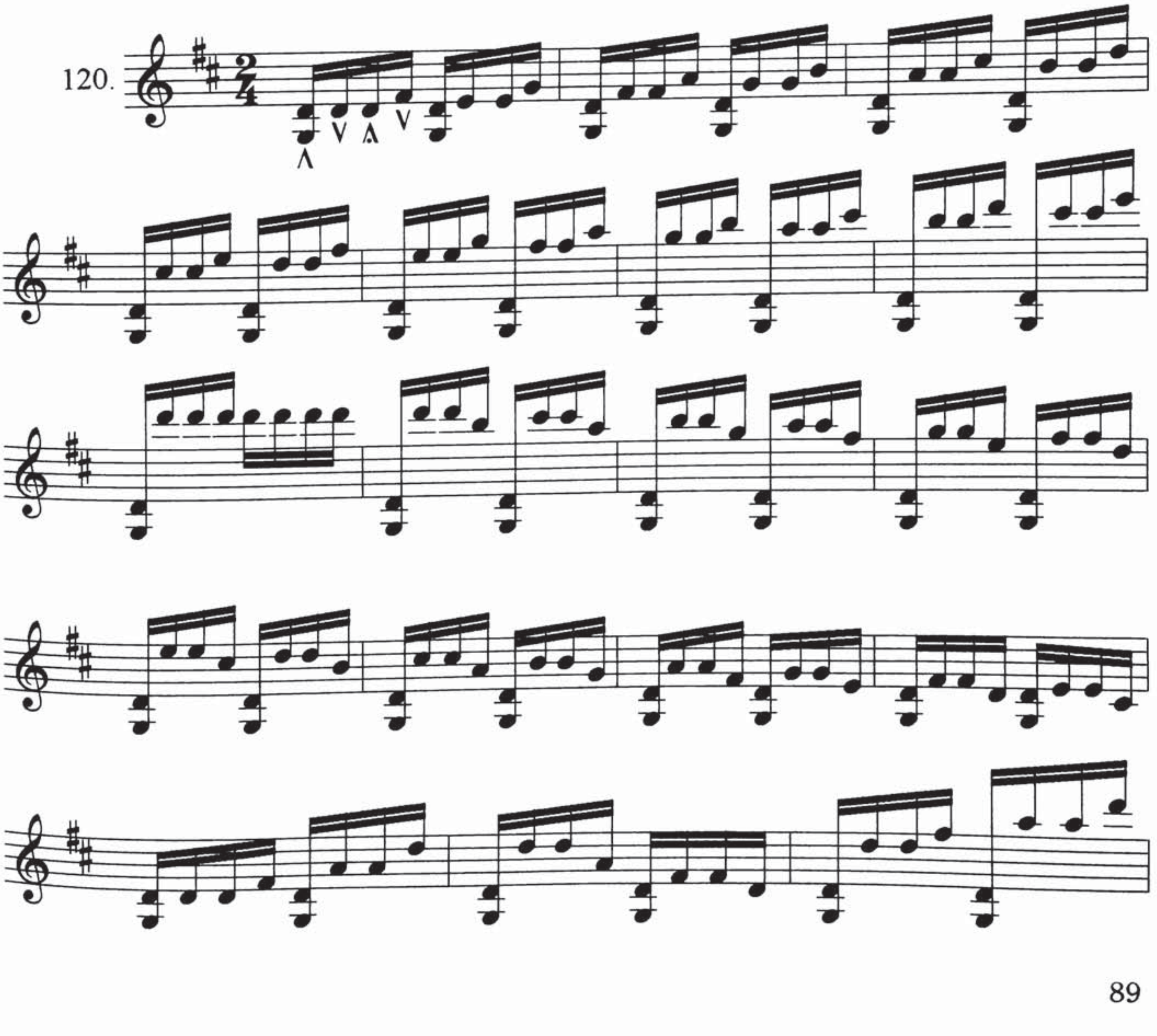

Dچوڭ كۆي بارماق مەشقى

121.

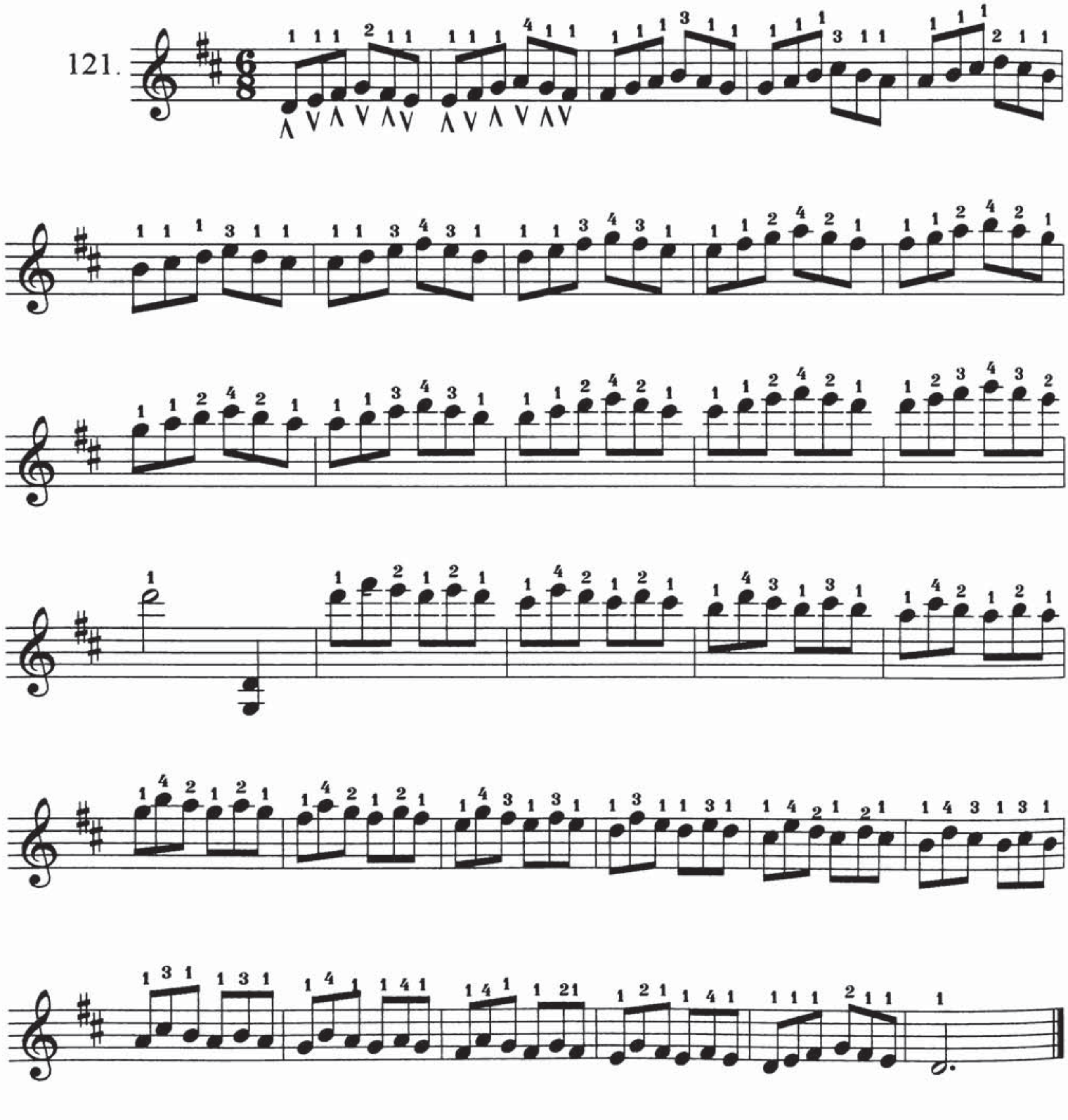

G چوڭ كۆي تۇتاشما ئاۋاز مەشقى

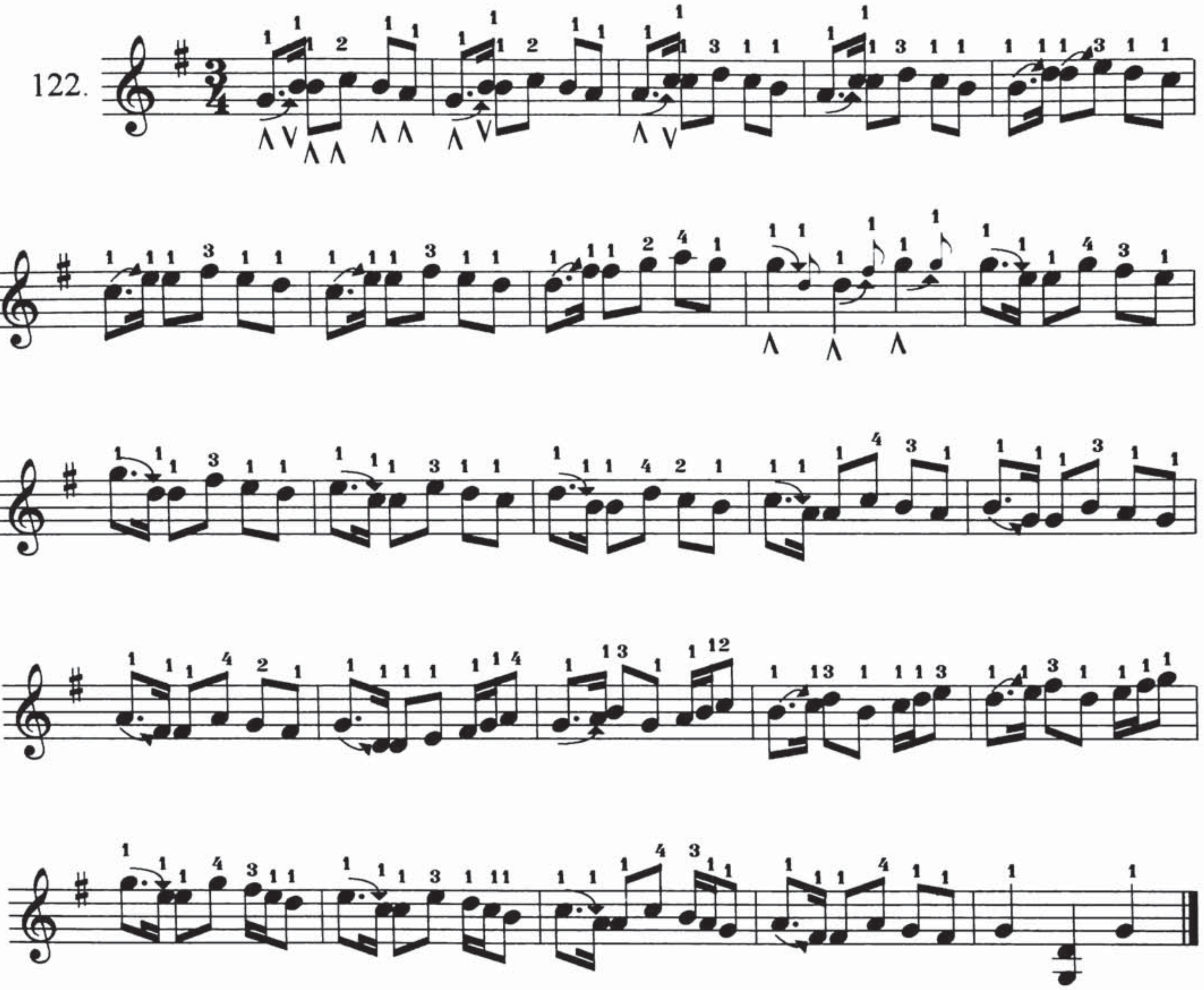

D چوڭ كۆي ئۇلانما ئاۋاز مەشقى

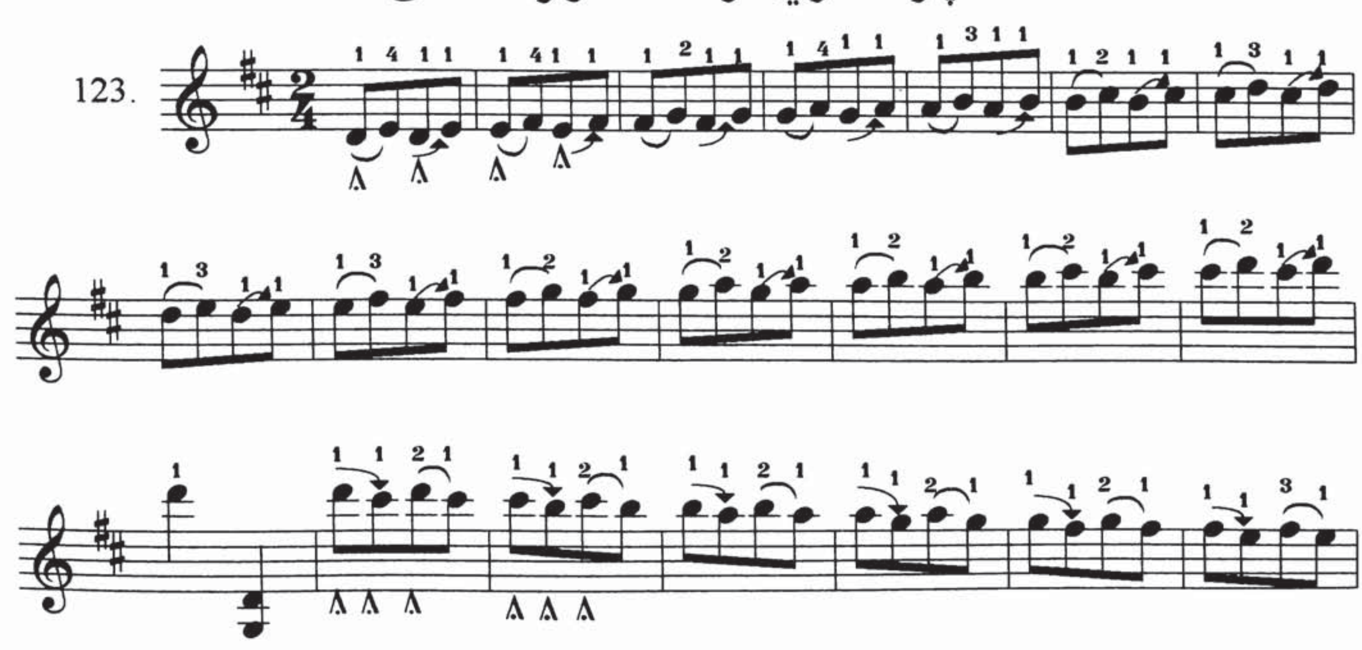

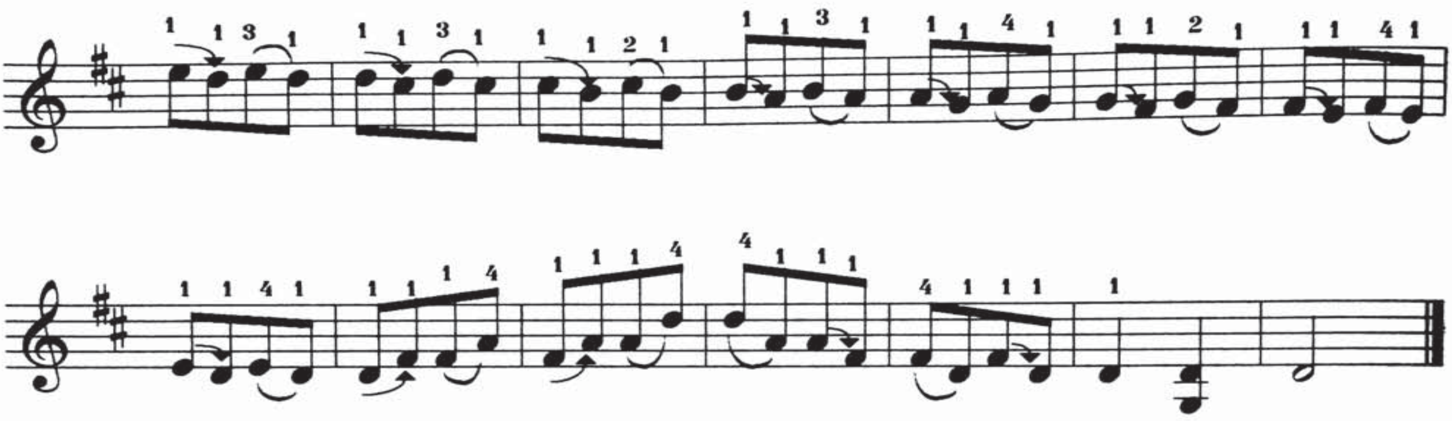

G چوڭ كۇي تېيىلغۇ، بېزەك ئاۋاز مەشقى

124.

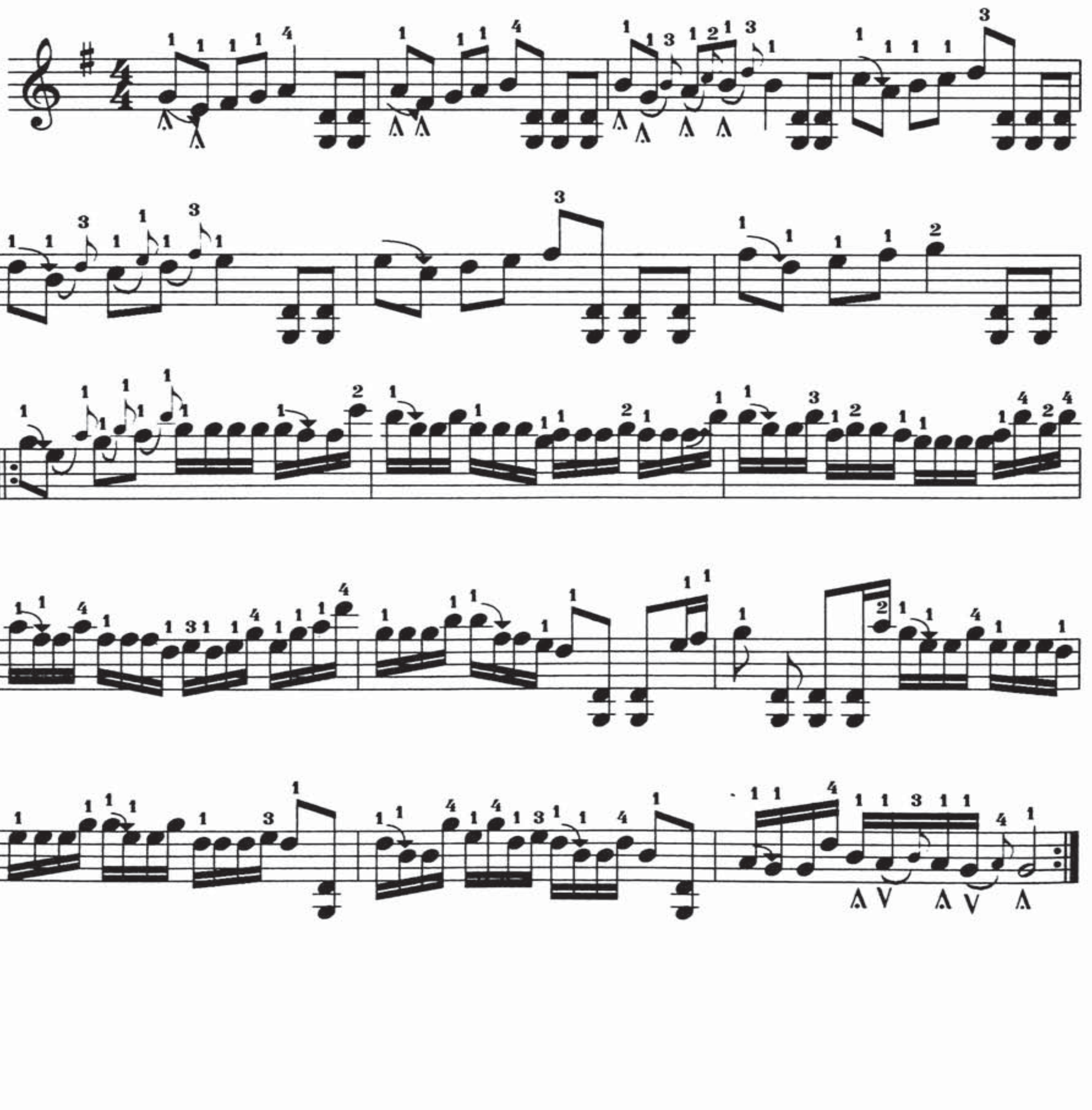

D چوڭ كۆي تۇتاشما ئاۋاز مەشقى

125.

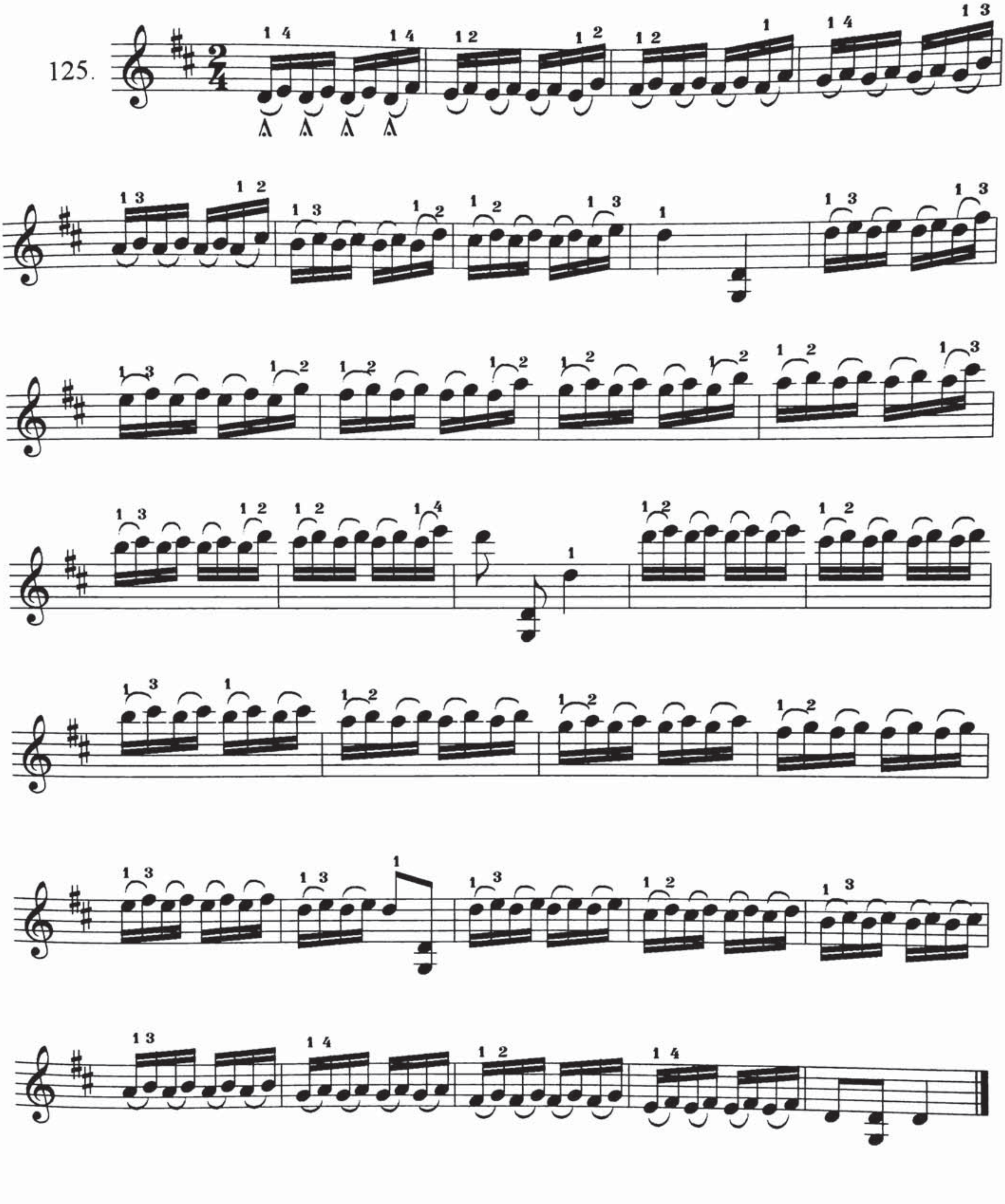

Dچوڭ كۇي تۇتاشما ، تېيىلغۇ ئاۋاز مەشقى

126.

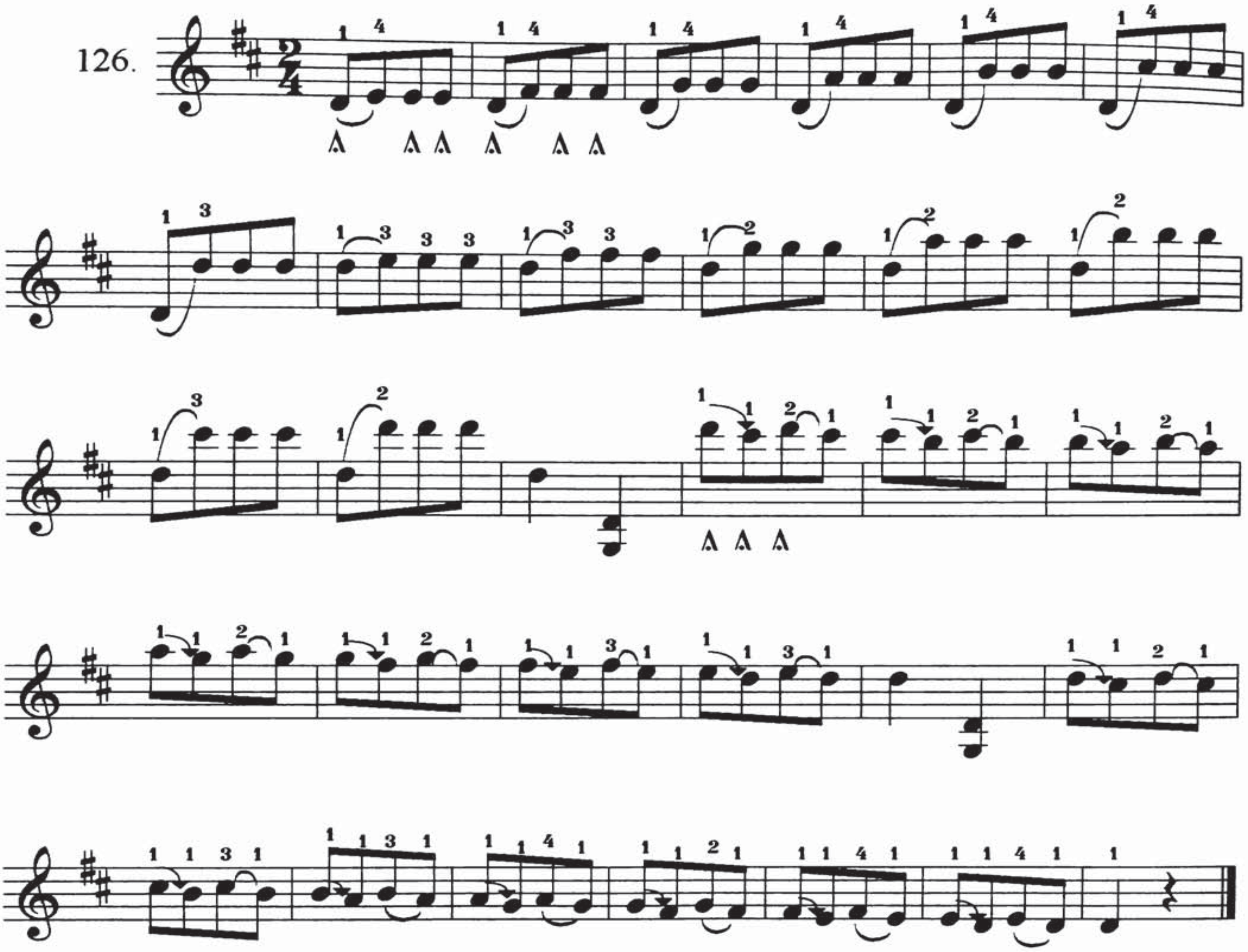

Dچوڭ كۇي تېيىلغۇ، چېكىتلىك ئاۋاز مەشقى

127.

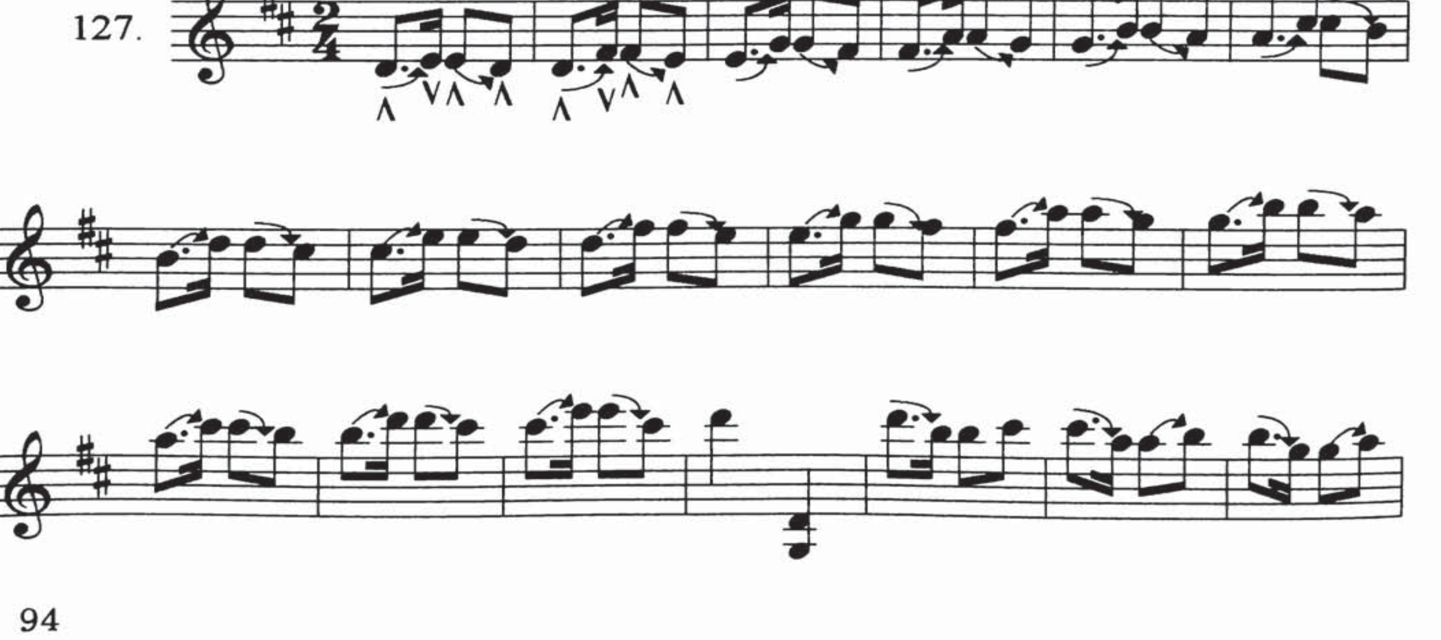

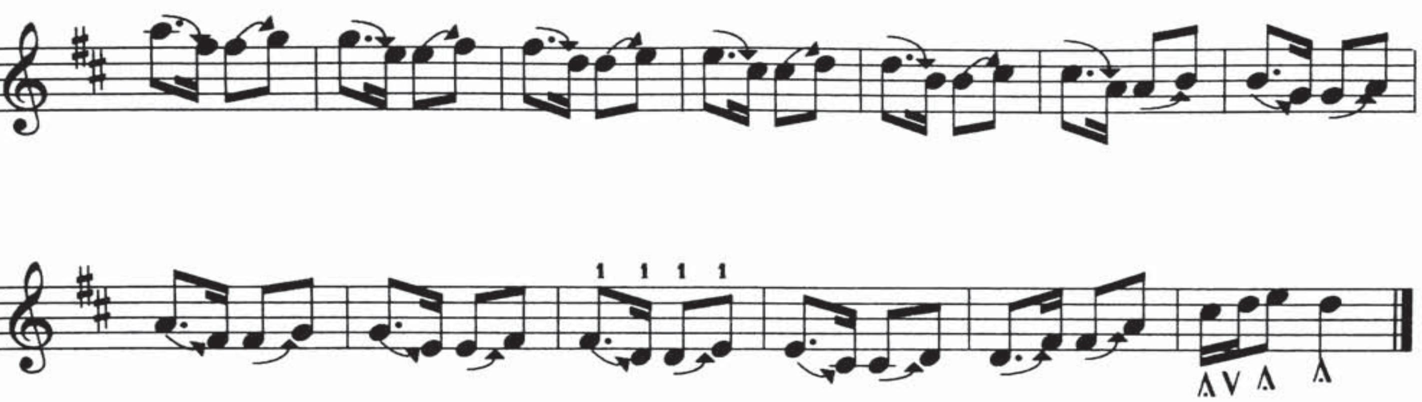

G چوڭ كۈي بېزەك ئاۋاز مەشقى

128.

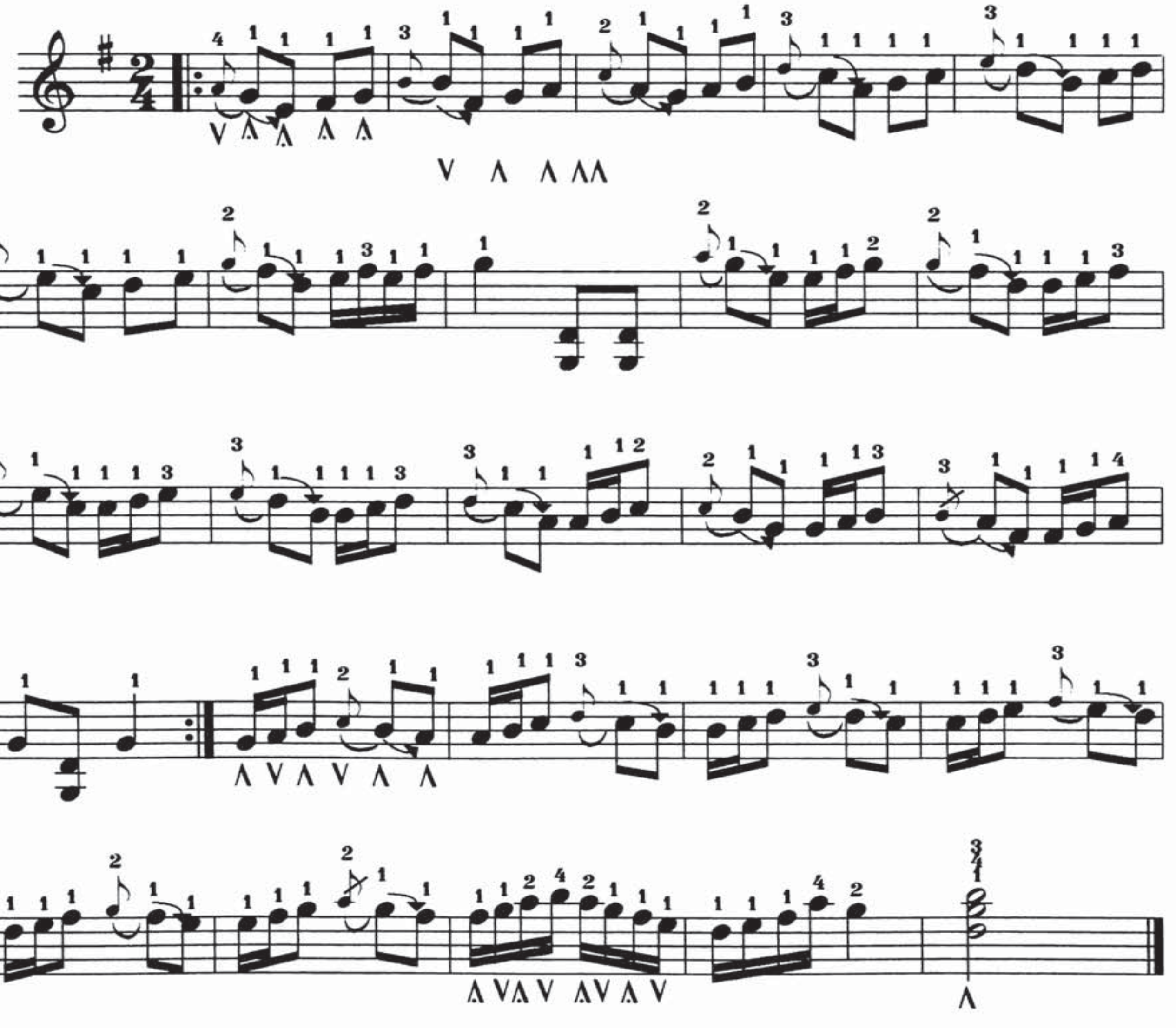

G چوڭ كوي تىپىلدۇرۇپ مەرغۇللىتىش مەشقى

129.

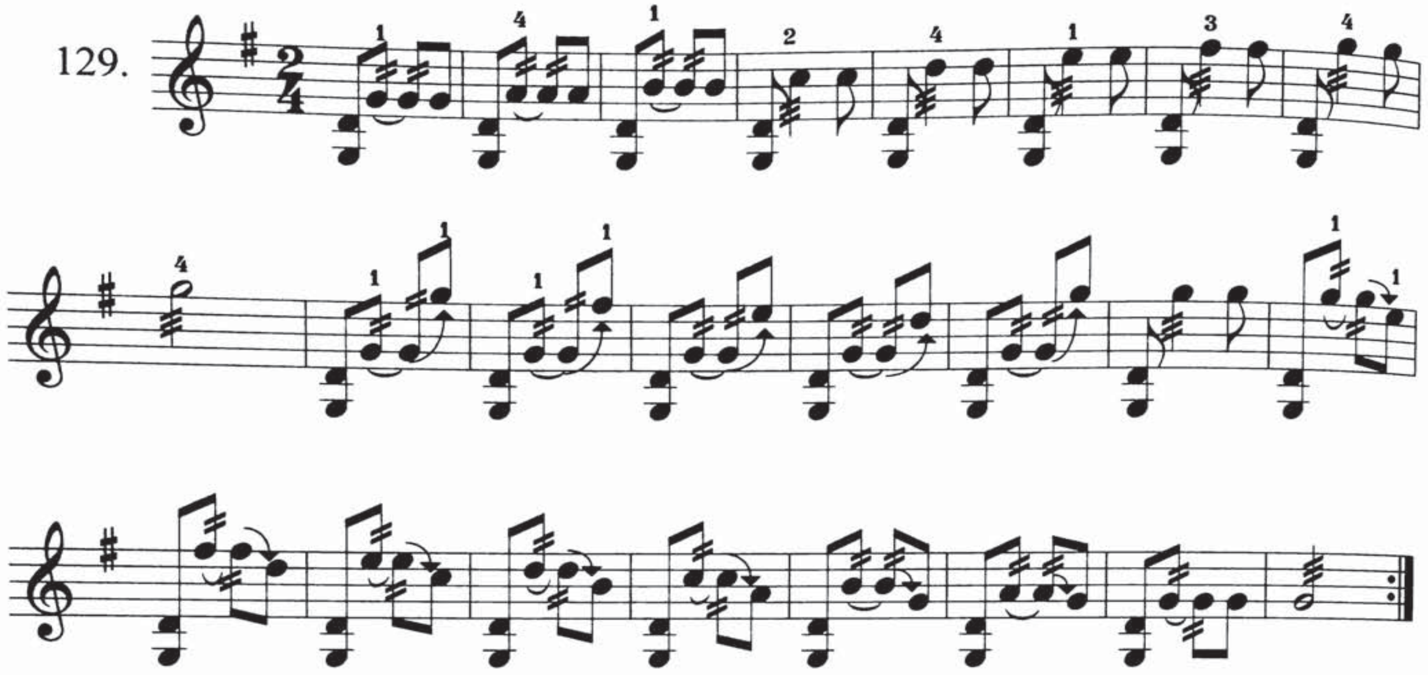

A چوڭ كوي پەللىمە ئاۋاز مەشقى

130.

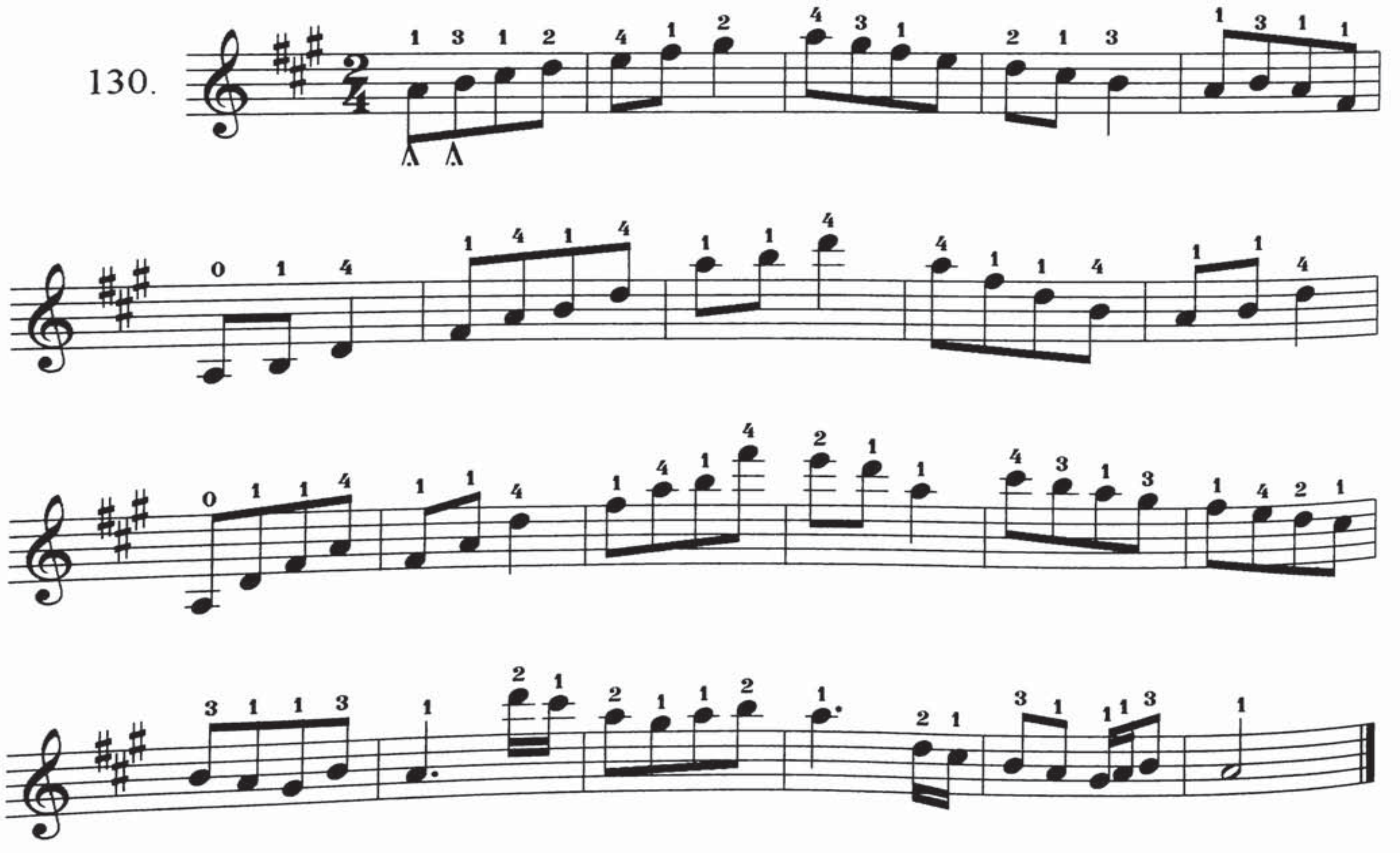

Cچوڭ كۈي بارماق مەشقى

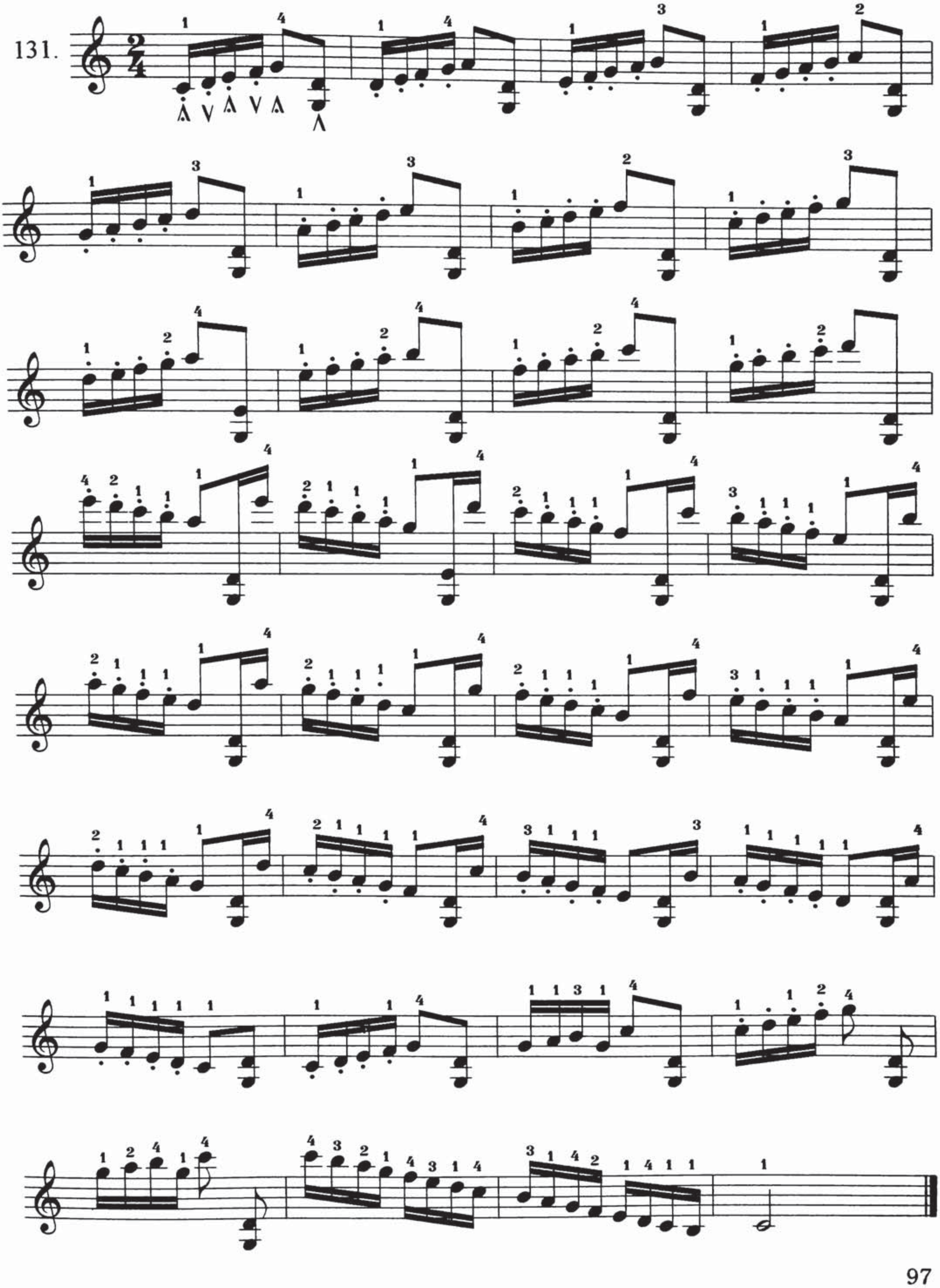

F چوڭ كۈي بارماق مەشقى

132.

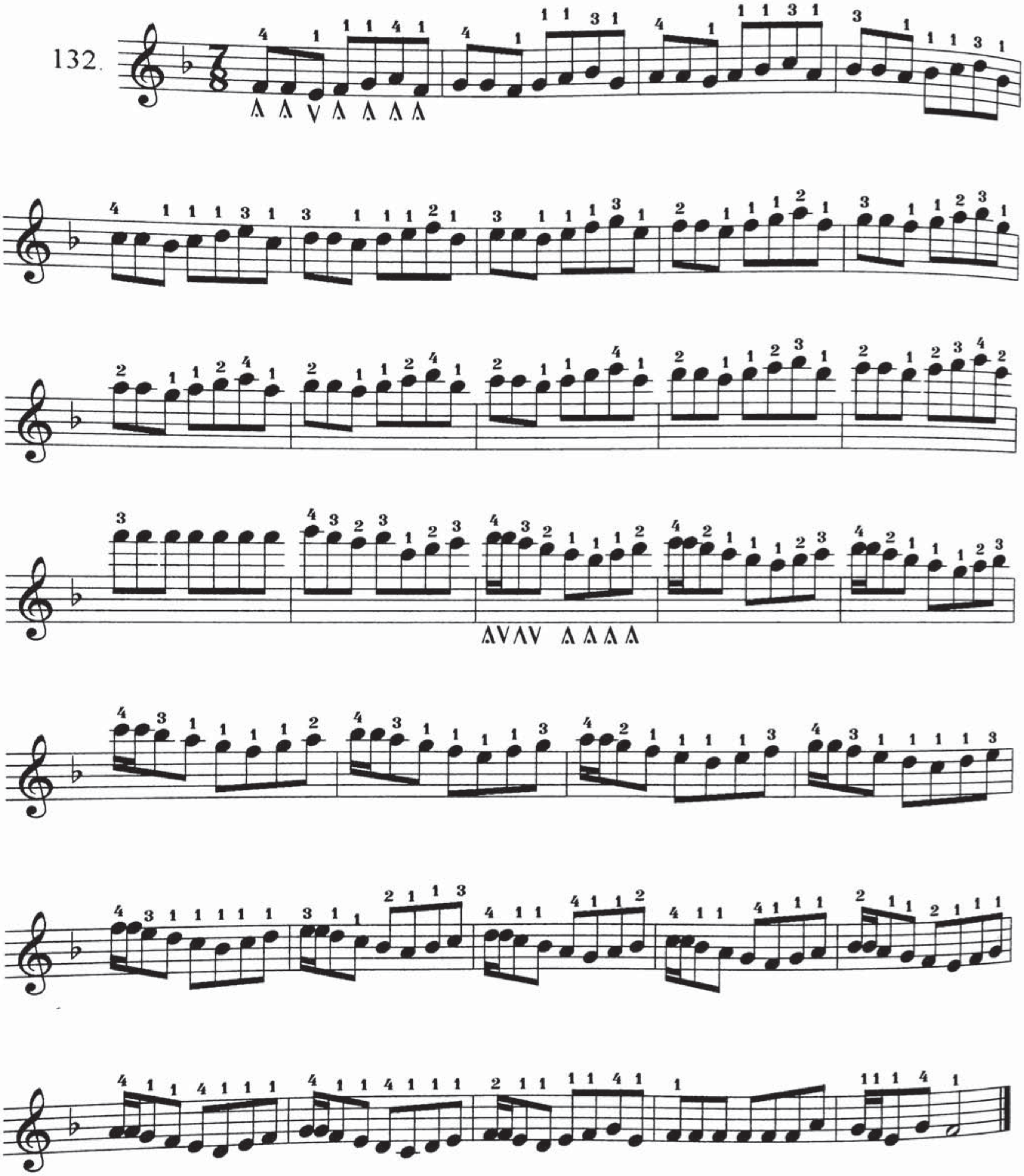

كىچىك كۆي بارماق مەشقىd

133.

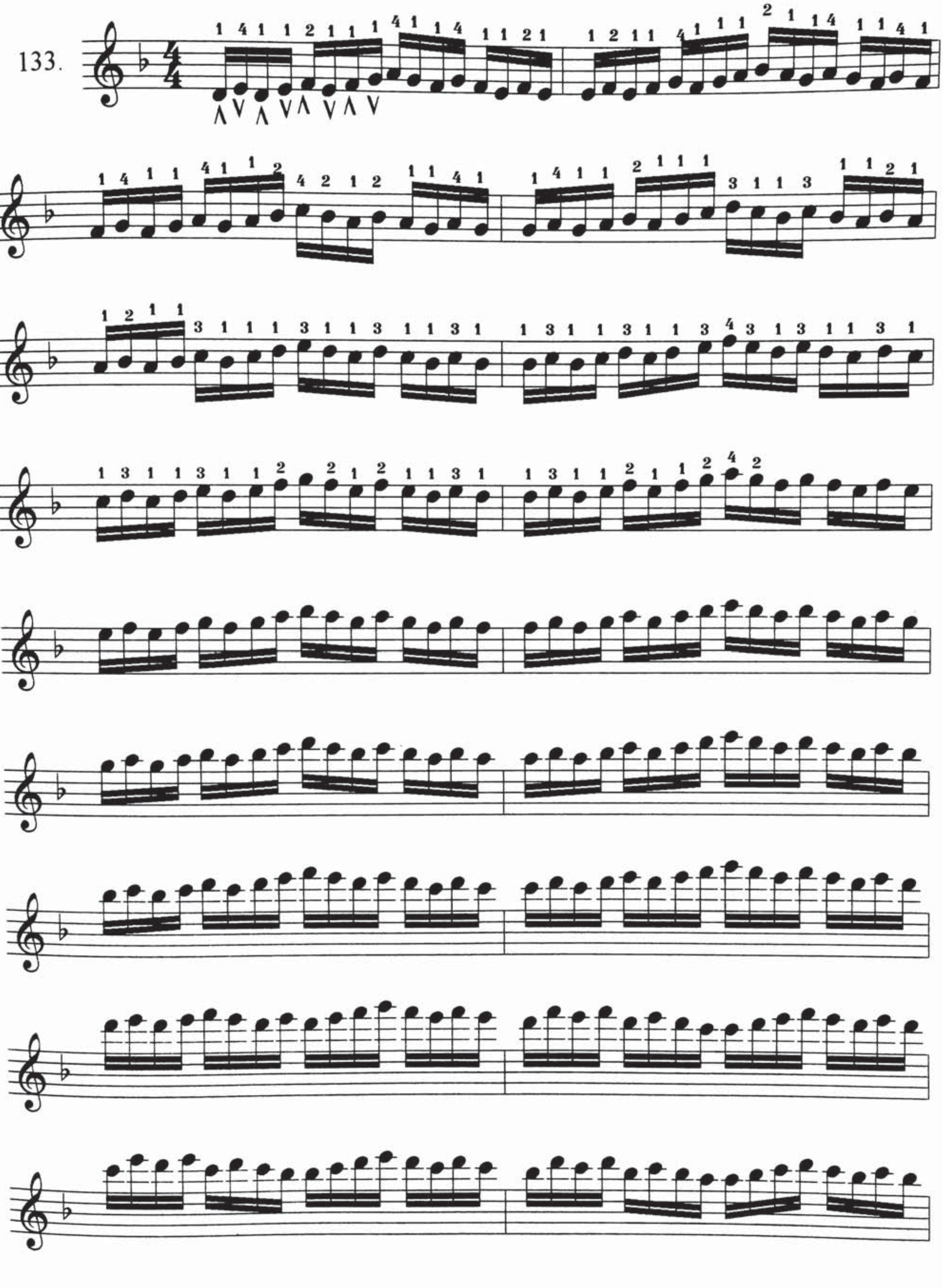

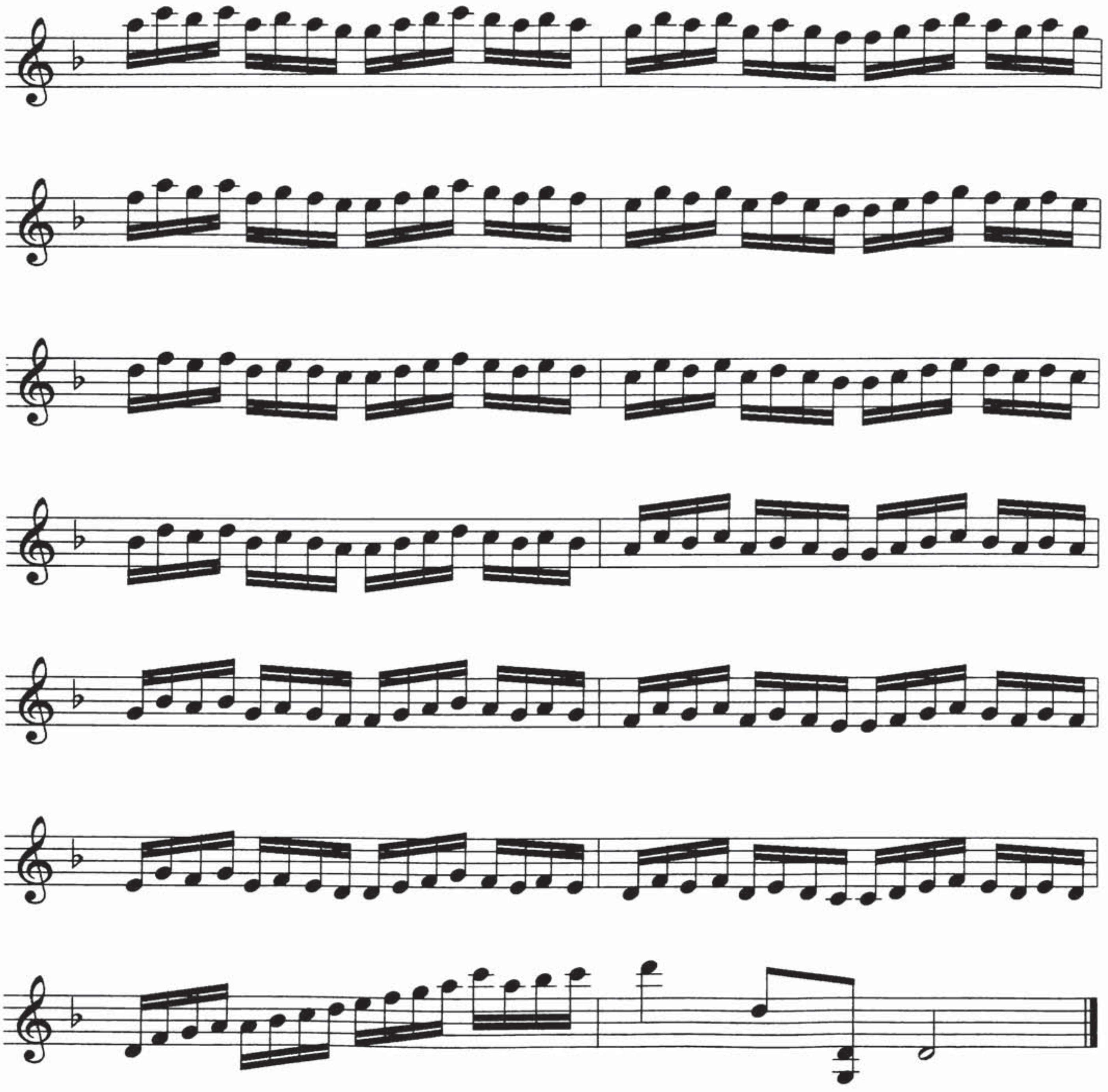

E چوك كۆي بارماق مەشقى

134.

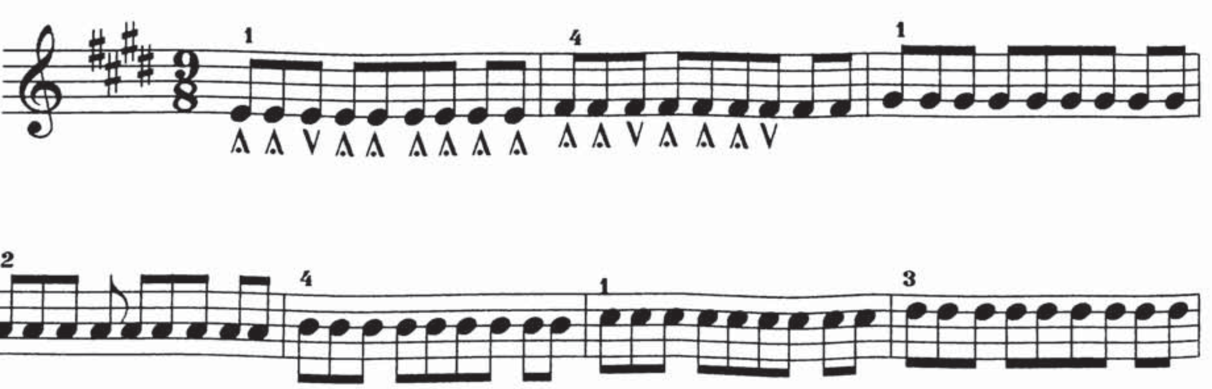

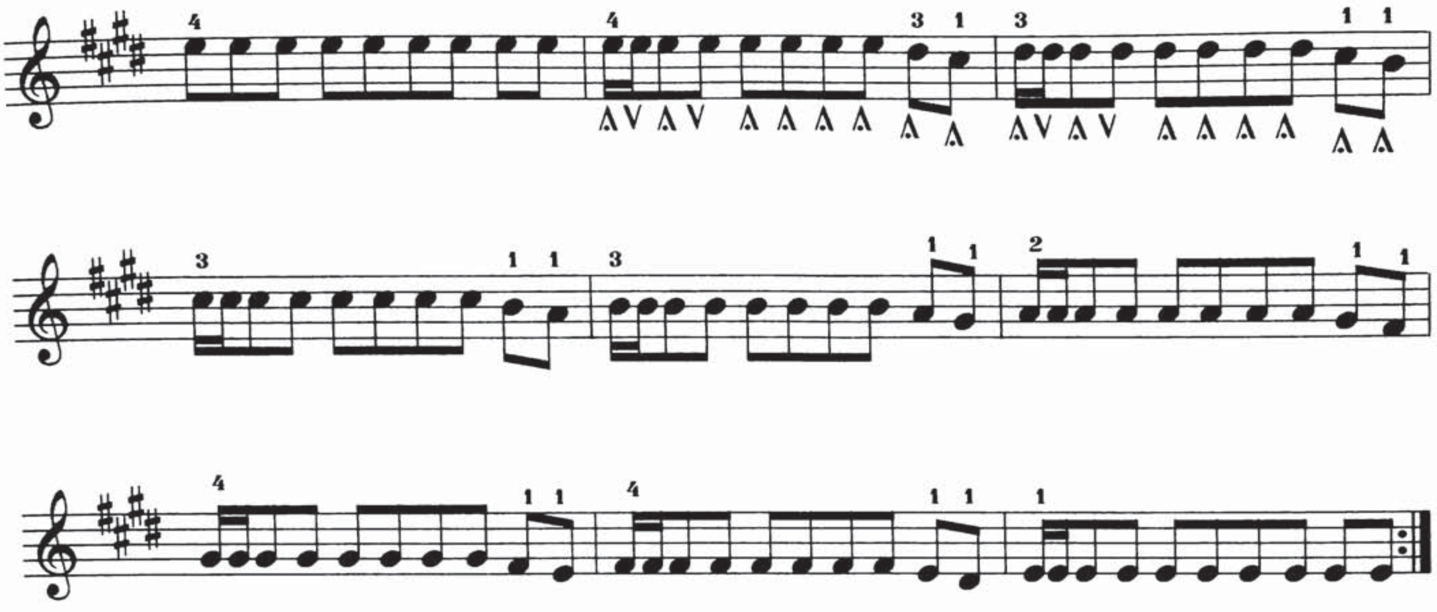

E چوڭ كۈي بارماق مەشقى

135.

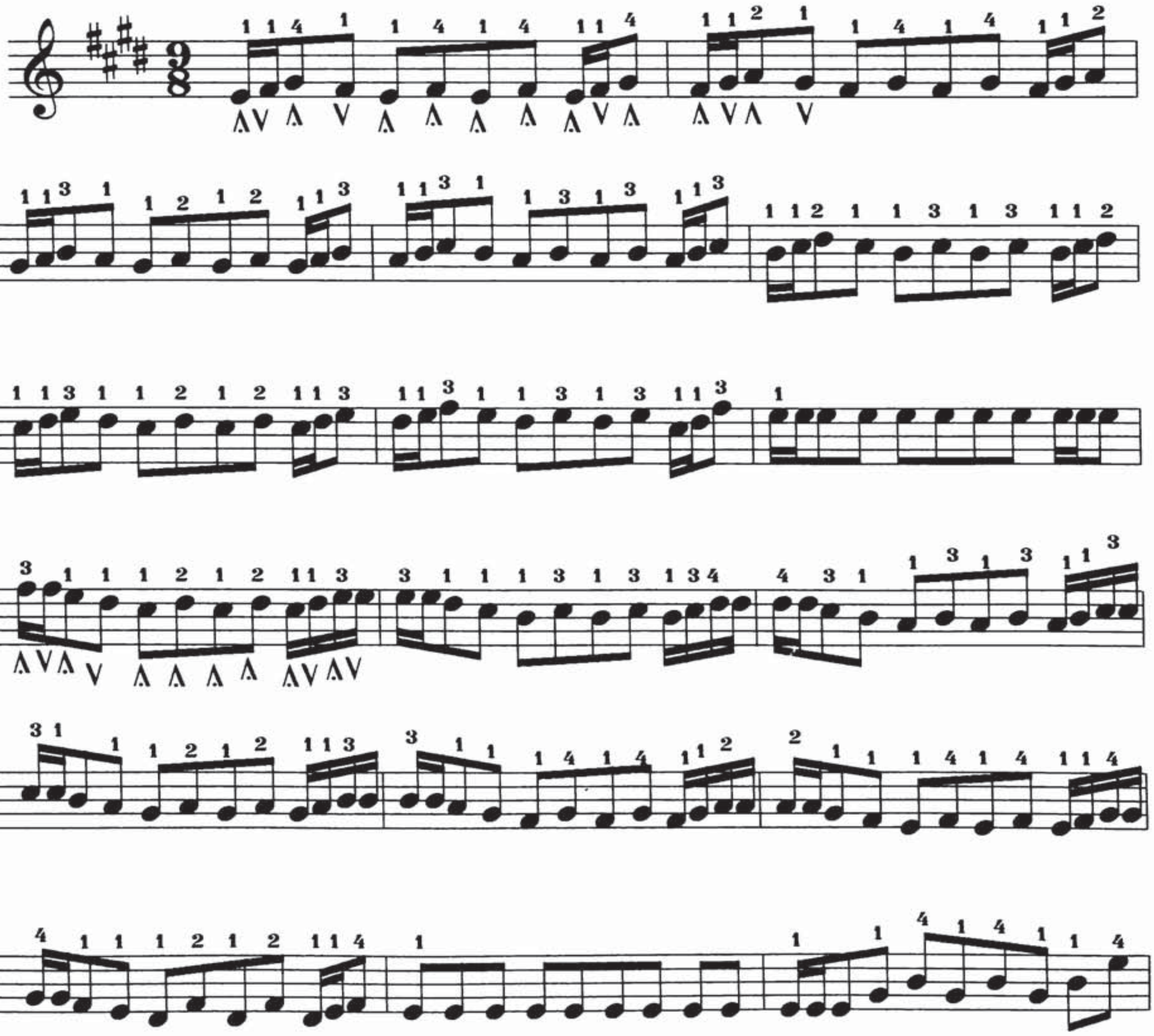

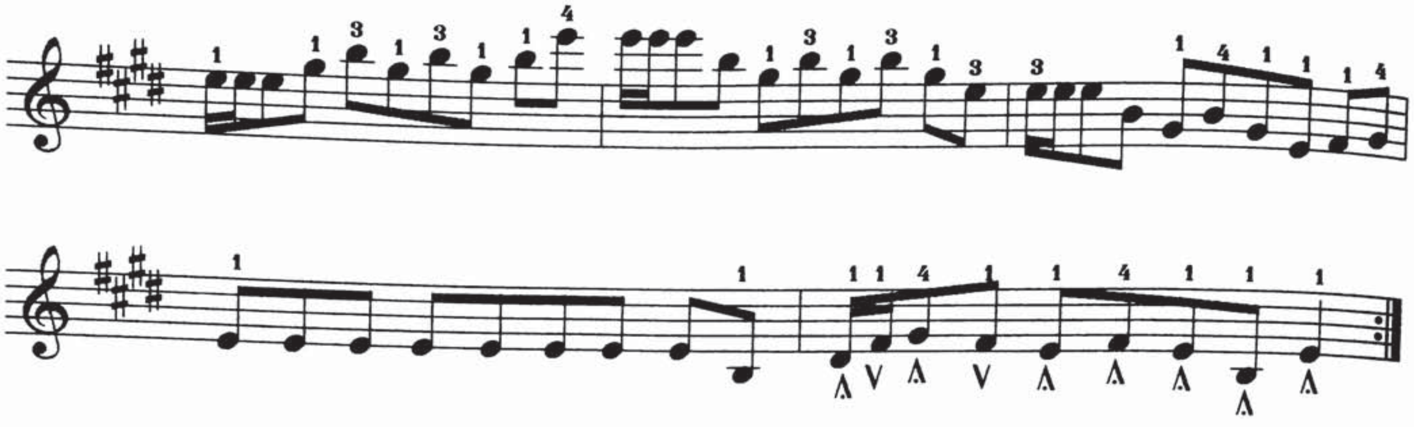

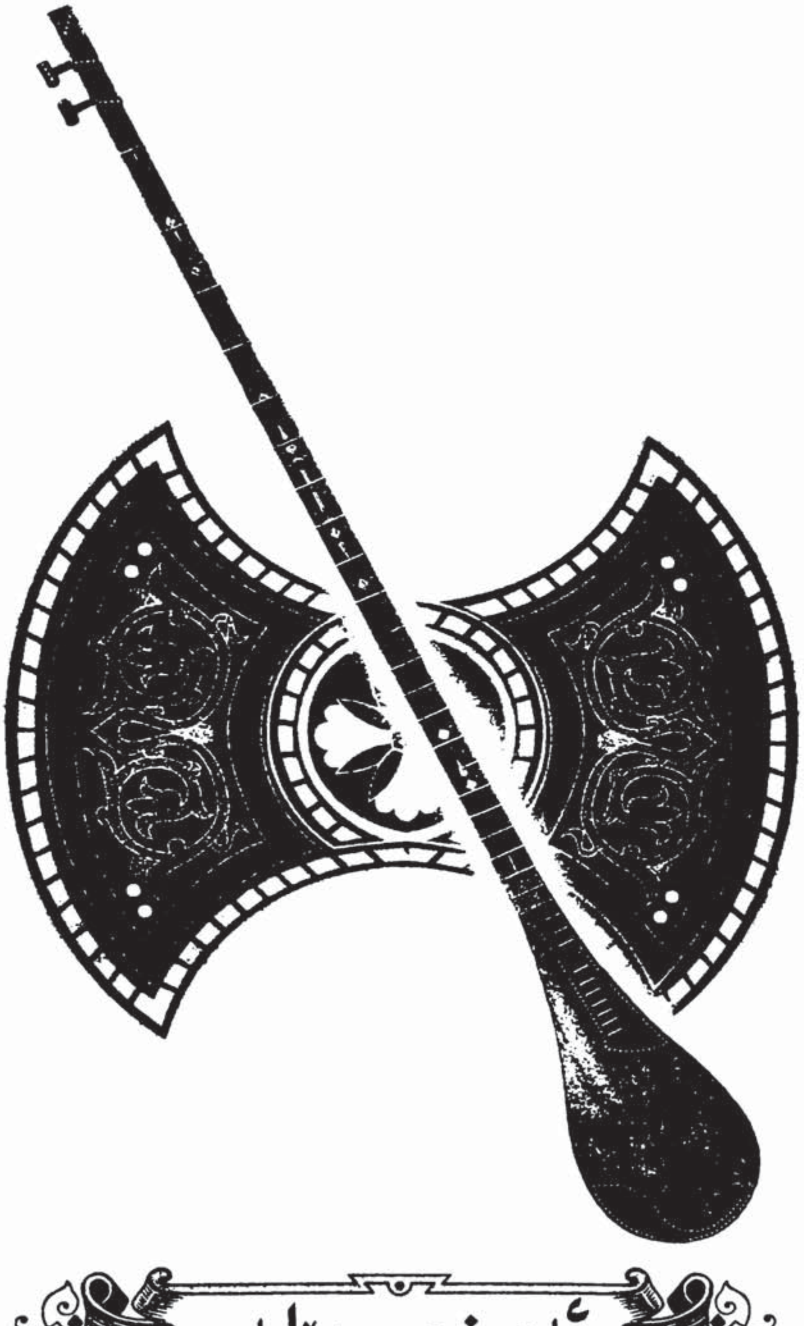

ئۈچىنچى بۆلۈم

گۈل - غۇنچە

ئەلى خەلق ئاھاڭى

تەمبۇر ئۈچۈن نوتىلاشتۇرغۇچى : مىجىت يۇنۇس

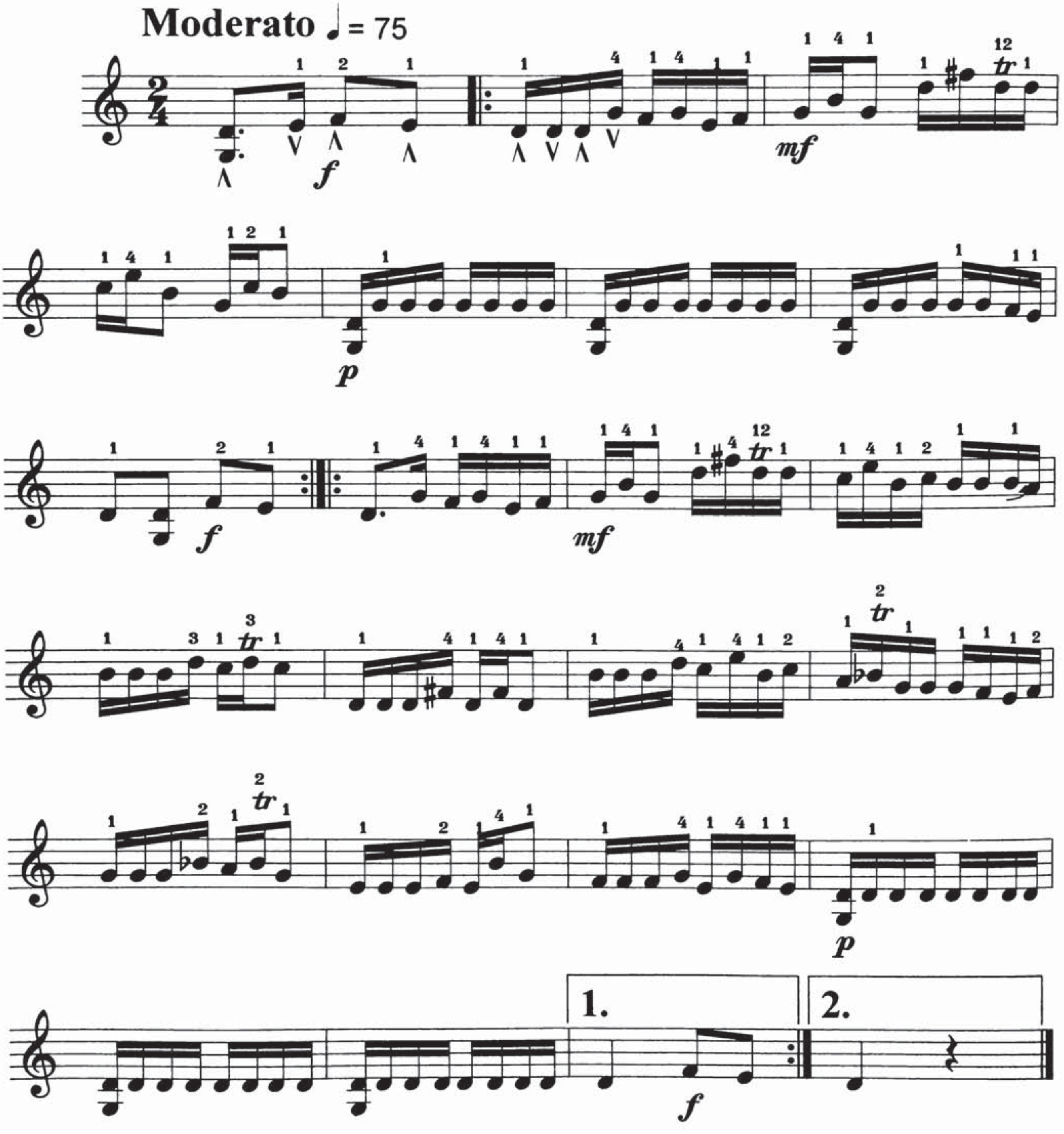

گۈل

ئابلىز شاكىر مۇزىكىسى
تەمبۇر ئۈچۈن نوتىلاشتۇرغۇچى : مىجىت يۇنۇس

Moderato ♩= 120

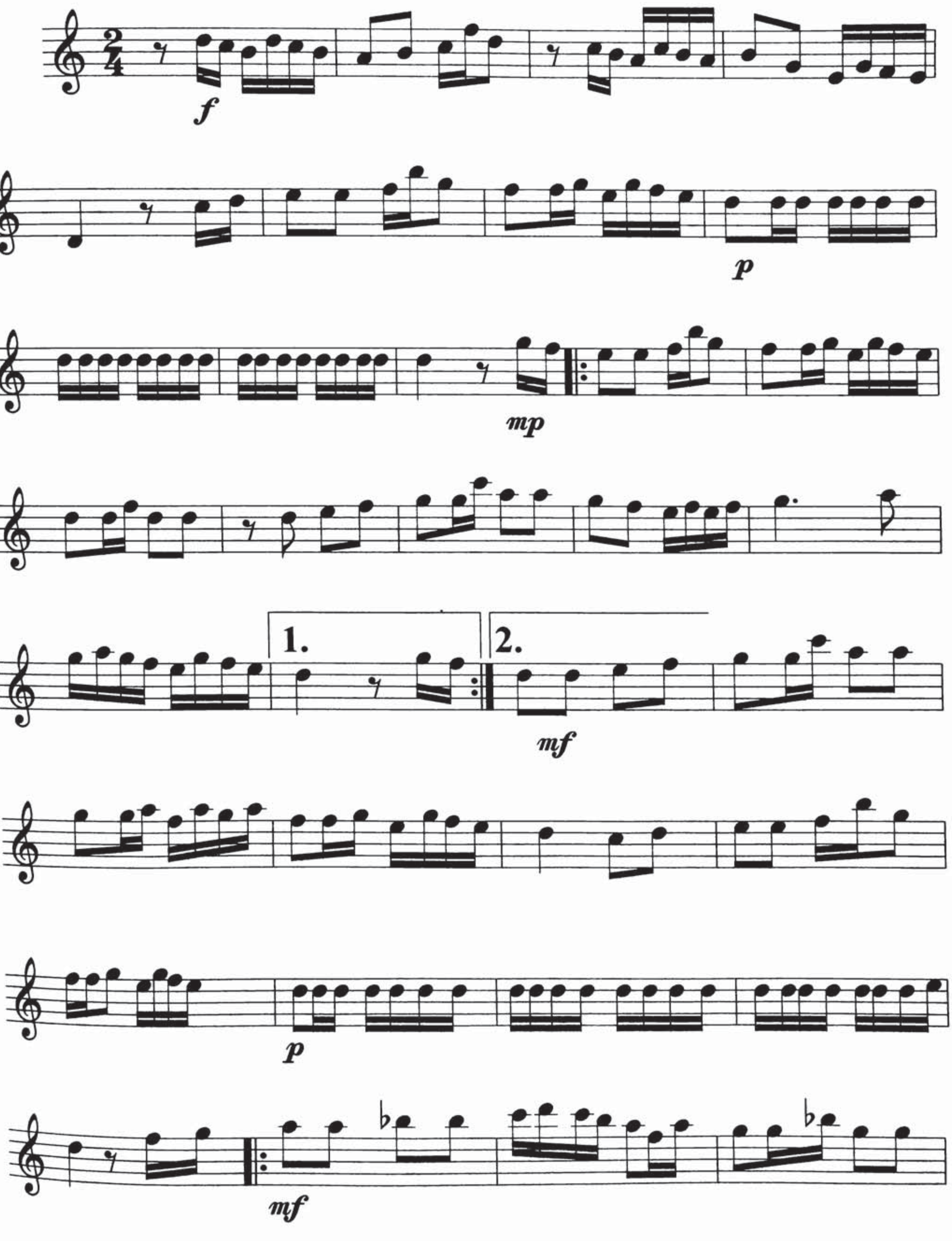

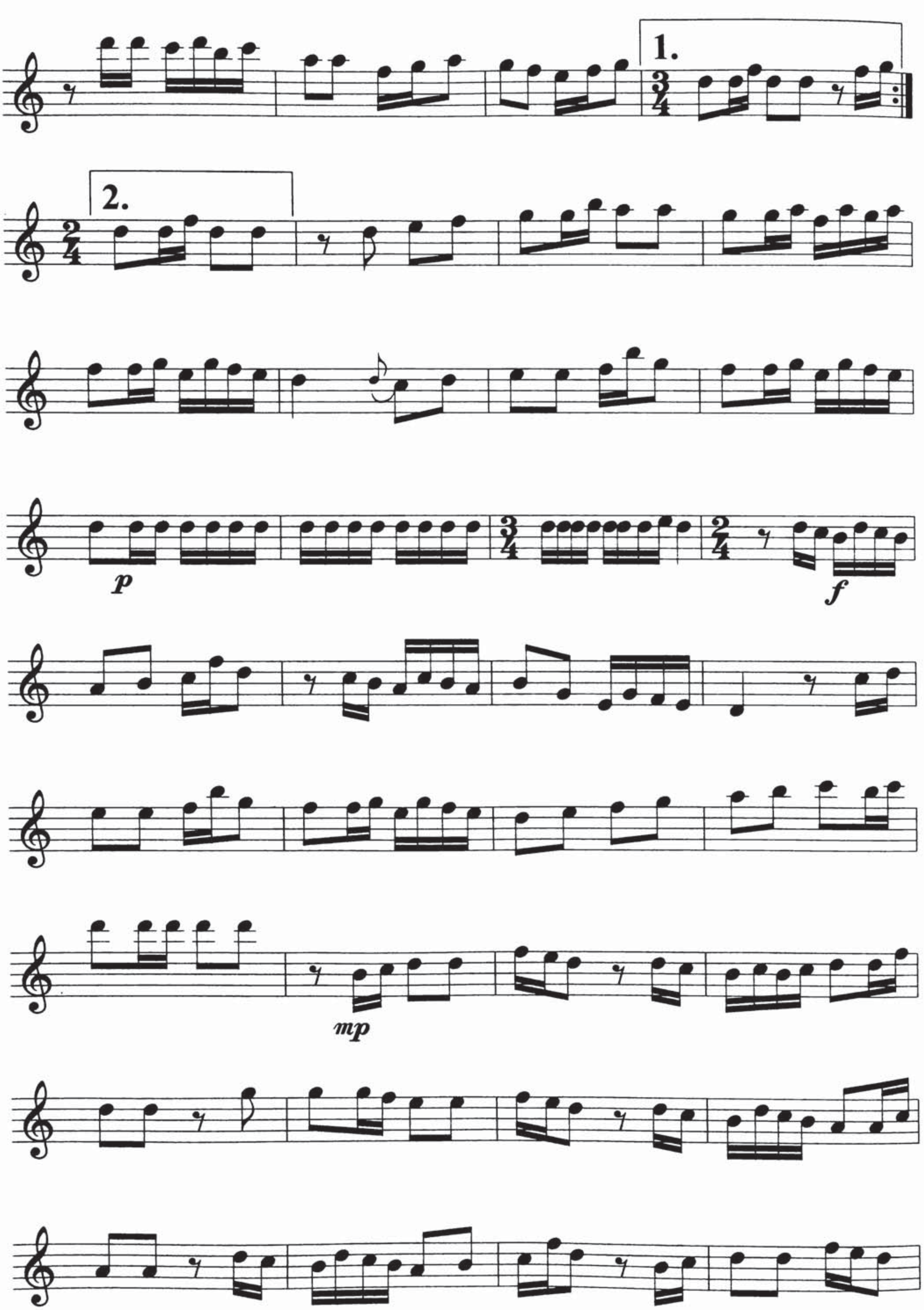
1.
2.
p
f
mp

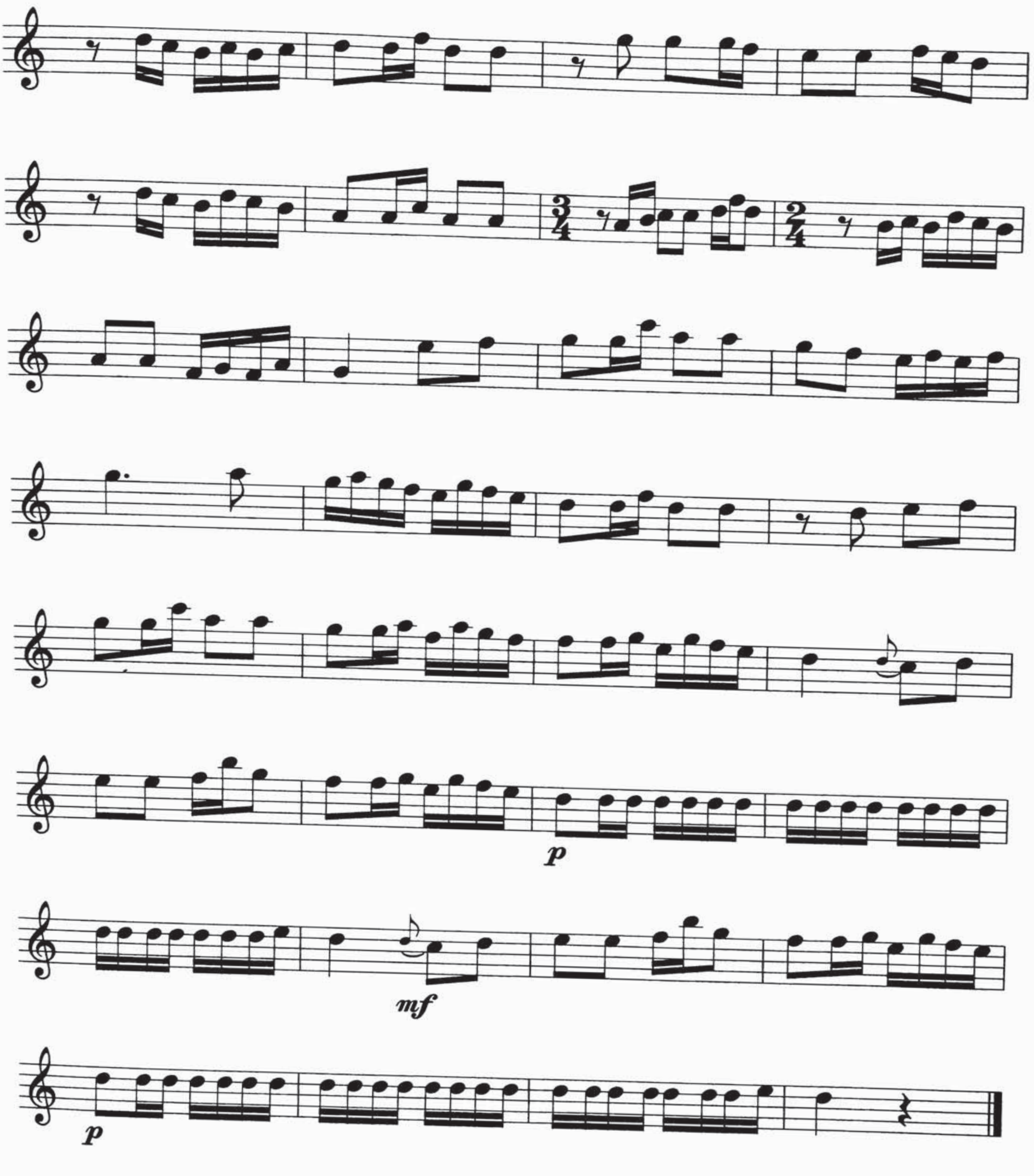
p
mf
p

شۇنچىمۇ

مۇساجان روزى مۇزىكىسى

تەمبۇر ئۈچۈن نوتىلاشتۇرغۇچى : مىجىت يۇنۇس

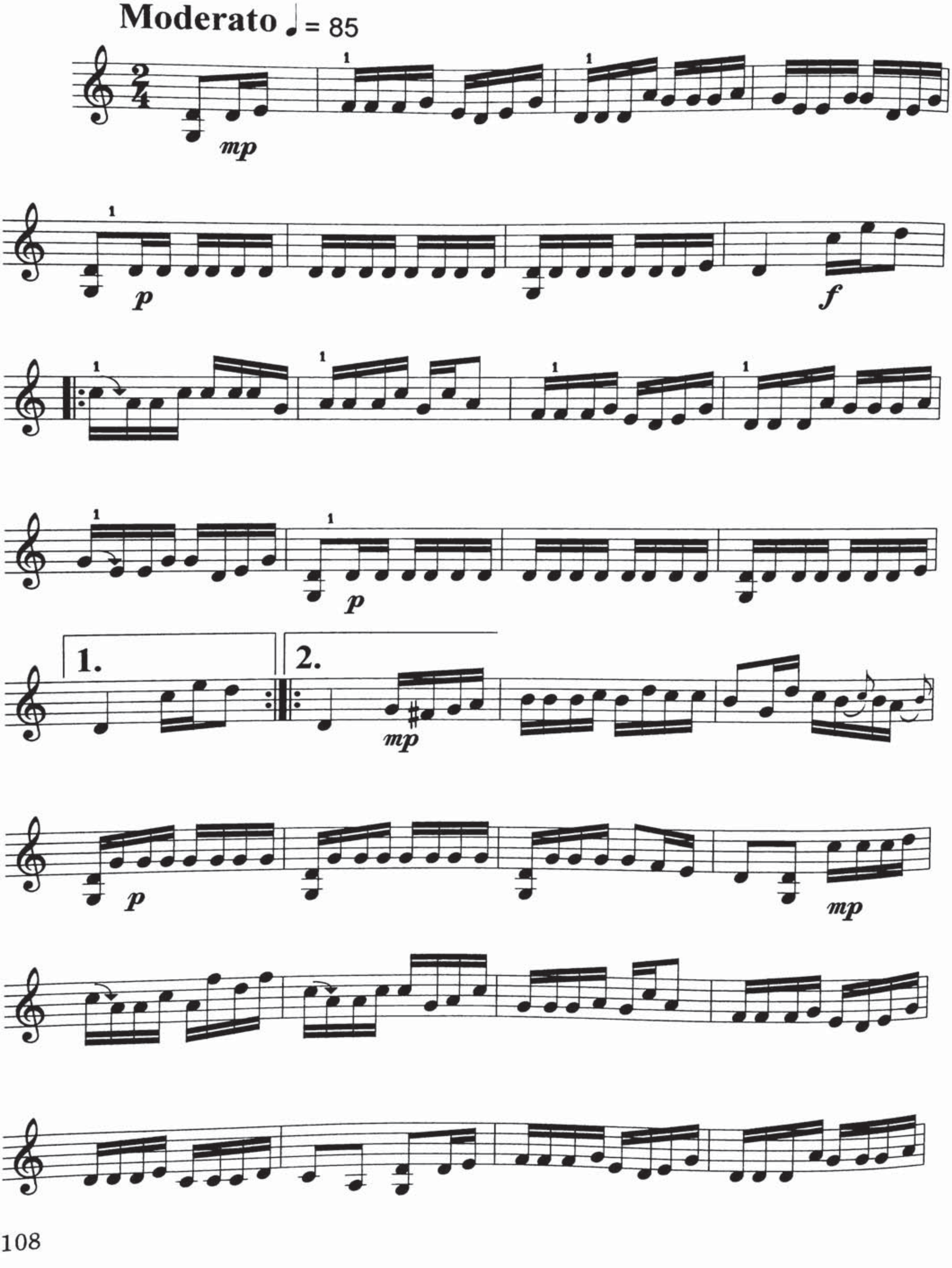

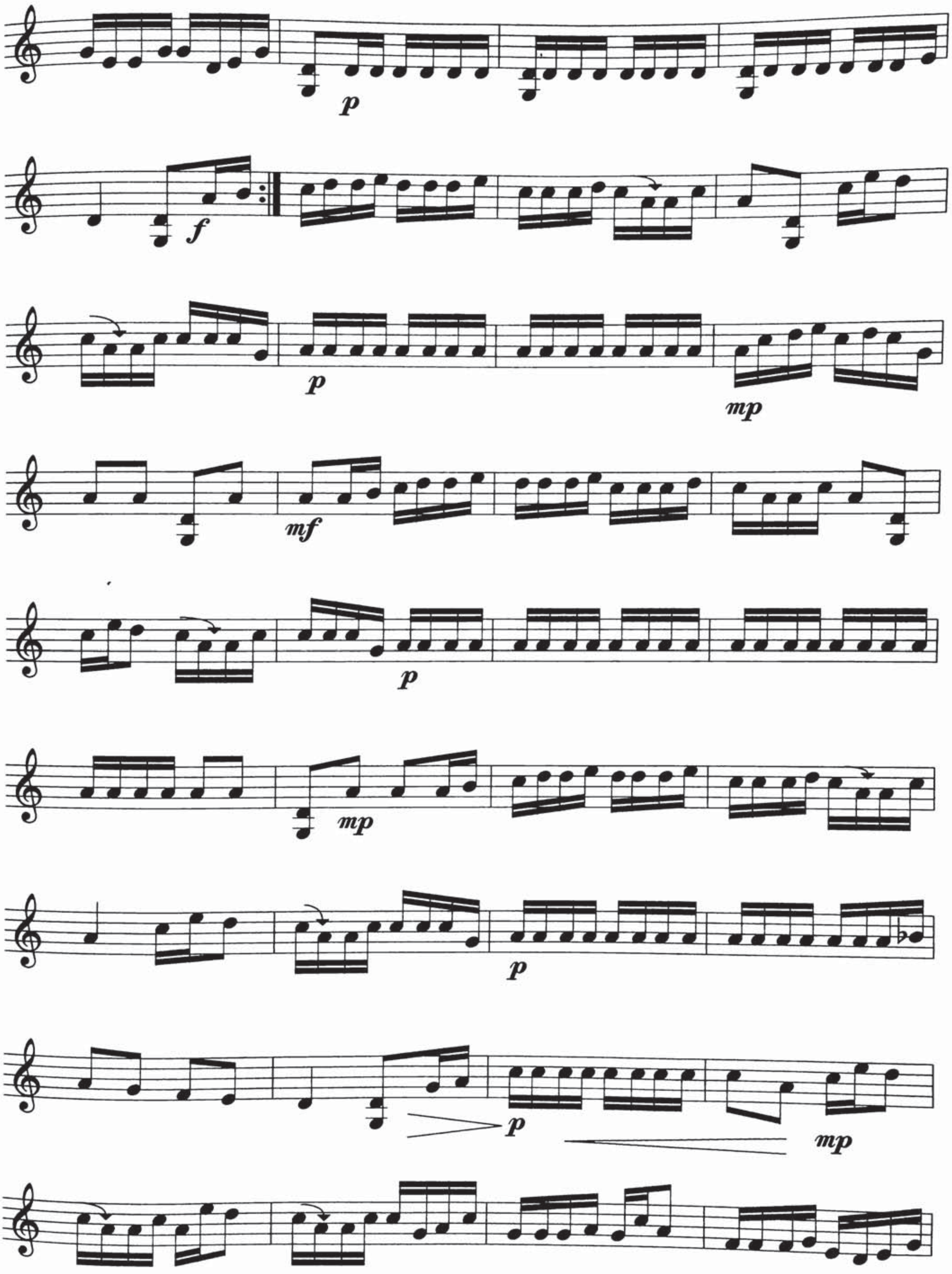

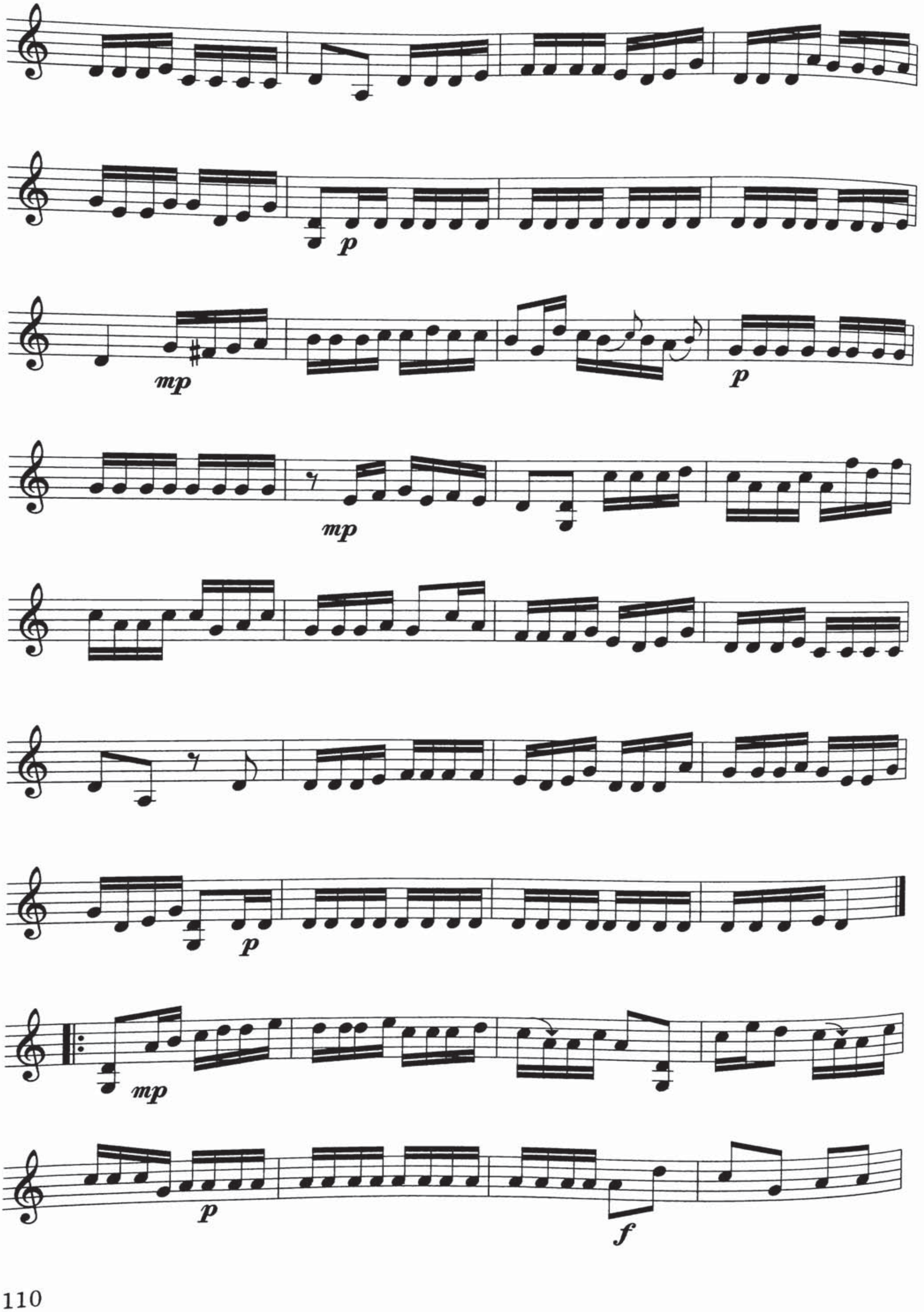
p
mp
p
mp
p
mp
p
f

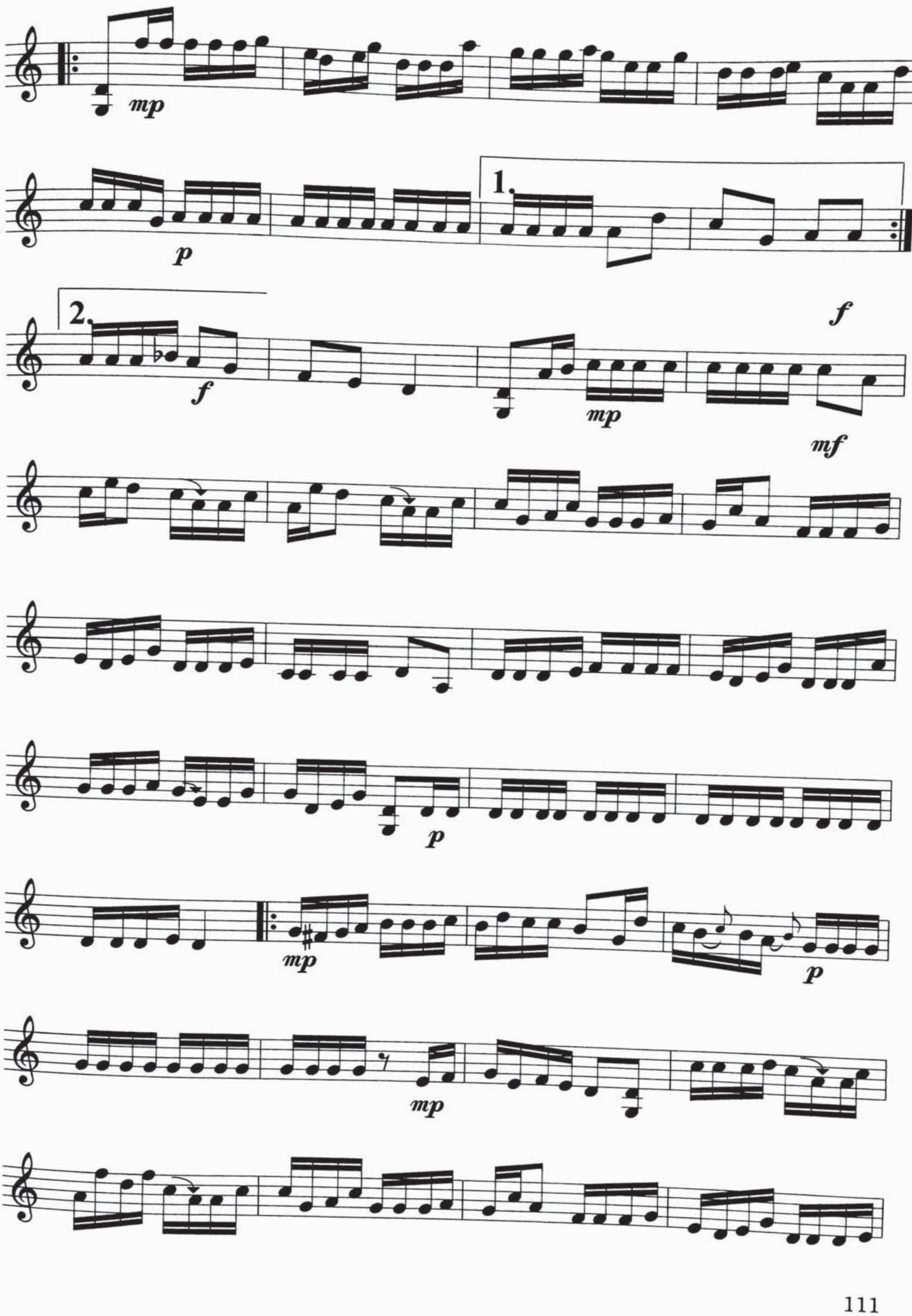
mp
p
1.
2.
f
f
mp
mf
p
mp
p
mp

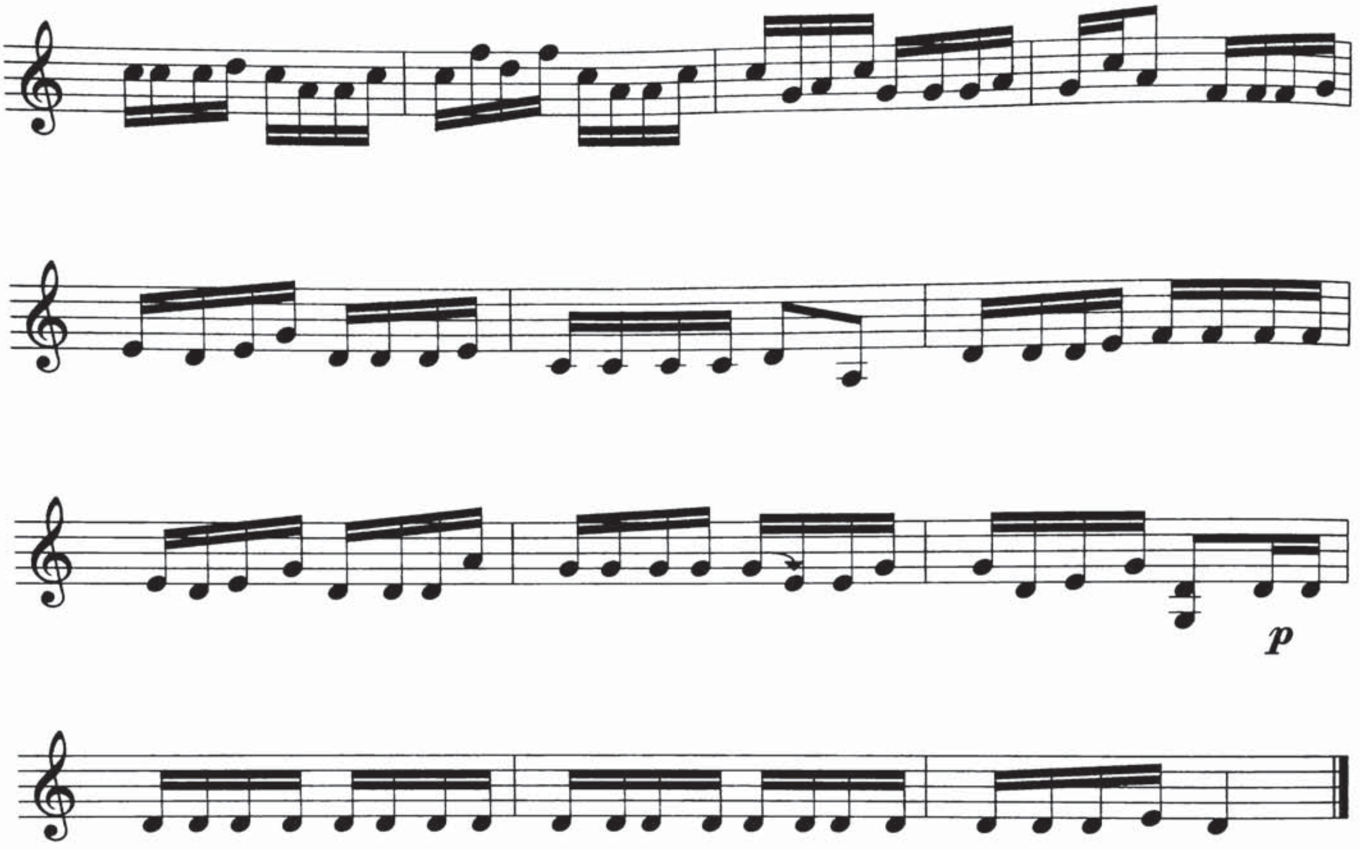

سايرىدى خوشال بۇلبۇل

مۇساجان روزى مۇزىكىسى

تەمبۇر ئۇچۇن نوتىلاشتۇرغۇچى : مىجىت يۇنۇس

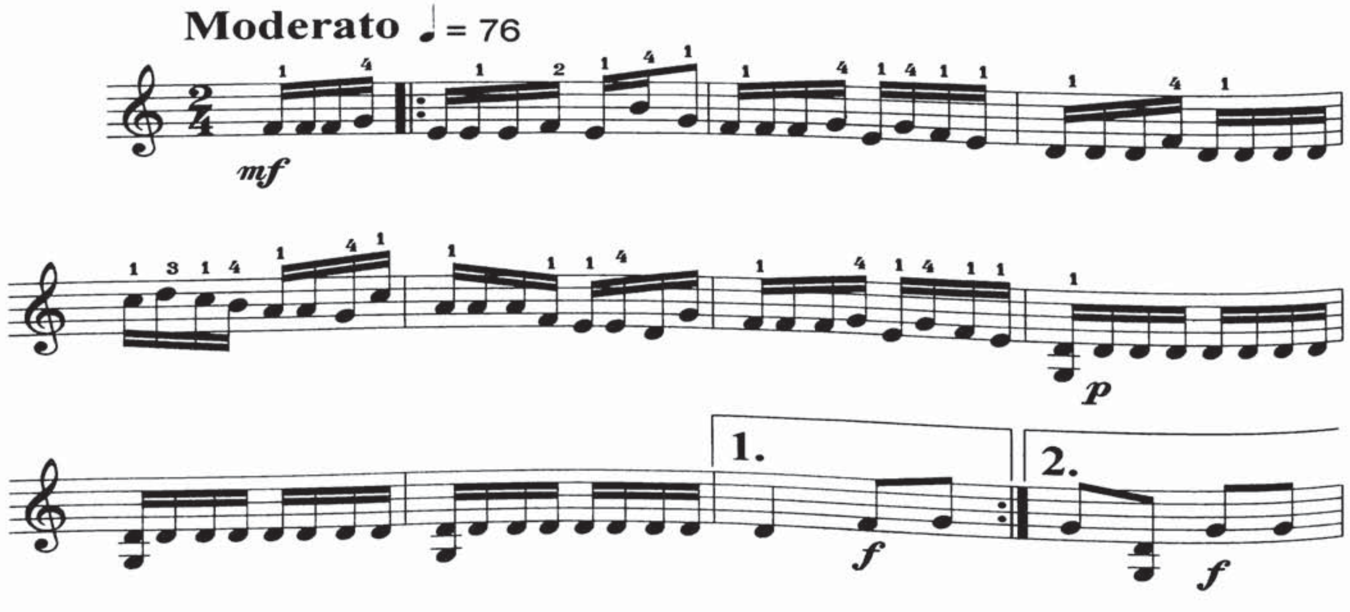

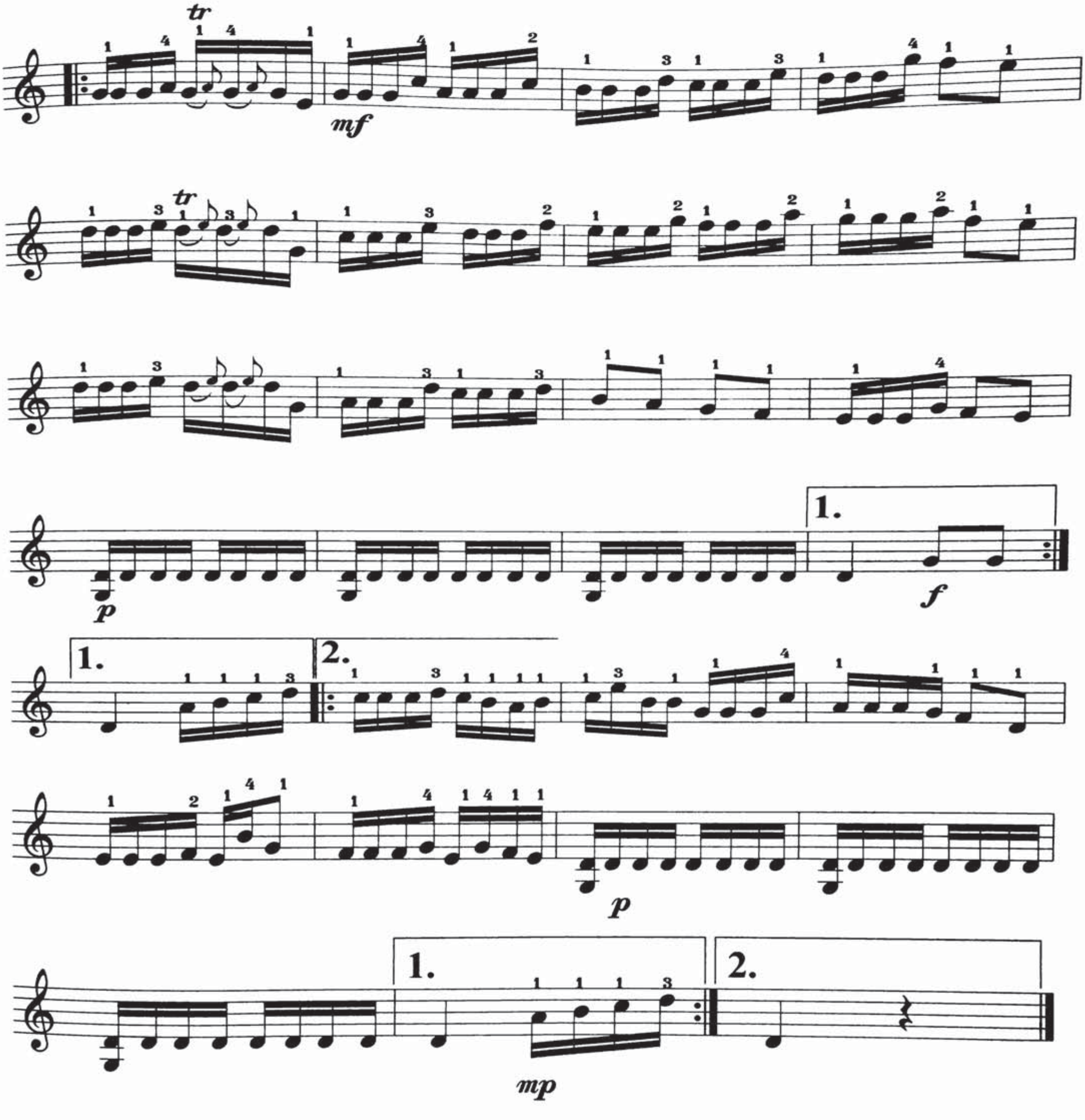
tr
mf
p
f
1.
2.
mp

گۈلزارەي

مەتتاھىر ھەسەن مۇزىكىسى

تەمبۇر ئۇچۇن نوتىلاشتۇرغۇچى : دىلمۇرات مۇھەممەد

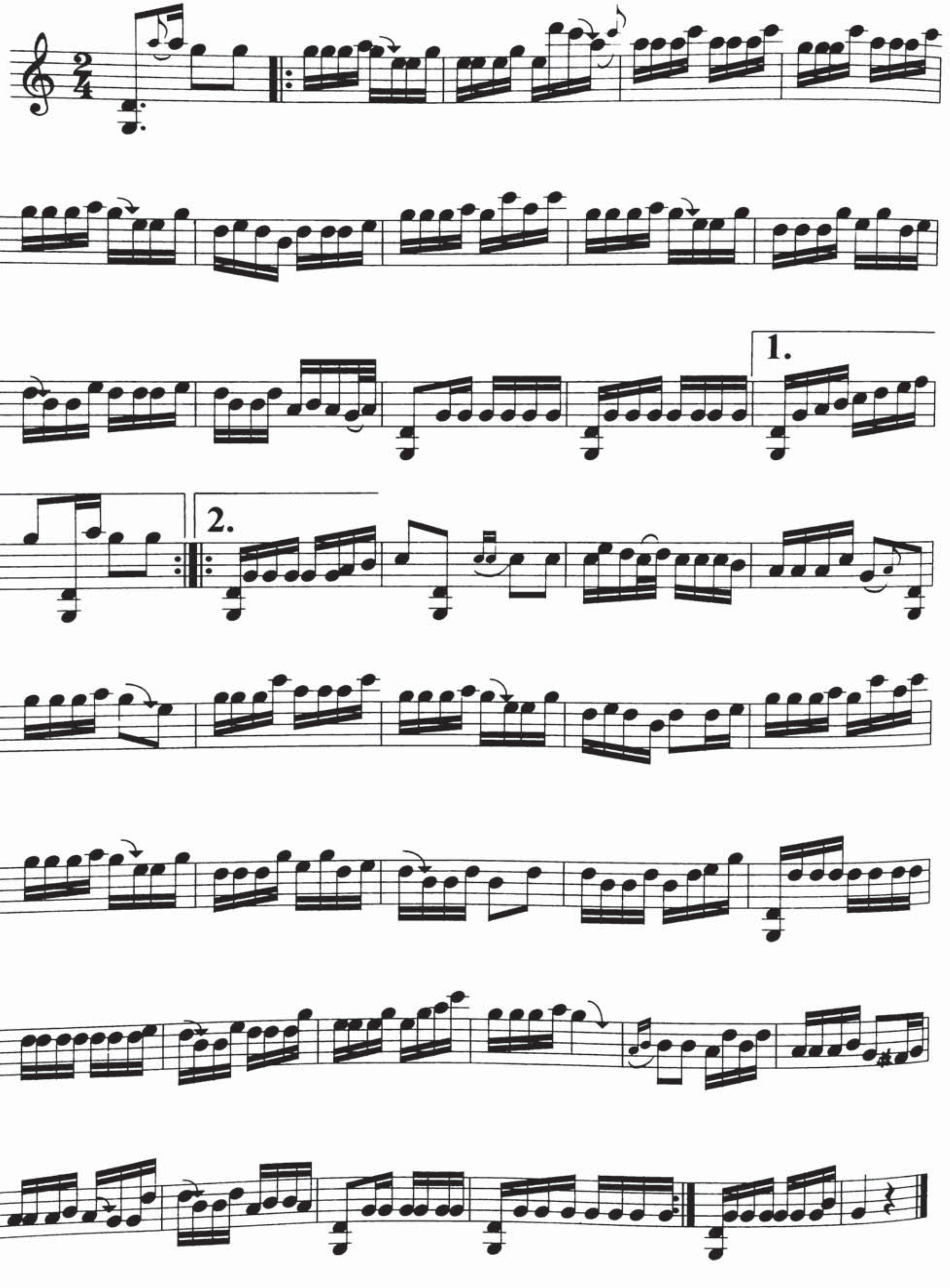

22/6

ئورما ناخشىسى

«غۇنچەم» درامىسىدىن ئارىيە

ھۇسەنجان جامى مۇزىكىسى

تەمبۇر ئۇچۇن نوتىلاشتۇرغۇچى : شىرمۇھەممەت نۇراخۇن

Allegro ♩= 120

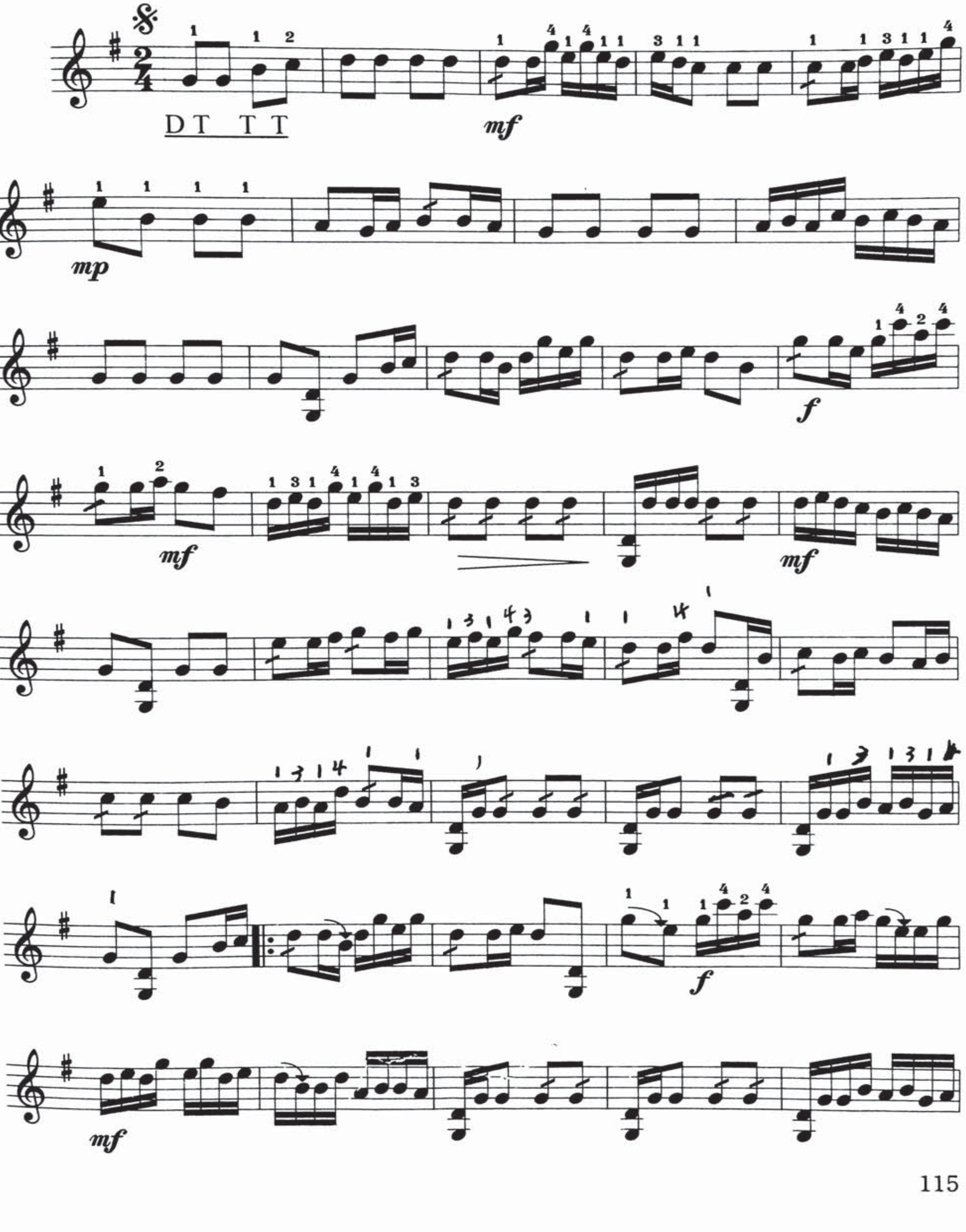

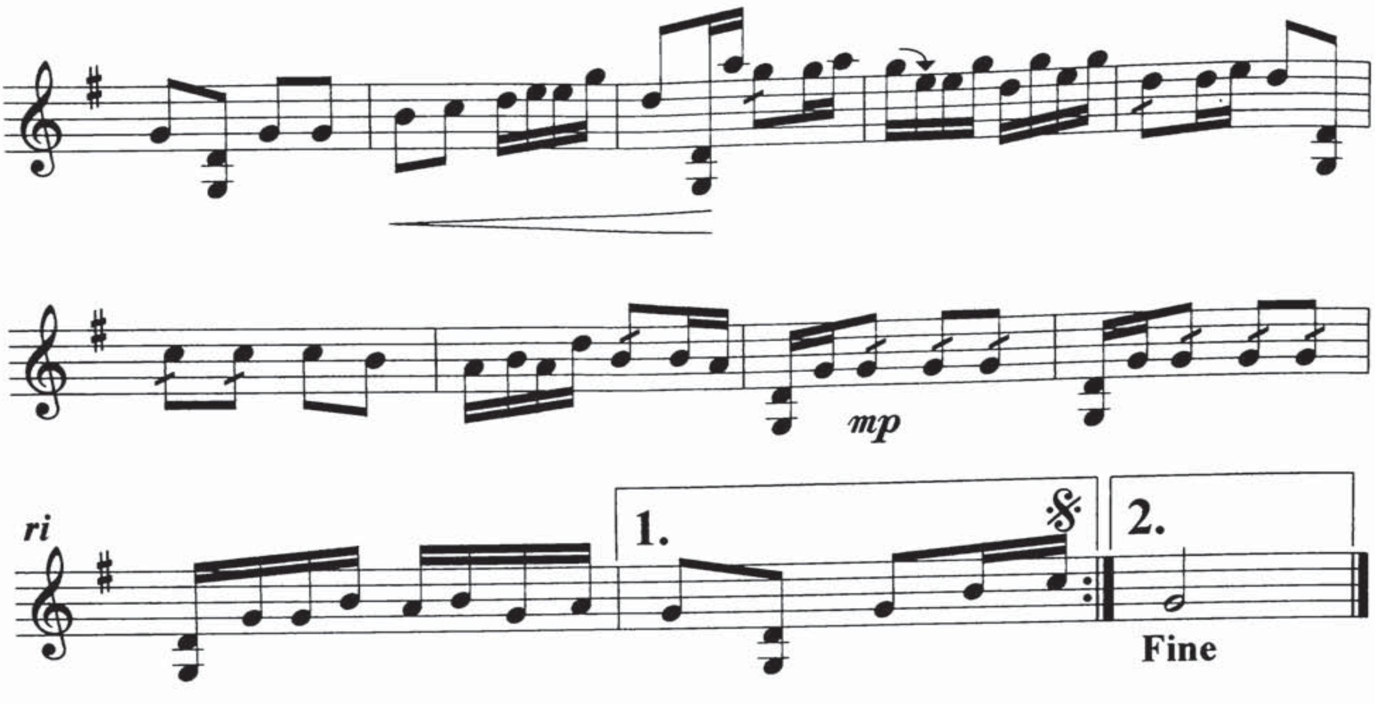
mp
ri
1.
2.
Fine

ئازاد زامان

هۆسەنجان جامى مۇزىكىسى

تەمبۇر ئۇچۇن نوتىلاشتۇرغۇچى : شىرمۇھەممەت نۇراخۇن

Allegro ♩ = 90

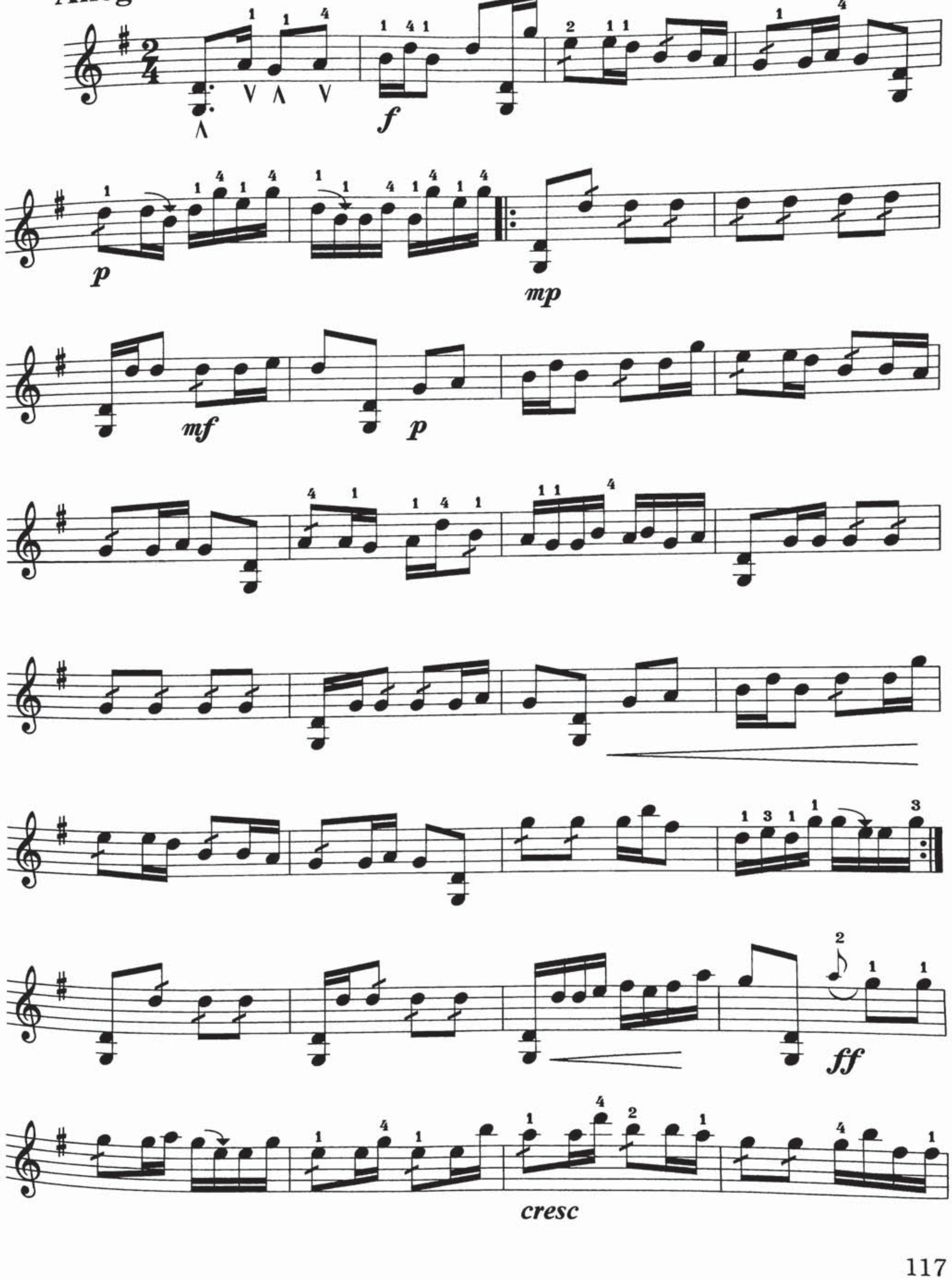

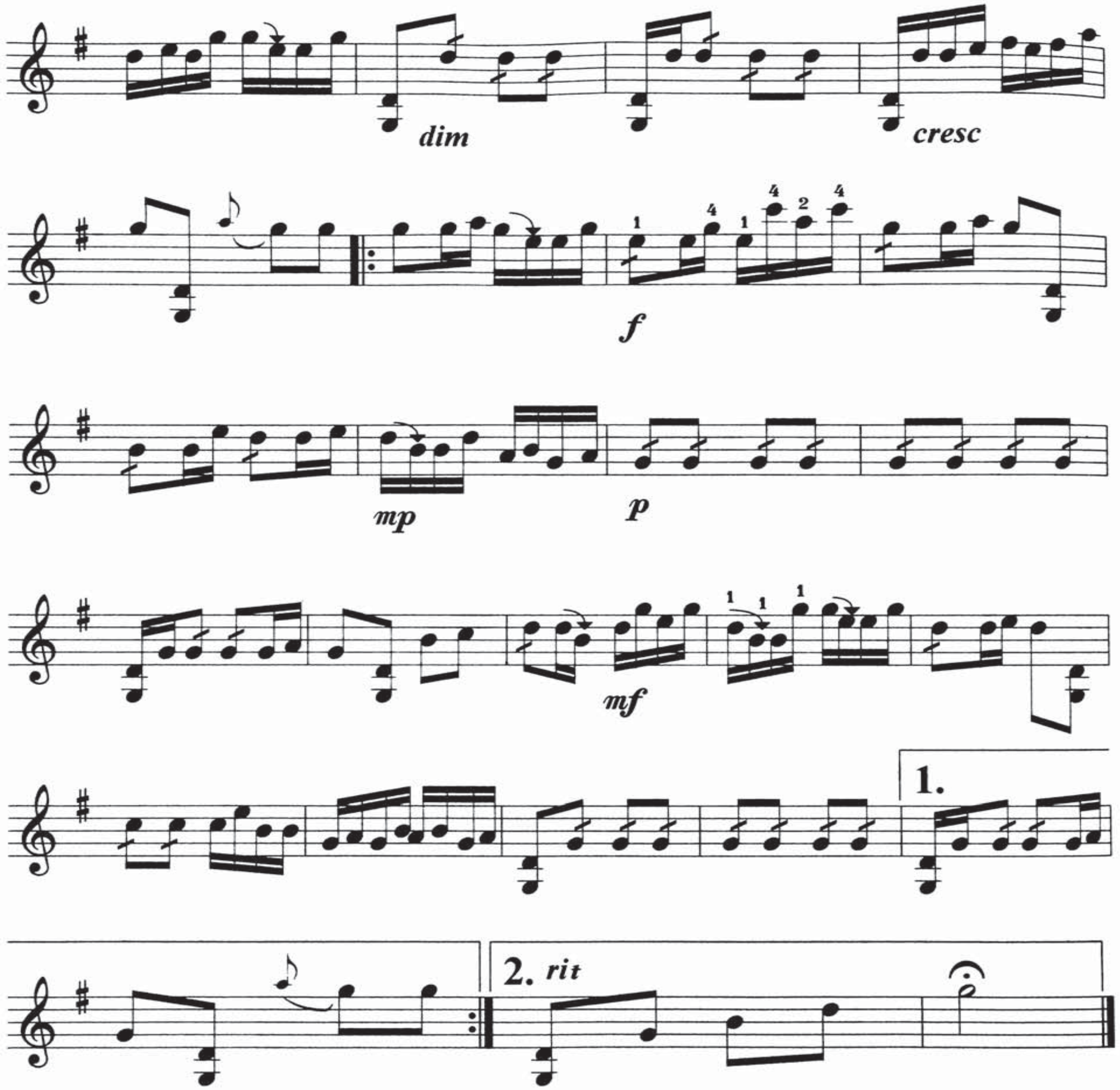
dim
cresc
f
mp
p
mf
1.
2. rit

خۇشاللىق

ھۈسەنجان جامى مۇزىكىسى

تەمبۇر ئۈچۈن نوتىلاشتۇرغۇچى : شىرمۇھەممەت نۇراخۇن

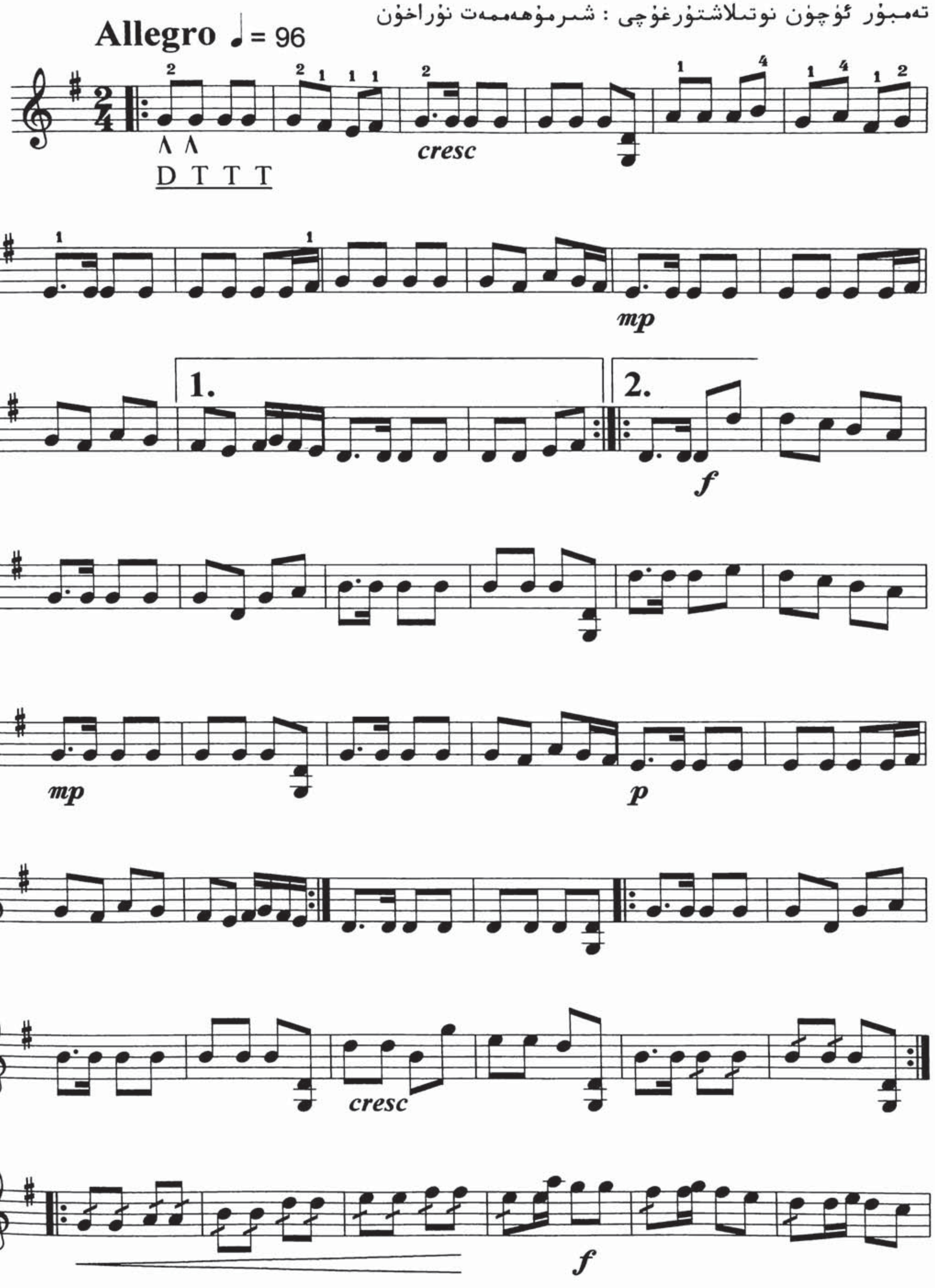

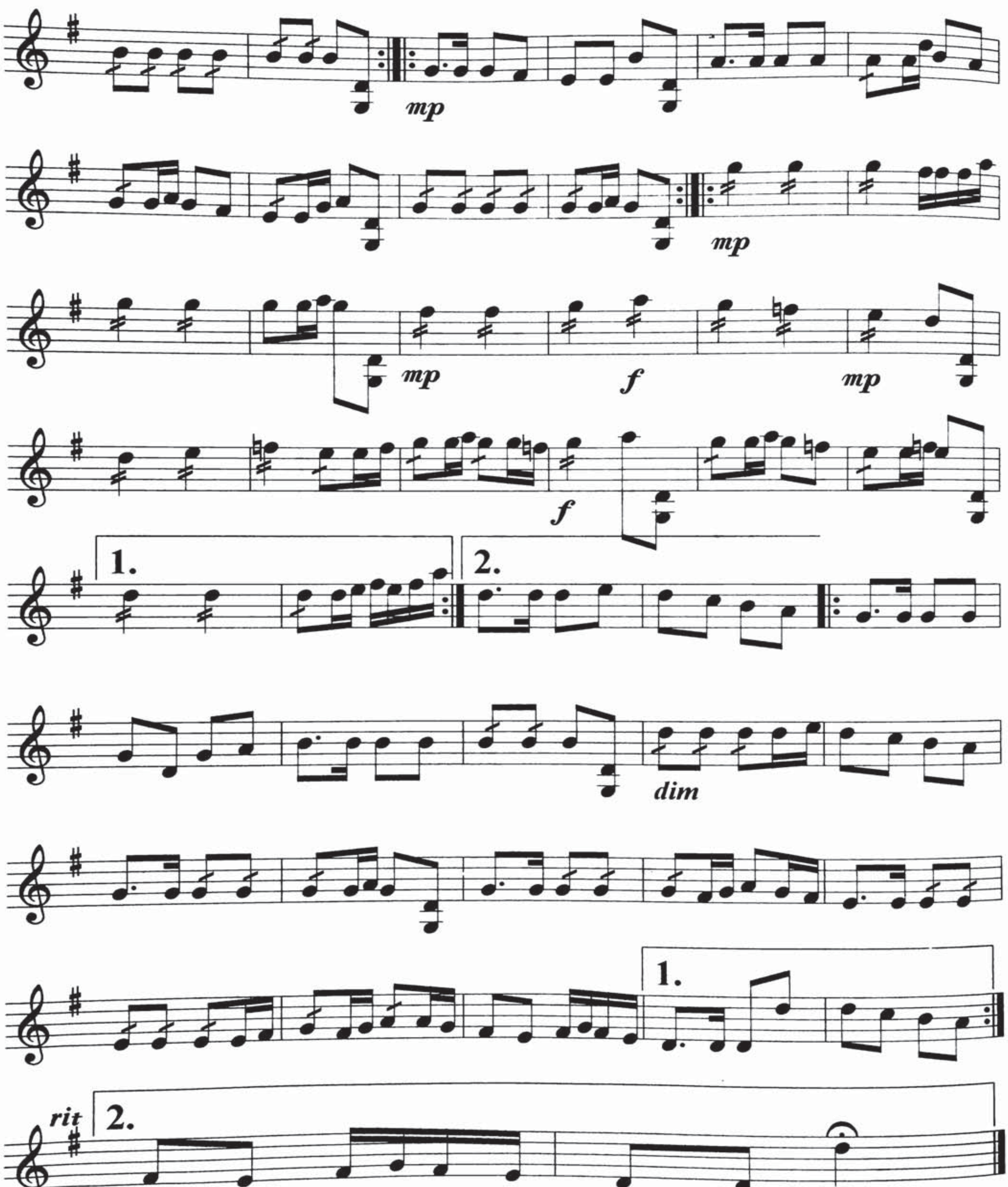
mp
mp
mp
f
mp
f
1.
2.
dim
1.
rit
2.

بىزنىڭ ناخشىمىز

ئابلىكىم ئابدۇللا مۇزىكىسى

تەمبۇر ئۈچۈن نوتىلاشتۇرغۇچى : شىرمۇھەممەت نۇراخۇن

Moderato ♩ = 90

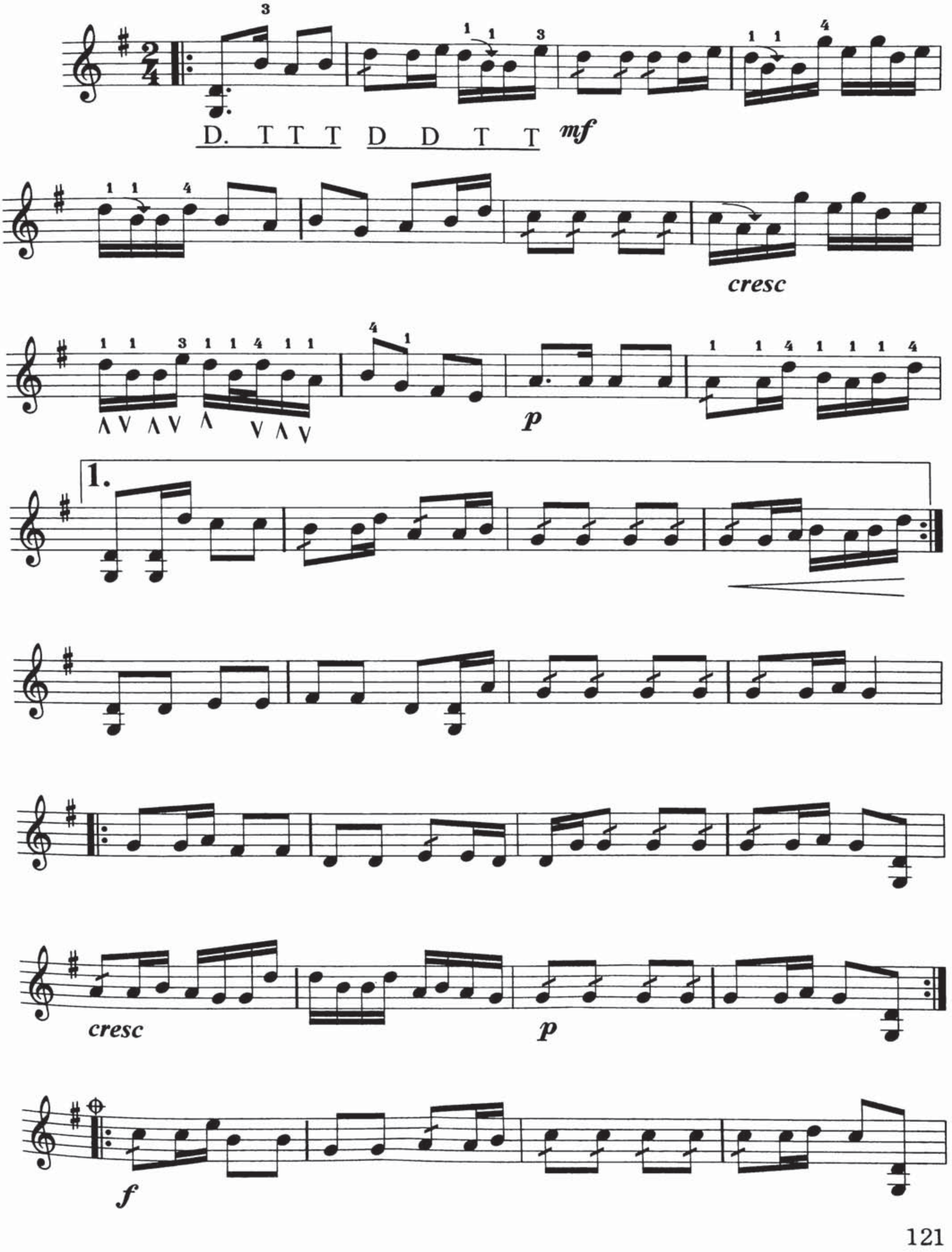

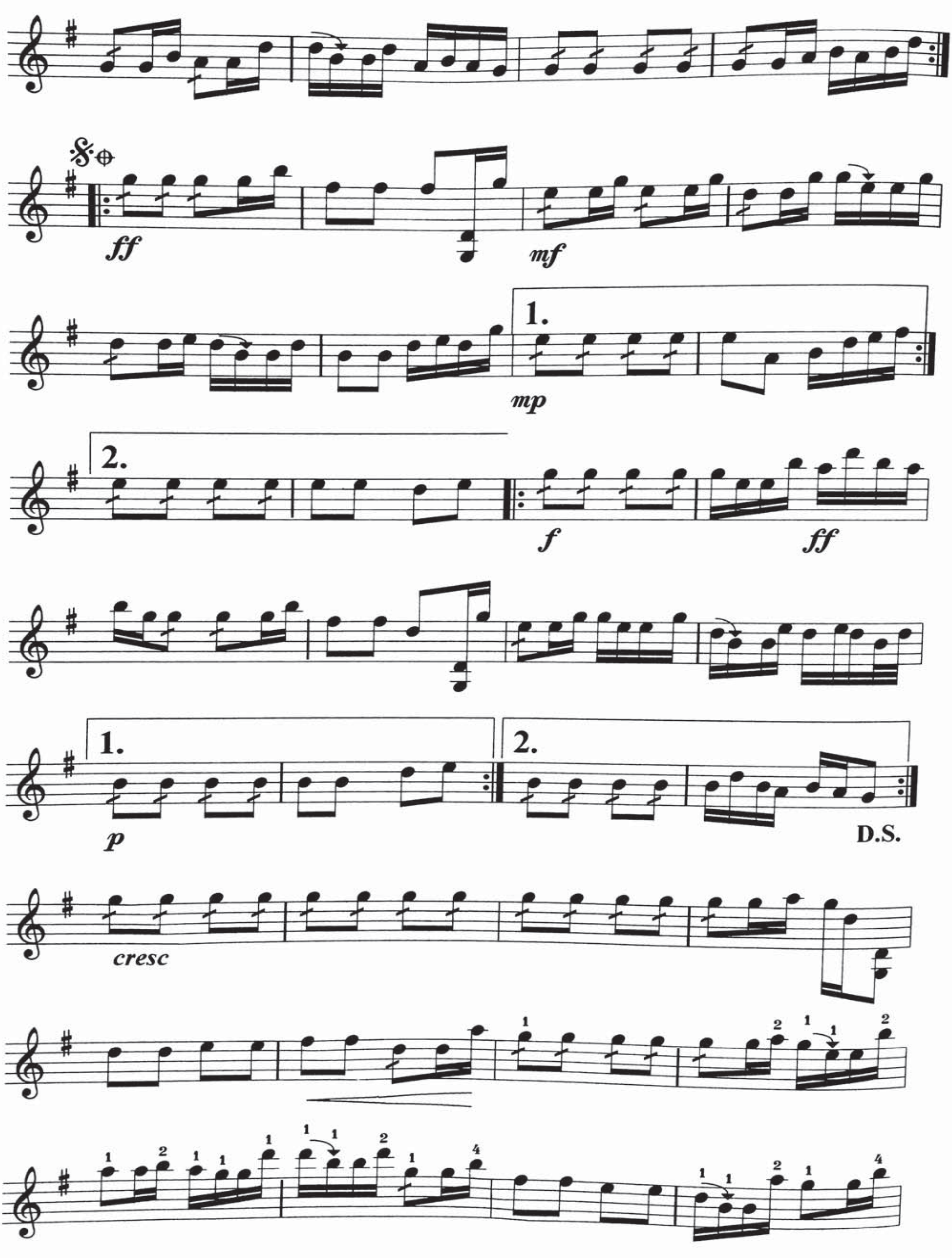
ff
mf
1.
mp
2.
f
ff
1.
2.
p
D.S.
cresc

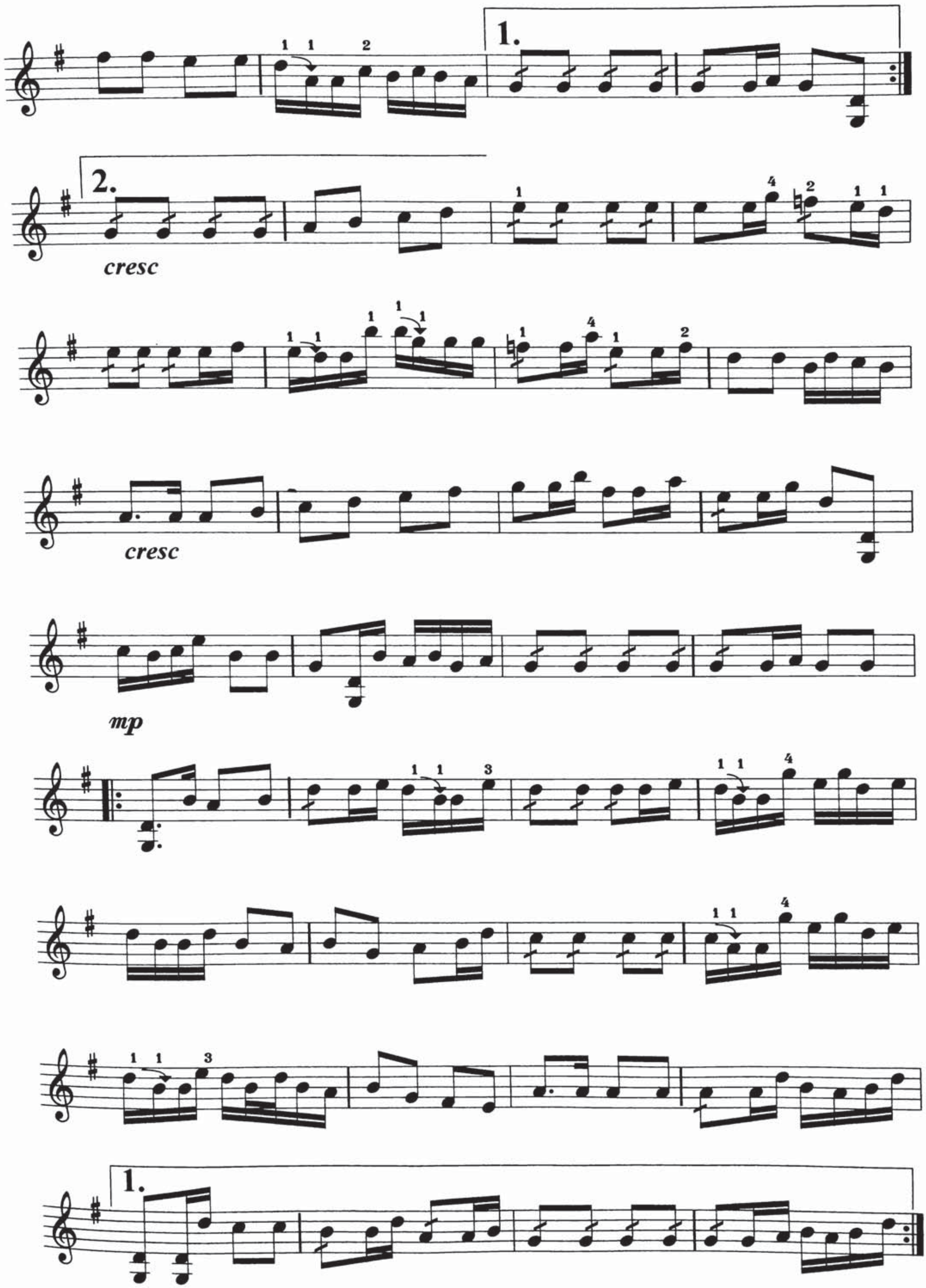
cresc
cresc
mp

لەۋەن يالا

ئۇيغۇر خەلق ناخشىسى

تەمبۇر ئۇچۇن نوتىلاشتۇرغۇچى : مىجىت يۈنۈس

Adagio ♩ = 80

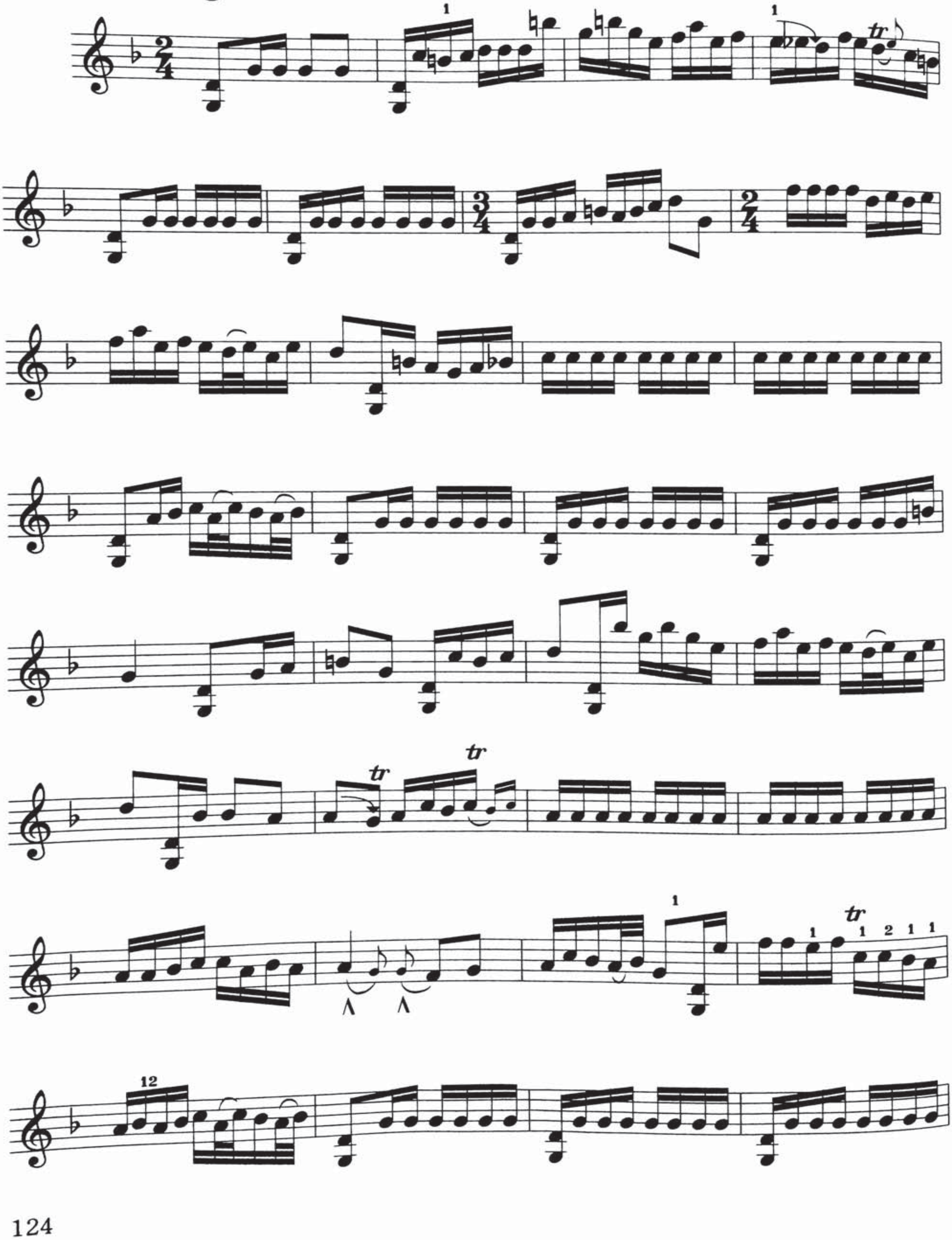

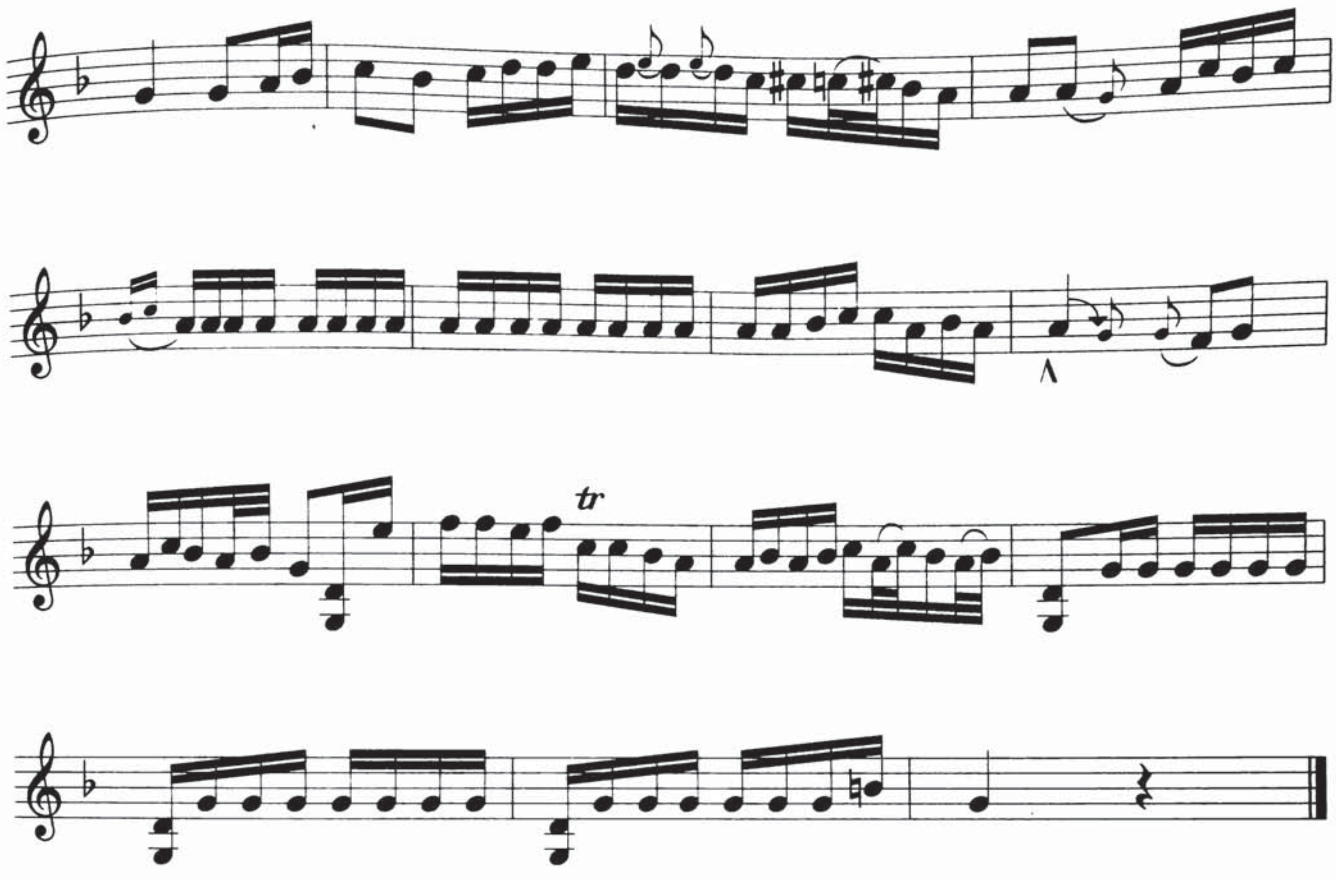
tr

قاپقارا قوي كۆزلۈكۈم

ئىلى خەلق ناخشىسى

تەمبۇر ئۈچۈن نوتىلاشتۇرغۇچى : شىرمۇھەممەت نۇراخۇن

Allegro ♩ = 72

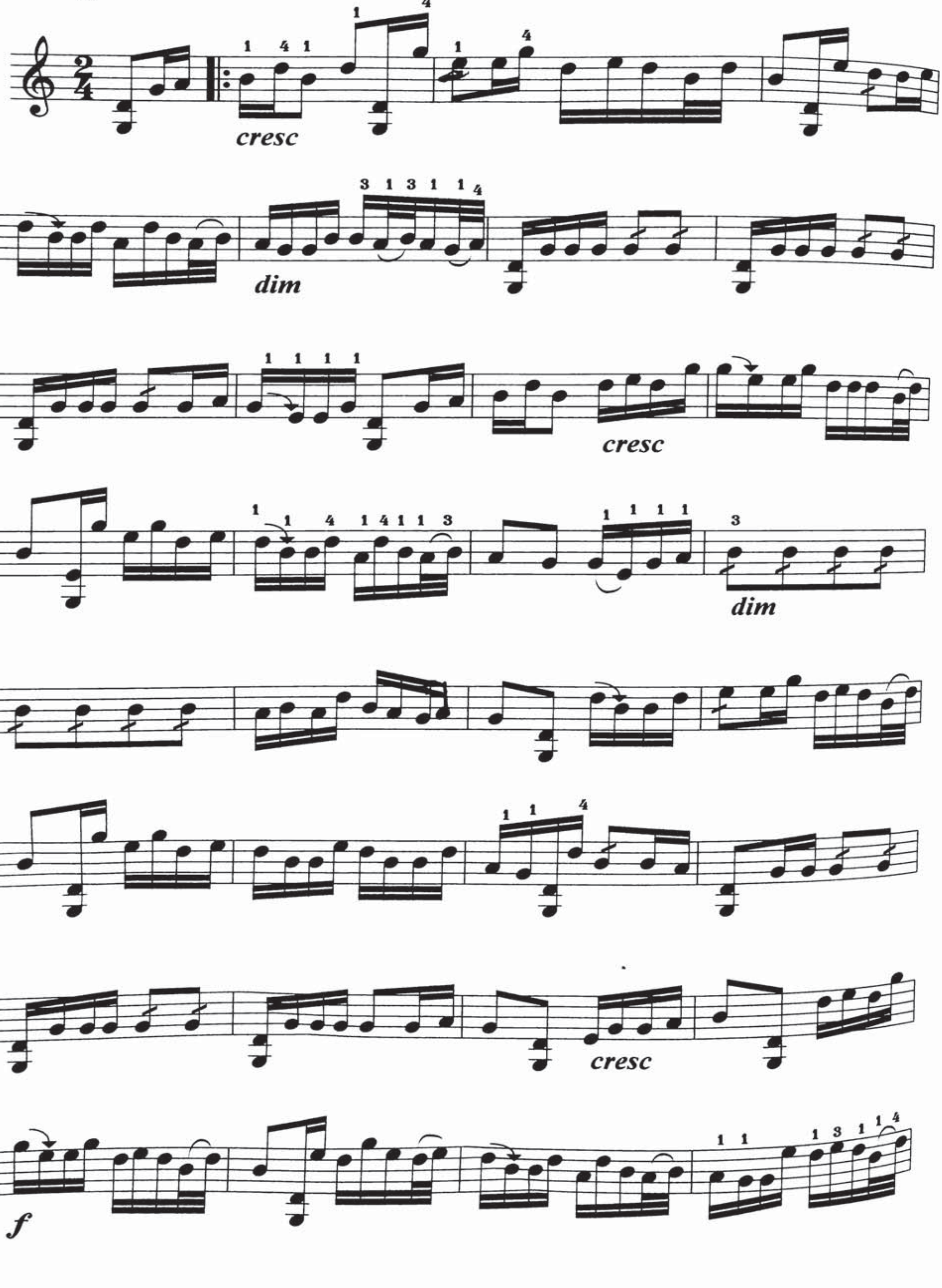

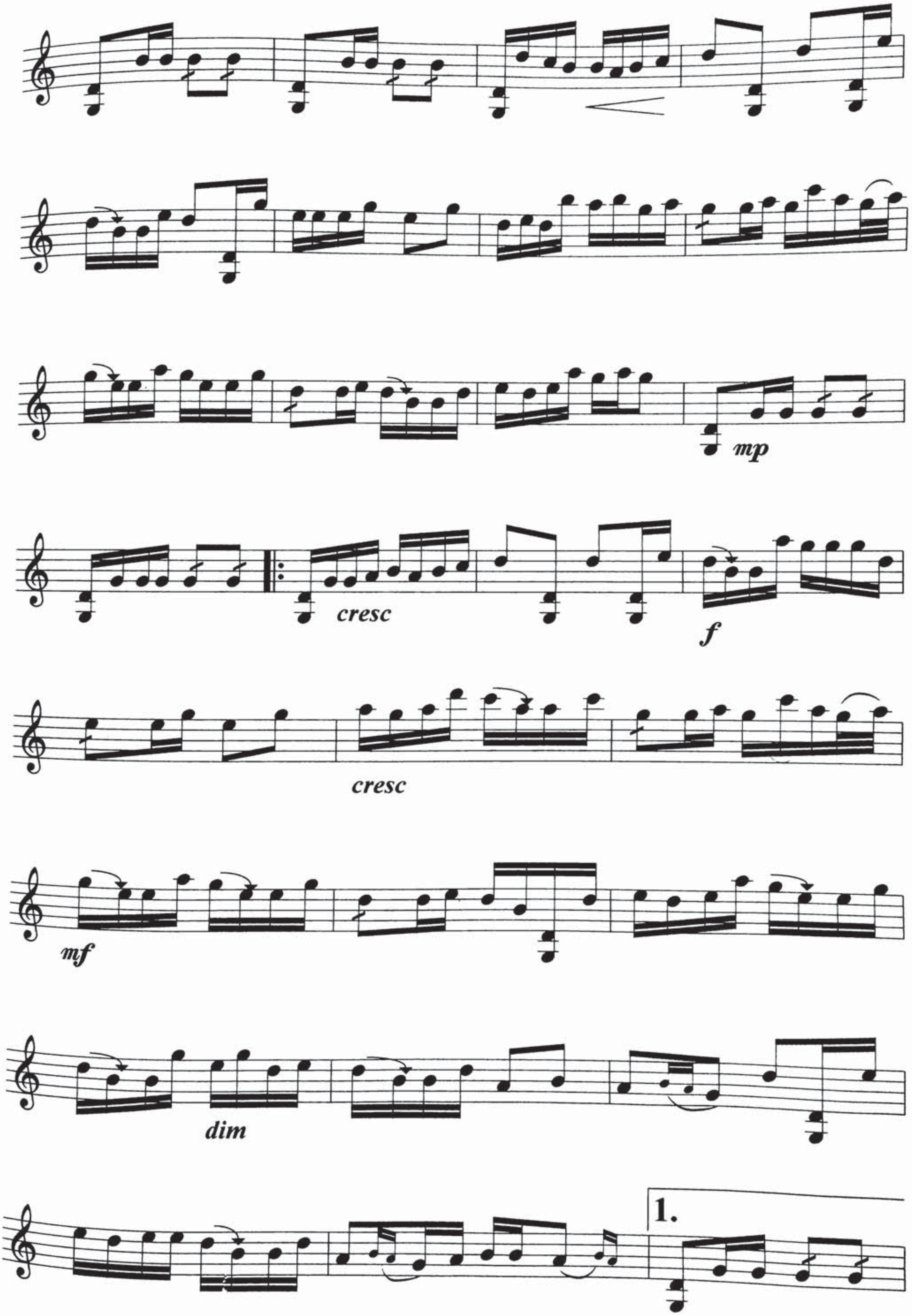

mp
cresc
f
cresc
mf
dim
1.

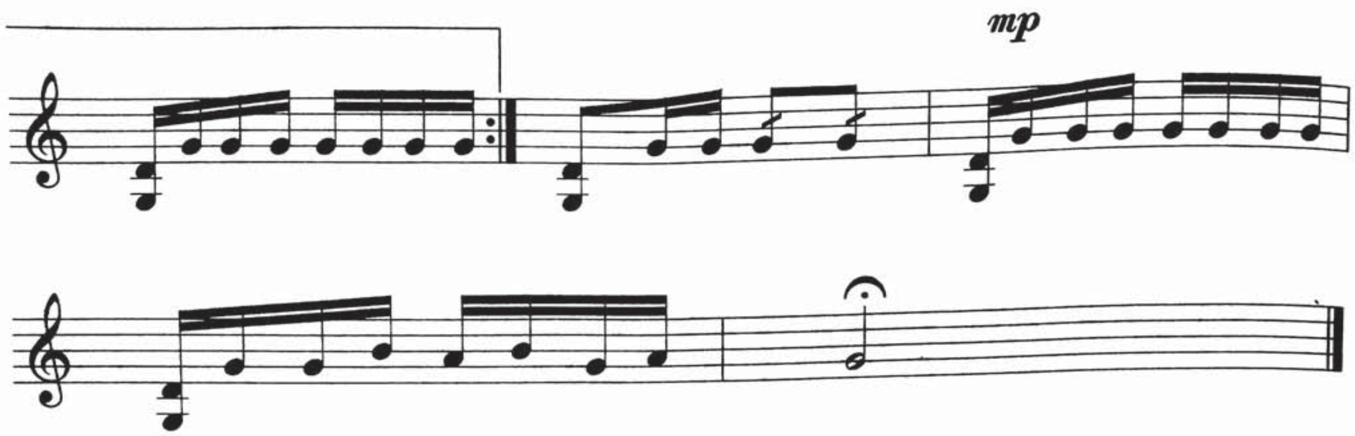
mp

مەن ئۆلەرمەن

«غۇنچەم» درامىسىدىن ئارىيە

ھۆسەنجان جامى مۇزىكىسى

تەمبۇر ئۈچۈن نوتىلاشتۇرغۇچى : شىرمۇھەممەت نۇراخۇن

Andante ♩ = 84

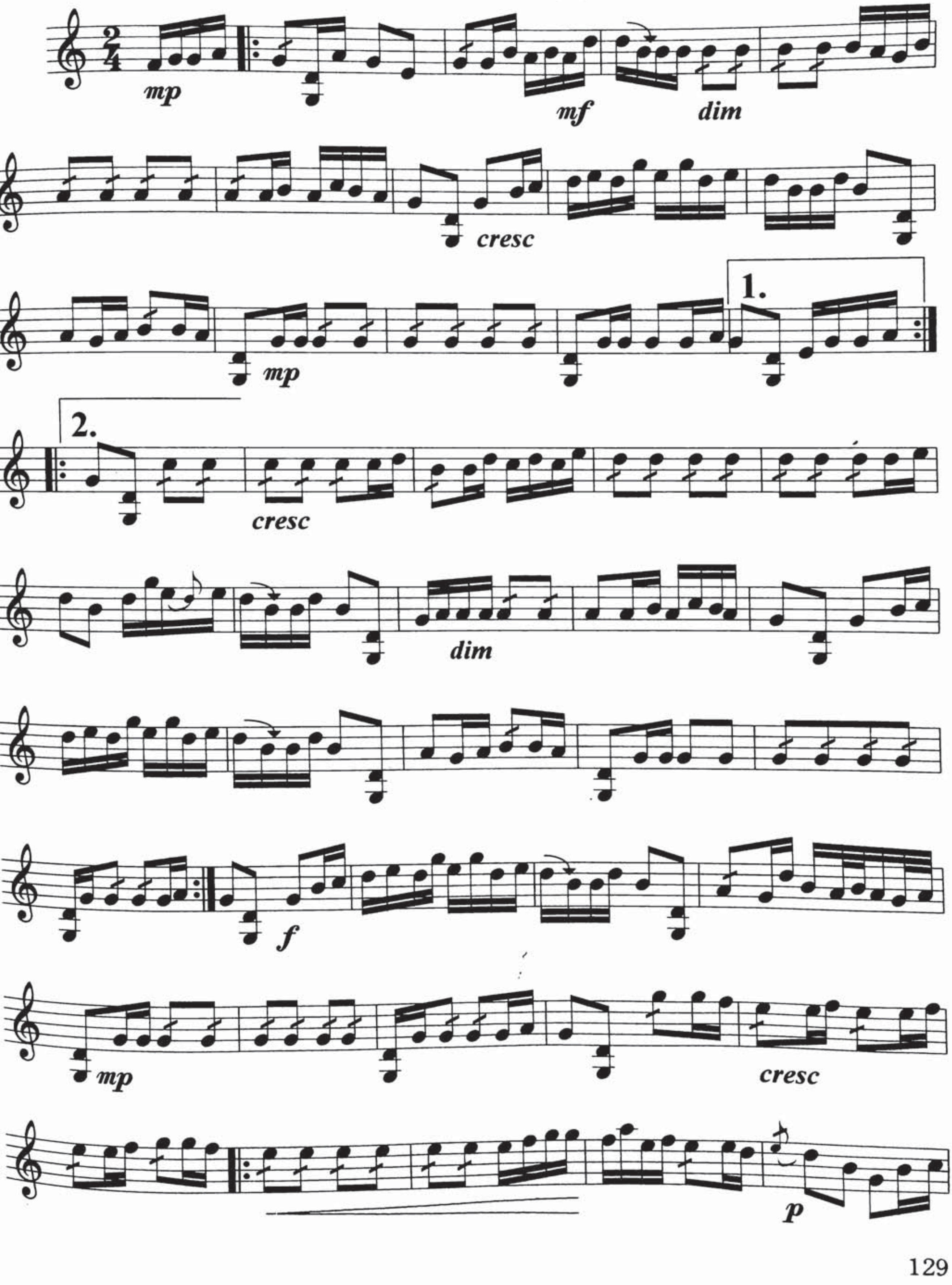

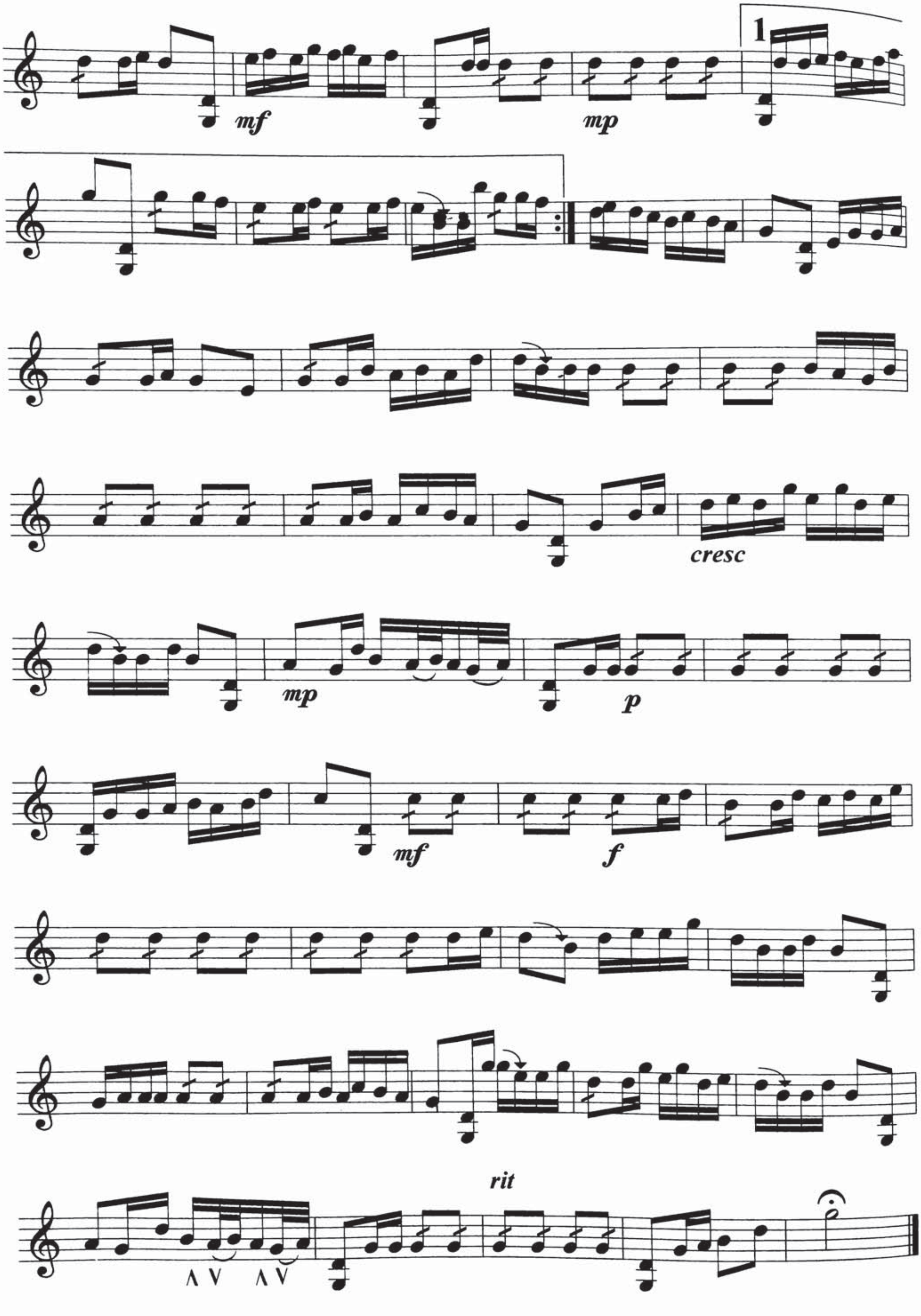
1
mf
mp
cresc
mp
p
mf
f
rit

نودەر ئاكا ناخشىسى

ھەسەن تەمبۇر مۇزىكىسى

تەمبۇر ئۇچۇن نوتىلاشتۇرغۇچى : شىرمۇھەممەت نۇراخۇن

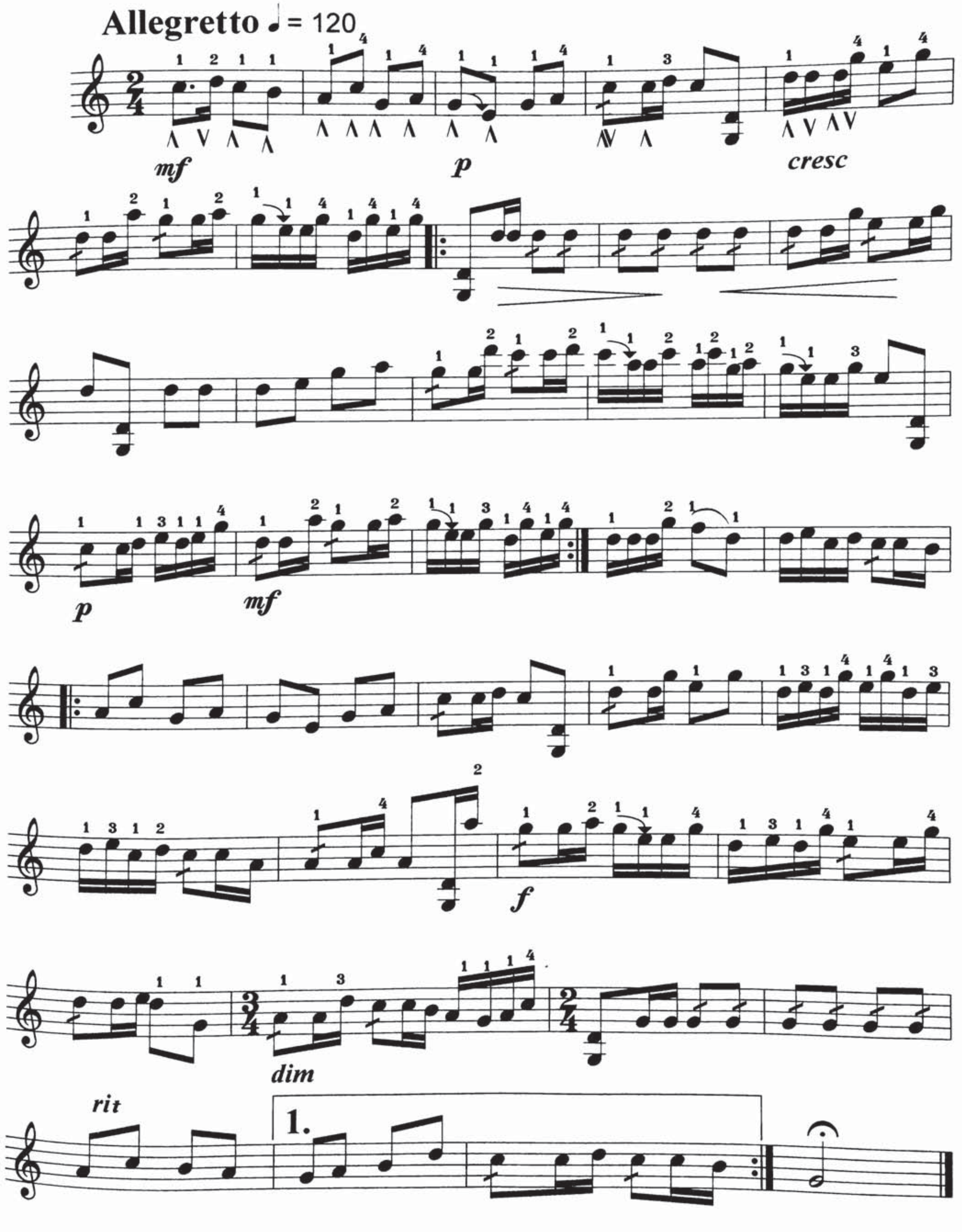

نودەر ئاكا ناخشىسى

ئىككىنچى ئۆزگىرىشى

ئىلى خەلق ئاھاڭى

تەمبۇر ئۈچۈن نوتىلاشتۇرغۇچى : شىرمۇھەممەت نۇراخۇن

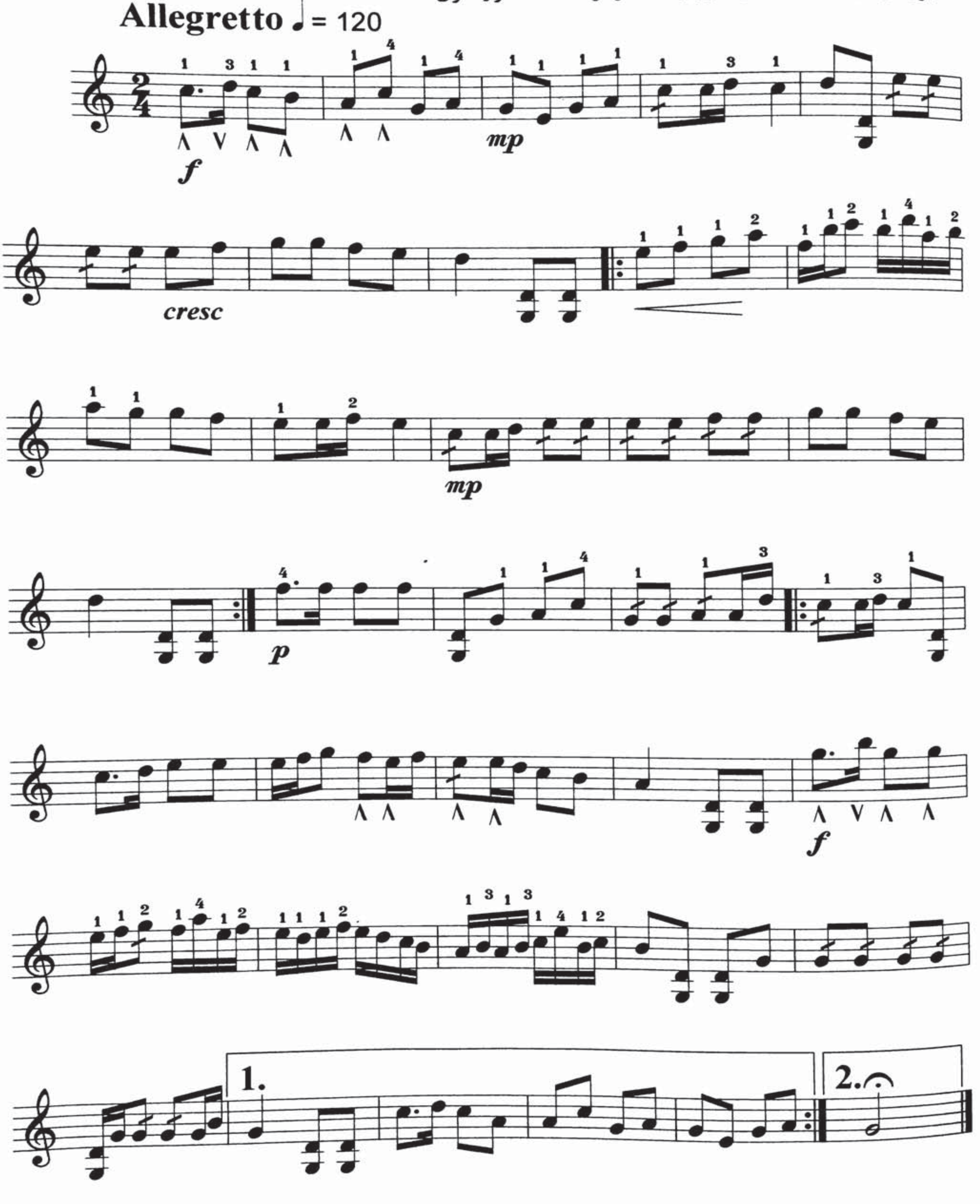

كۆز ئۆيقۇدا

سەيدۇللا رەخمۇتۇللا مۇزىكىسى

تەمبۇر ئۇچۇن نوتىلاشتۇرغۇچى : شىرمۇھەممەت نۇراخۇن

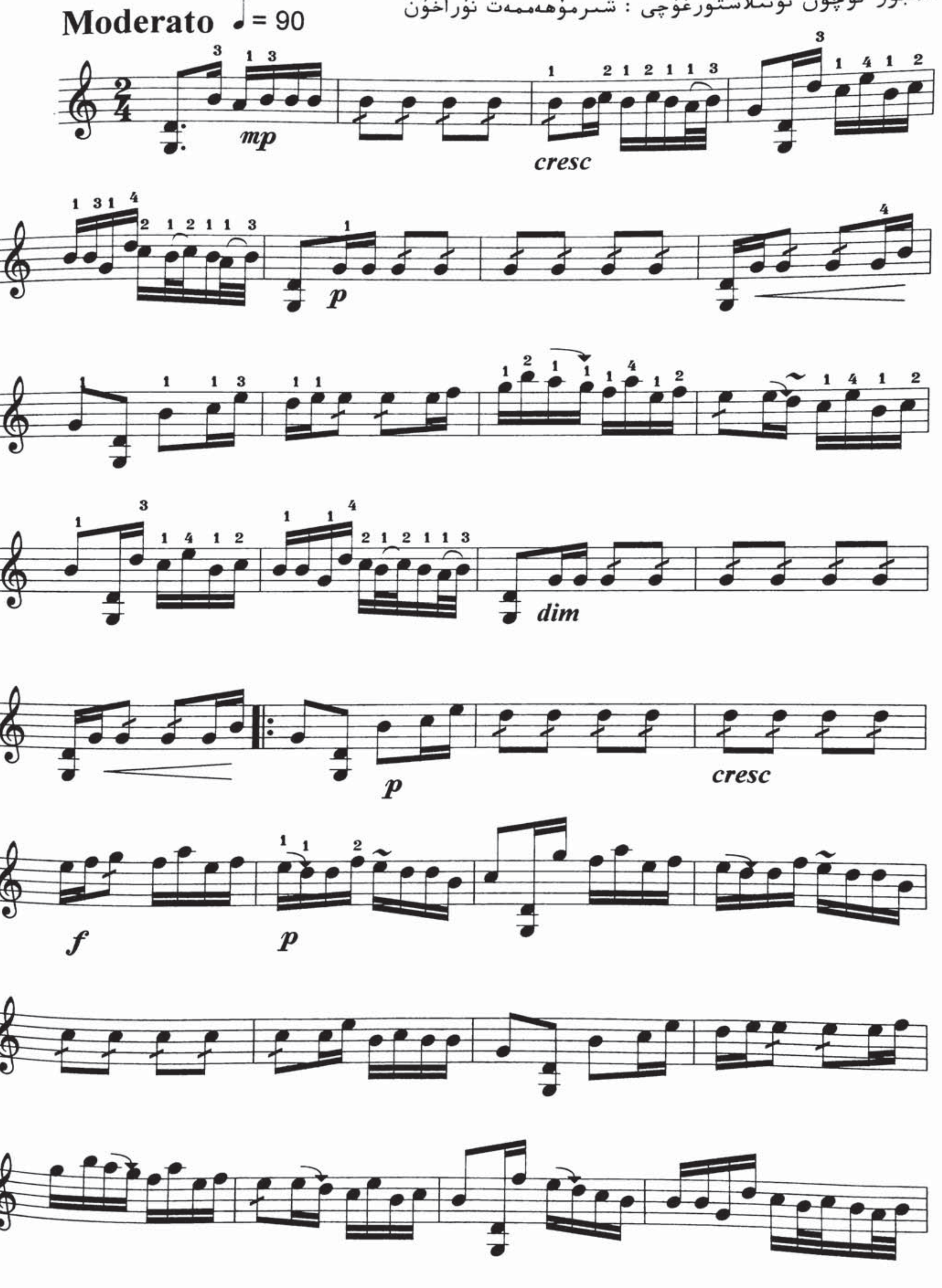

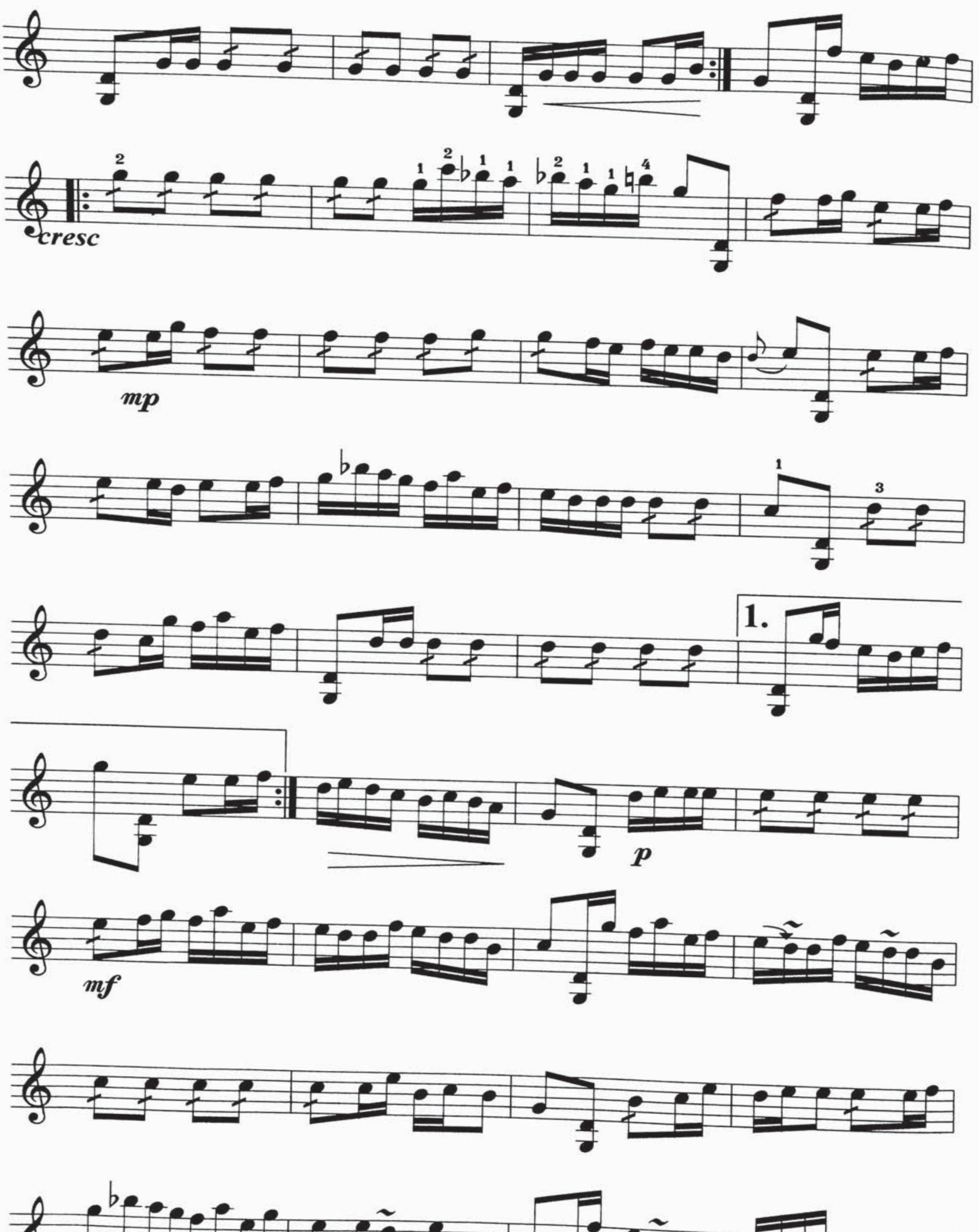
cresc
mp
1.
p
mf

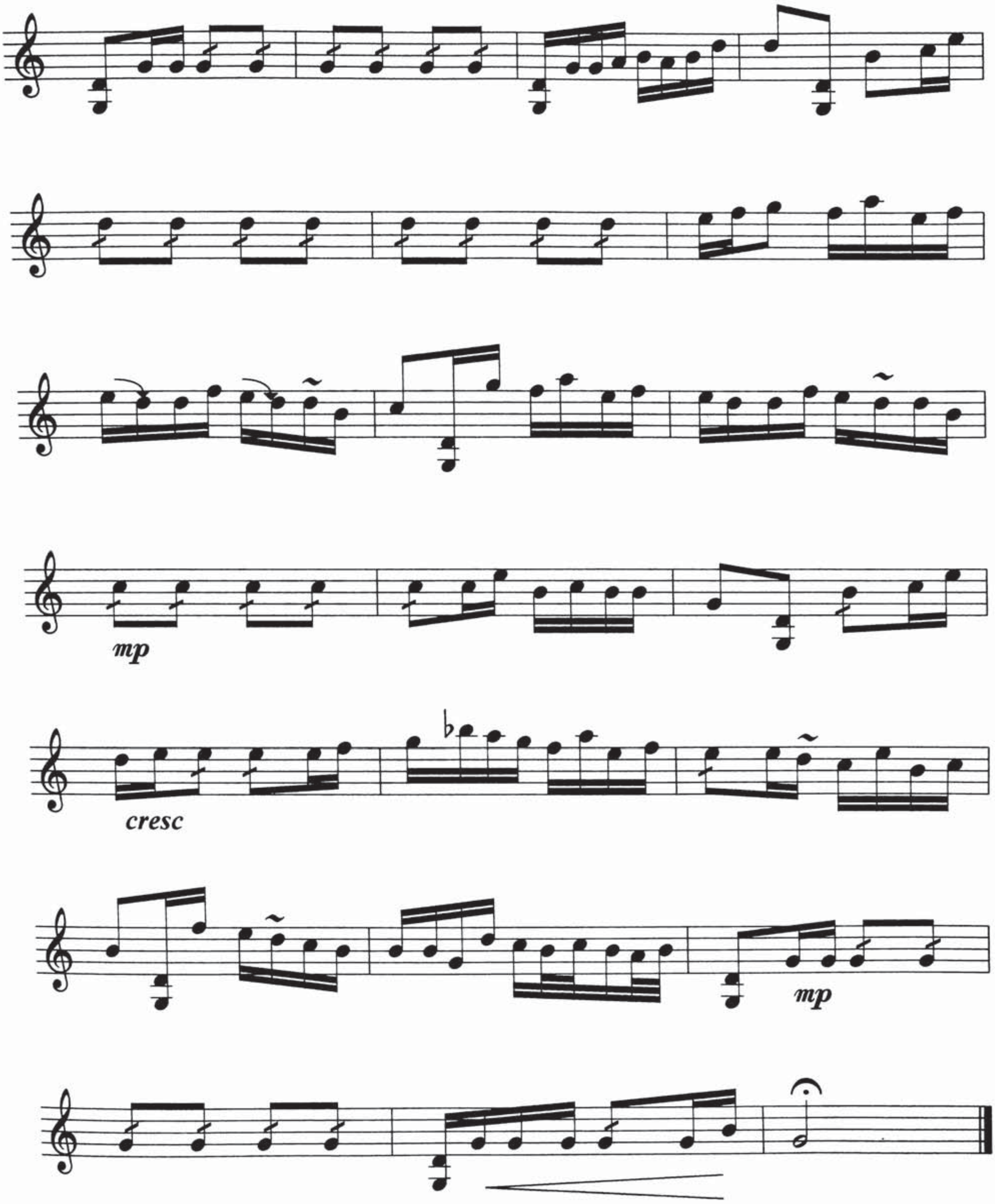
mp
cresc
mp

ئاھ، يكىم

ئابدۇنەبى ماناپوف مۇزىكىسى

تەمبۇر ئۇچۇن نوتىلاشتۇرغۇچى : شىرمۇھەممەت نۇراخۇن

Adagio ♩ = 75

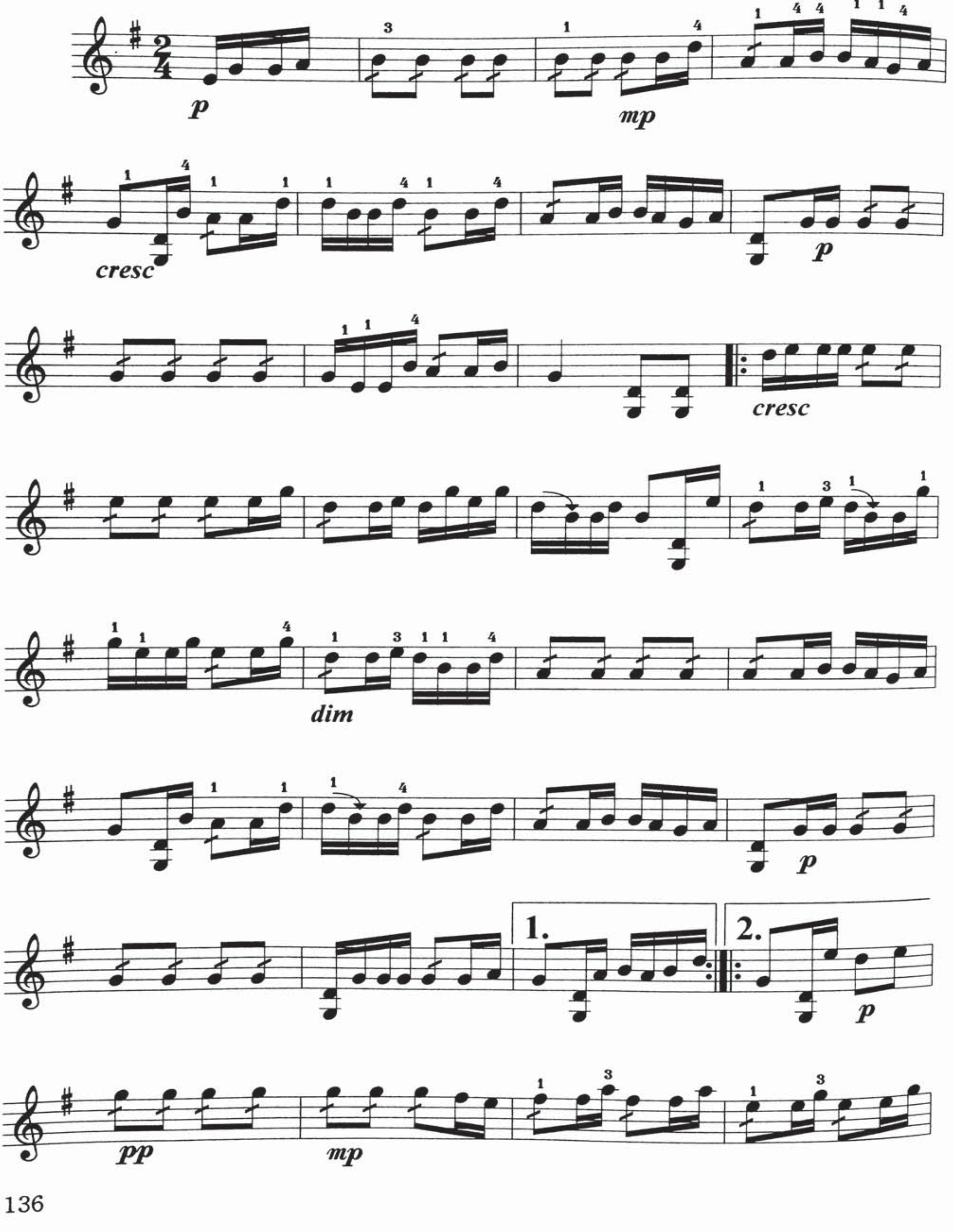

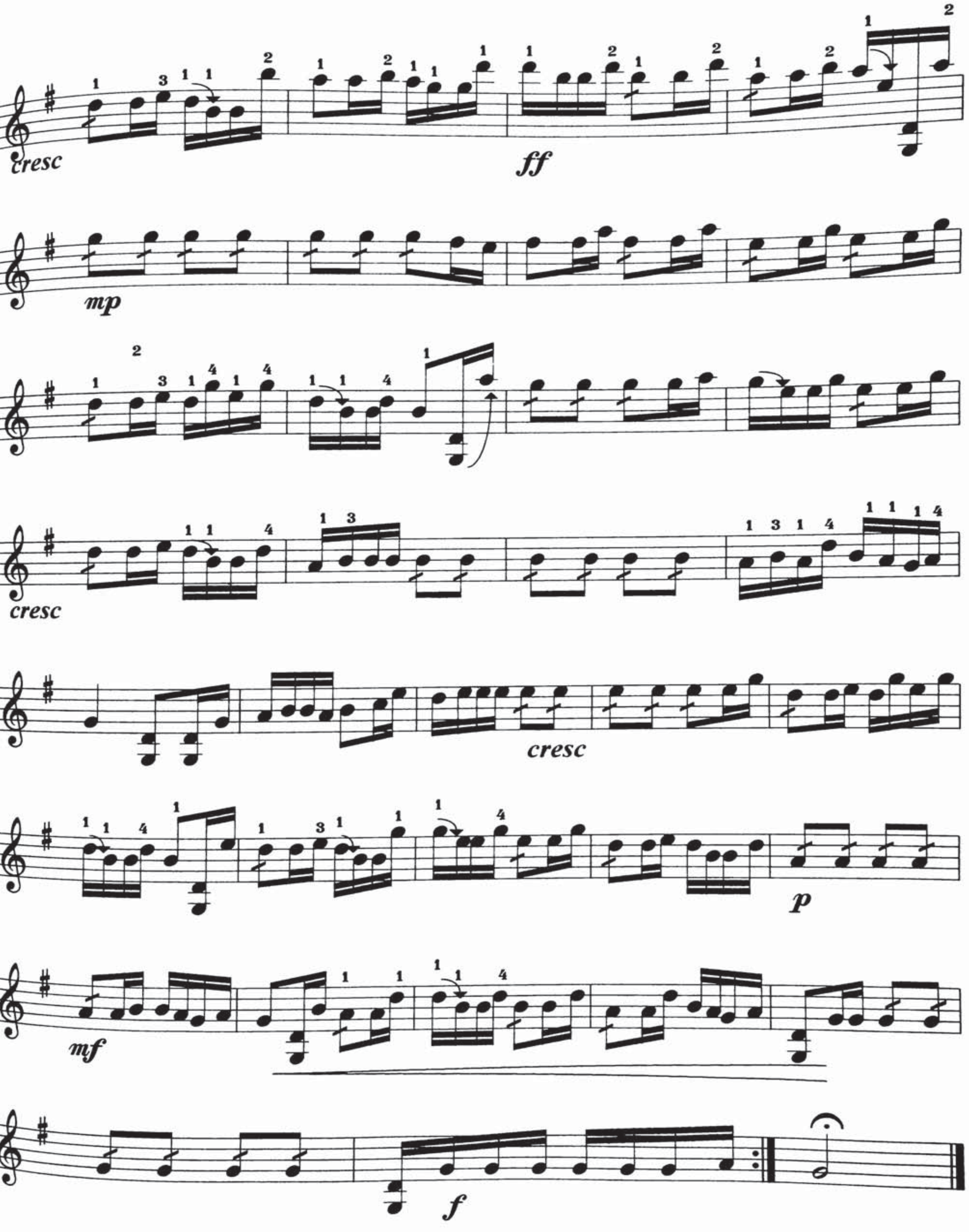
cresc
ff
mp
cresc
cresc
p
mf
f

ھارۋىكەش ناخشىسى

ئىلى خەلق ناخشىسى
تەمبۇر ئۈچۈن نوتىلاشتۇرغۇچى : شىرمۇھەممەت نۇراخۇن

Moderato ♩ = 84

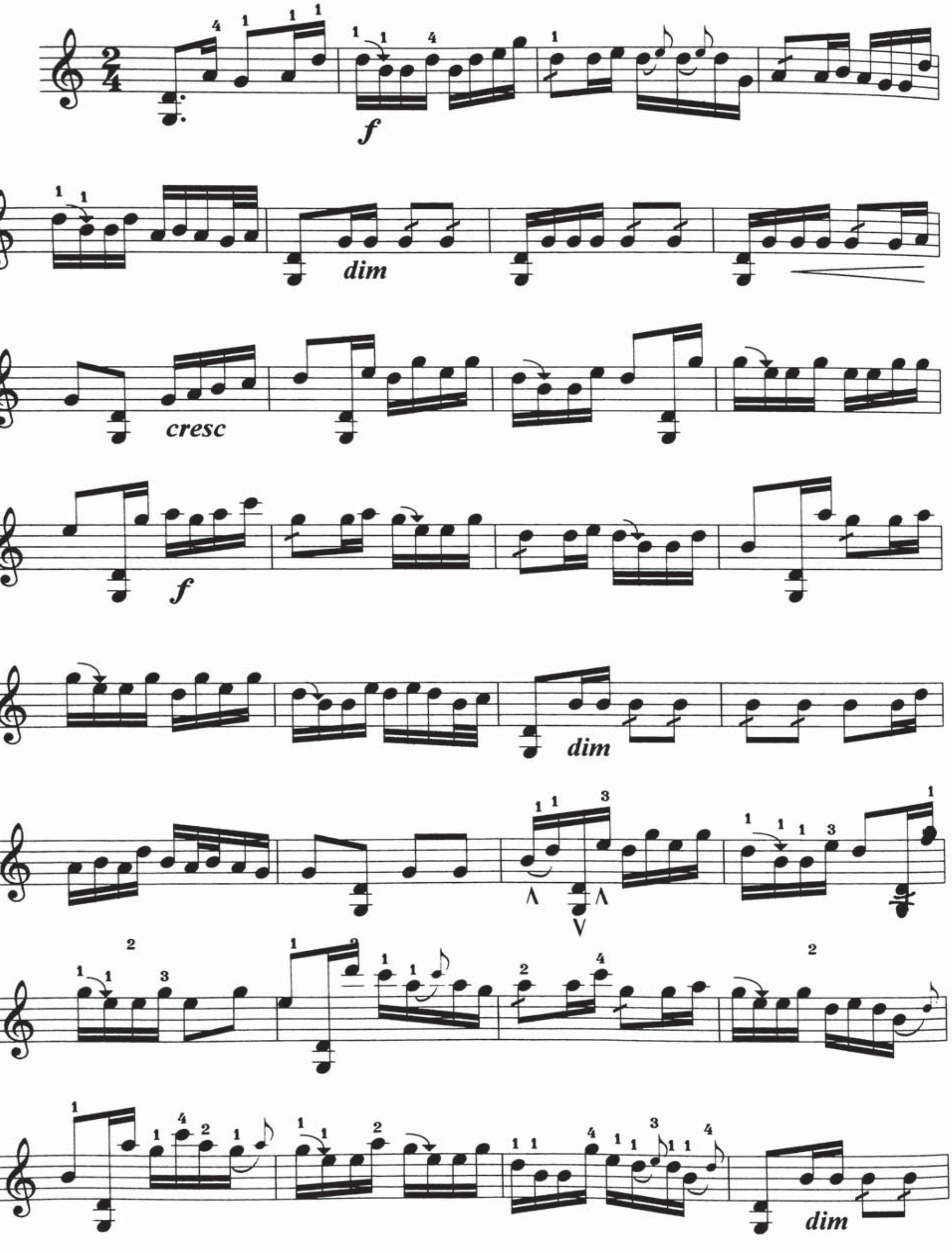

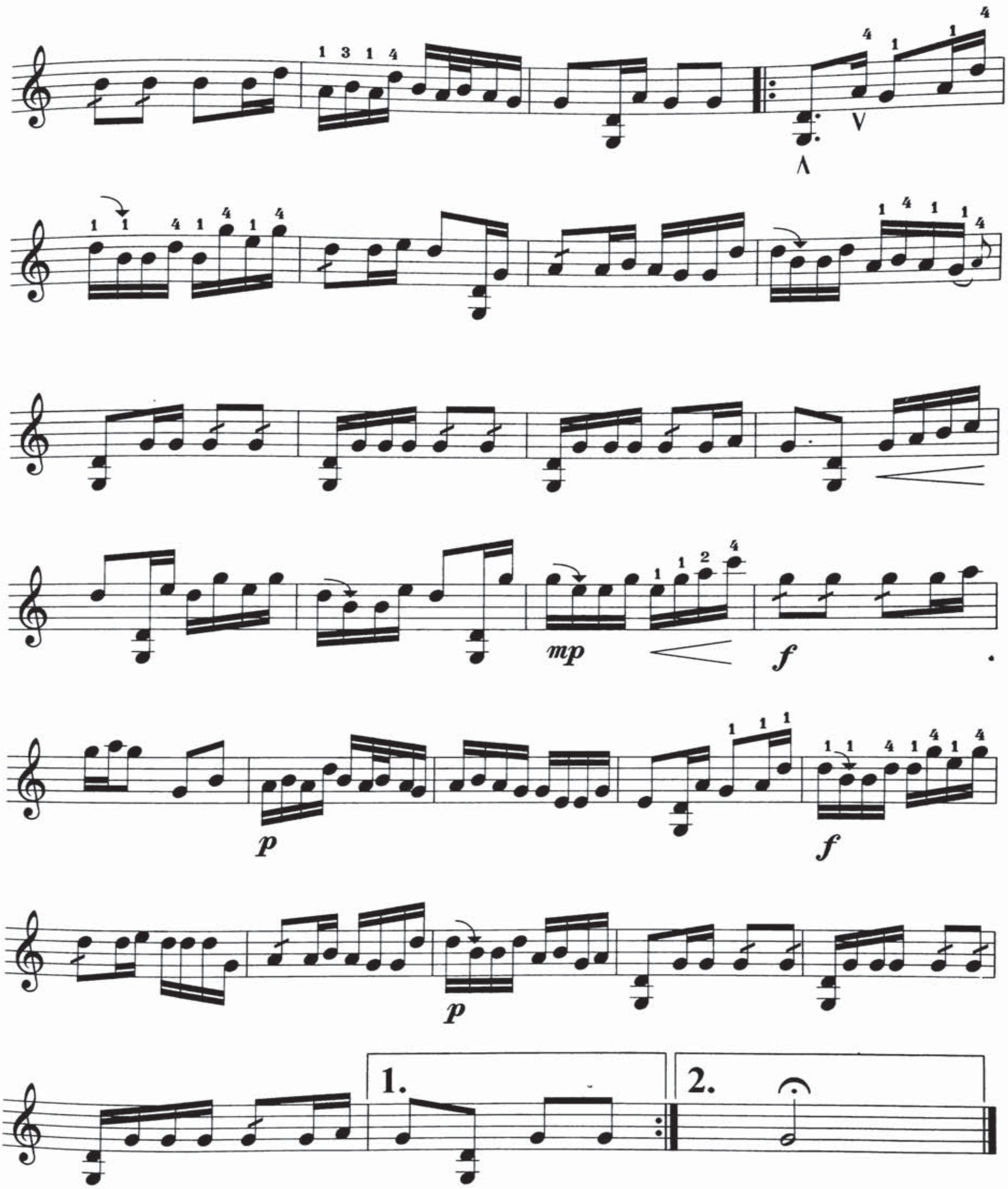
mp
f
p
f
p
1.
2.

ئالۋان ناخشىسى

ئىلى خەلق ناخشىسى

تەمبۇر ئۈچۈن نوتىلاشتۇرغۇچى : شىرمۇھەممەت نۇراخۇن

Moderato ♩ = 84

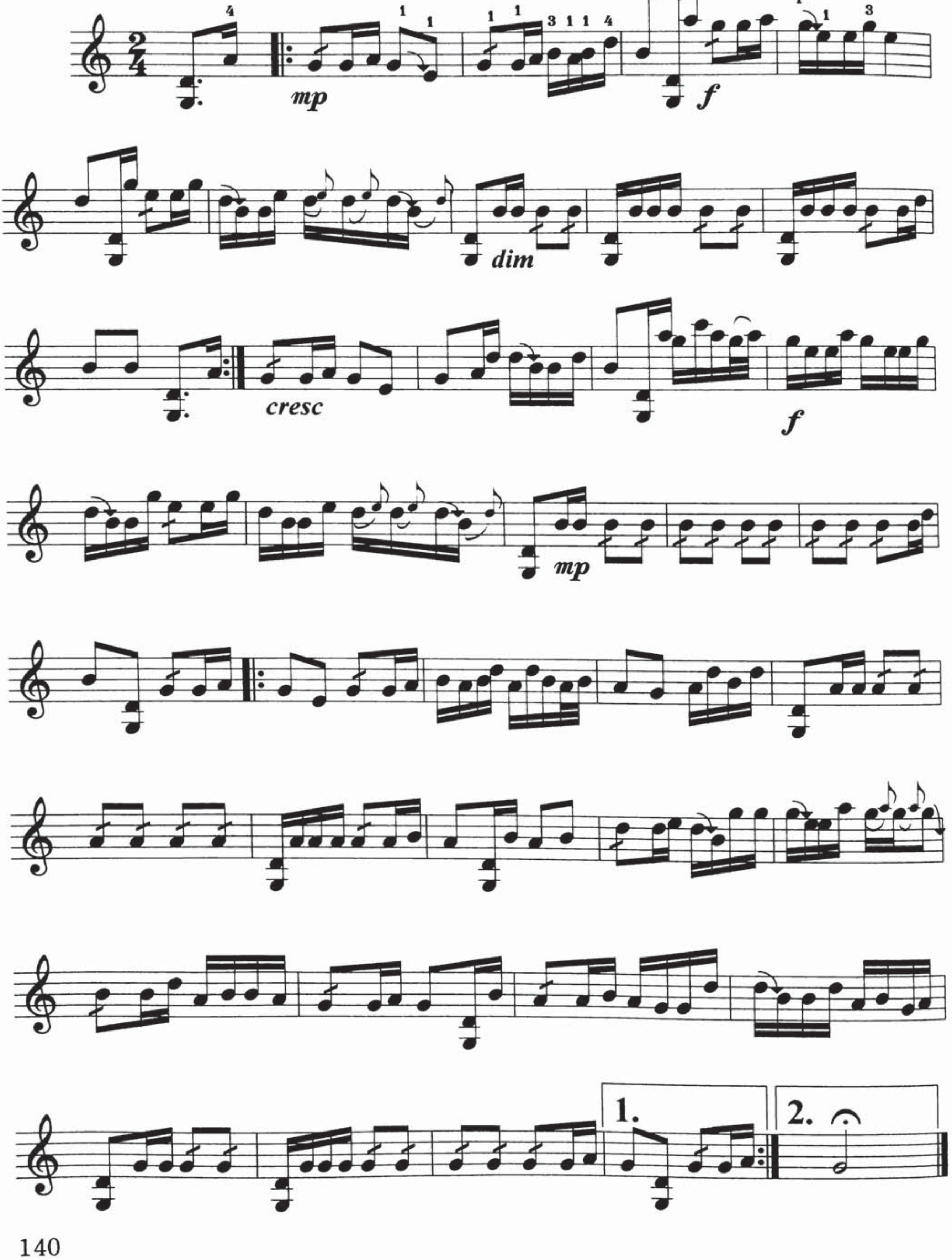

ئا يەي

ئابلىزخان مامۇت مۇزىكىسى

تەمبۇر ئۇچۇن نوتىلاشتۇرغۇچى : مىجىت يۇنۇس

Adagro ♩ = 86

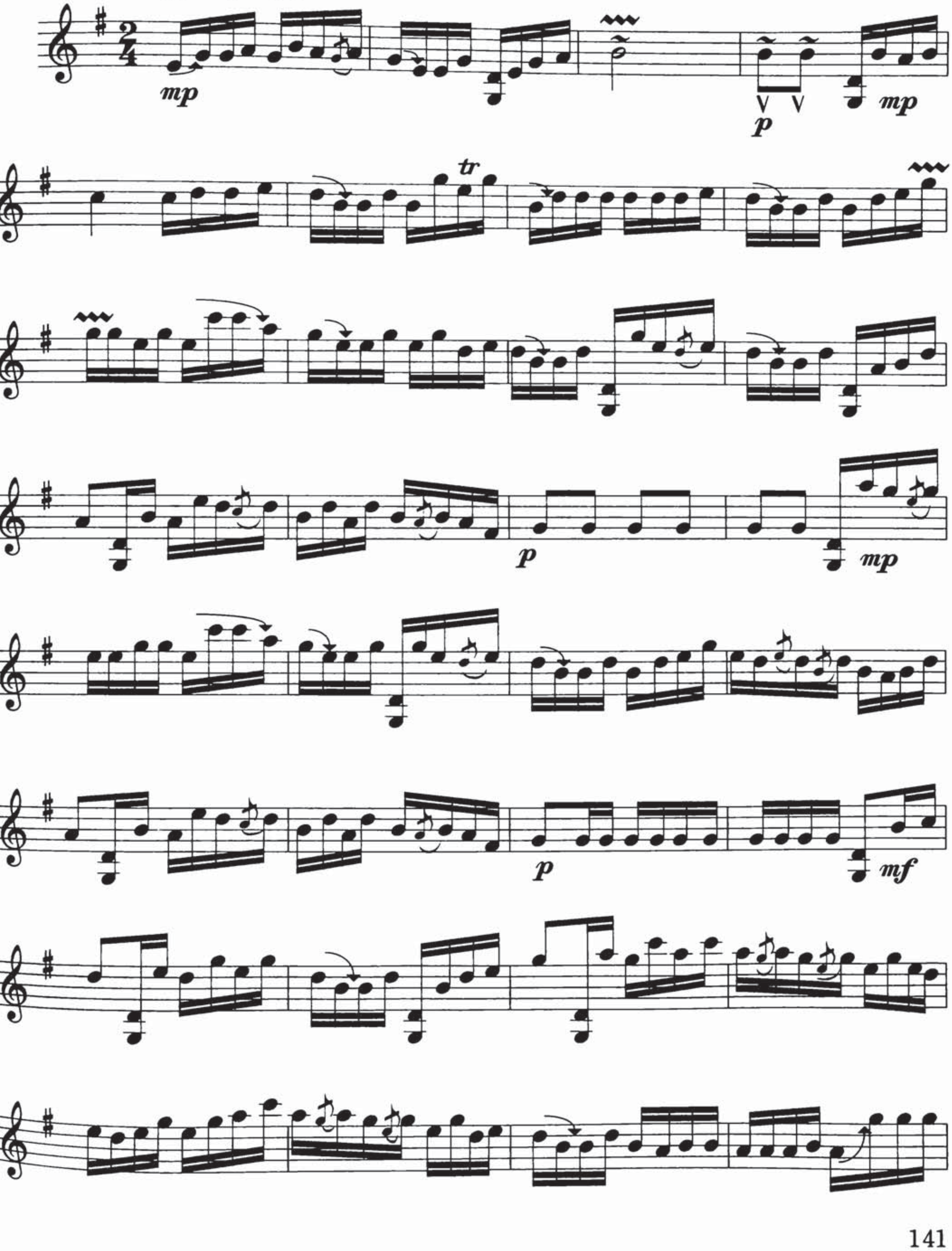

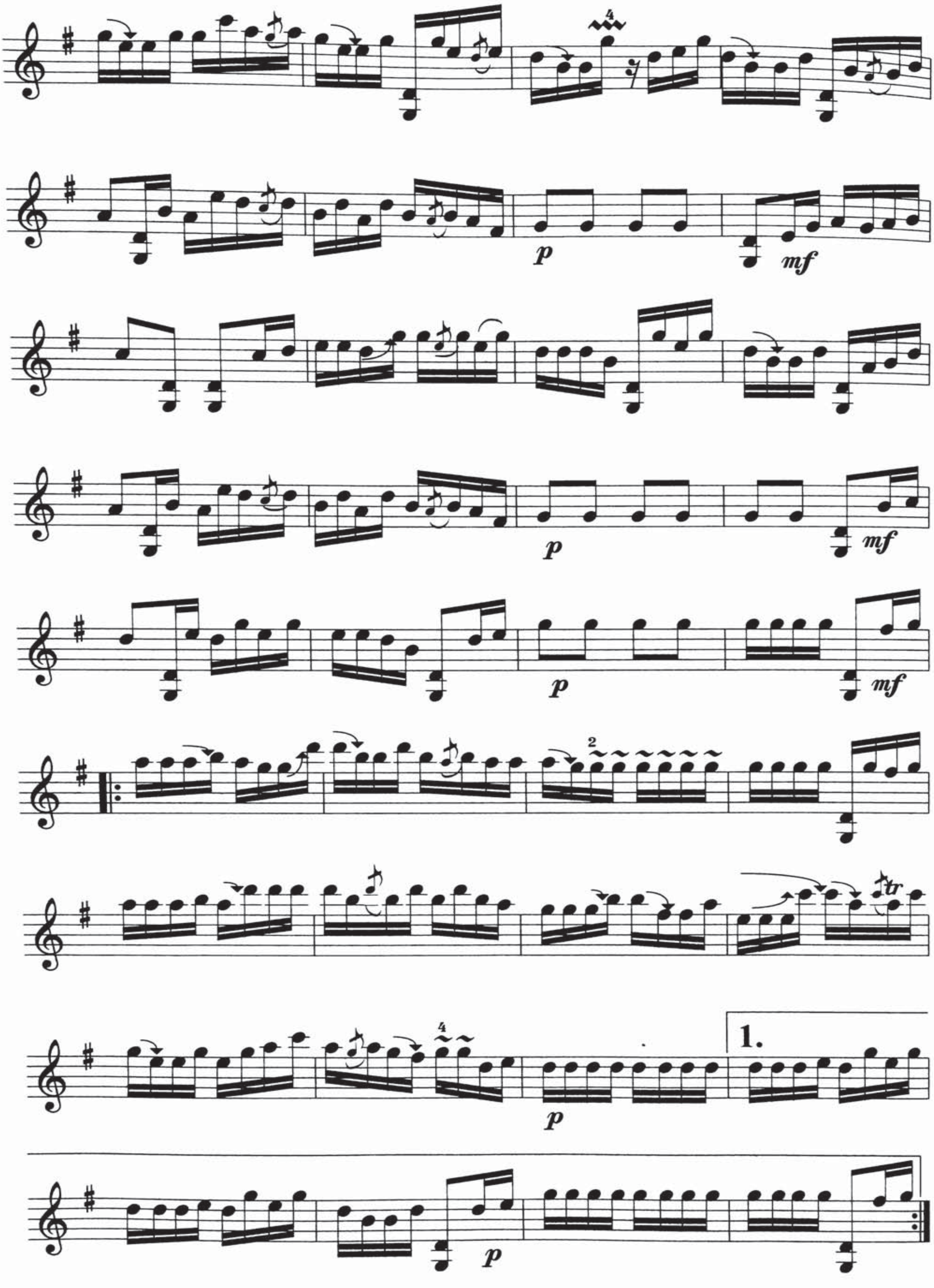
p
mf
p
mf
p
mf
tr
p
1.
p

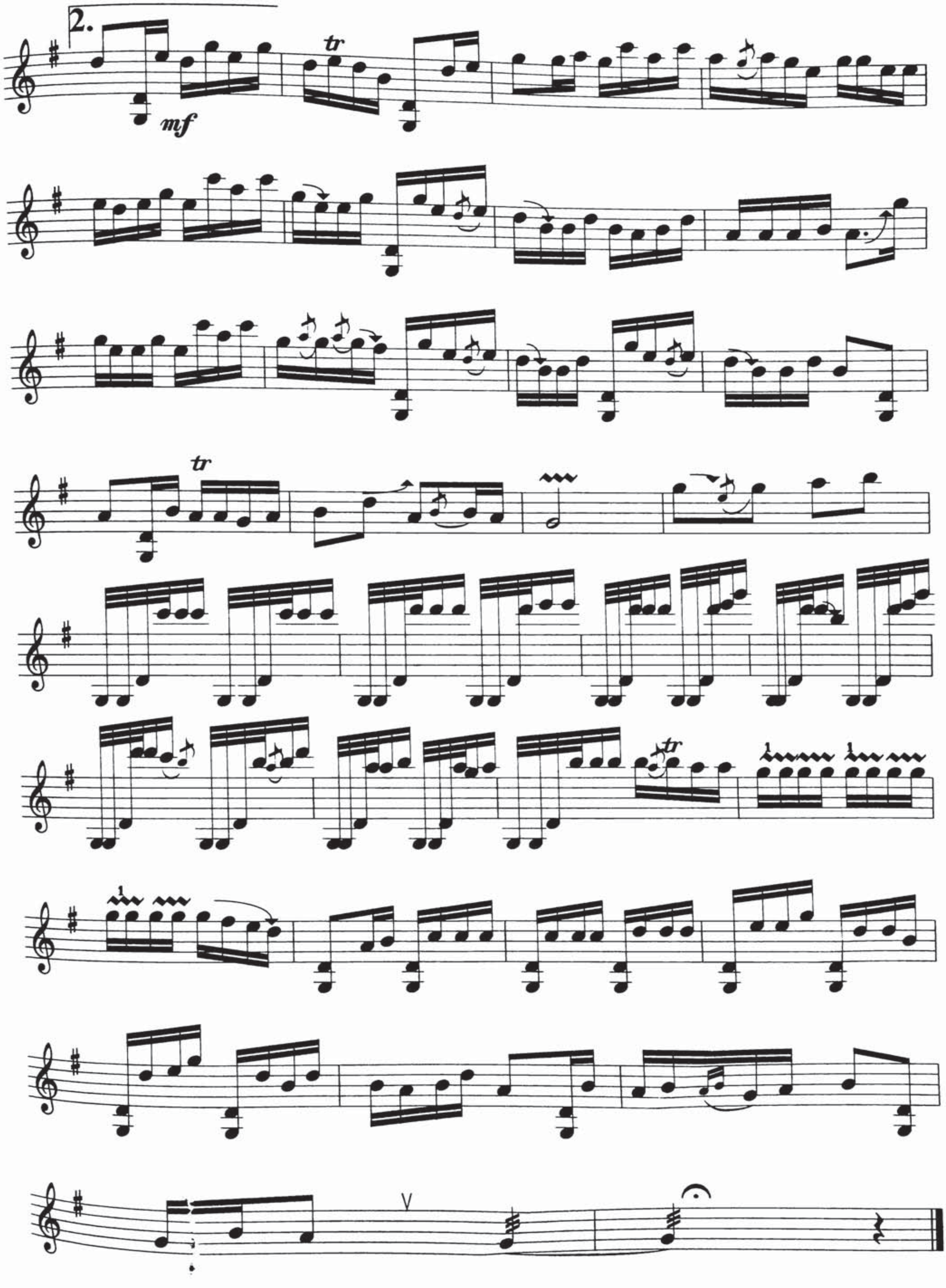
2.
mf
tr
tr
tr

لەيلۇن(1)

ئىلى خەلق ناخشىسى

تەمبۇر ئۇچۇن نوتىلاشتۇرغۇچى : شىرمۇھەممەت نۇراخۇن

Allegro ♩ = 84

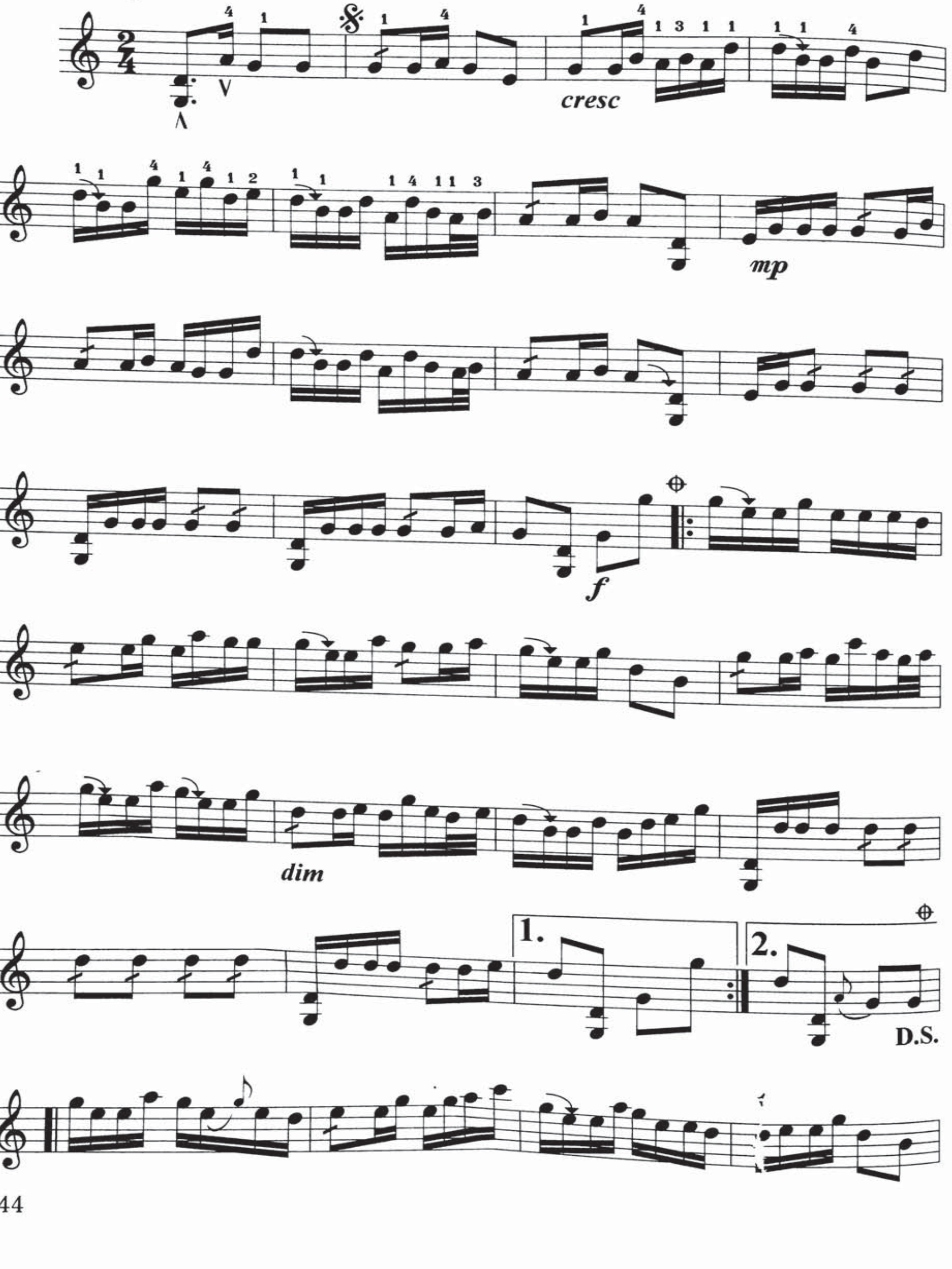

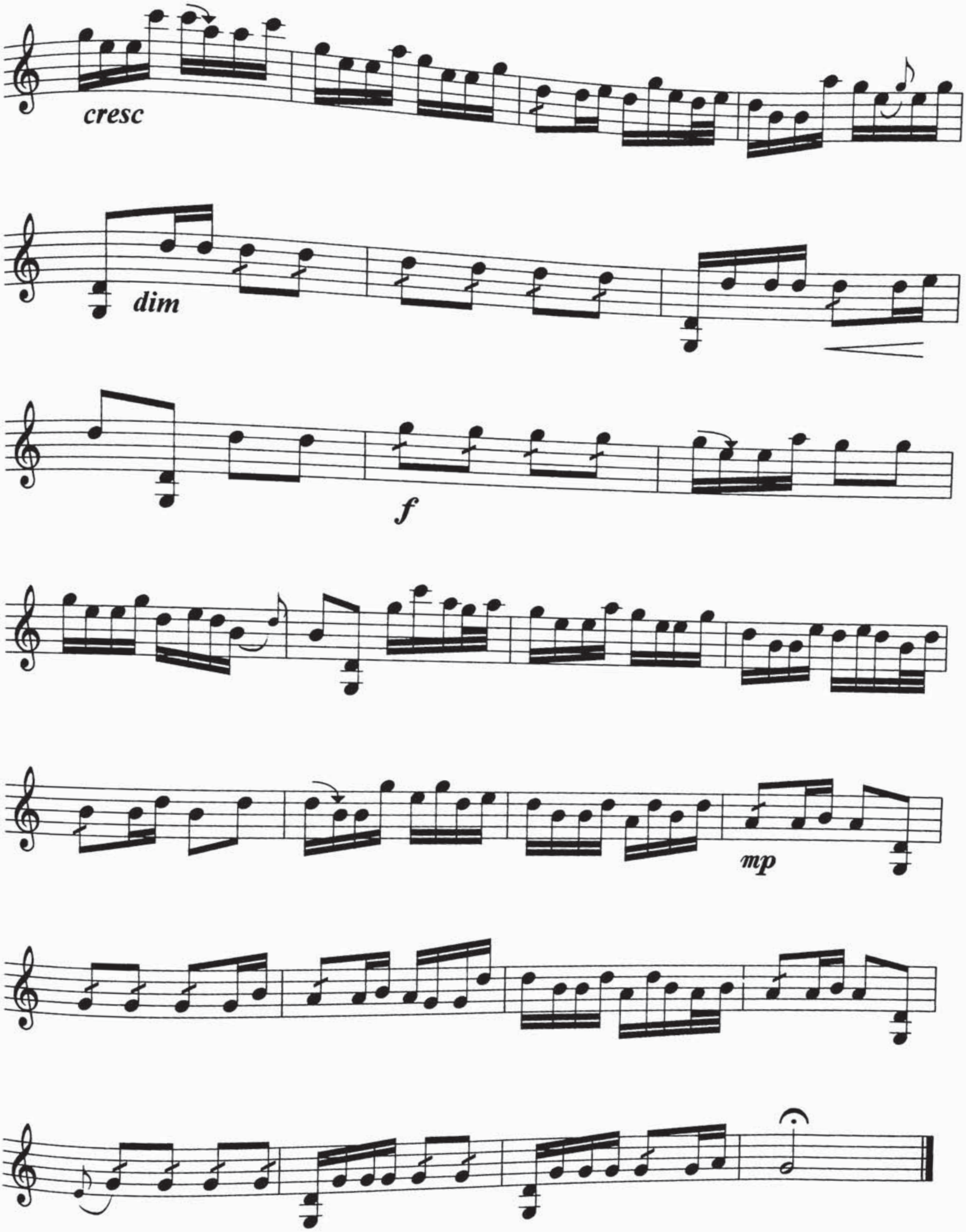
cresc
dim
f
mp

لەيلۇن (2)

ئىلى خەلق ناخشىسى

تەمبۇر ئۈچۈن نوتىلاشتۇرغۇچى : شىرمۇھەممەت نۇراخۇن

Allegro ♩ = 84

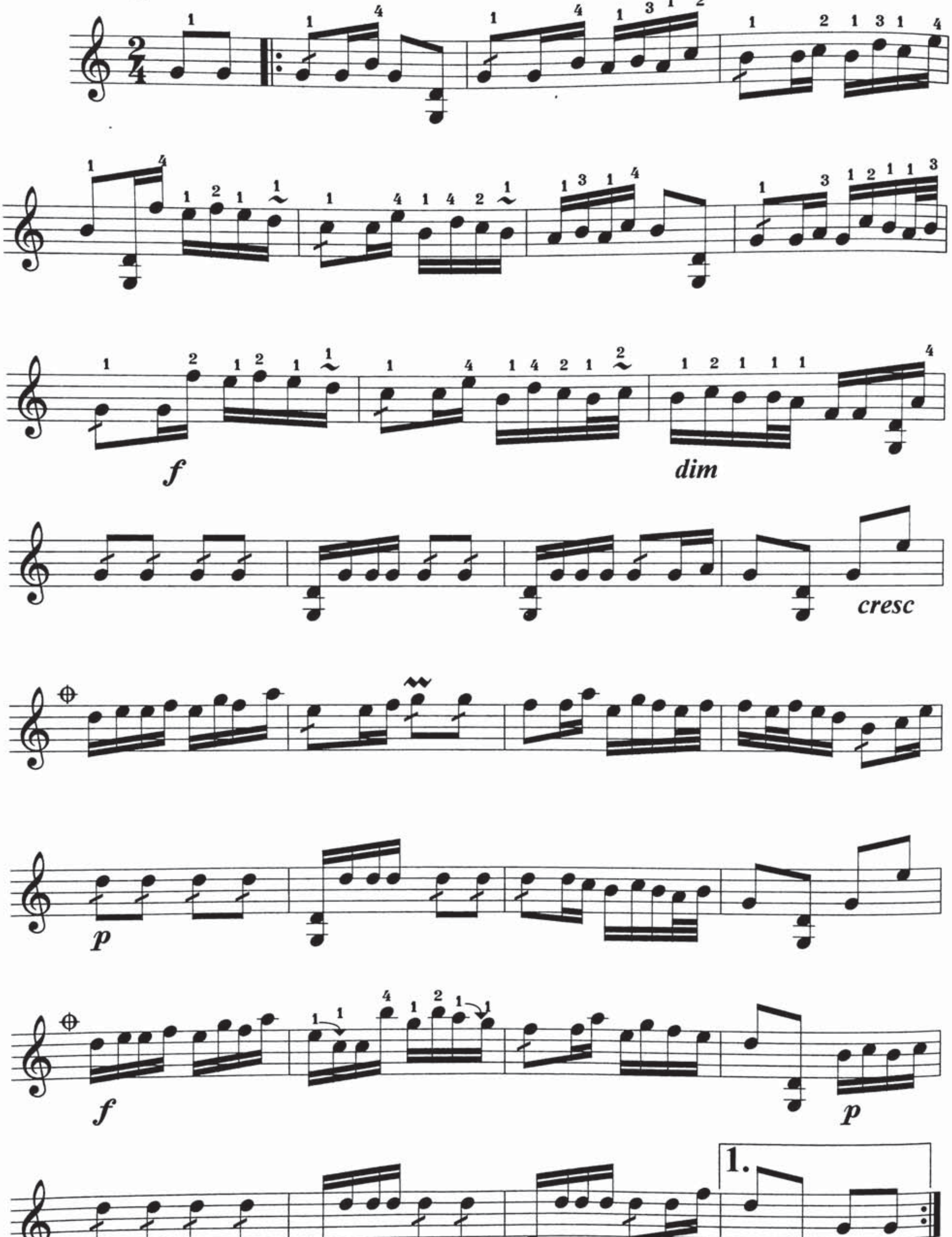

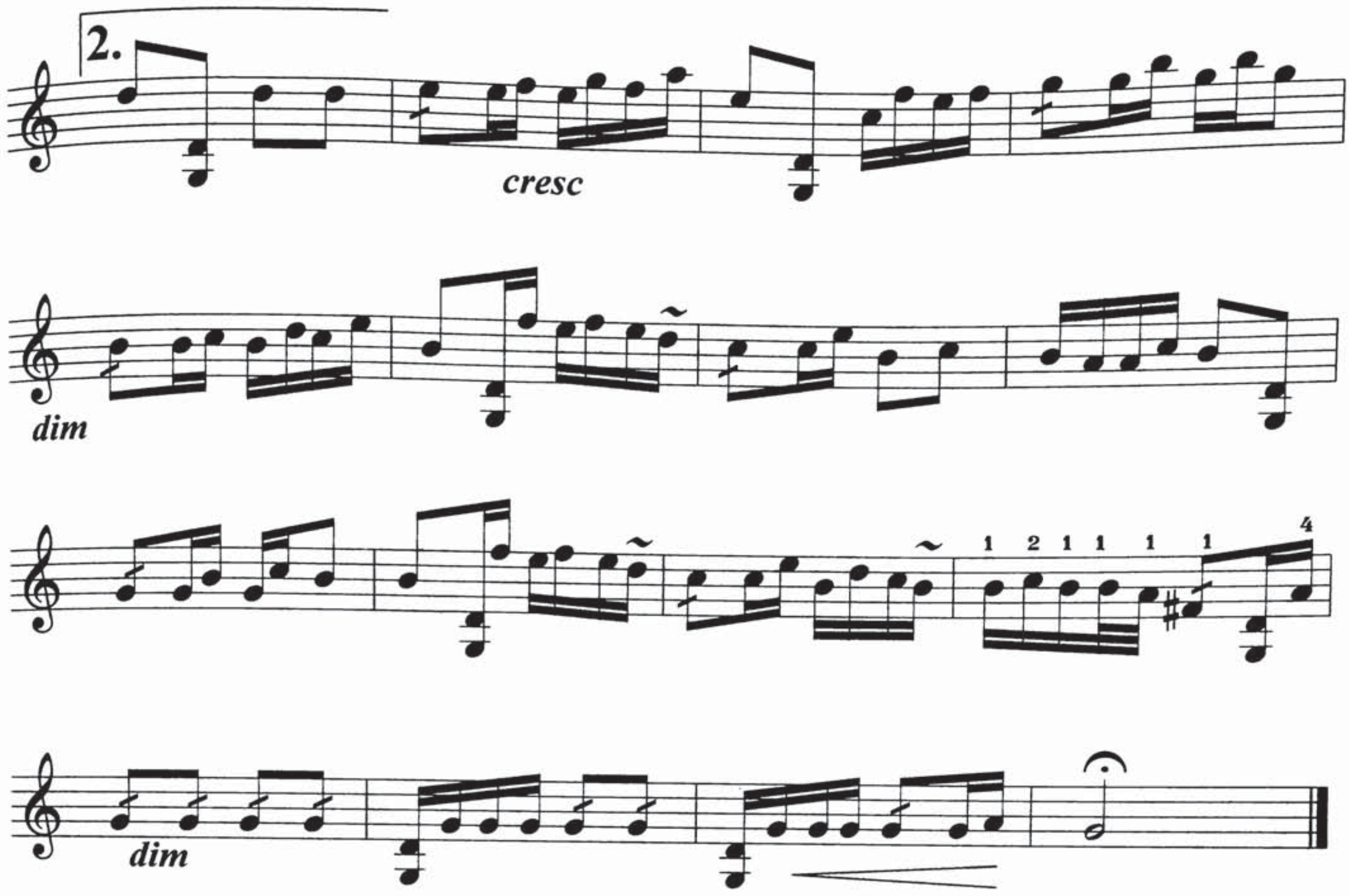
2.
cresc
dim
1 2 1 1 1 1 4
dim

نادان

ئابدۇۋەلى جارۇللايۇپنىڭ ئەسلىدىكى ئورۇندىشى

تەمبۇر ئۇچۇن نوتىلاشتۇرغۇچى : شىرمۇھەممەت نۇراخۇن

Moderato ♩ = 84

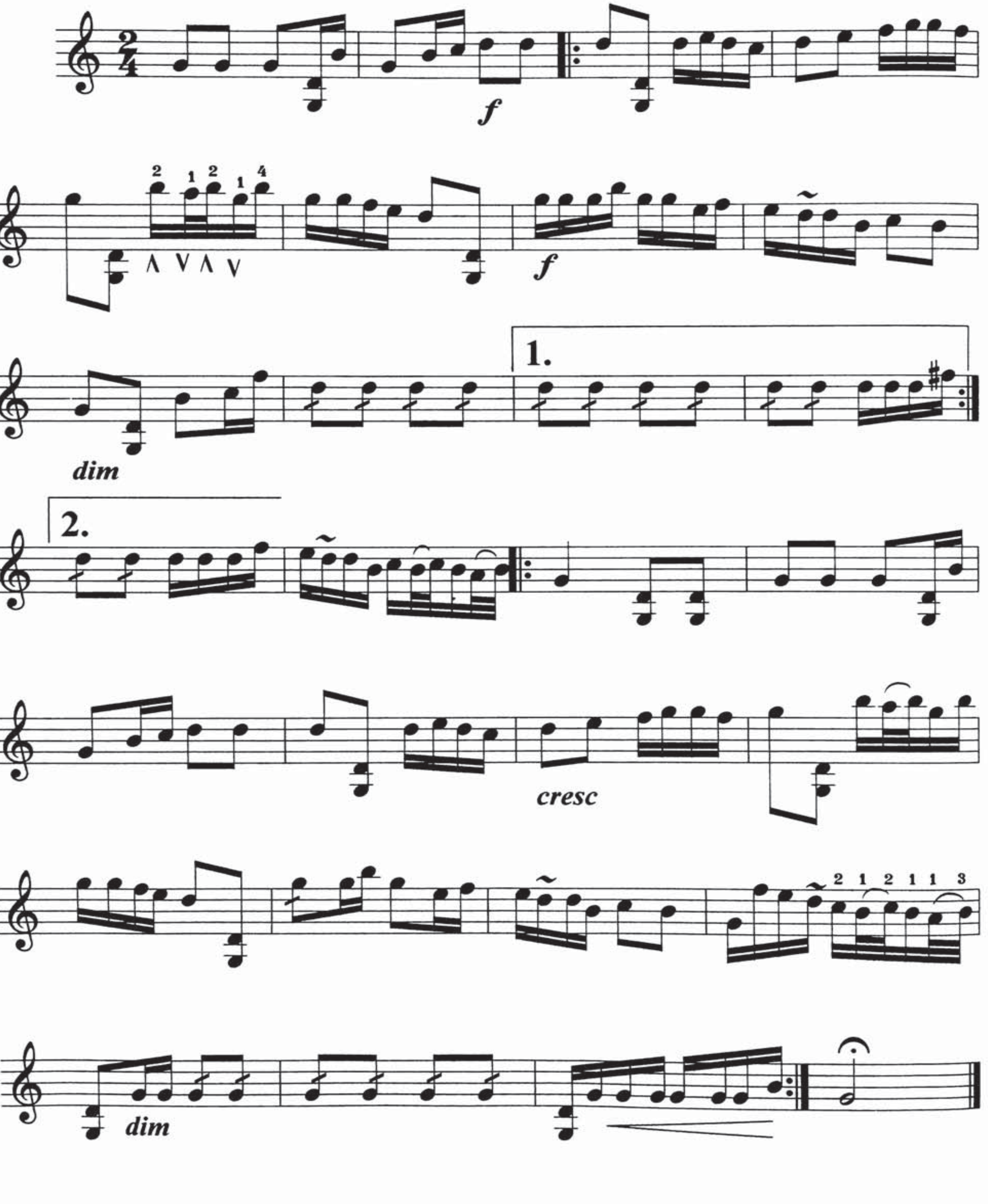

ھەي نادان (لەيلۇن3)

ئىلى خەلق ناخشىسى

تەمبۇر ئۇچۇن نوتىلاشتۇرغۇچى : شىرمۇھەممەت نۇراخۇن

Allegro ♩ = 84

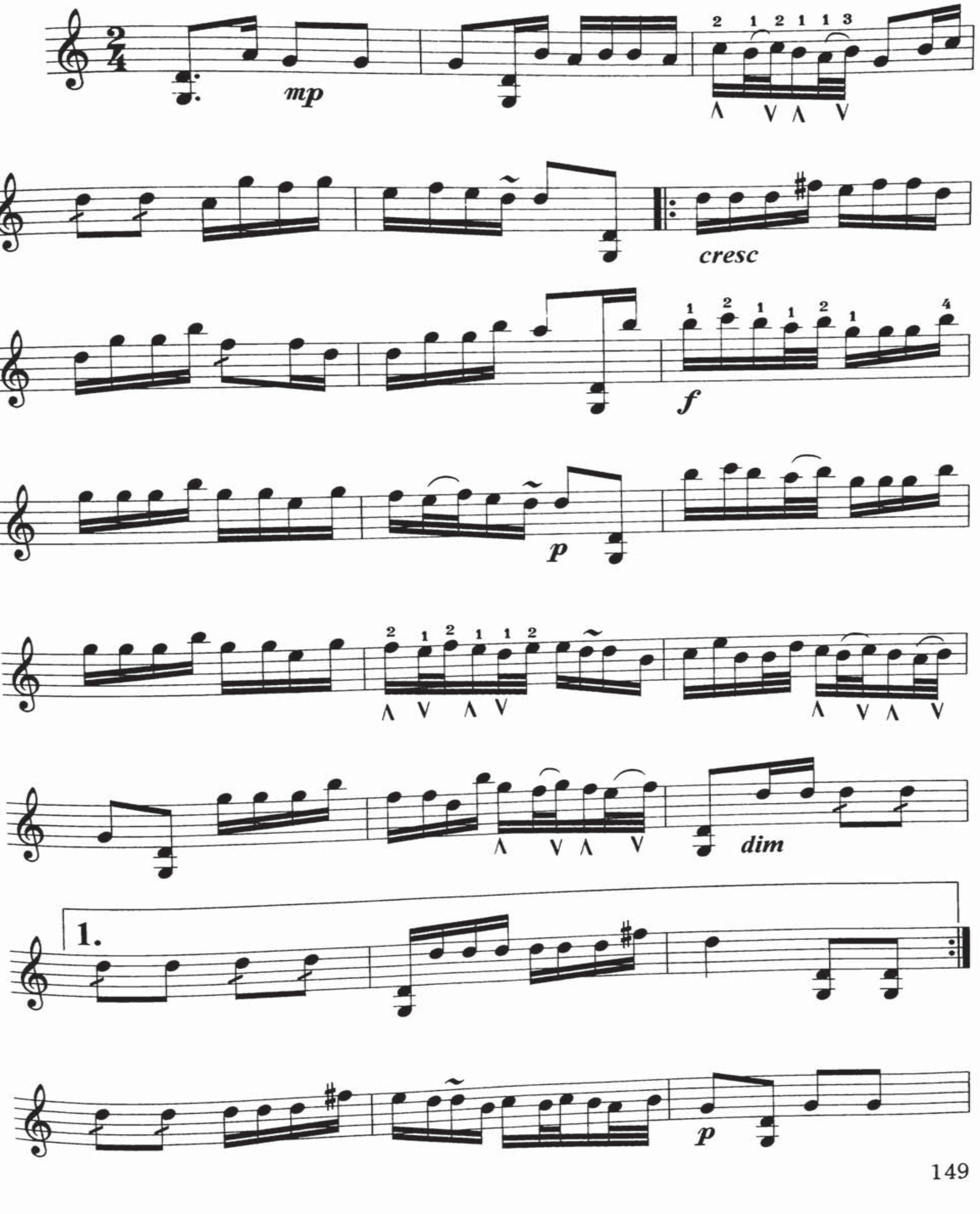

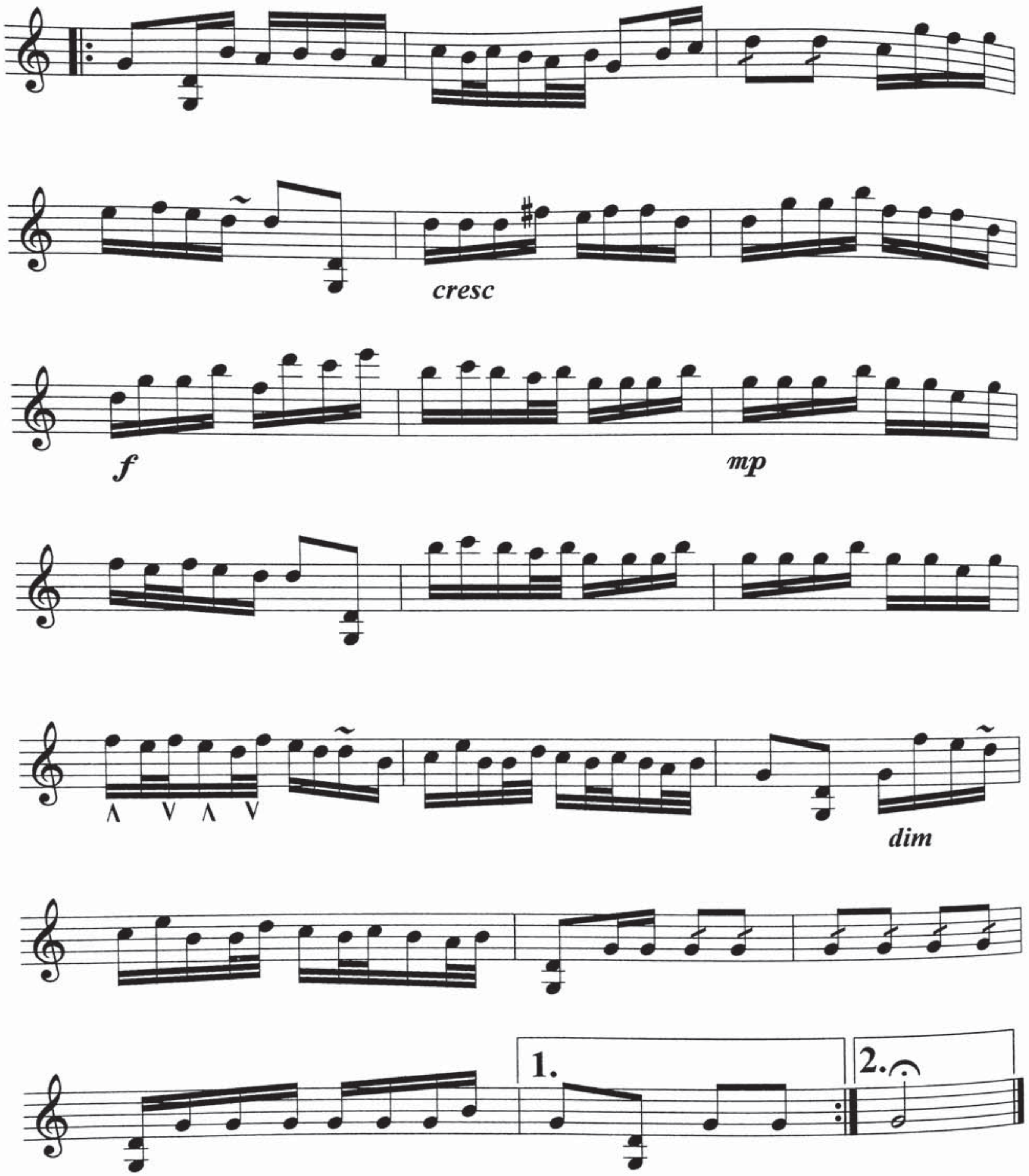
cresc
f
mp
dim
1.
2.

گۈل ـ غۇنچە (لەيلۇن4)

ئىلى خەلق ناخشىسى

تەمبۇر ئۈچۈن نوتىلاشتۇرغۇچى : شىرمۇھەممەت نۇراخۇن

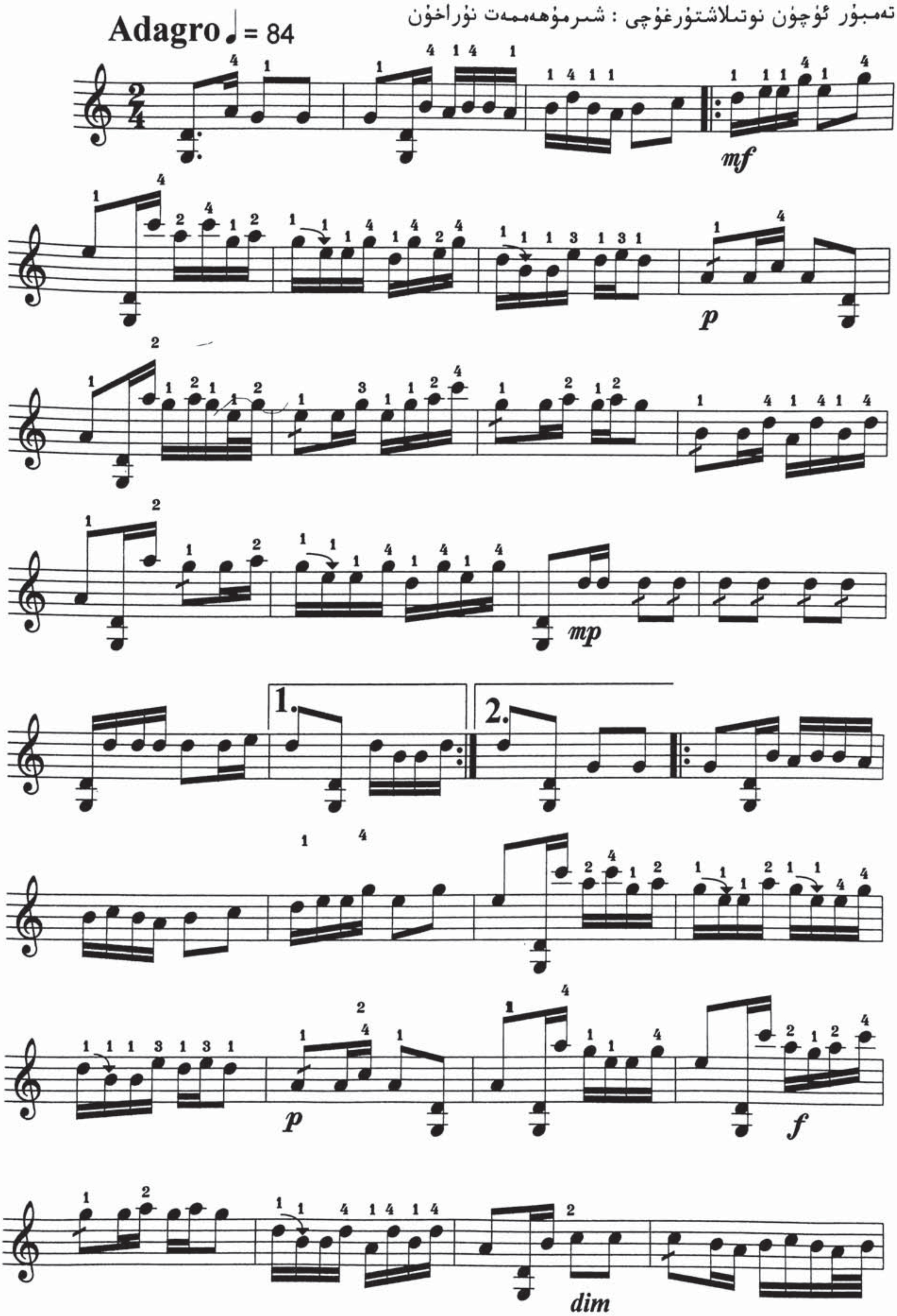

1.
2.

يار سىنىڭ دەردىڭ

ئىلى خەلق ناخشىسى

تەمبۇر ئۈچۈن نوتىلاشتۇرغۇچى : شىرمۇھەممەت نۇراخۇن

Moderato ♩ = 84

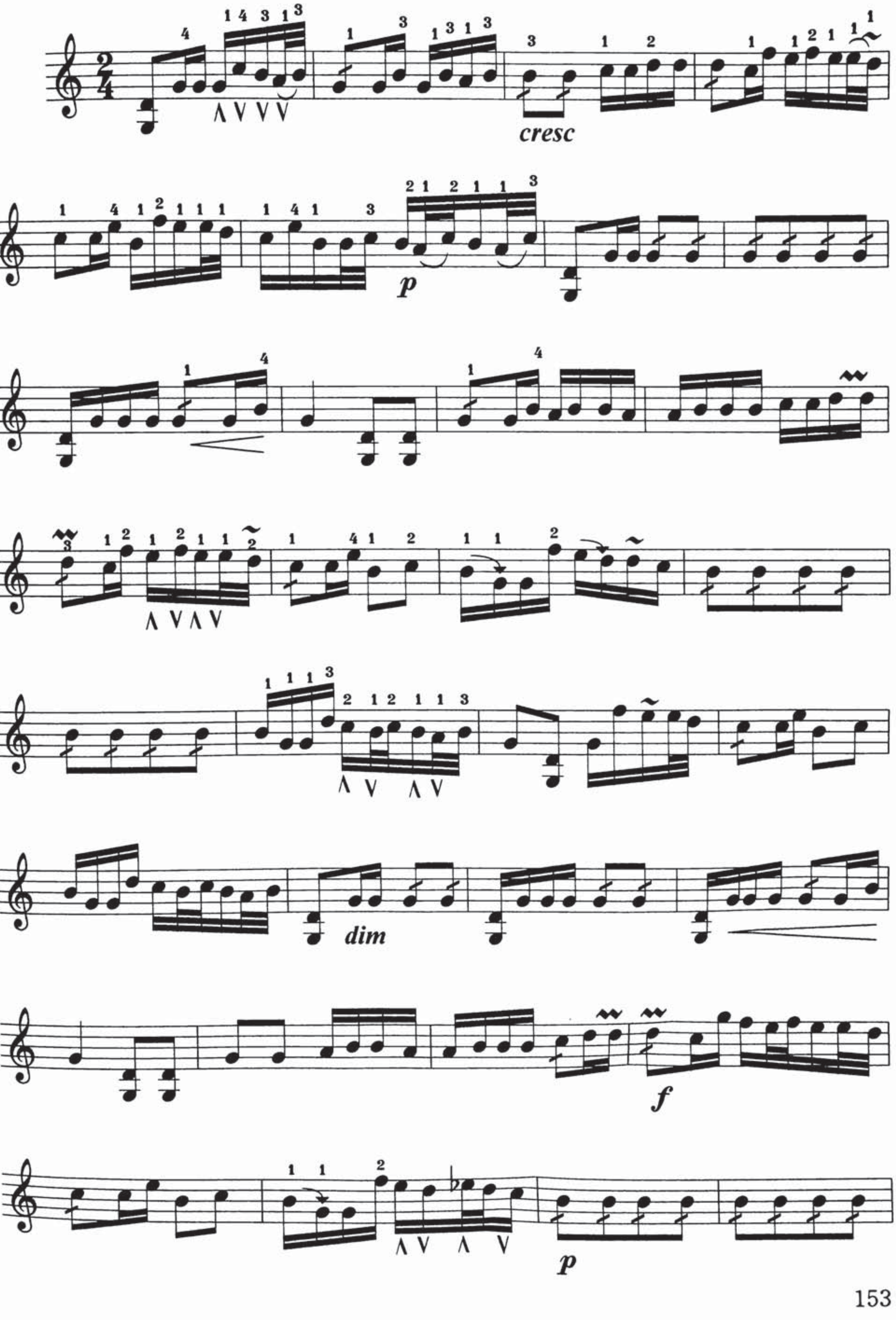

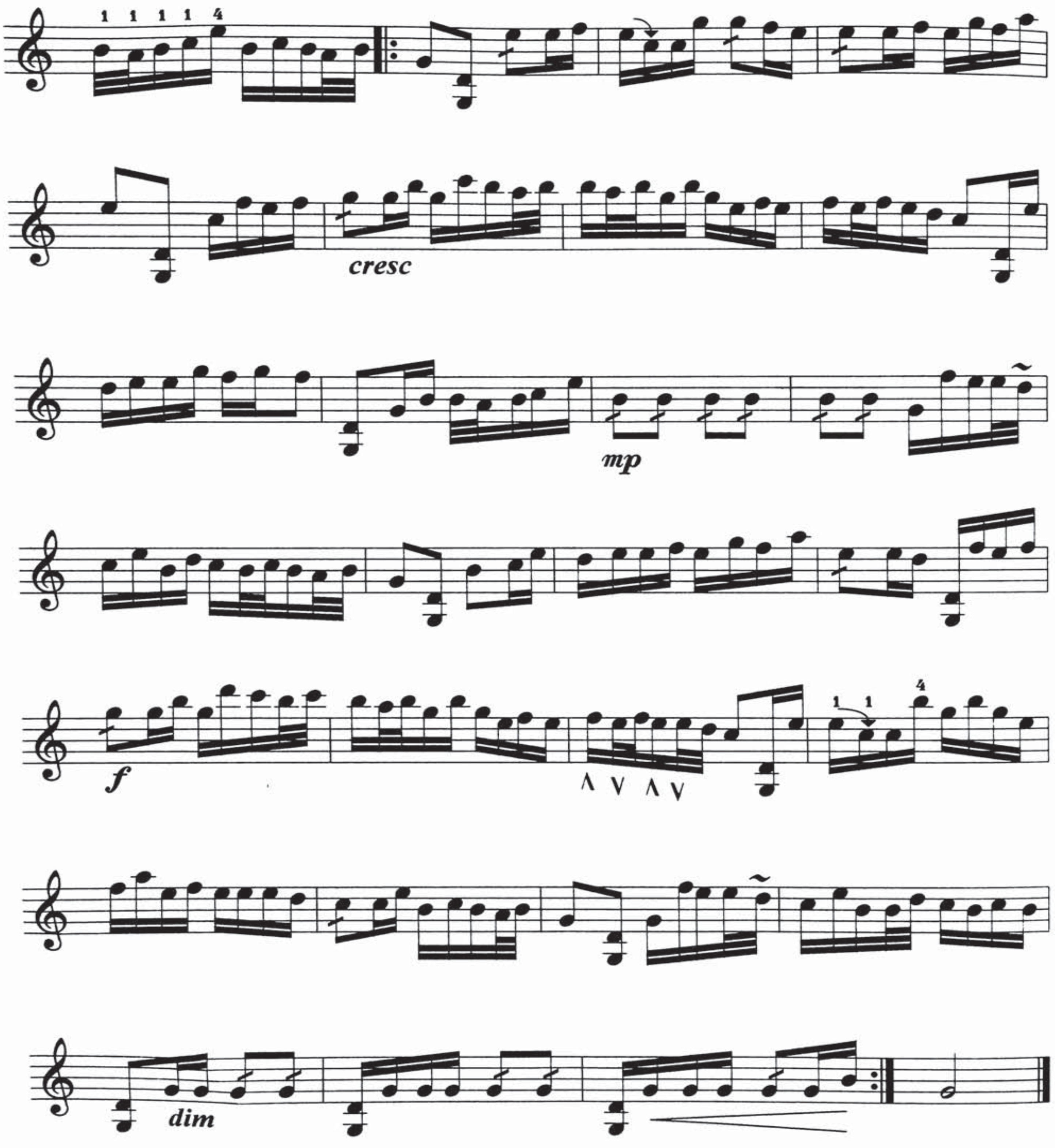
1 1 1 1 4
cresc
mp
f
1 1 4
dim

ئاھ ، خېنىم يامانلىماڭ

ئىلى خەلق ناخشىسى

تەمبۇر ئۈچۈن نوتىلاشتۇرغۇچى : شىرمۇھەممەت نۇراخۇن

Moderato ♩ = 84

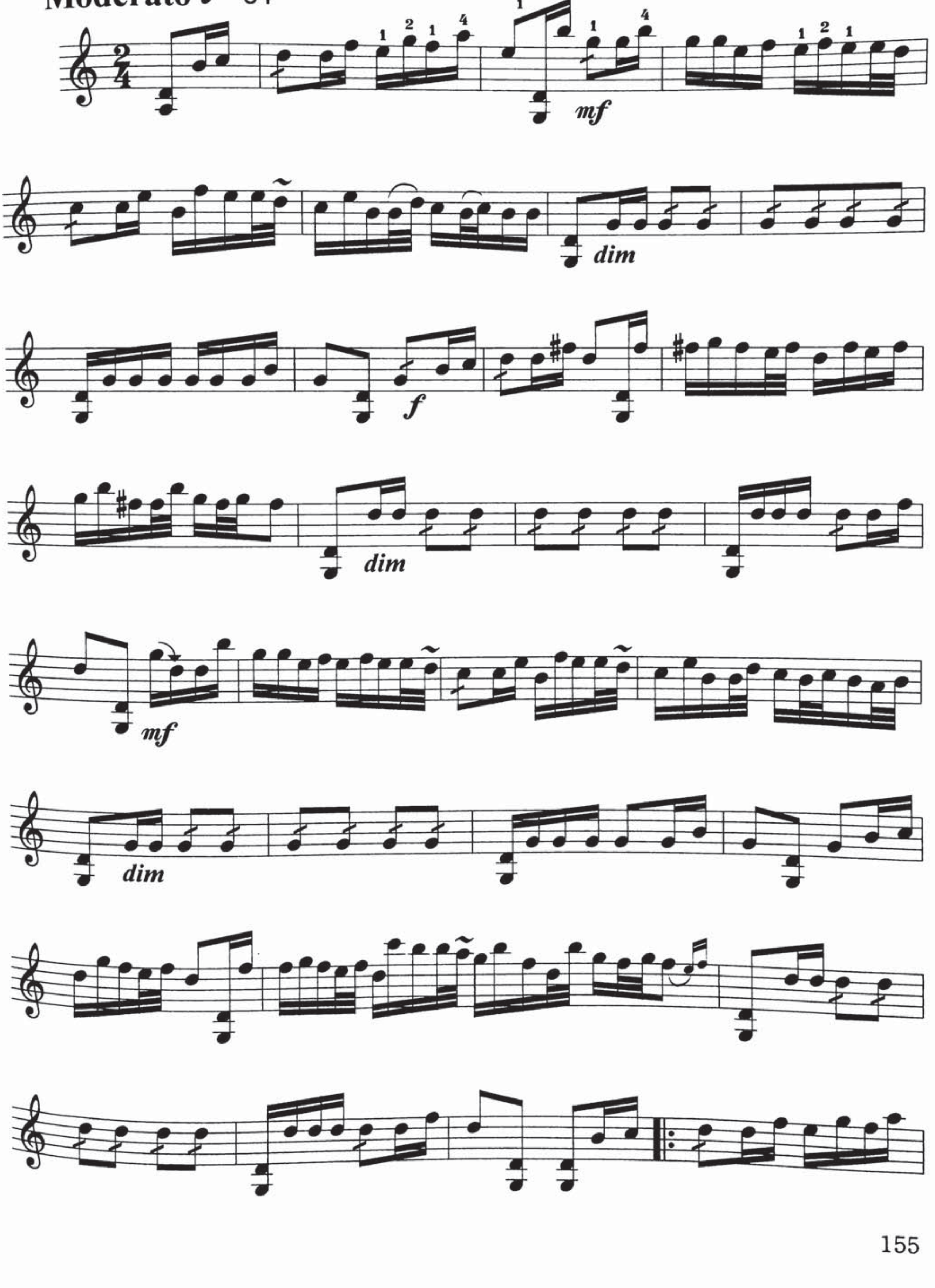

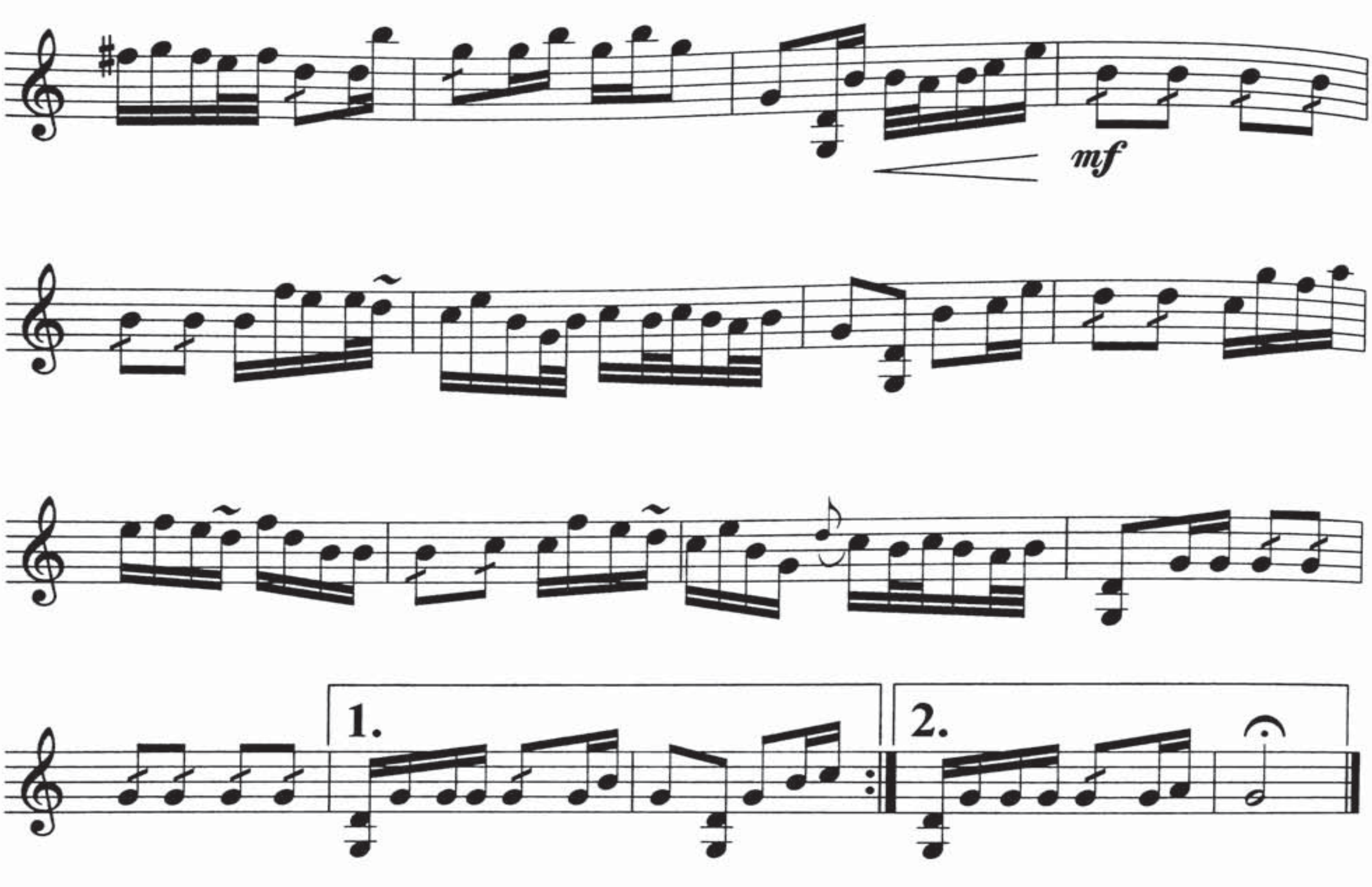
mf
1.
2.

شەرۋانخان

ئىلى خەلق ناخشىسى

تەمبۇر ئۇچۇن نوتىلاشتۇرغۇچى : شىرمۇھەممەت نۇراخۇن

Moderato ♩ = 90

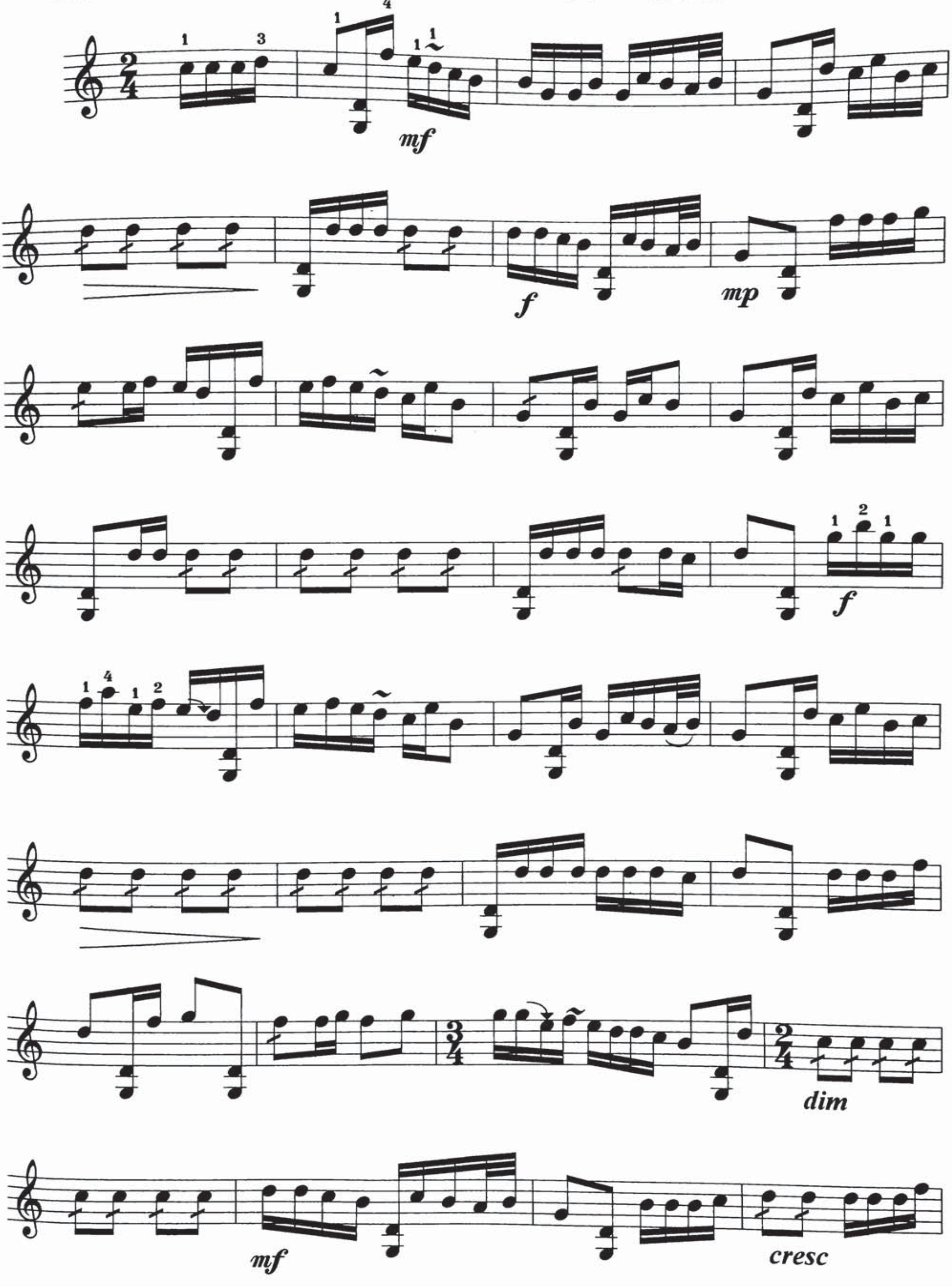

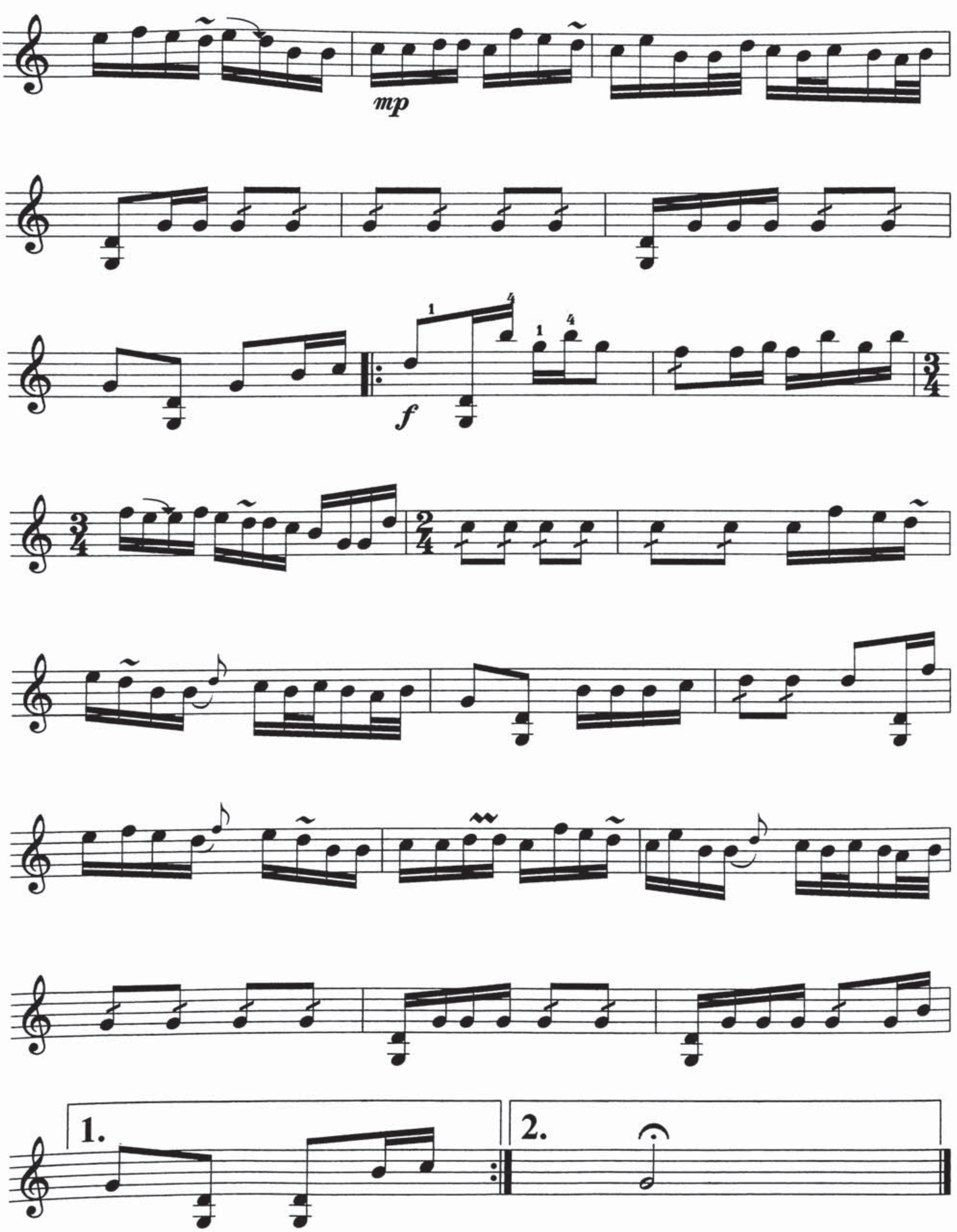
mp
f
1.
2.

16/8

ئاق بېلىق

ئىلى خەلق ناخشىسى

تەمبۇر ئۆچۈن نوتىلاشتۇرغۇچى : شىرمۇھەممەت نۇراخۇن

Moderato ♩ = 84

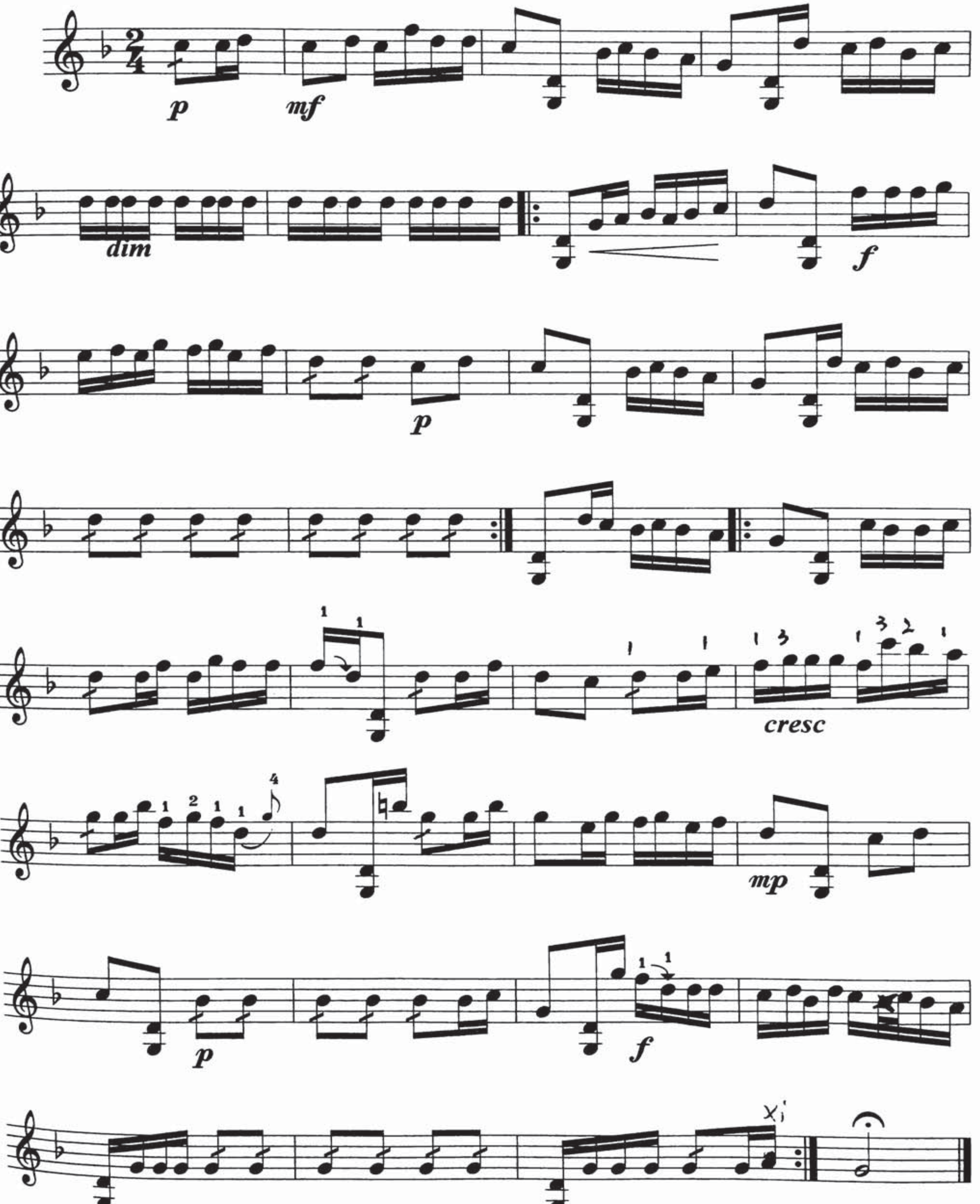

قادىر مەۋلان

ئۇيغۇر خەلق ناخشىسى

تەمبۇر ئۇچۇن نوتىلاشتۇرغۇچى : شىرمۇھەممەت نۇراخۇن

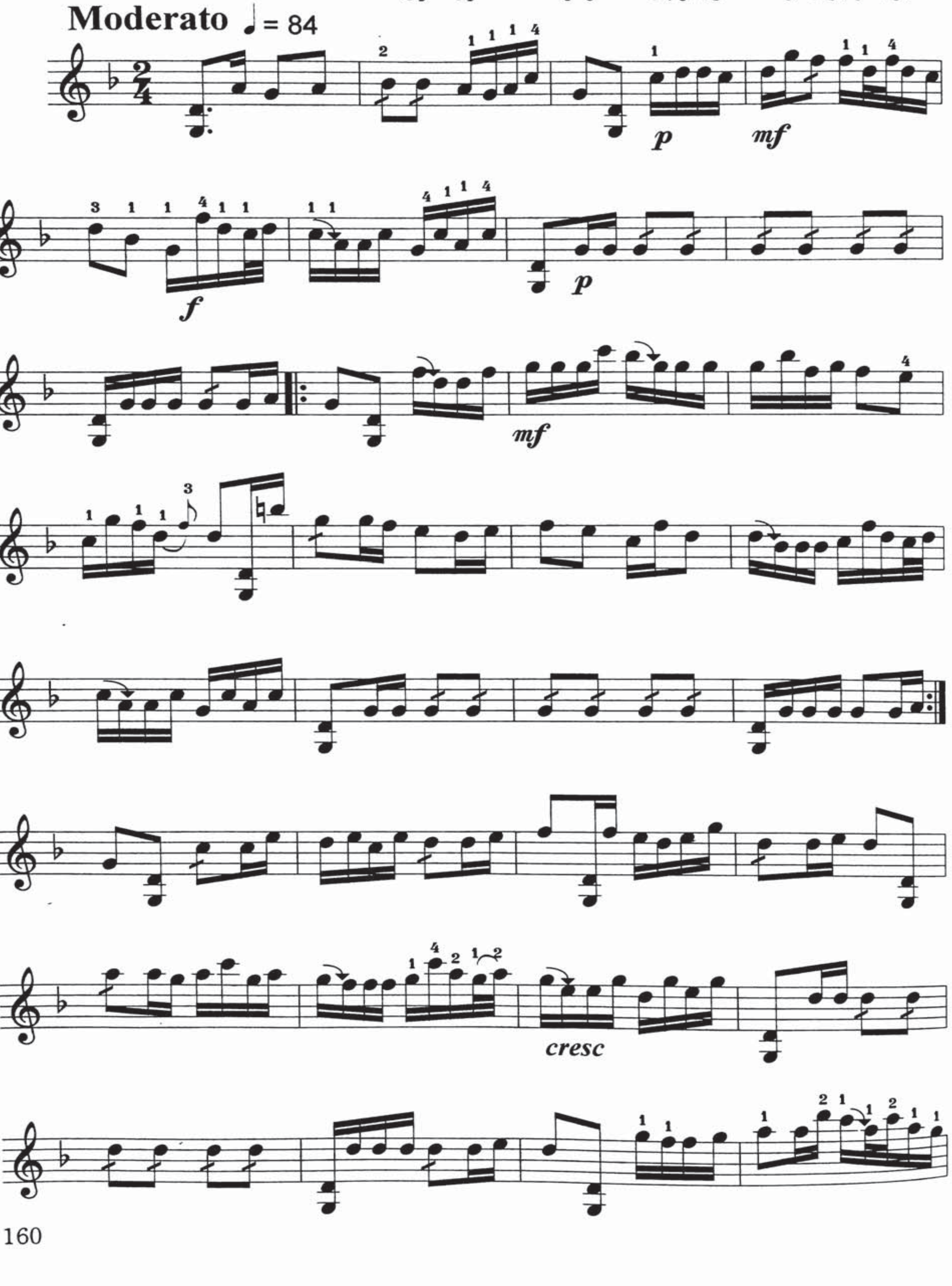

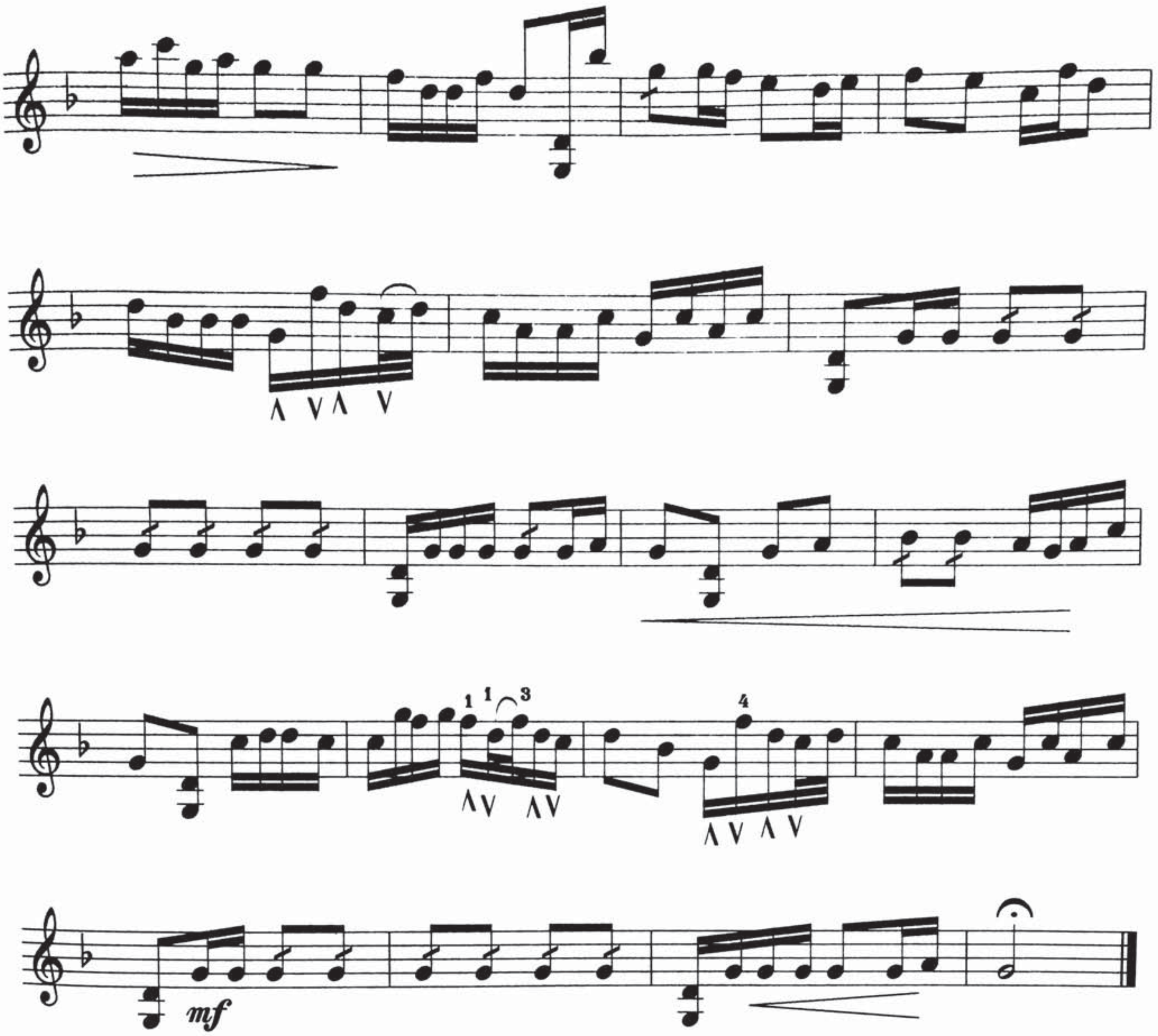

mf

مودەنخان

ئىلى خەلق ناخشىسى

تەمبۇر ئۇچۇن نوتىلاشتۇرغۇچى : شىرمۇھەممەت نۇراخۇن

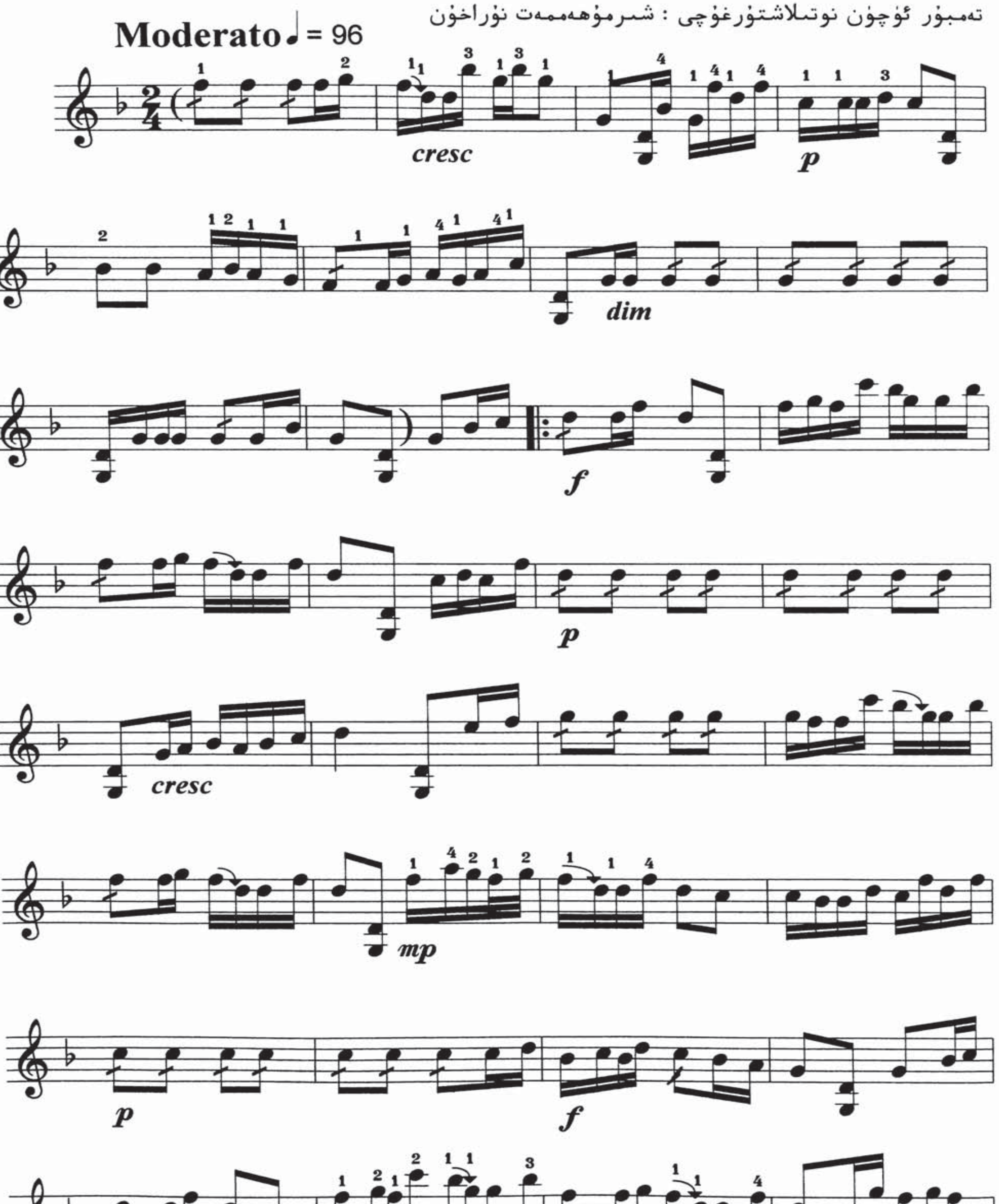

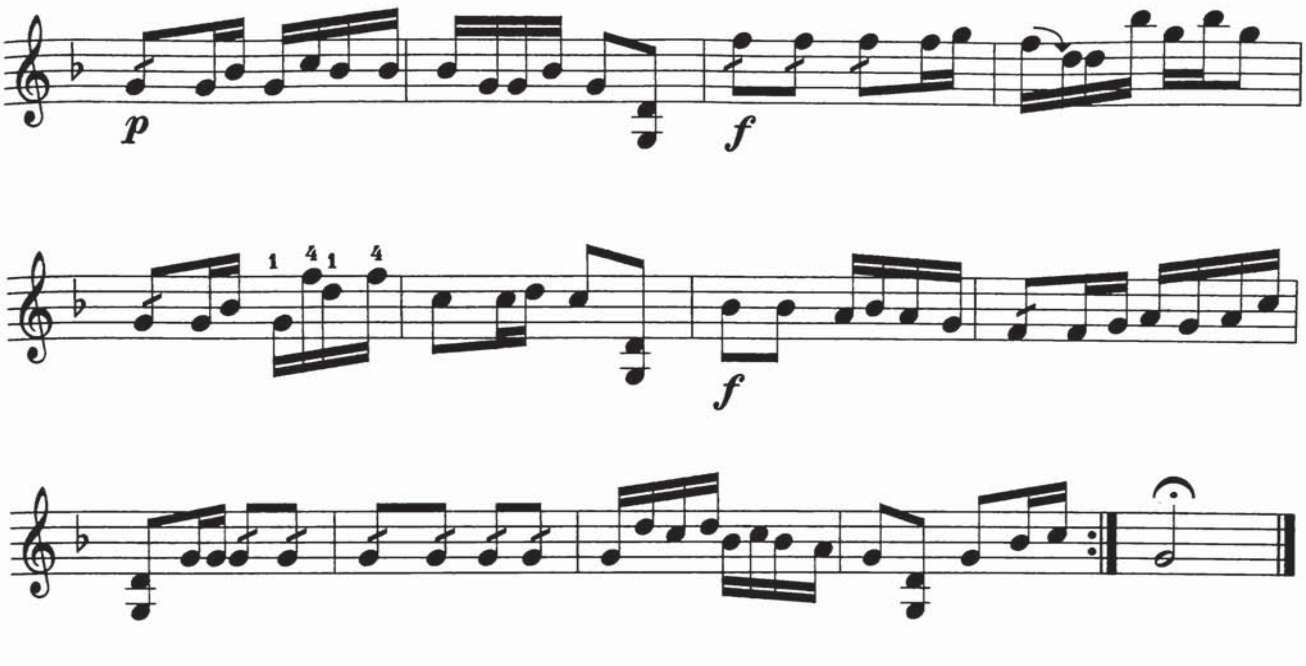
p
f
1
4
1
4
f

كوچا ناخشىسى(1)

ئىلى خەلق ناخشىسى

تەمبۇر ئۈچۈن نوتىلاشتۇرغۇچى : شىرمۇھەممەت نۇراخۇن

Moderato ♩ = 72

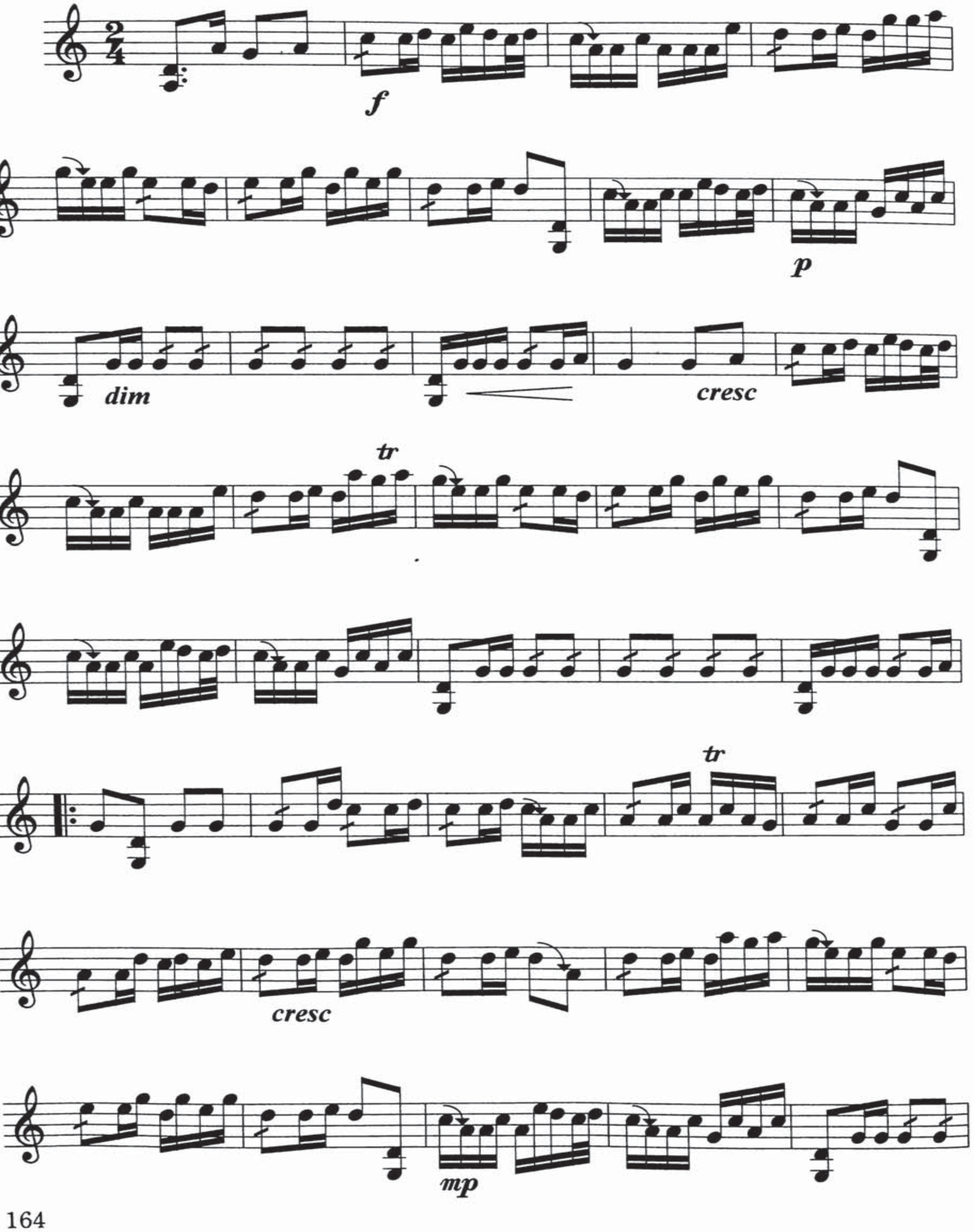

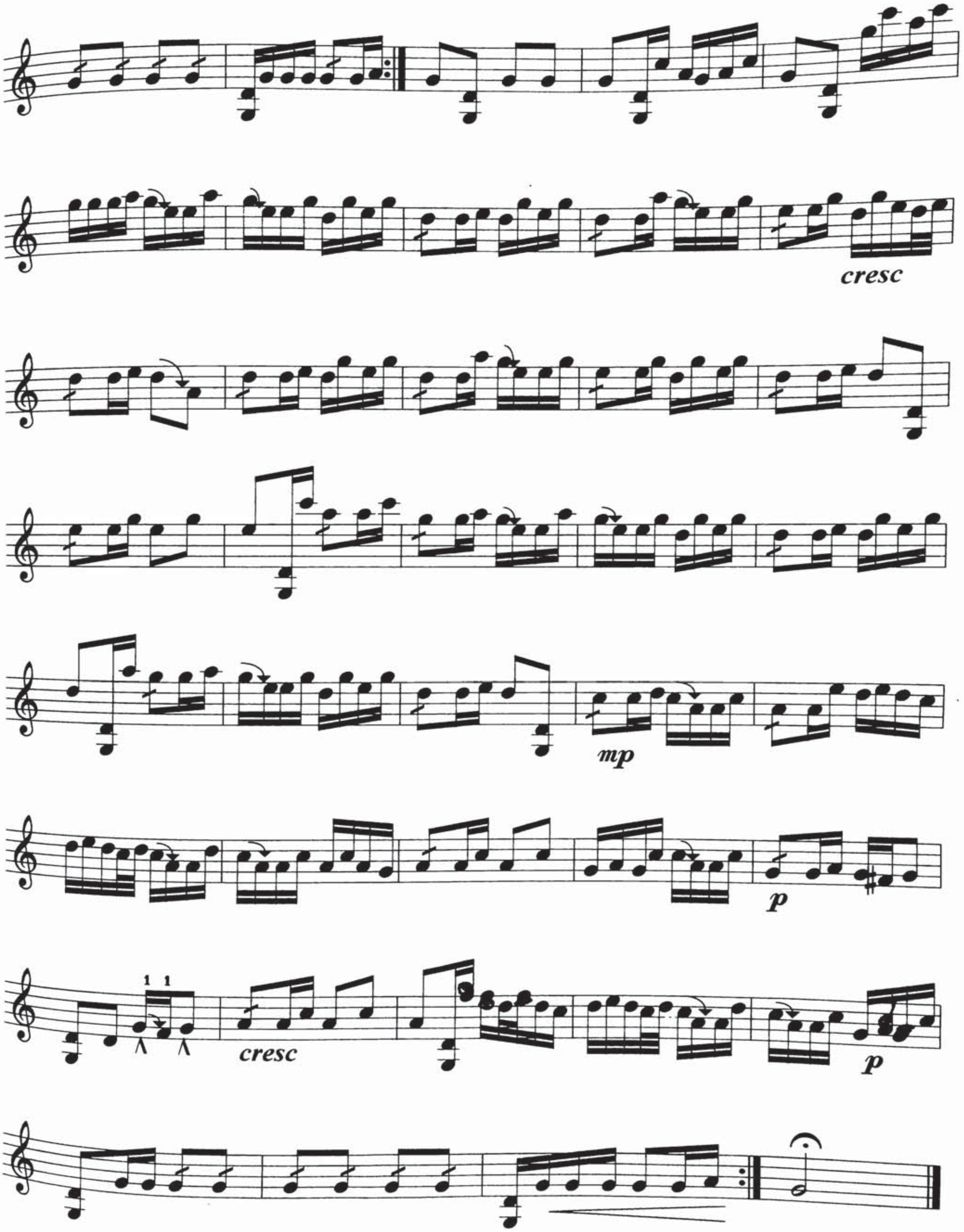
cresc
mp
p
1 1
cresc
p

كوچا ناخشىسى(2)

ئىلى خەلق ناخشىسى

تەمبۇر ئۇچۇن نوتىلاشتۇرغۇچى : شىرمۇھەممەت نۇراخۇن

moderato ♩ = 72

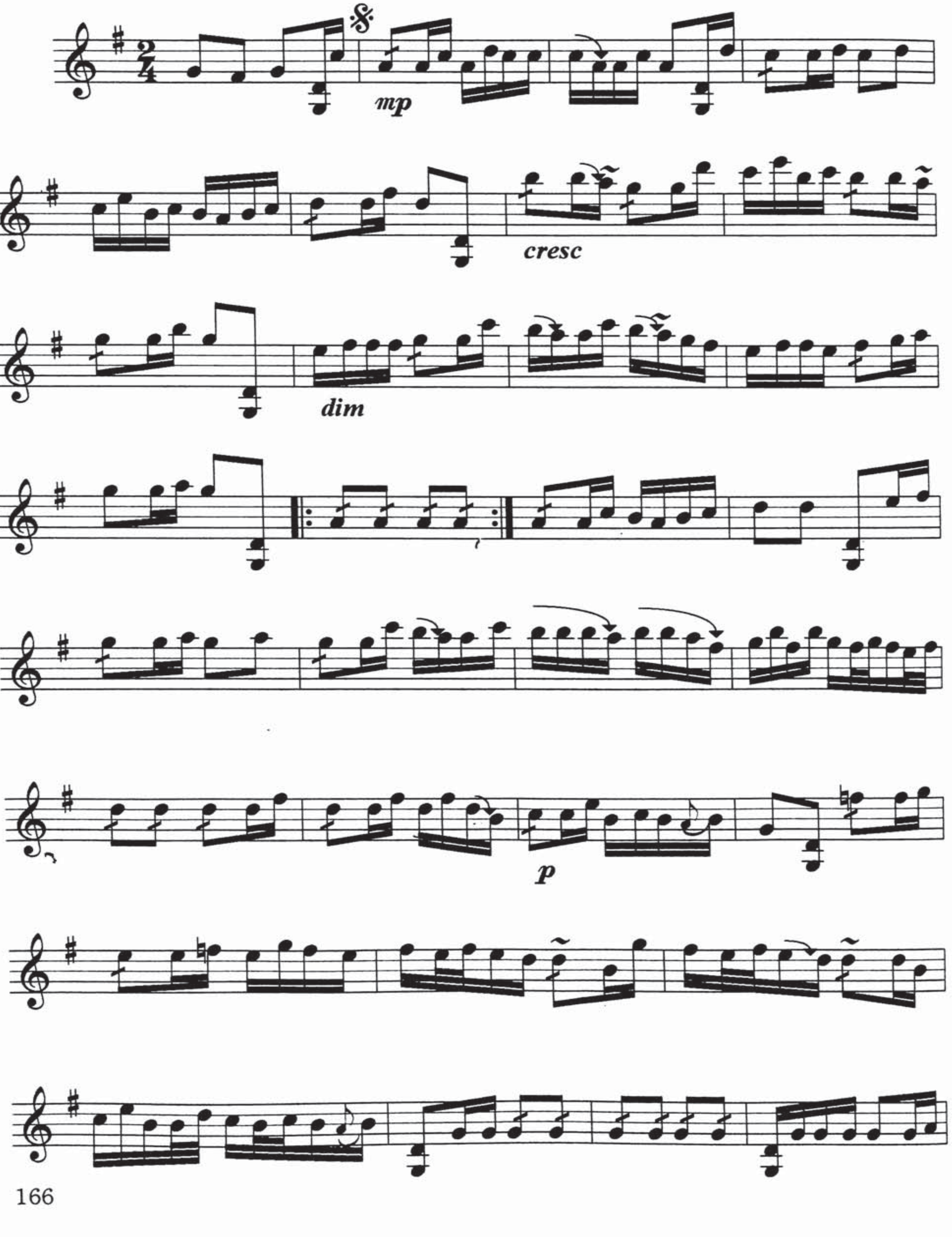

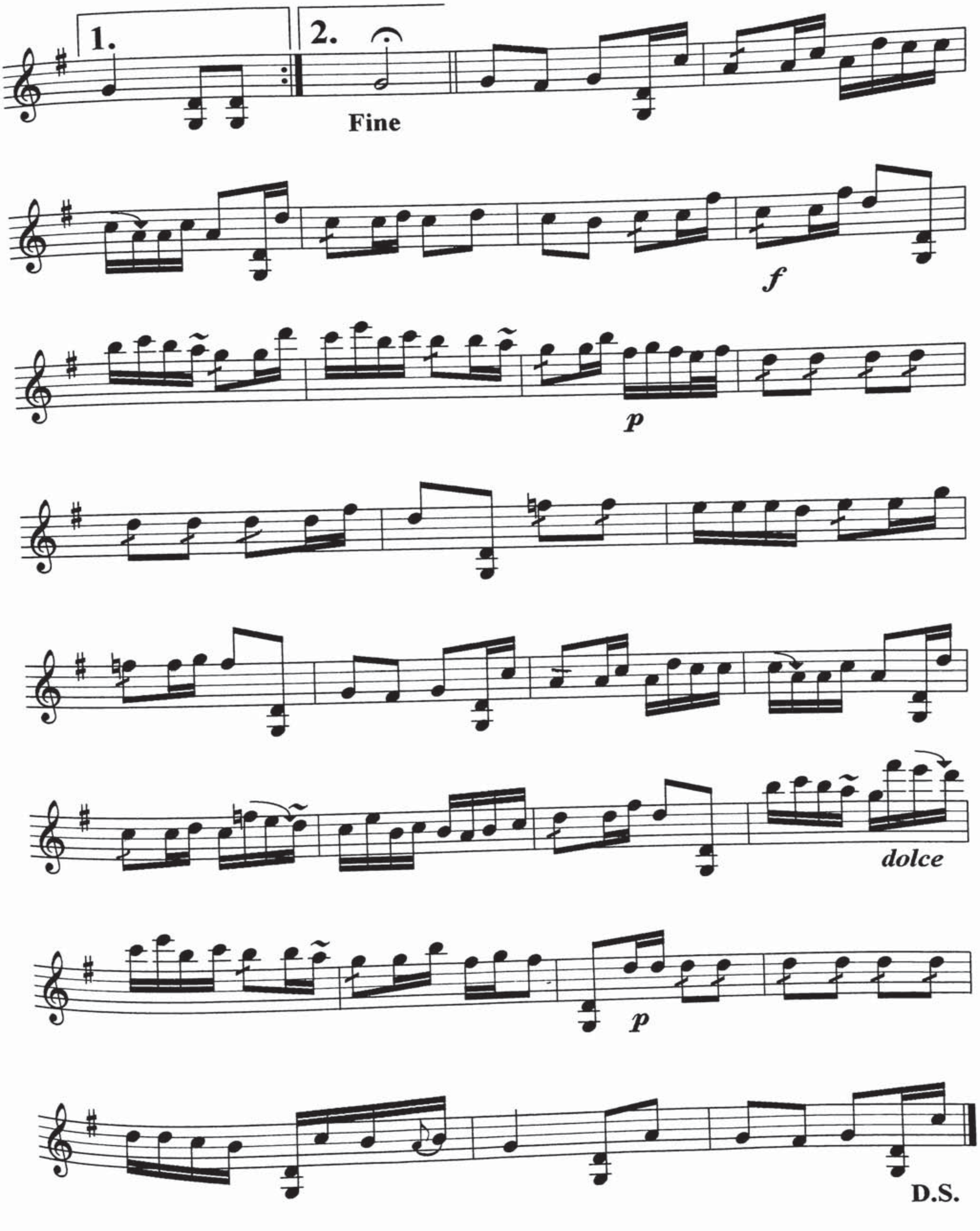
1.
2.
Fine
f
p
dolce
p
D.S.

كوچا ناخشىسى(3) جانەي

ئىلى خەلق ناخشىسى

تەمبۇر ئۈچۈن نوتىلاشتۇرغۇچى : شىرمۇھەممەت نۇراخۇن

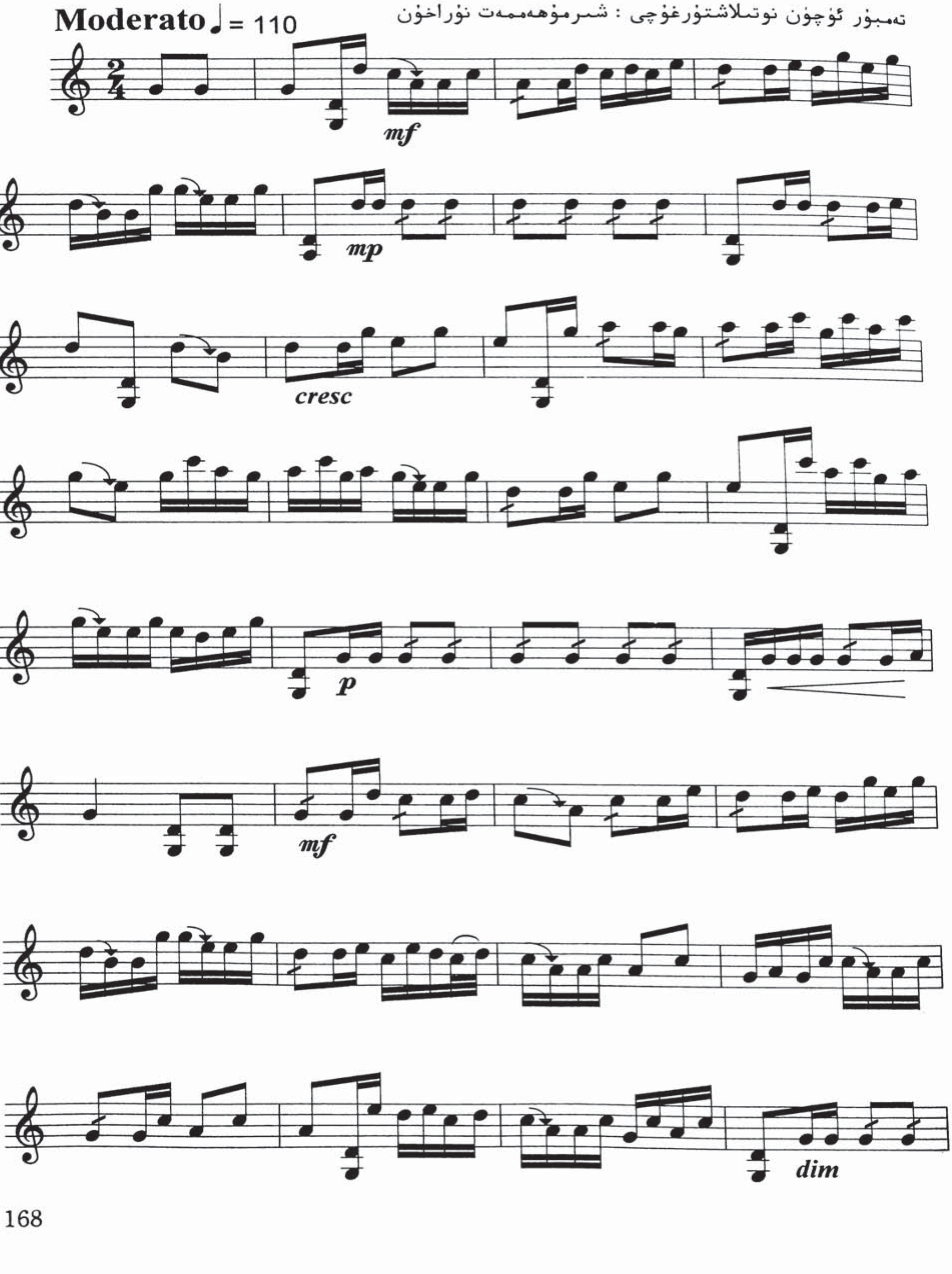

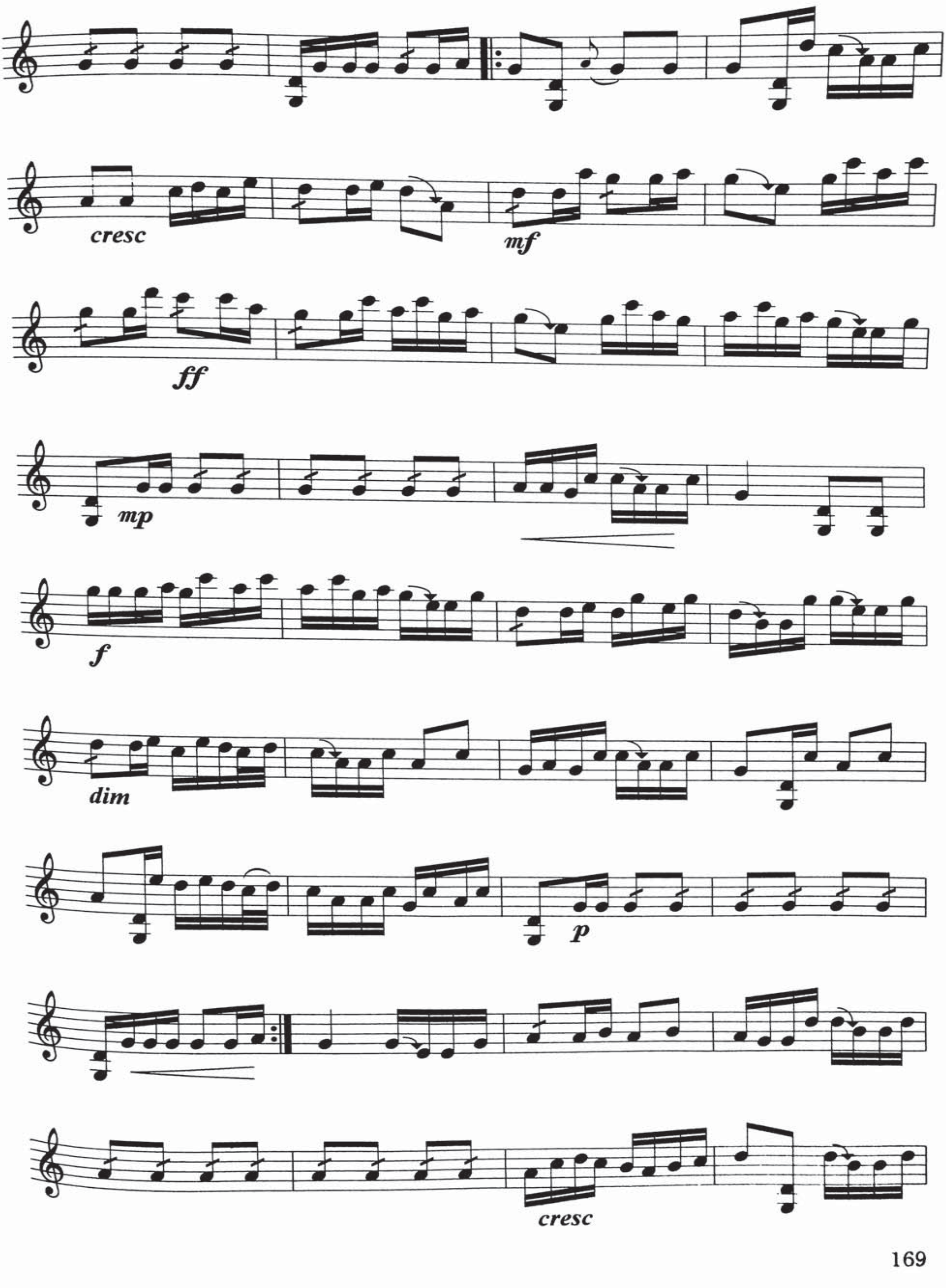
cresc
mf
ff
mp
f
dim
p
cresc

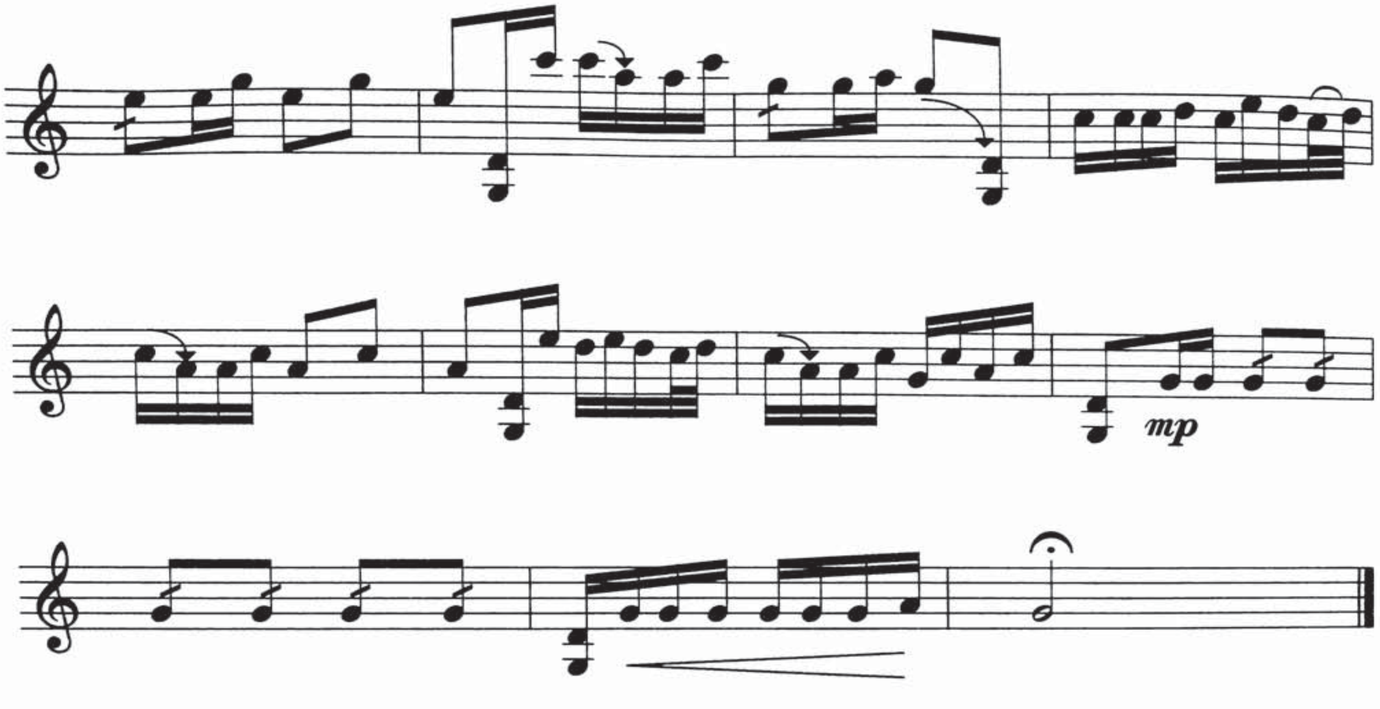
mp

كوچا ناخشىسى(4) نىگارىمسەن

ئىلى خەلق ناخشىسى

تەمبۇر ئۈچۈن نوتىلاشتۇرغۇچى : شىرمۇھەممەت نۇراخۇن

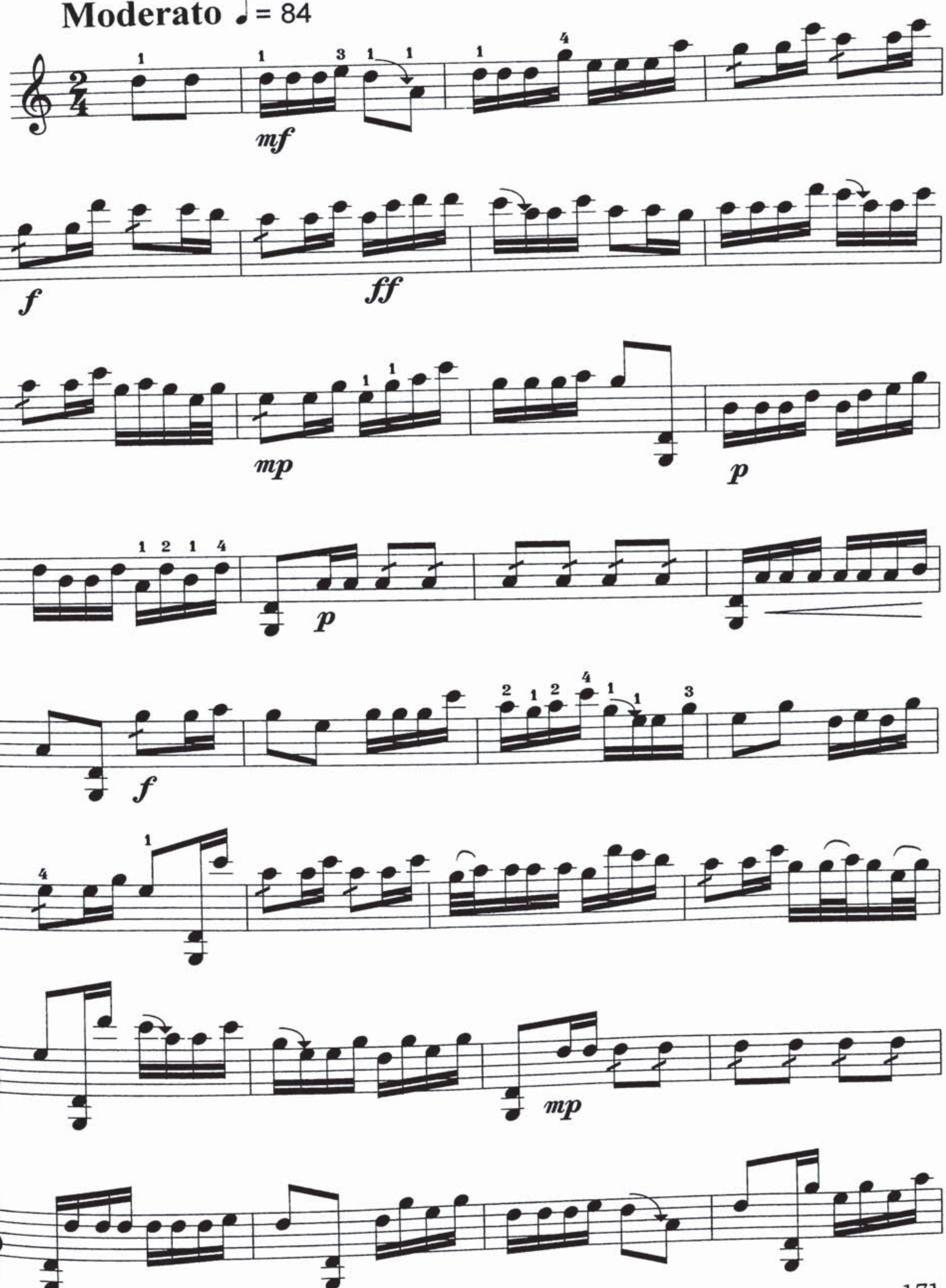

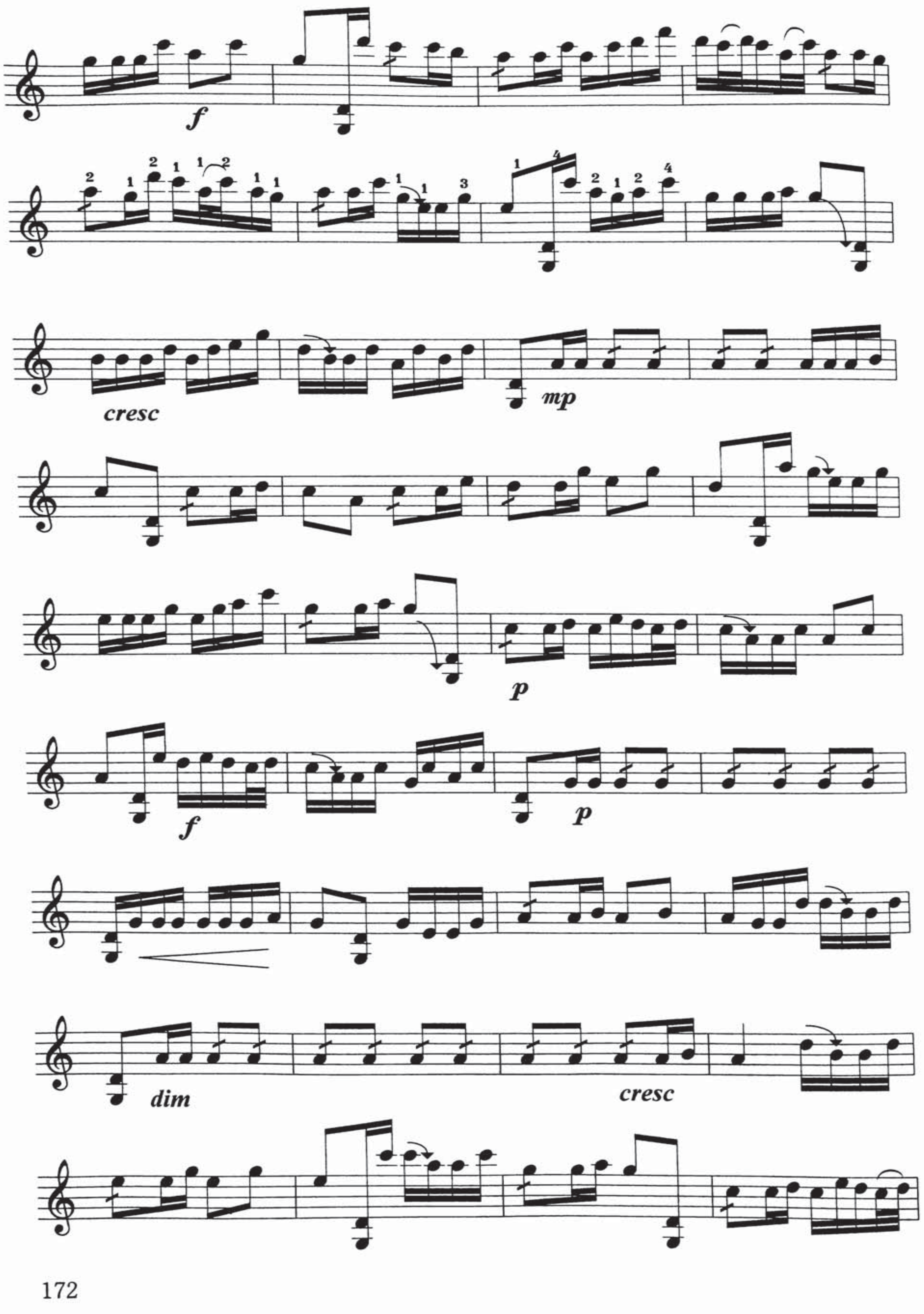
f
cresc
mp
p
f
p
dim
cresc

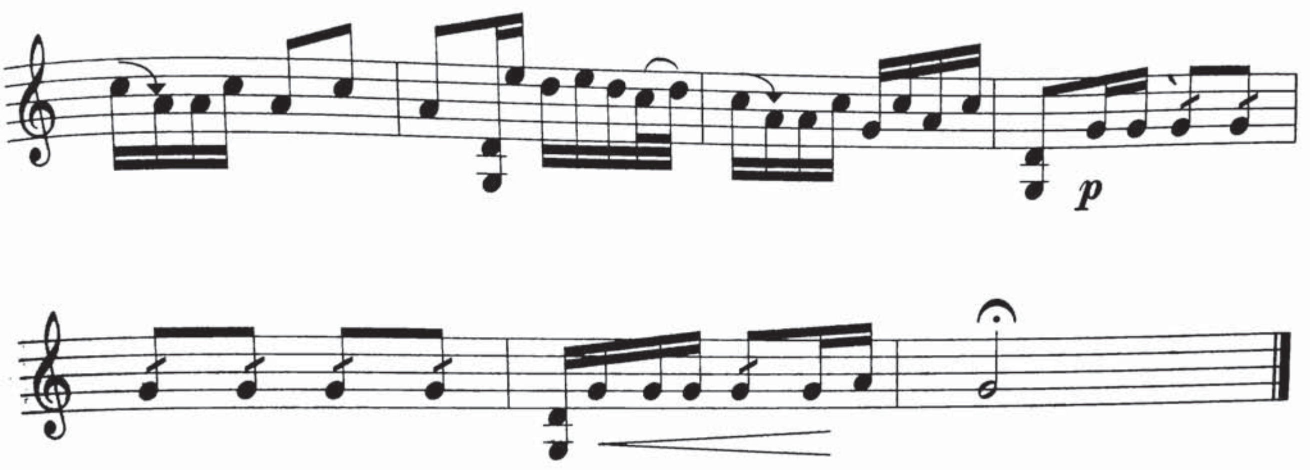
p

كوچا ناخشىسى(5) سەمەنگاھىم

ئىلى خەلق ناخشىسى

تەمبۇر ئۈچۈن نوتىلاشتۇرغۇچى : شىرمۇھەممەت نۇراخۇن

Moderato ♩ = 110

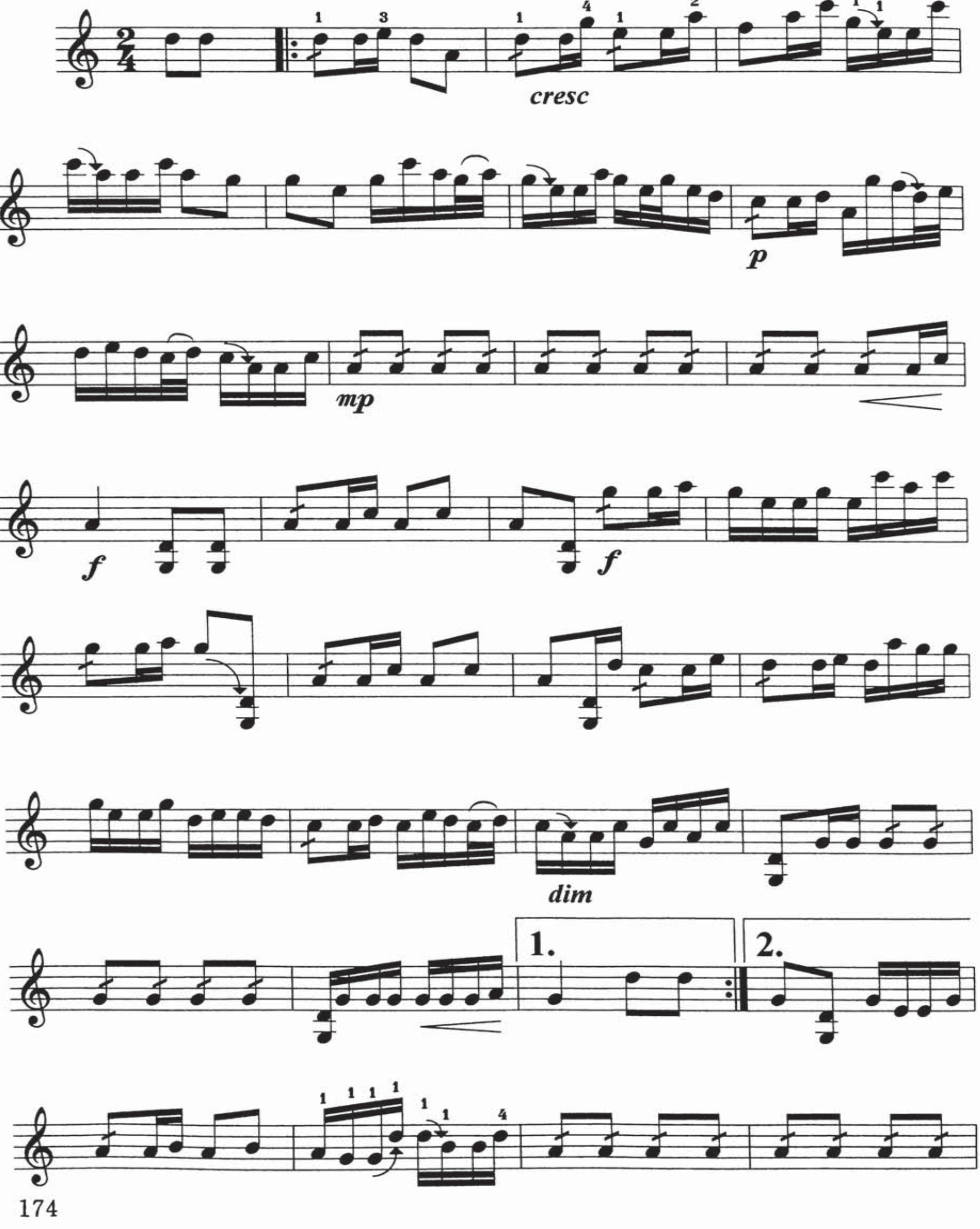

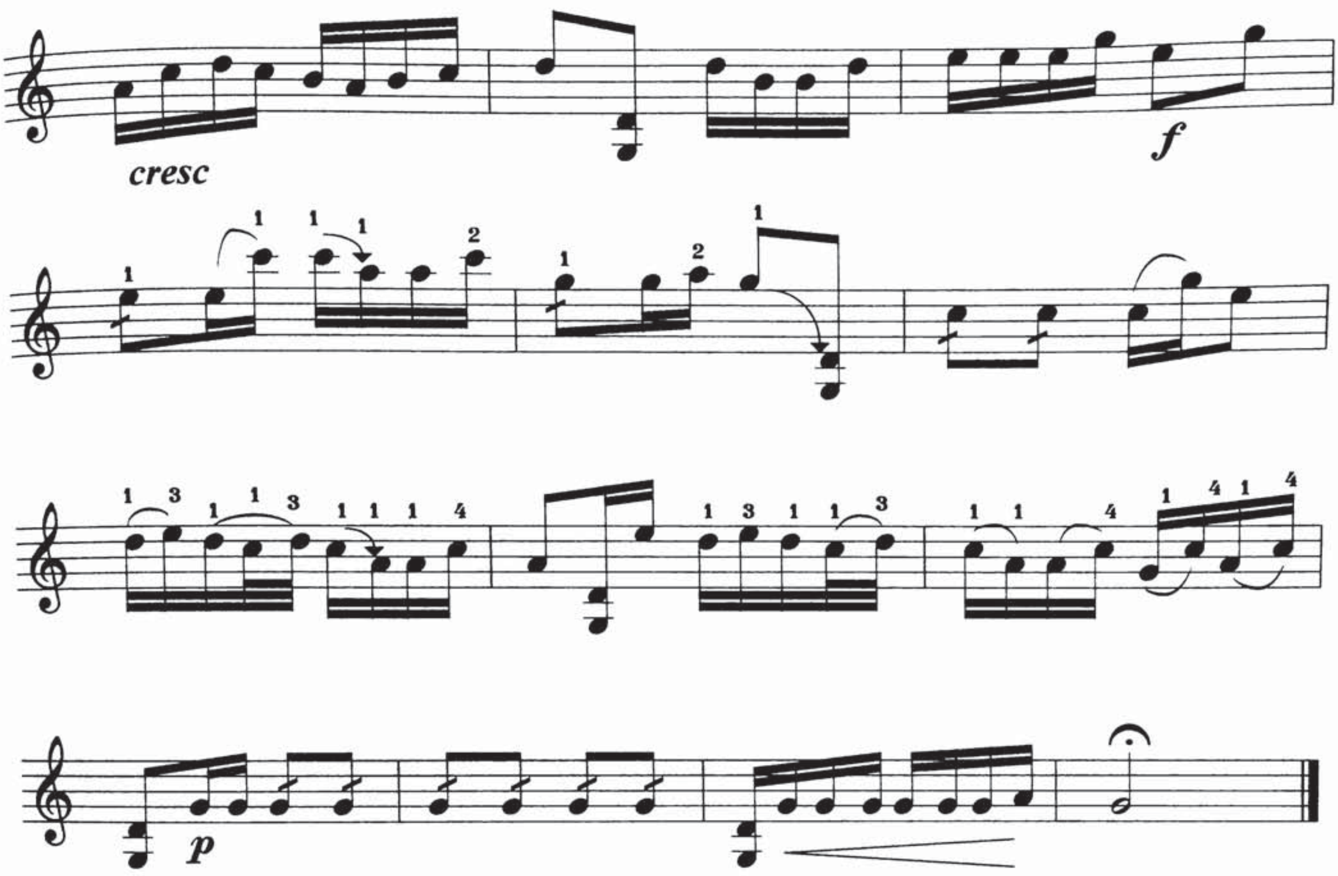
cresc
f
p

كوچا ناخشىسى(6) مەستۇن ھەيران

ئىلى خەلق ناخشىسى

تەمبۇر ئۇچۇن نوتىلاشتۇرغۇچى : مىجىت يۇنۇس

Moderato ♩ = 110

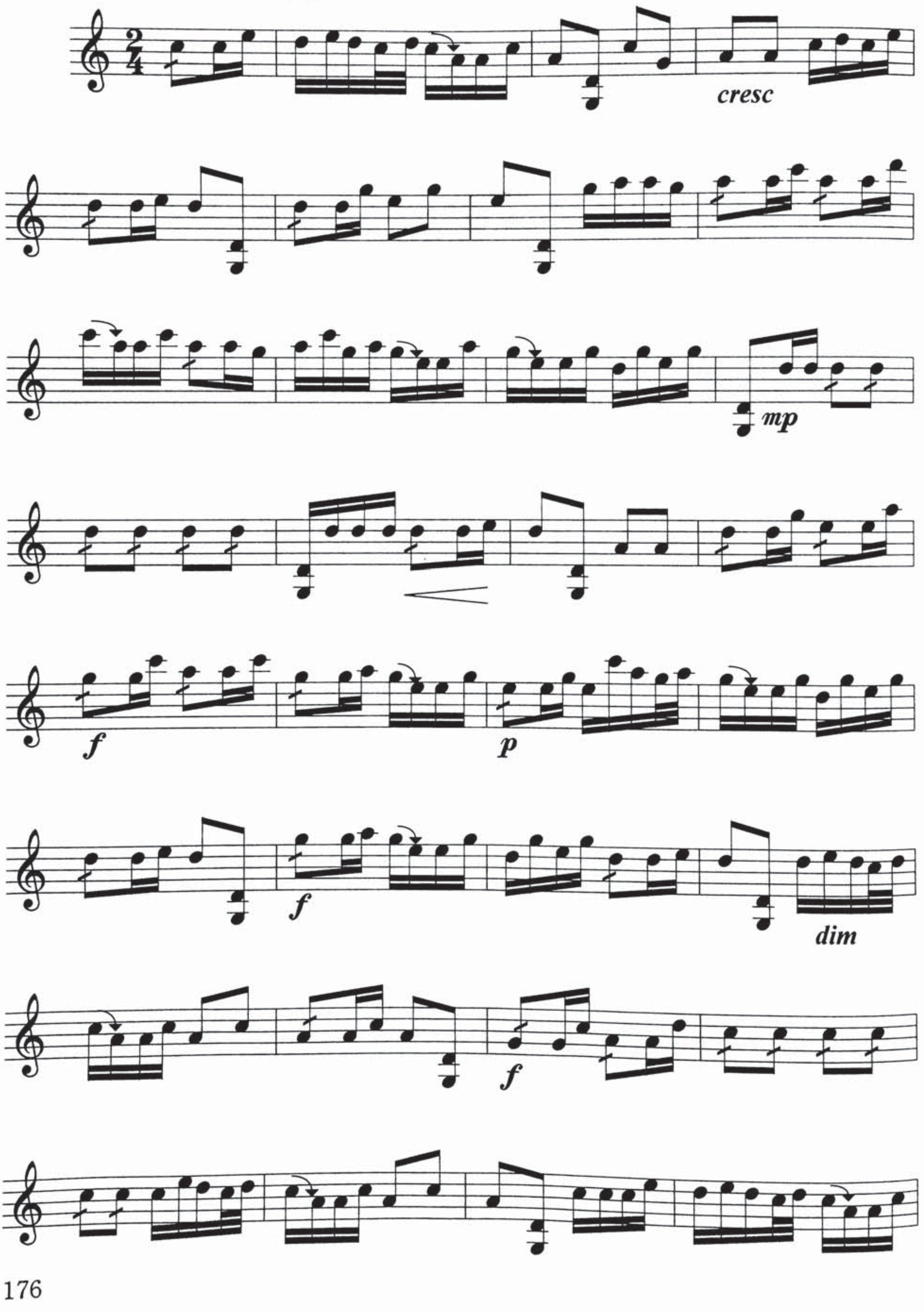

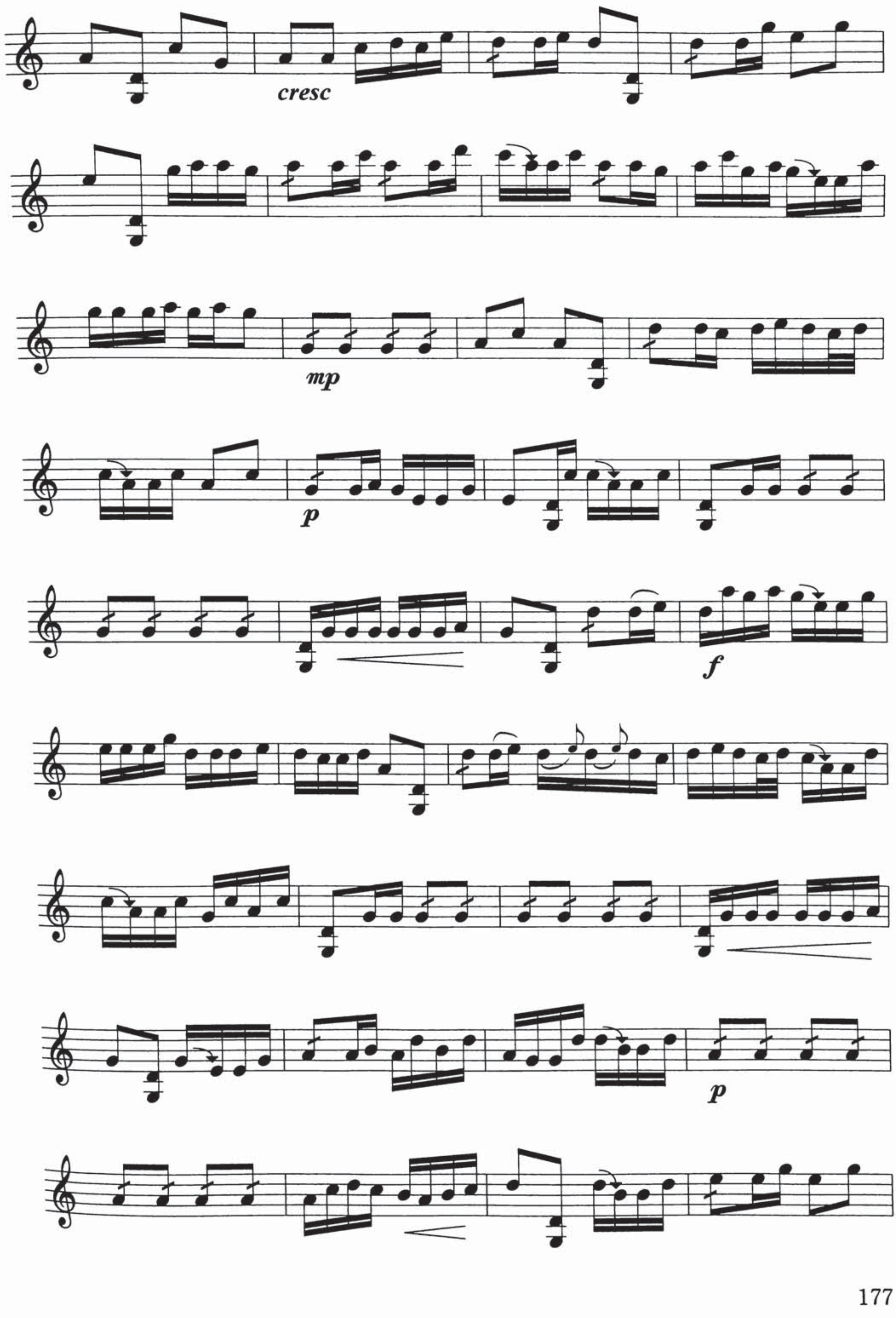
cresc
mp
p
f
p

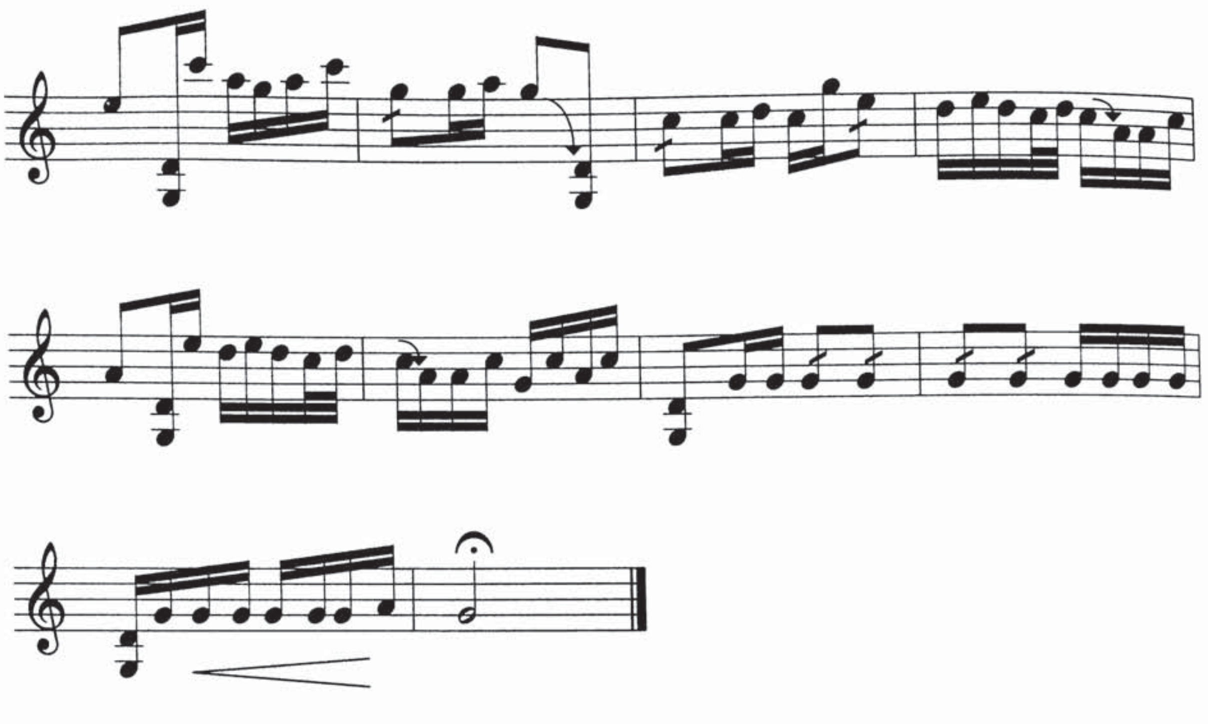

ئەۋرىشىم

ئىلى خەلق ناخشىسى
تەمبۇر ئۈچۈن نوتىلاشتۇرغۇچى : شىرمۇھەممەت نۇراخۇن

Moderato ♩ = 72

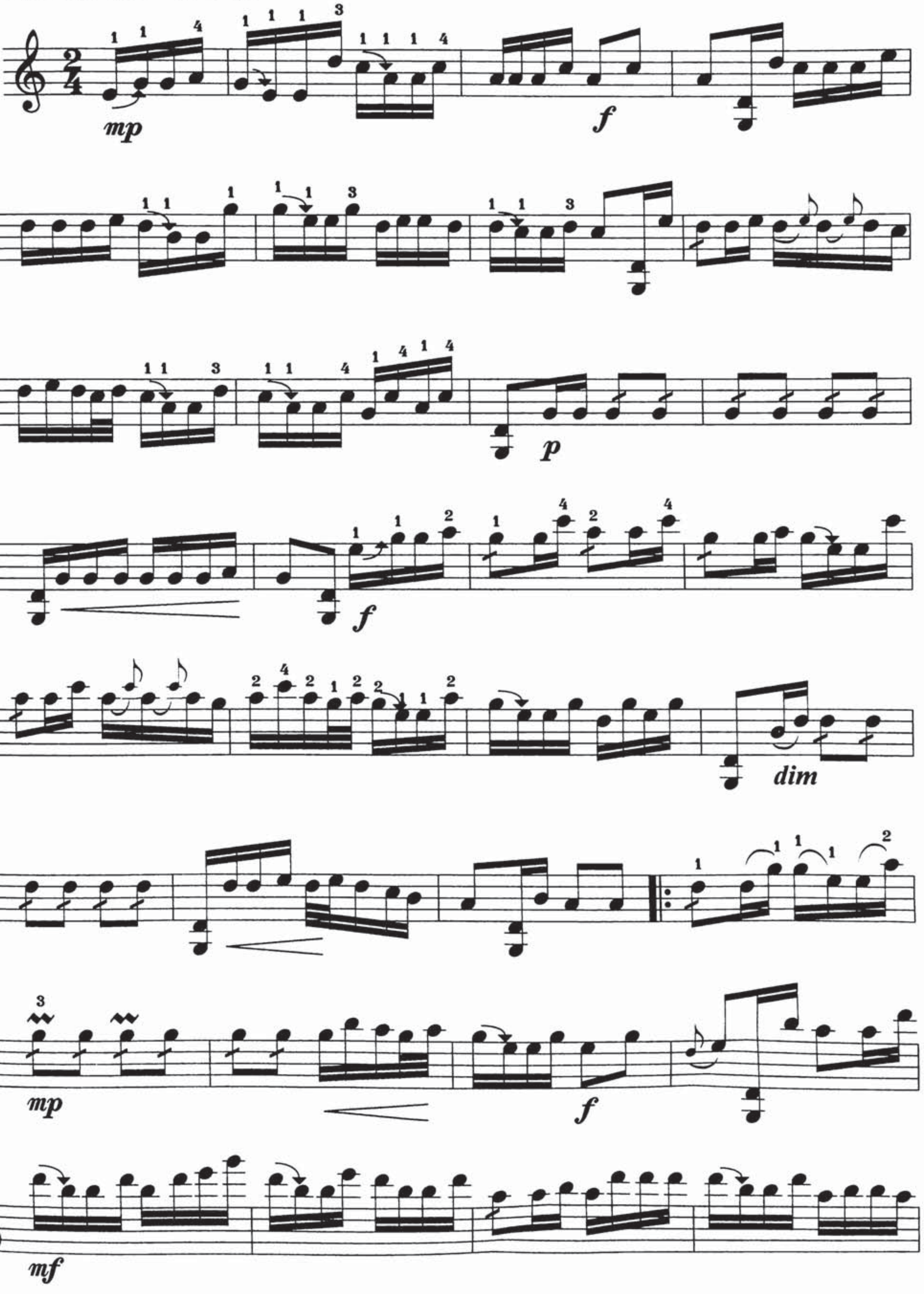

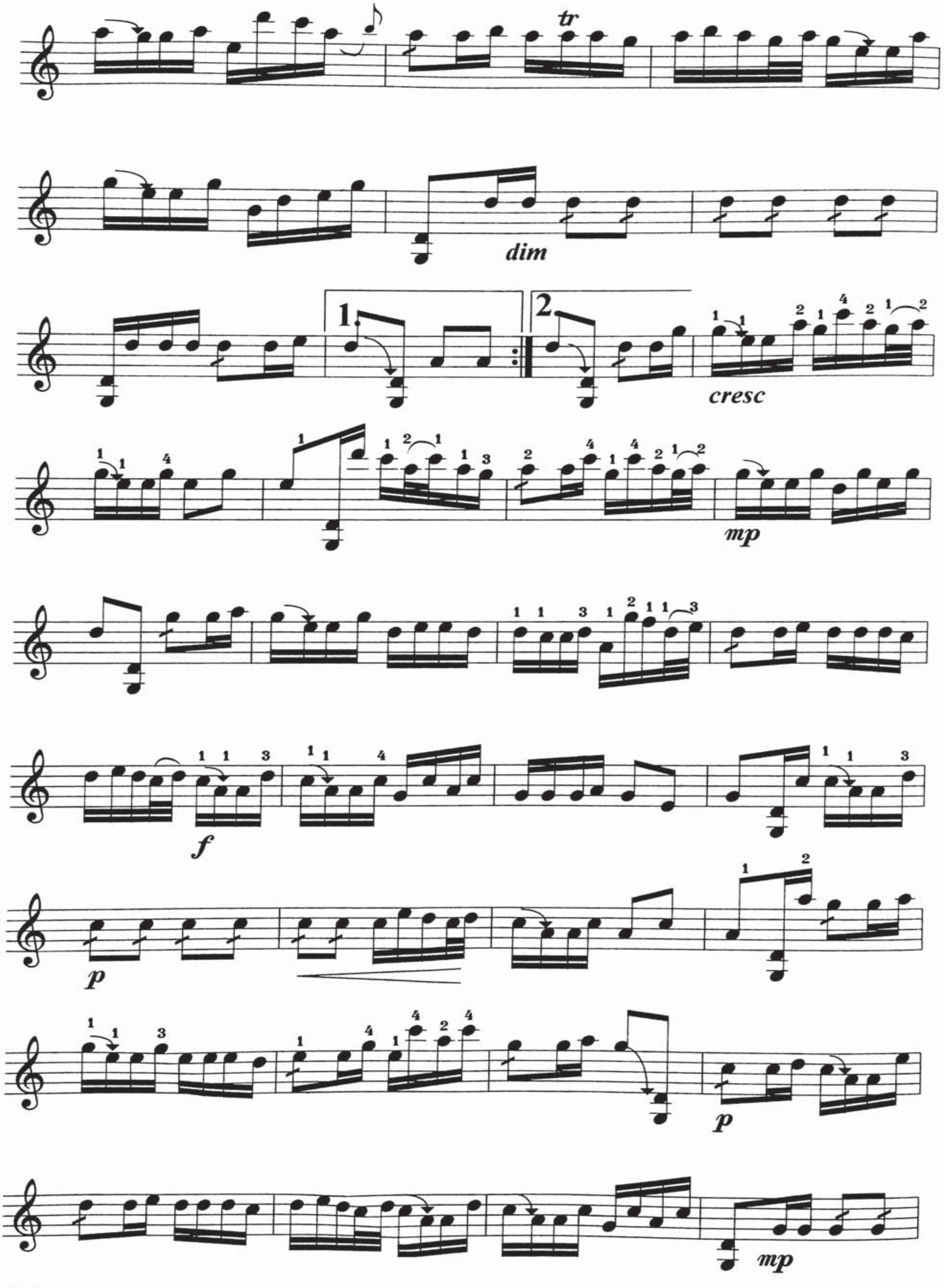
tr
dim
1.
2.
cresc
mp
f
p
p
mp

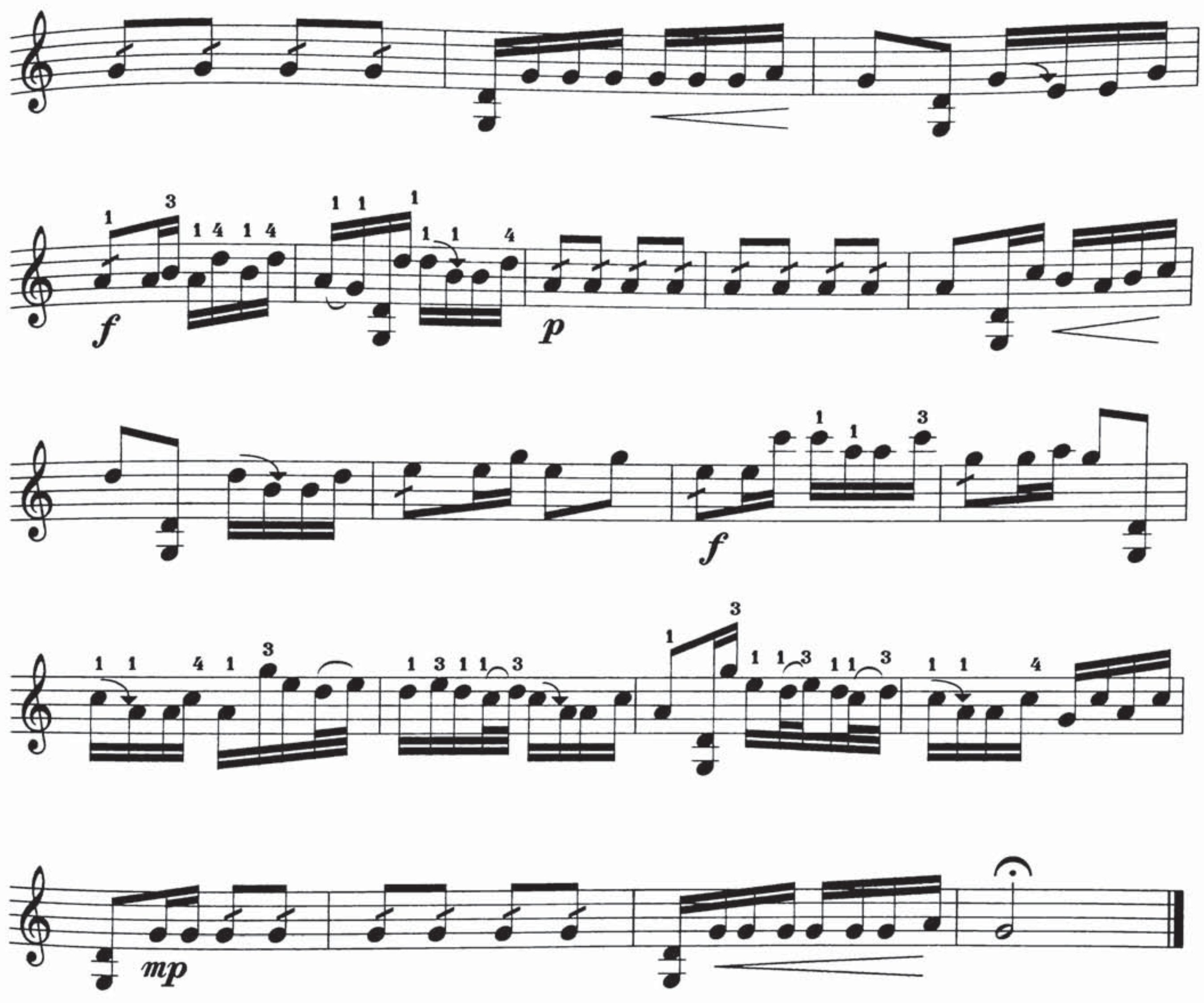
f
p
f
mp

چوڭ خانلەيلۇن

ئىلى خەلق ناخشىسى

تەمبۇر ئۈچۈن نوتىلاشتۇرغۇچى : شىرمۇھەممەت نۇراخۇن

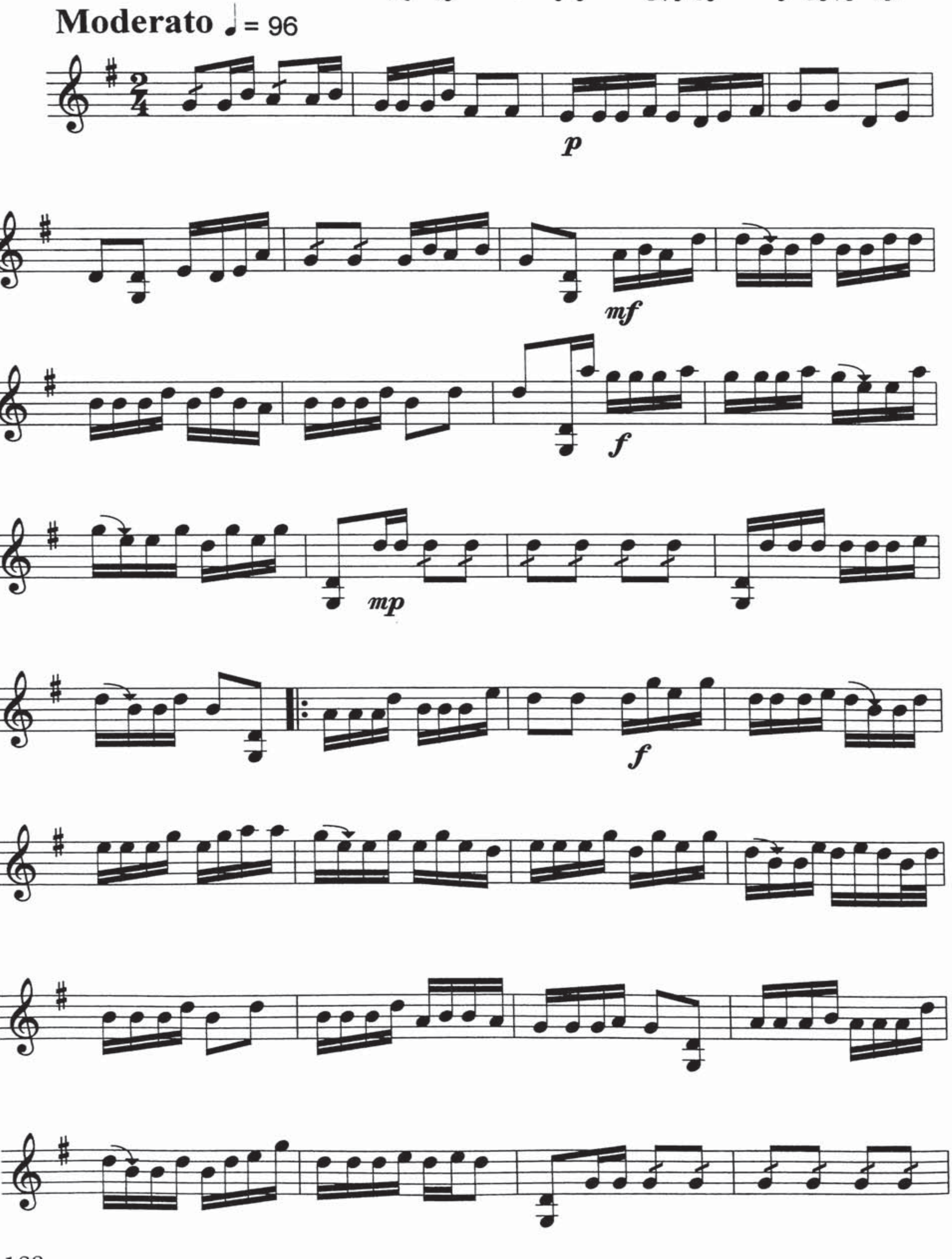

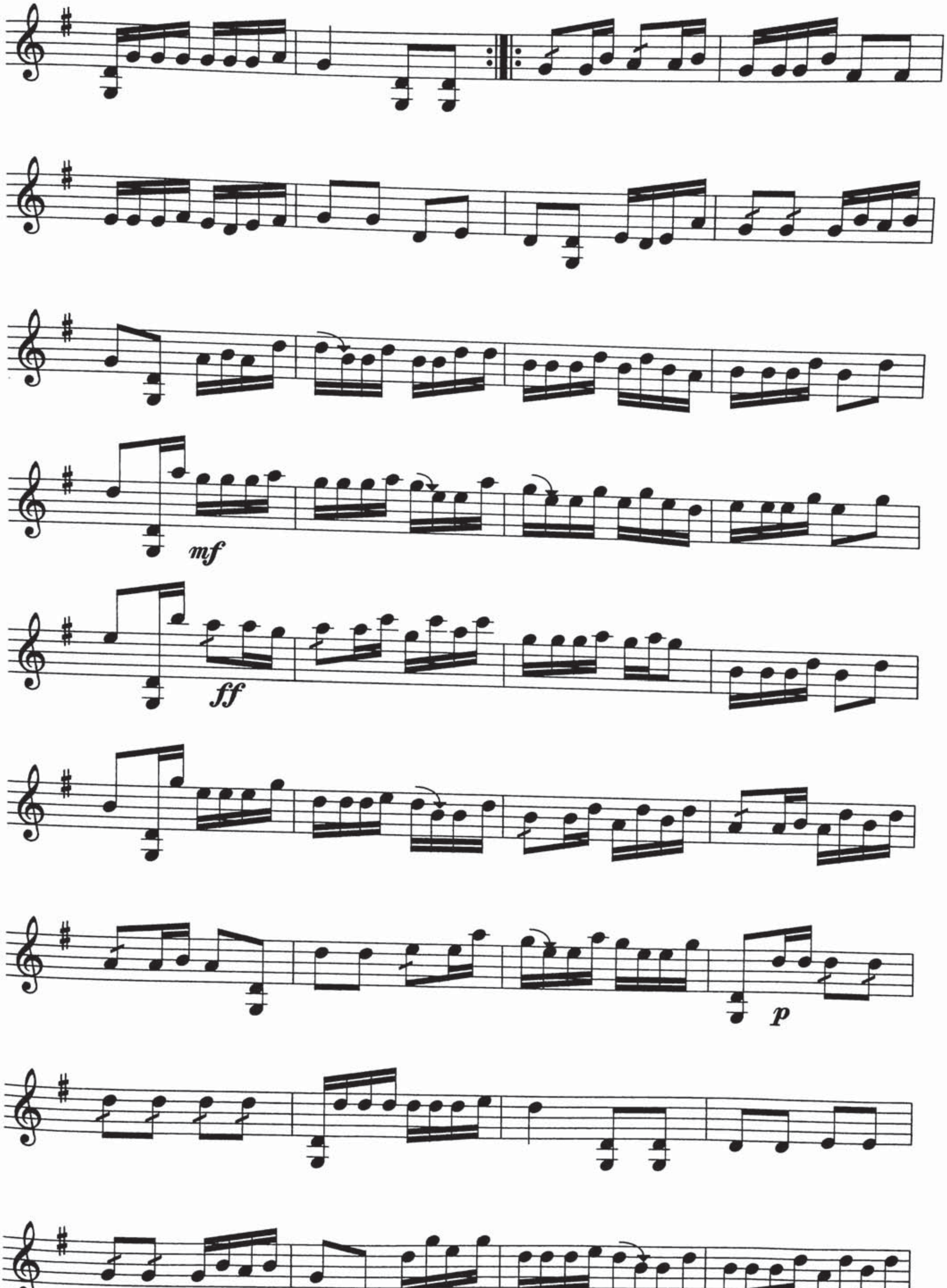
mf
ff
p

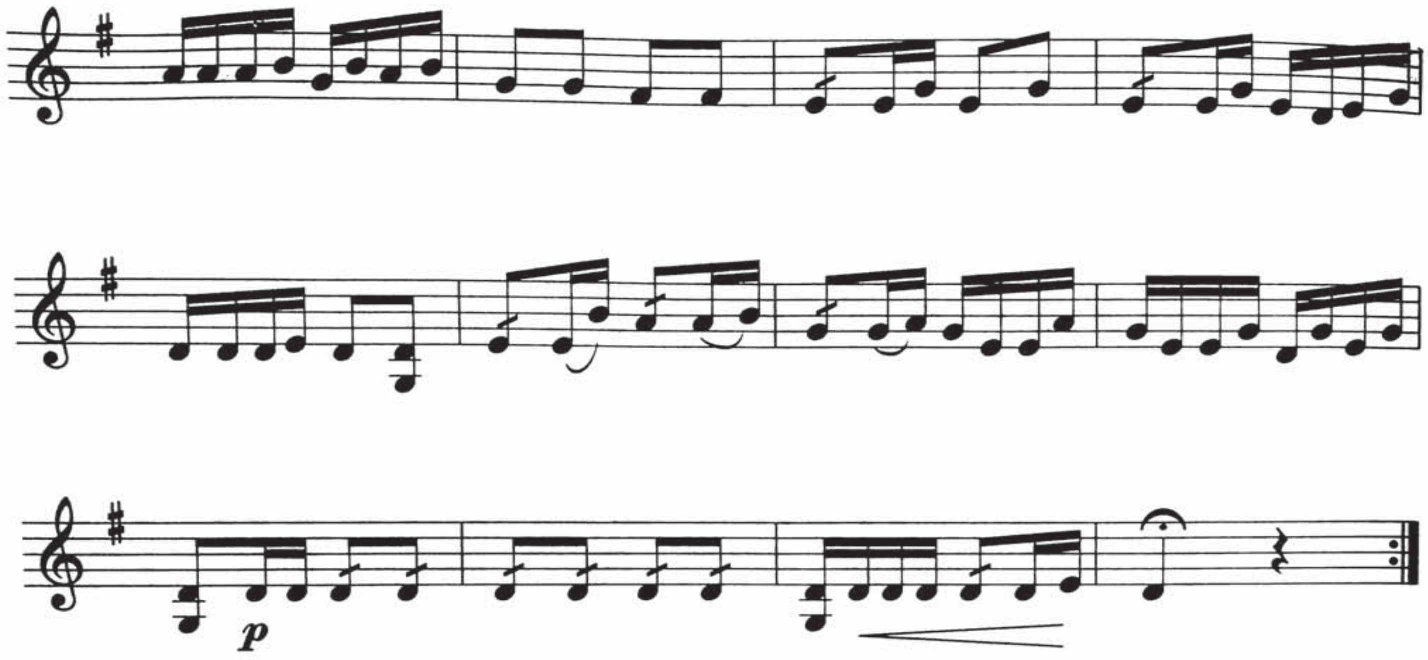
p

كىچىك خانلەيلۇن(1)

ئىلى خەلق ناخشىسى

تەمبۇر ئۈچۈن نوتىلاشتۇرغۇچى : شىرمۇھەممەت نۇراخۇن

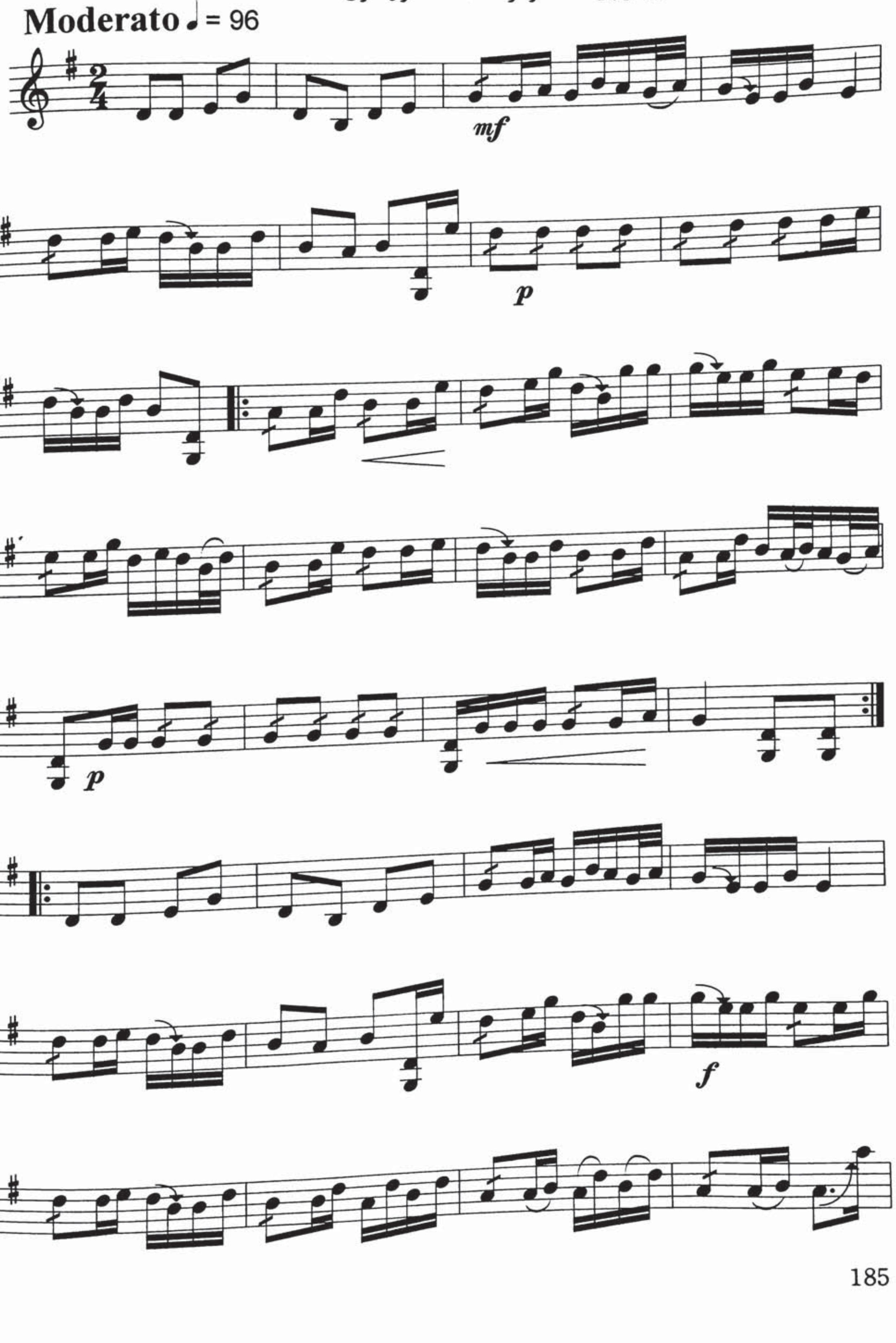

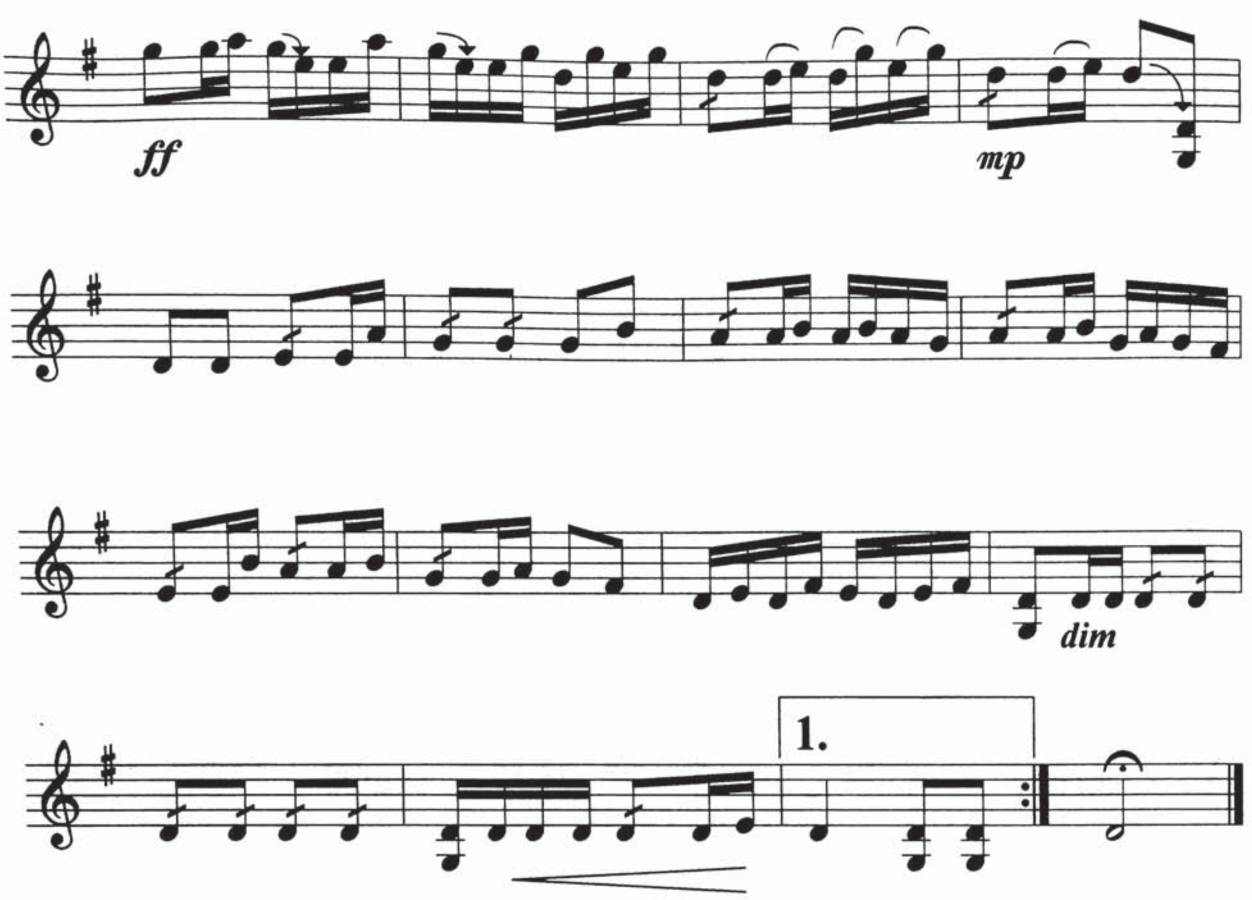

ff
mp
dim
1.

كىچىك خانلەيلۇن(2)

ئىلى خەلق ناخشىسى
تەمبۇر ئۈچۈن نوتىلاشتۇرغۇچى : شىرمۇھەممەت نۇراخۇن

Moderato ♩ = 96

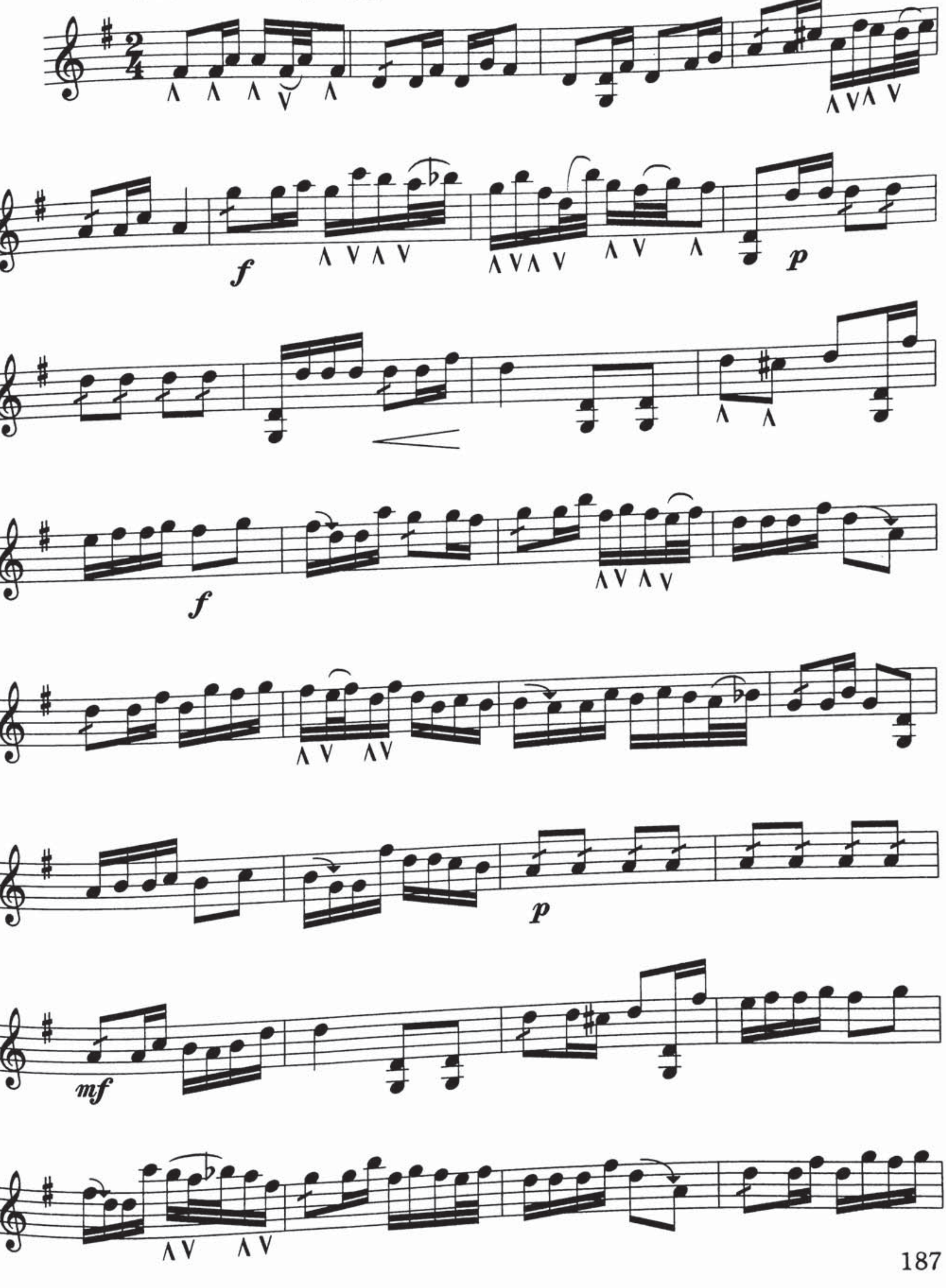

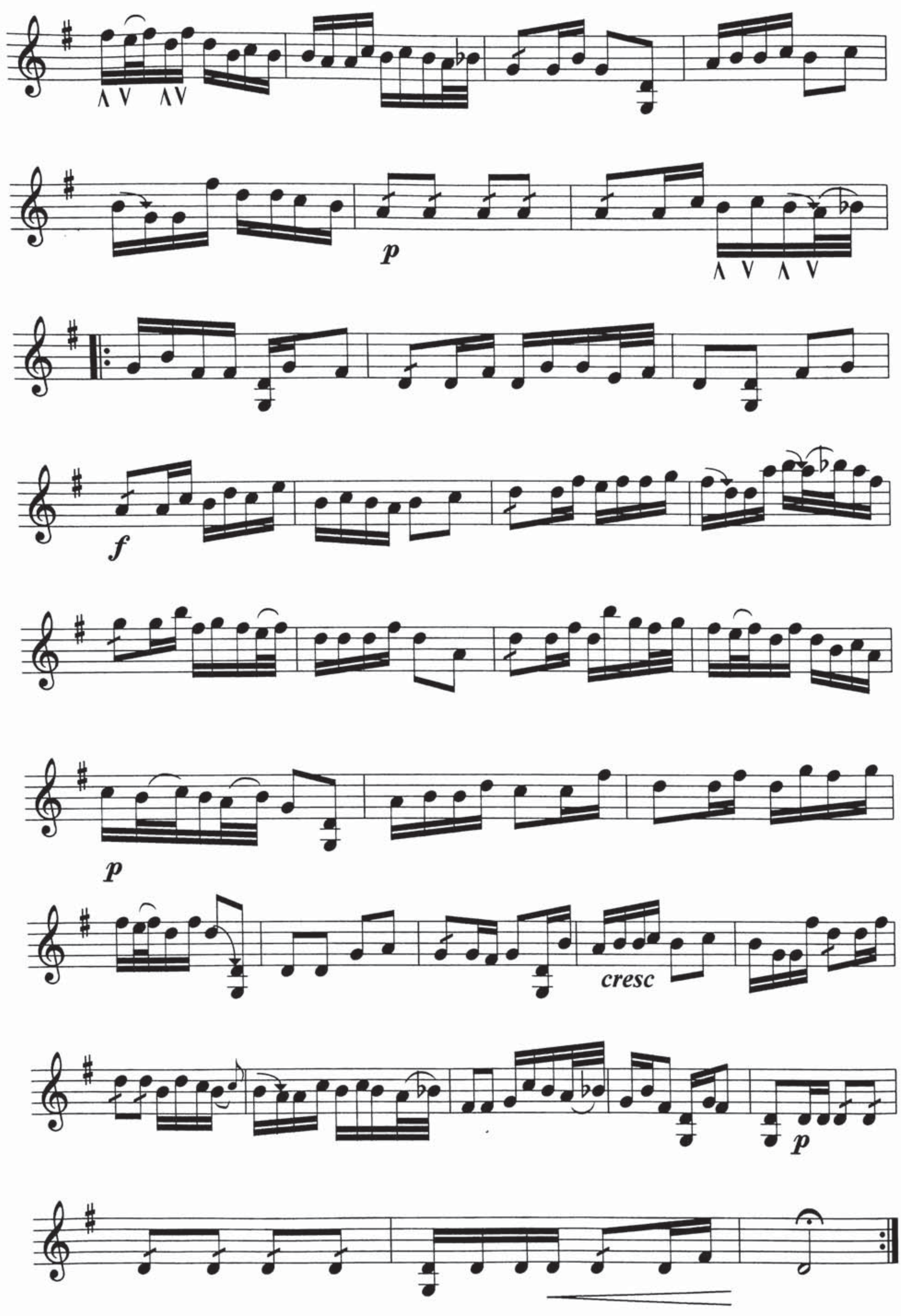
p
f
p
cresc
p

گۇلمەشۇق(1)

ئىلى خەلق ناخشىسى

تەمبۇر ئۇچۇن نوتىلاشتۇرغۇچى : شىرمۇھەممەت نۇراخۇن

Moderato ♩ = 96

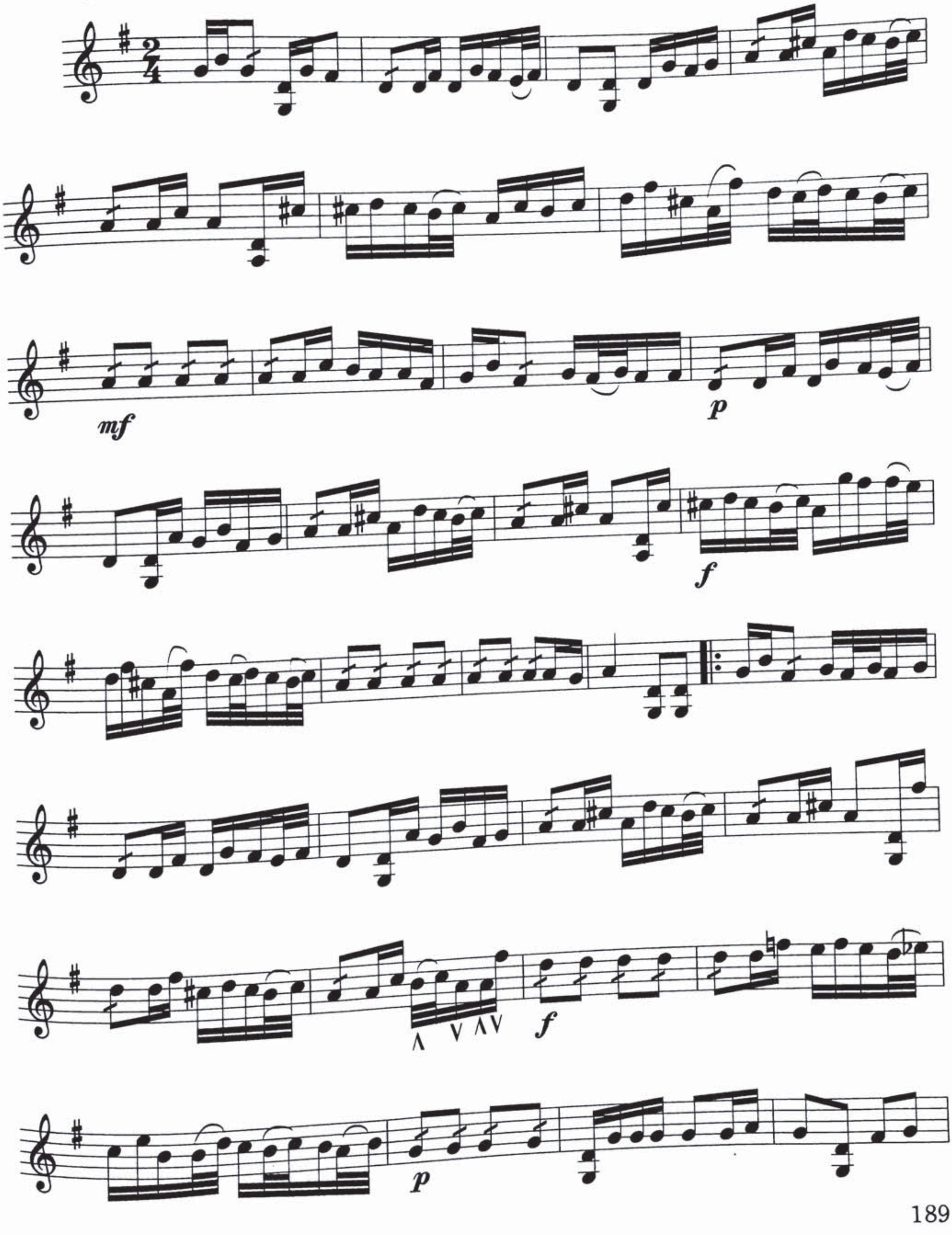

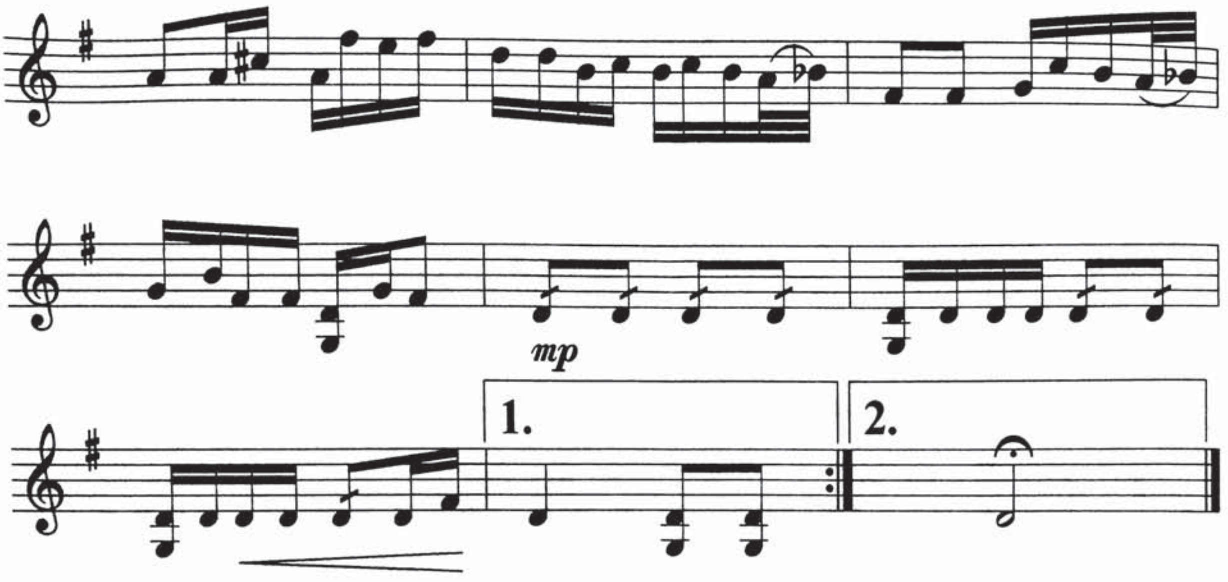
mp
1.
2.

گۇلمەشۇق(2)

ئىلى خەلق ناخشىسى
تەمبۇر ئۇچۇن نوتىلاشتۇرغۇچى : شىرمۇھەممەت نۇراخۇن

Moderato ♩ = 96

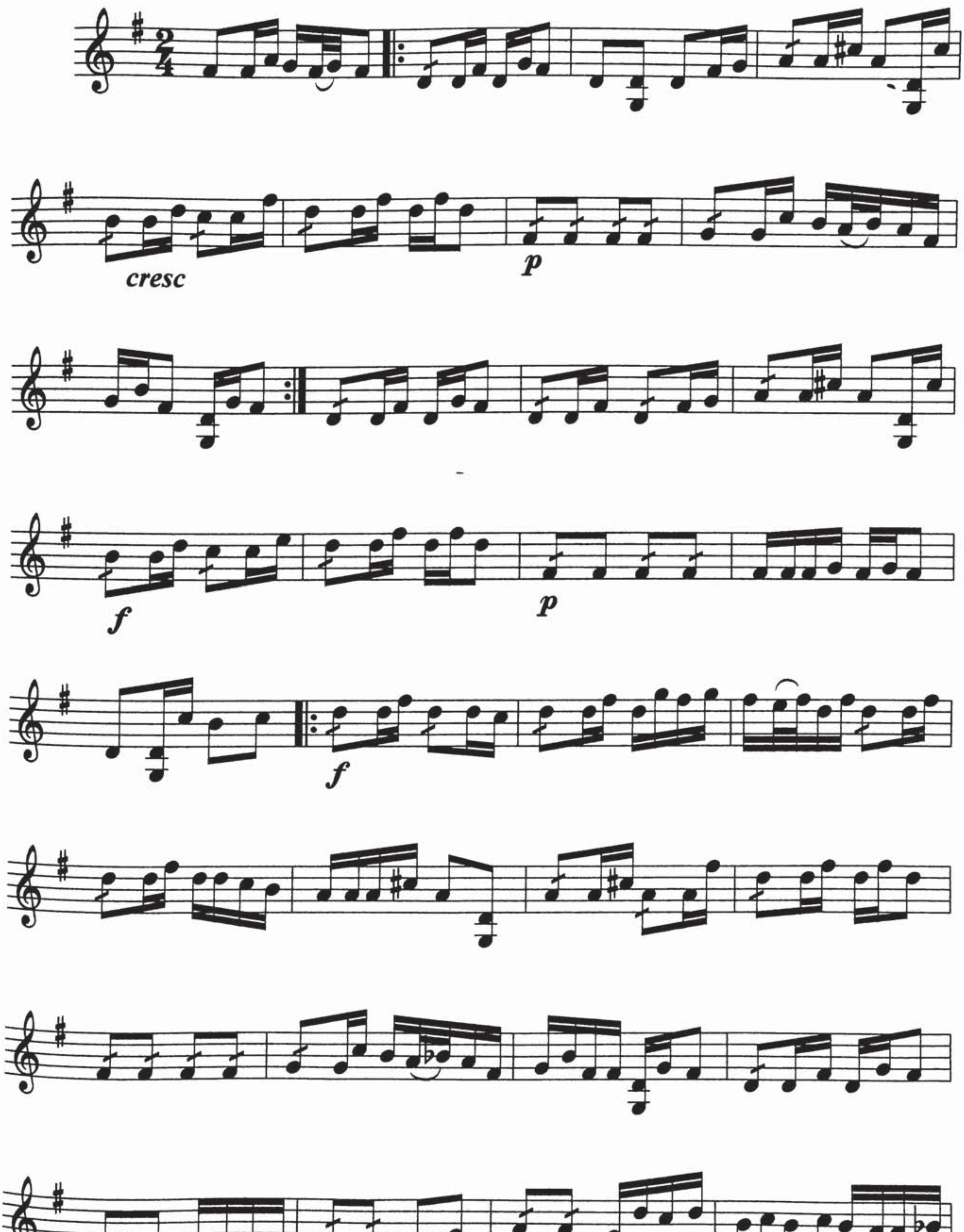

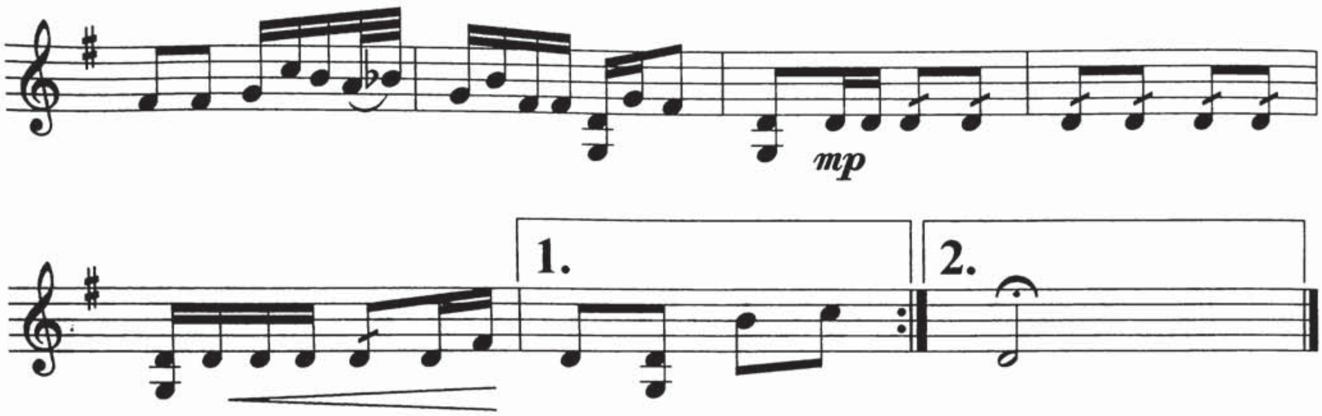
mp
1.
2.

گۈل قىسقان مېنىڭ يارىم

ئىلى خەلق ناخشىسى

تەمبۇر ئۈچۈن نوتىلاشتۇرغۇچى : شىرمۇھەممەت نۇراخۇن

Allegro ♩ = 110

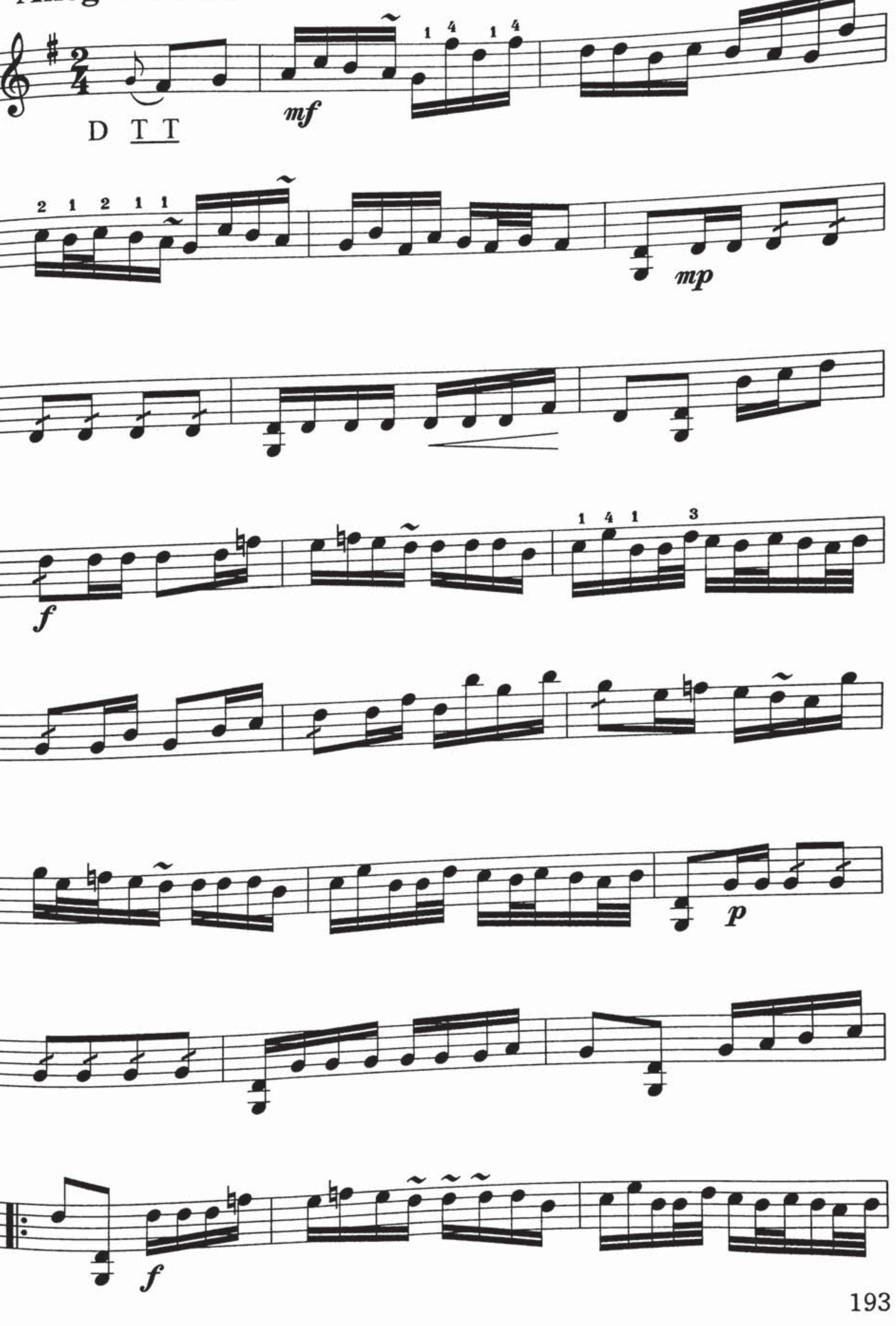

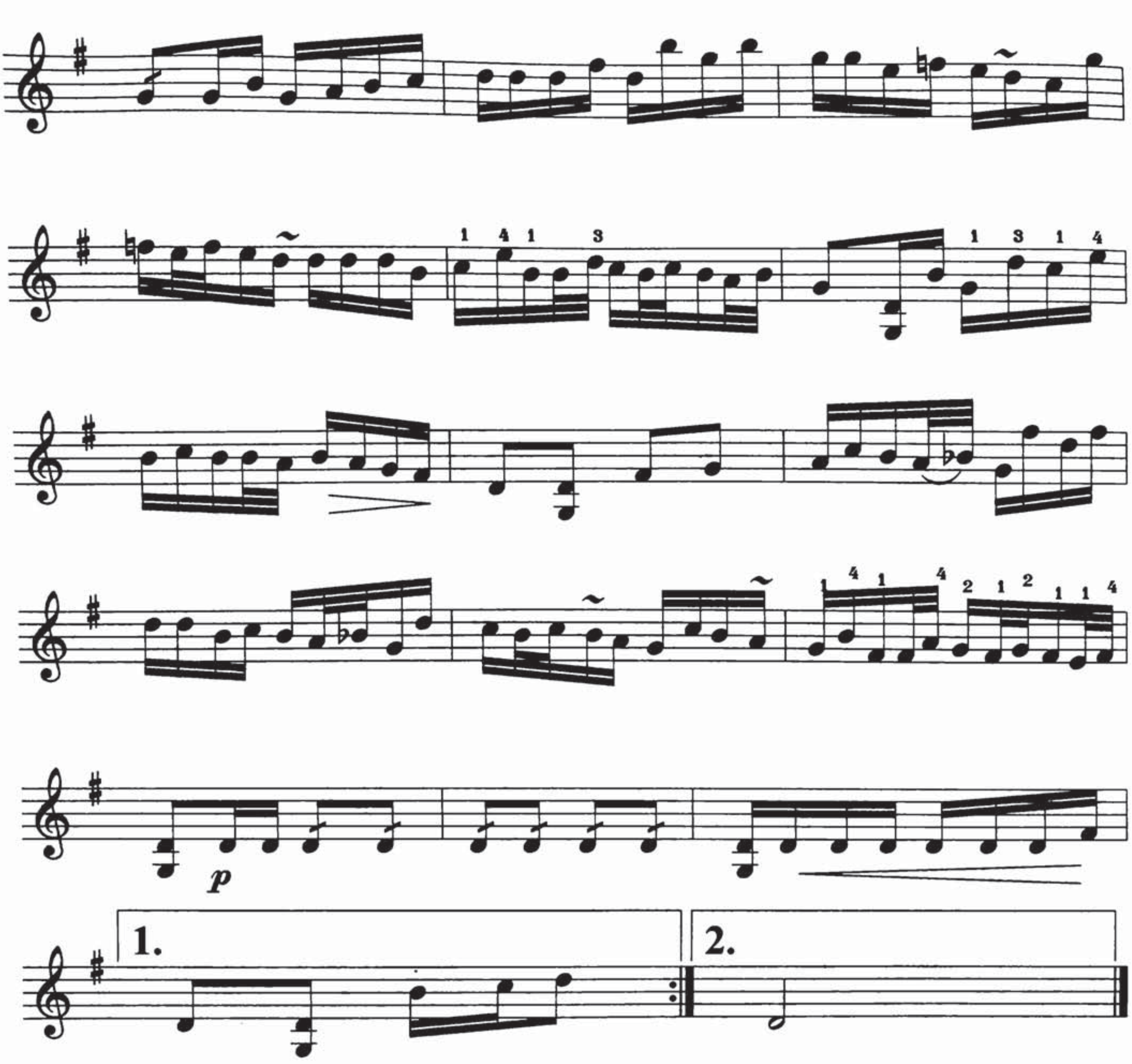

گۈل شادىخان

ئىلى خەلق ناخشىسى
تەمبۇر ئۈچۈن نوتىلاشتۇرغۇچى : شىرمۇھەممەت نۇراخۇن

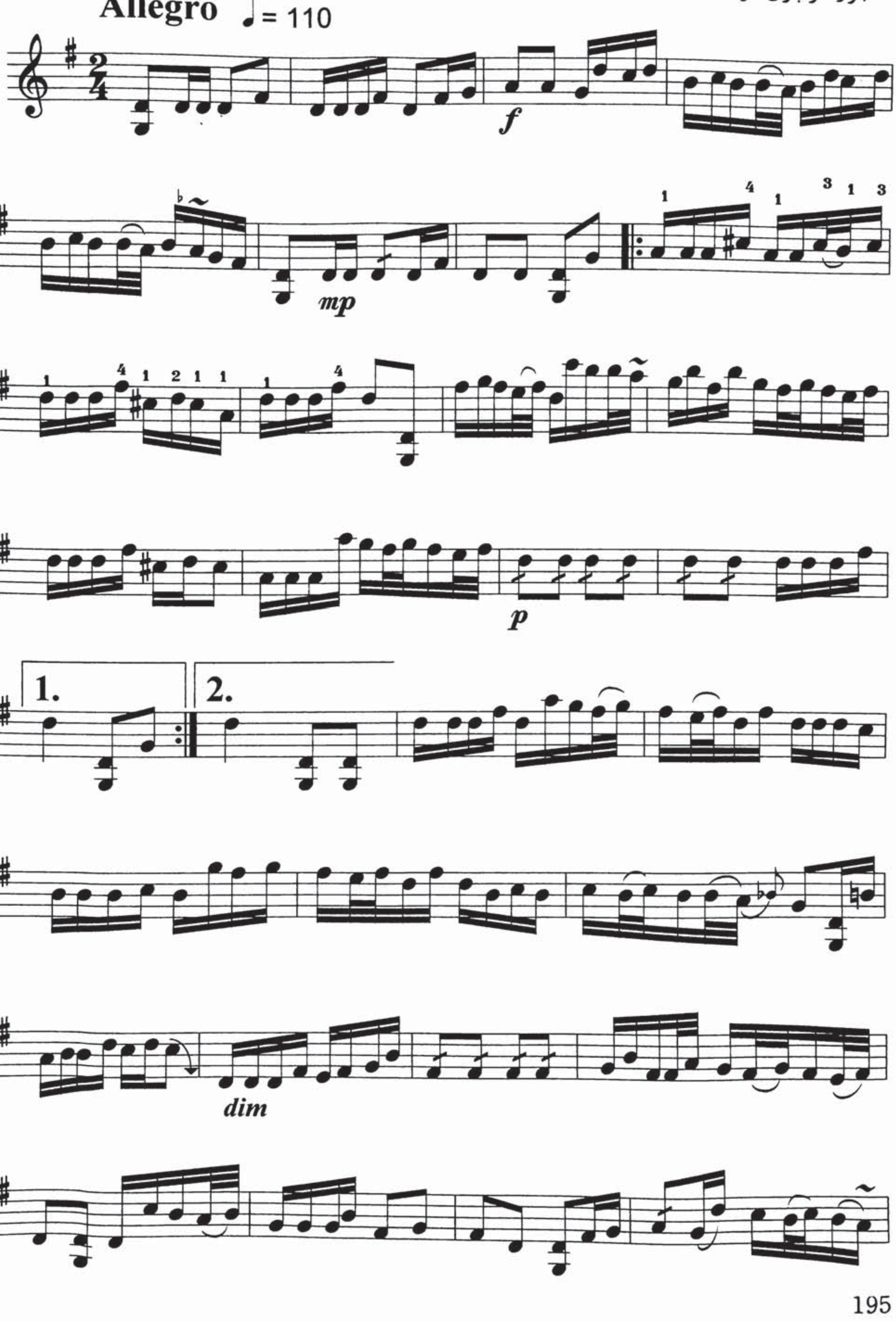

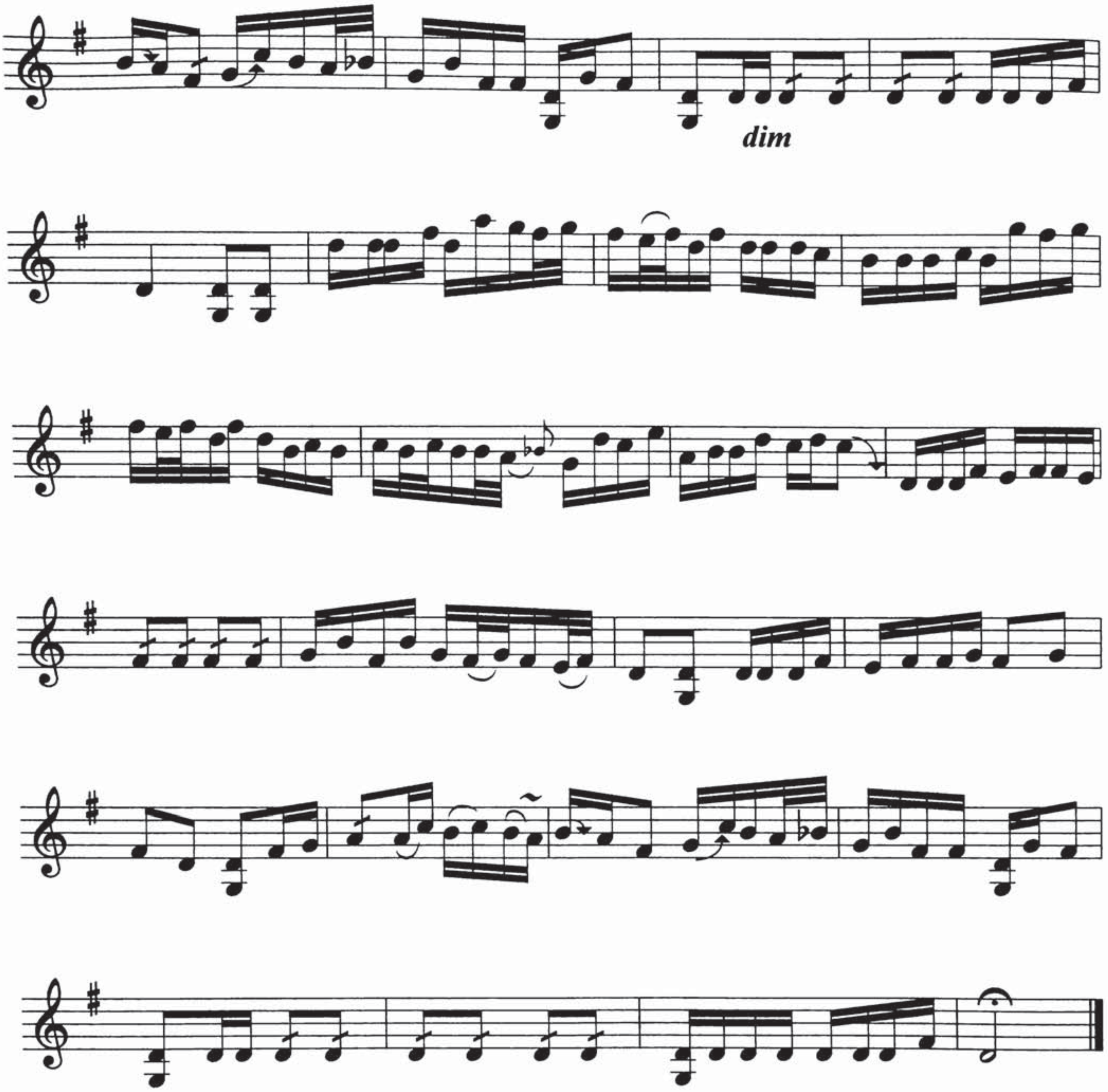
dim

جىنىم خېنىم

ئىلى خەلق ناخشىسى

تەمبۇر ئۈچۈن نوتىلاشتۇرغۇچى : شىرمۇھەممەت نۇراخۇن

Moderato ♩ = 72

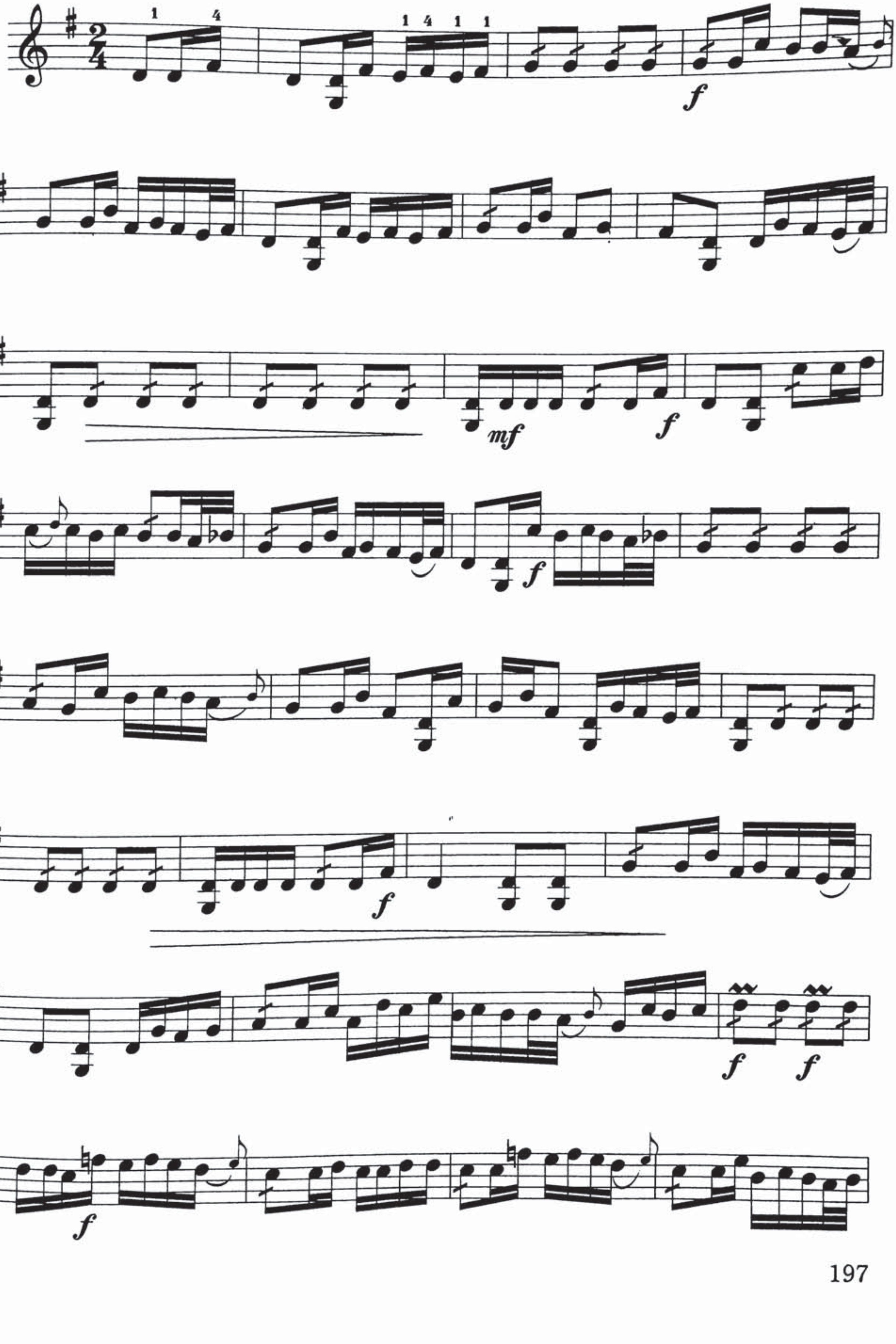

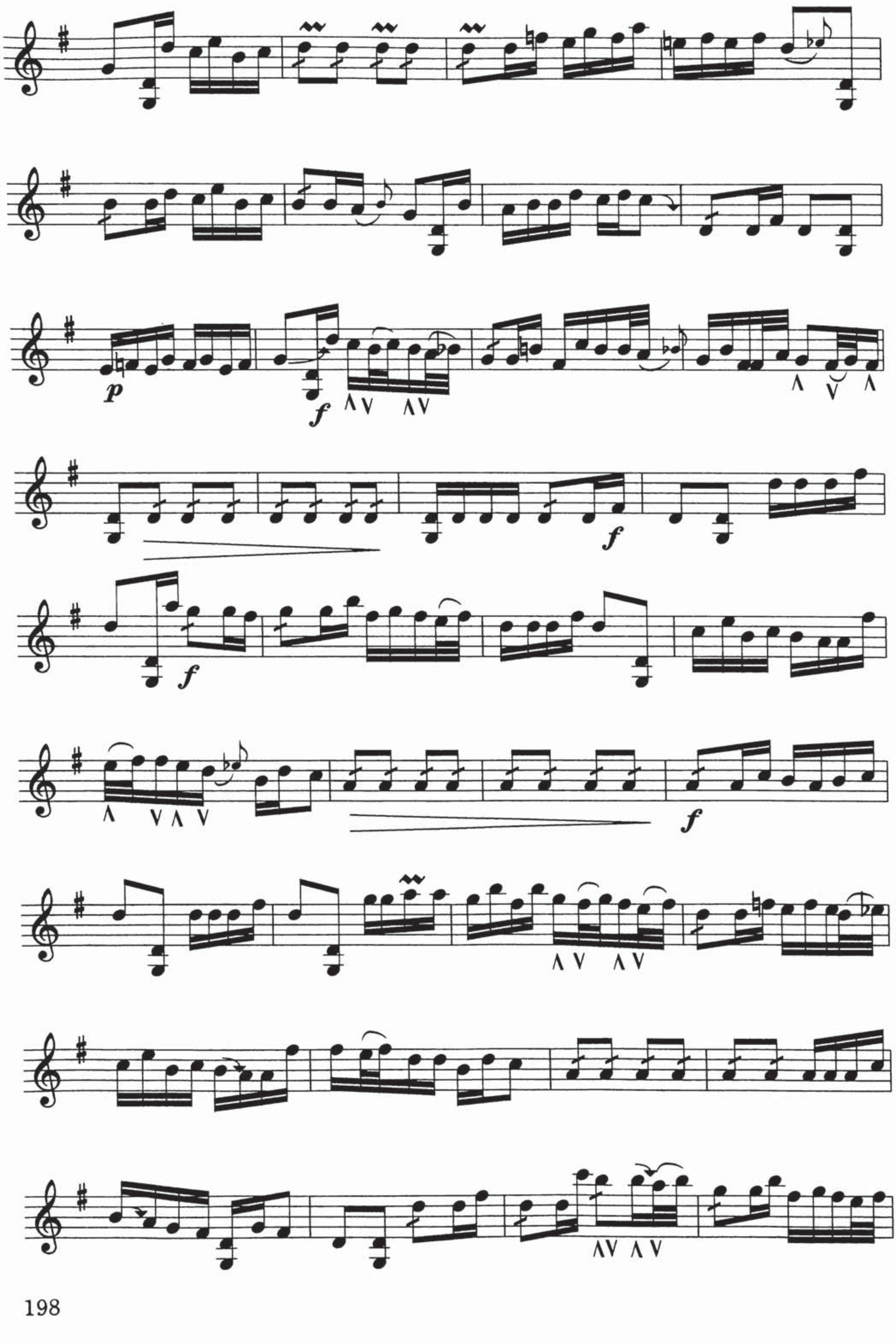

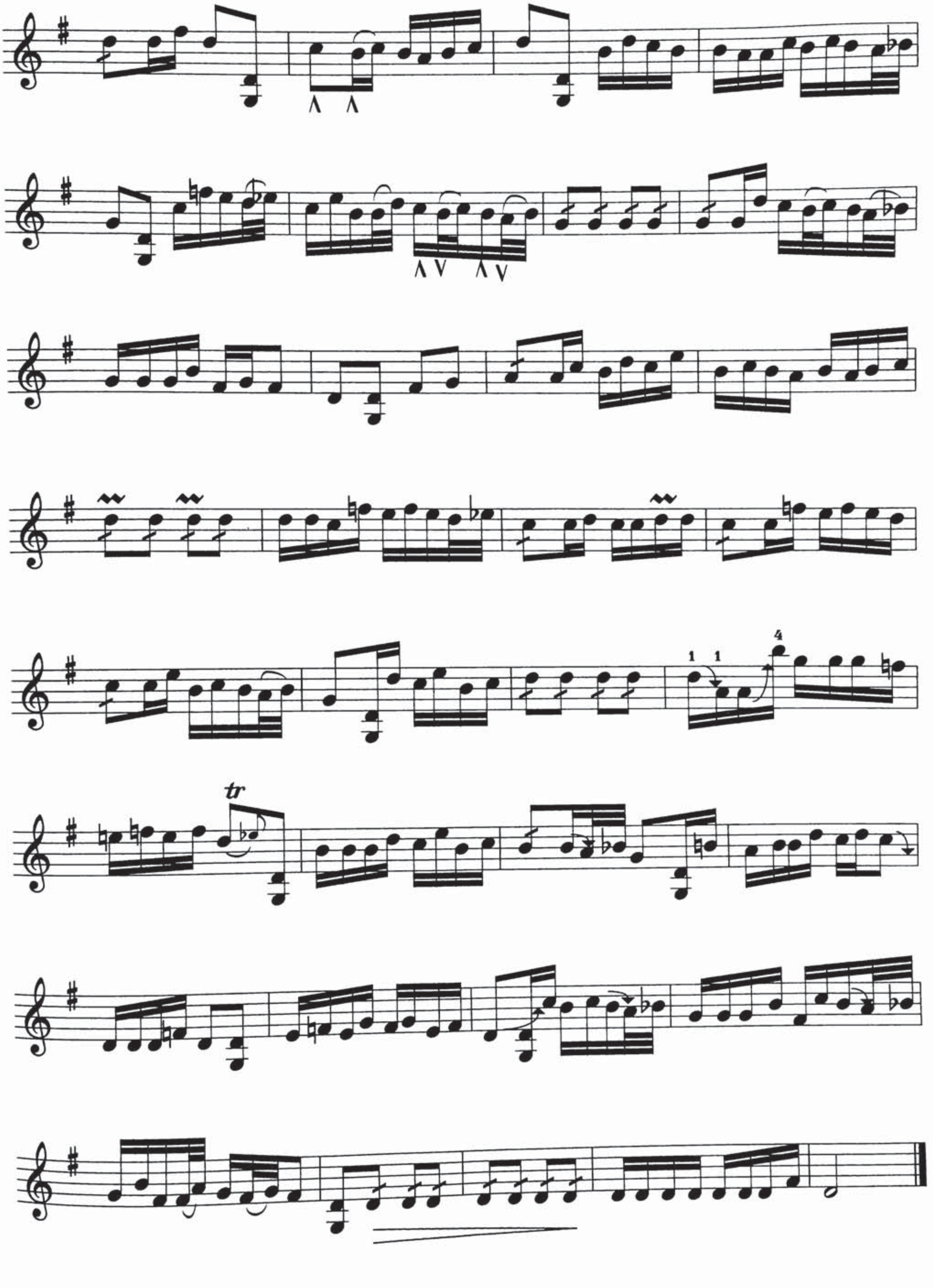

tr

ئانارخان(1)

ئىلى خەلق ناخشىسى
تەمبۇر ئۈچۈن نوتىلاشتۇرغۇچى : شىرمۇھەممەت نۇراخۇن

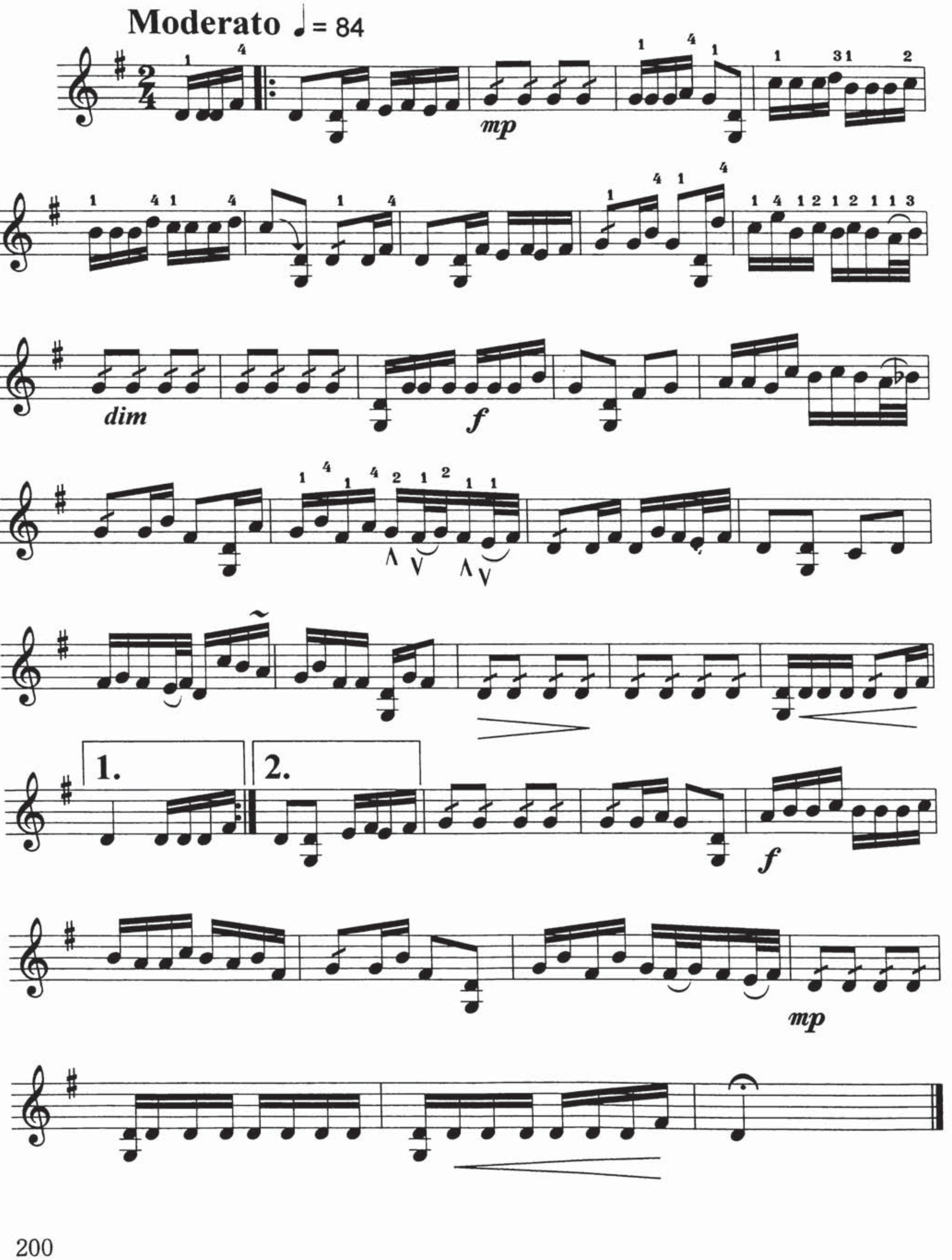

ئانارخان(2)

ئىلى خەلق ناخشىسى
تەمبۇر ئۈچۈن نوتىلاشتۇرغۇچى : شىرمۇھەممەت نۇراخۇن

Moderato ♩ = 84

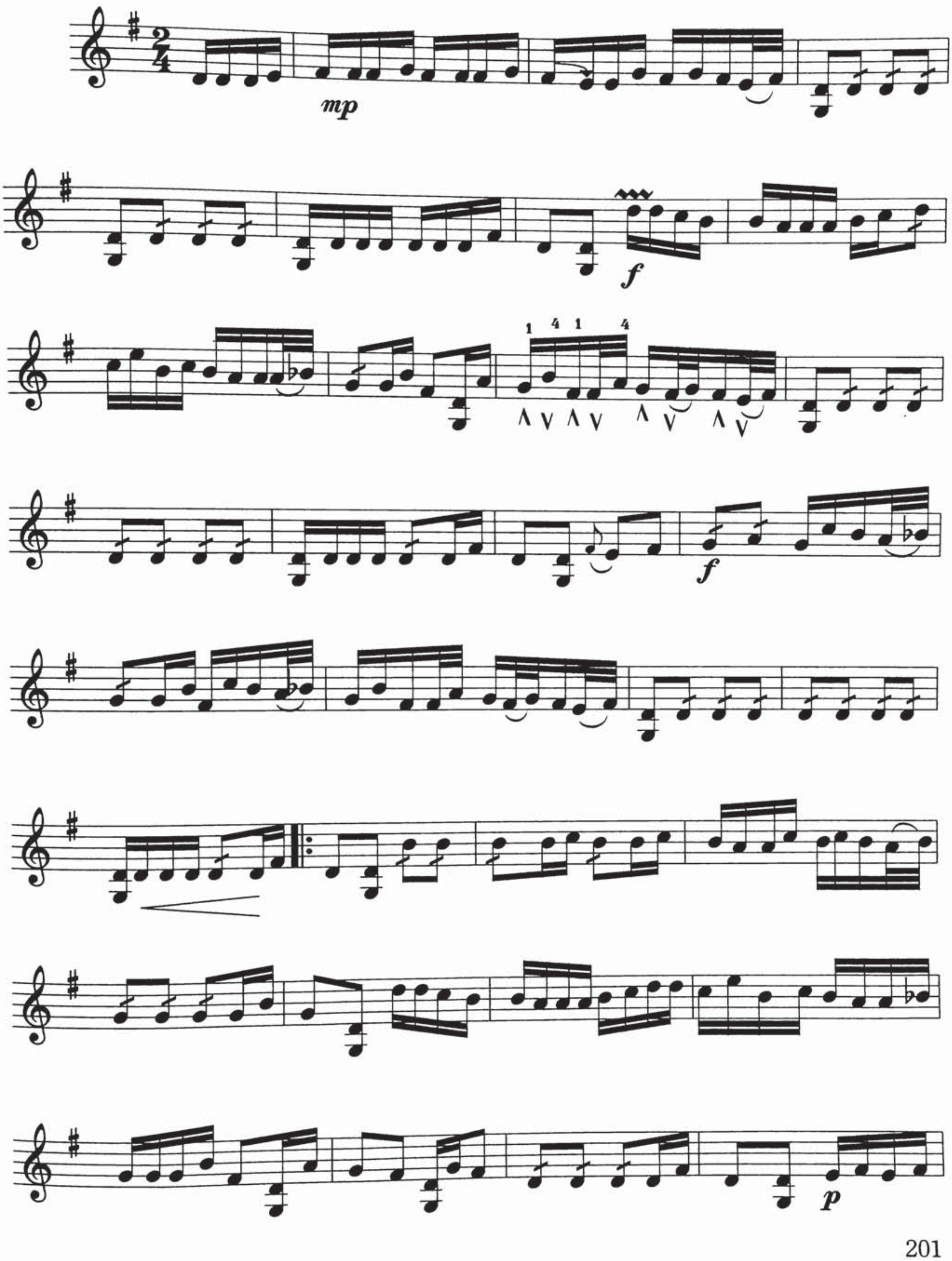

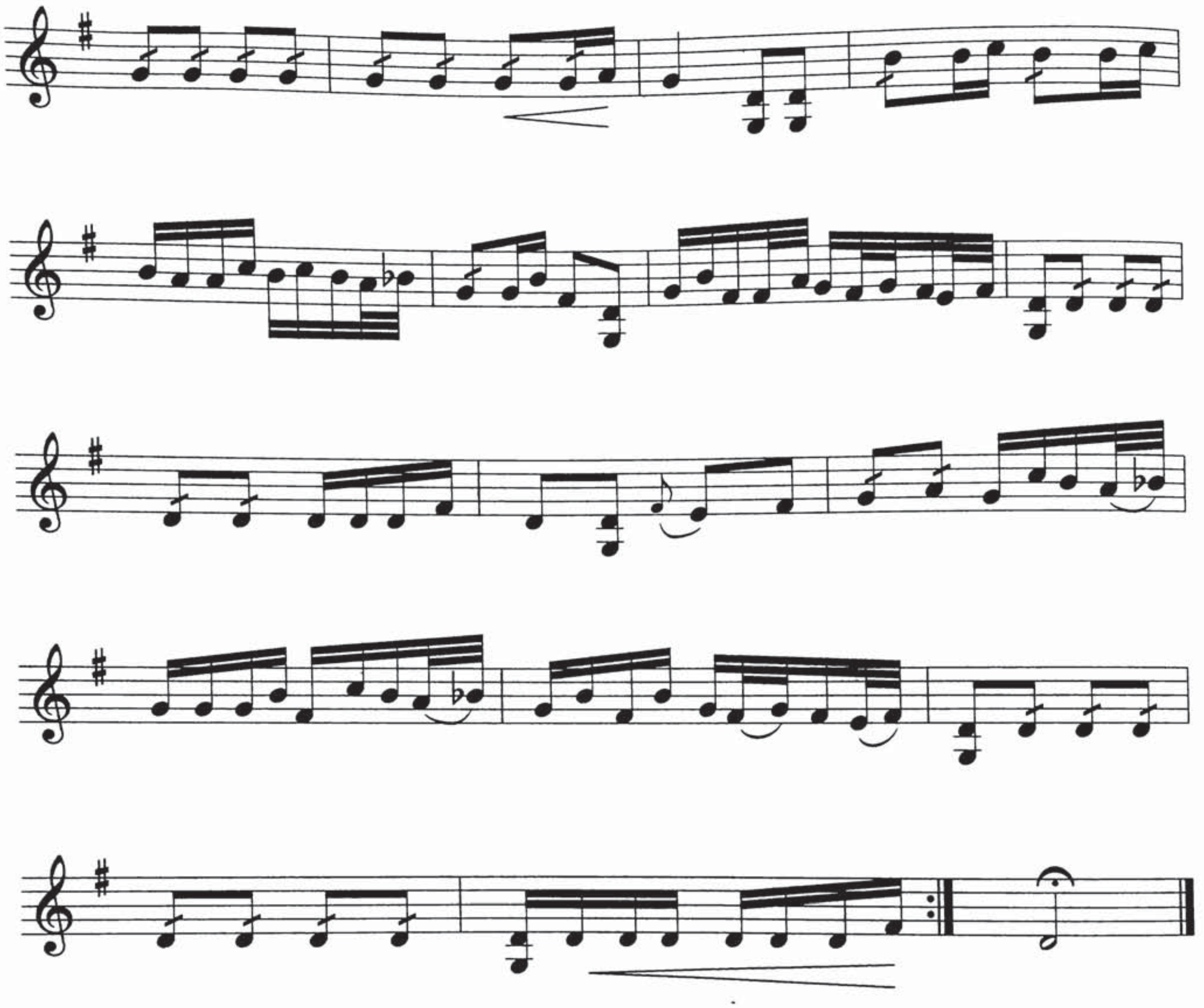

مەستۇن ھەيرانىنىڭ مەرغۇلى

تەمبۇر ئۇچۇن نوتىلاشتۇرغۇچى : مىجىت يۇنۇس

(بۇ مەرغۇل كۆپىنچە ئىلى خەلق ناخشىلىرى ئاخىرلاشقاندا ئۇلىنىپ ئورۇندىلىدۇ)

Adagio ♩ = 106

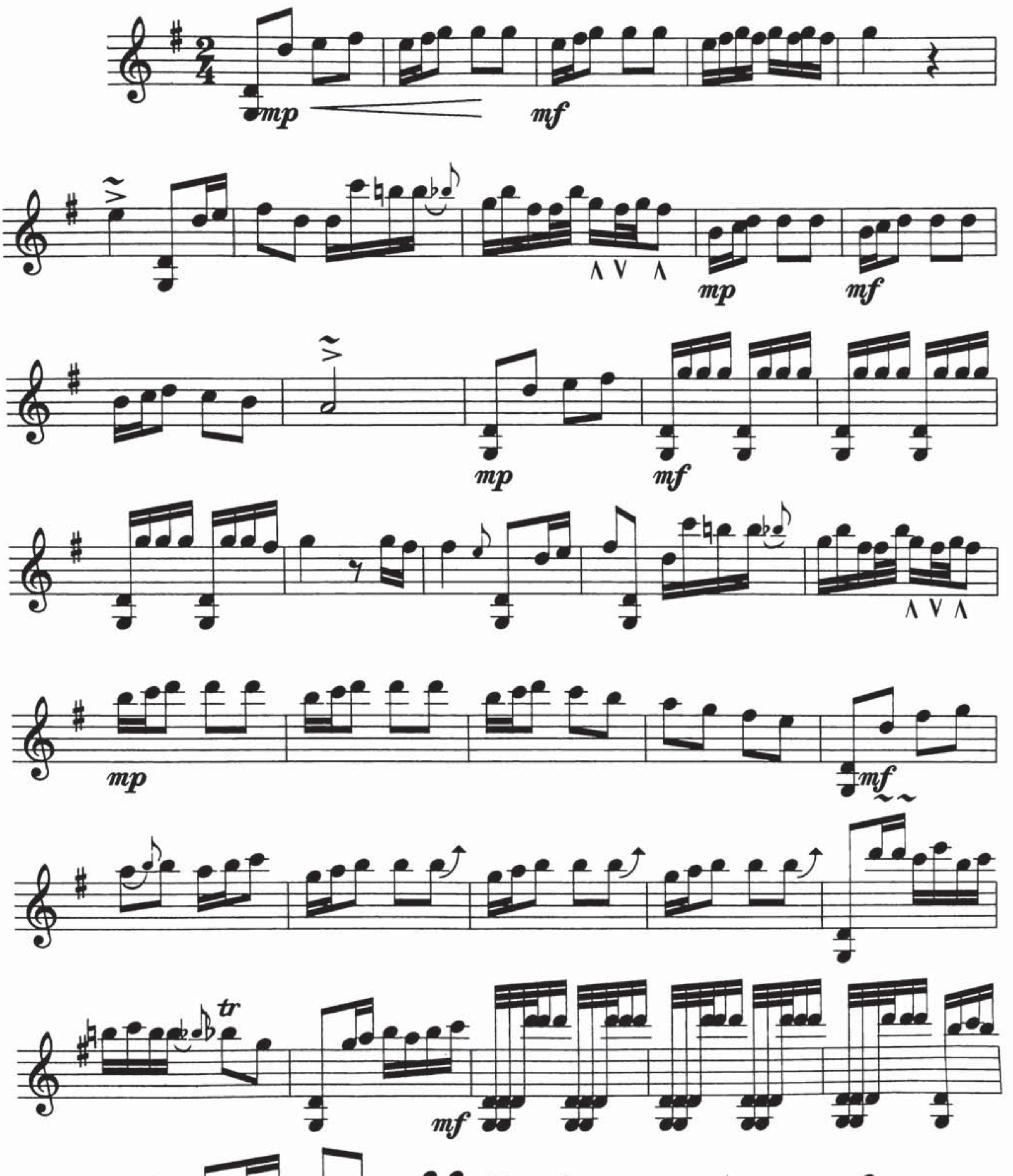

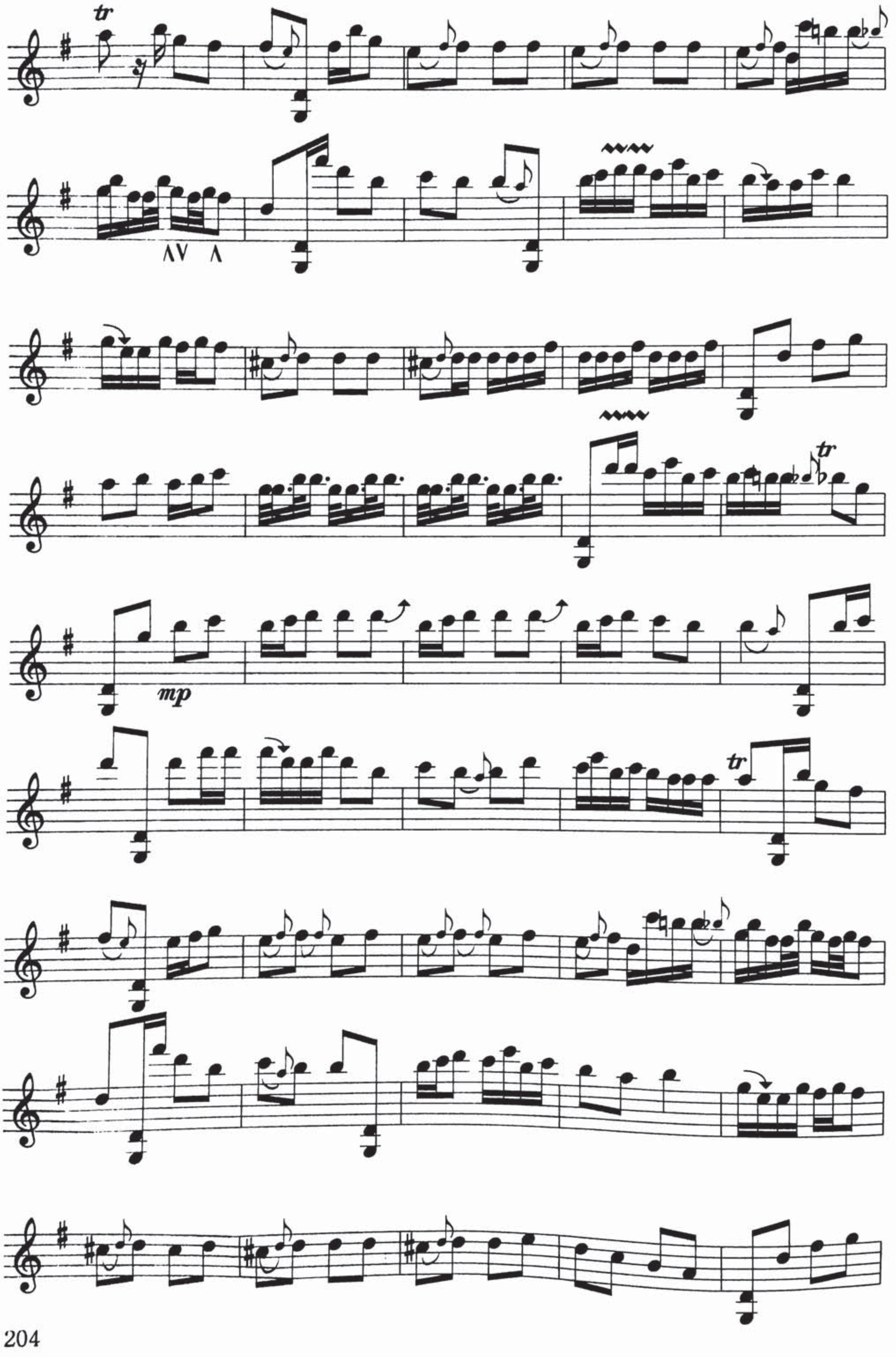
tr
mp

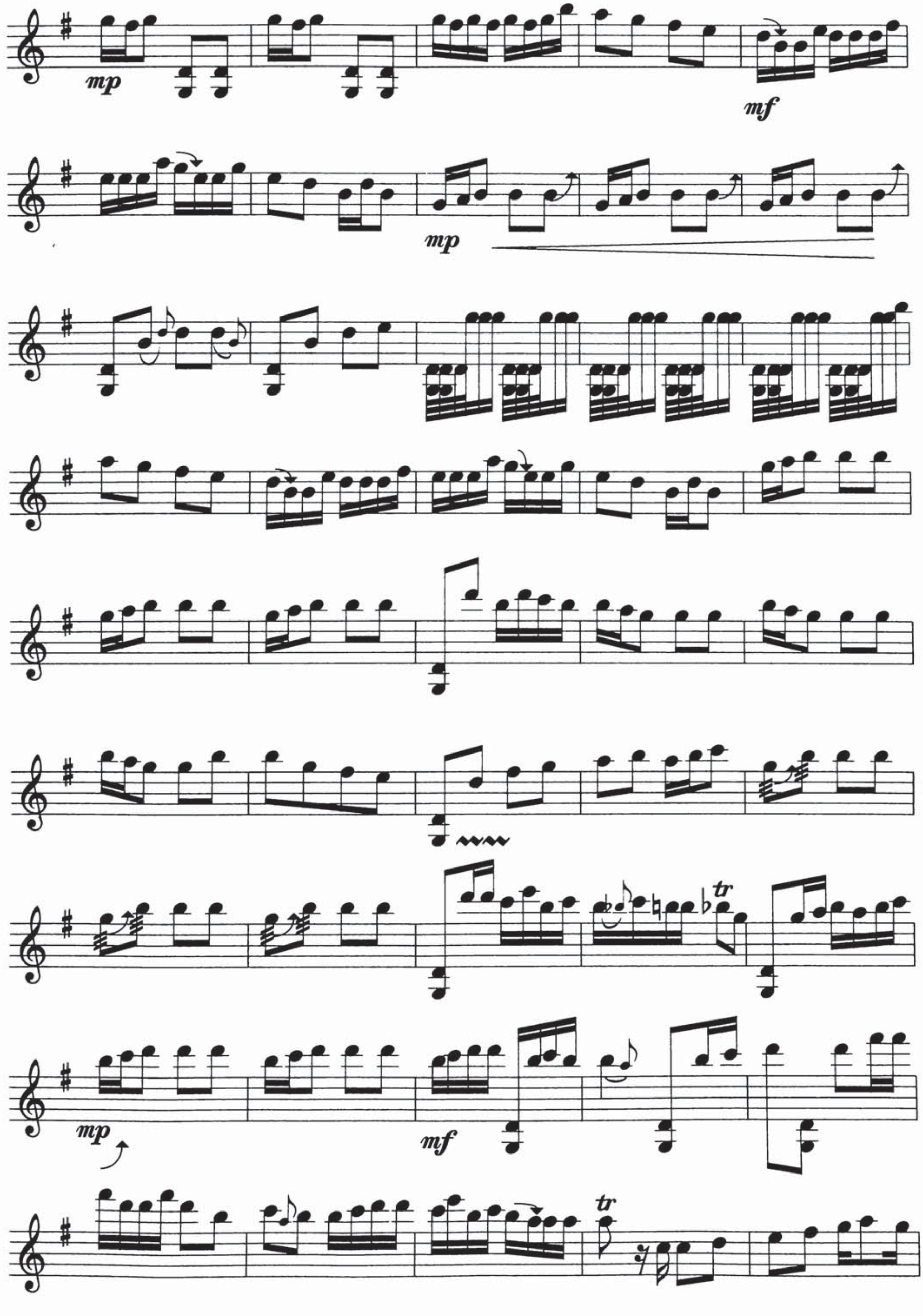
mp
mf
mp
mp
mf
tr
mp
mf
tr

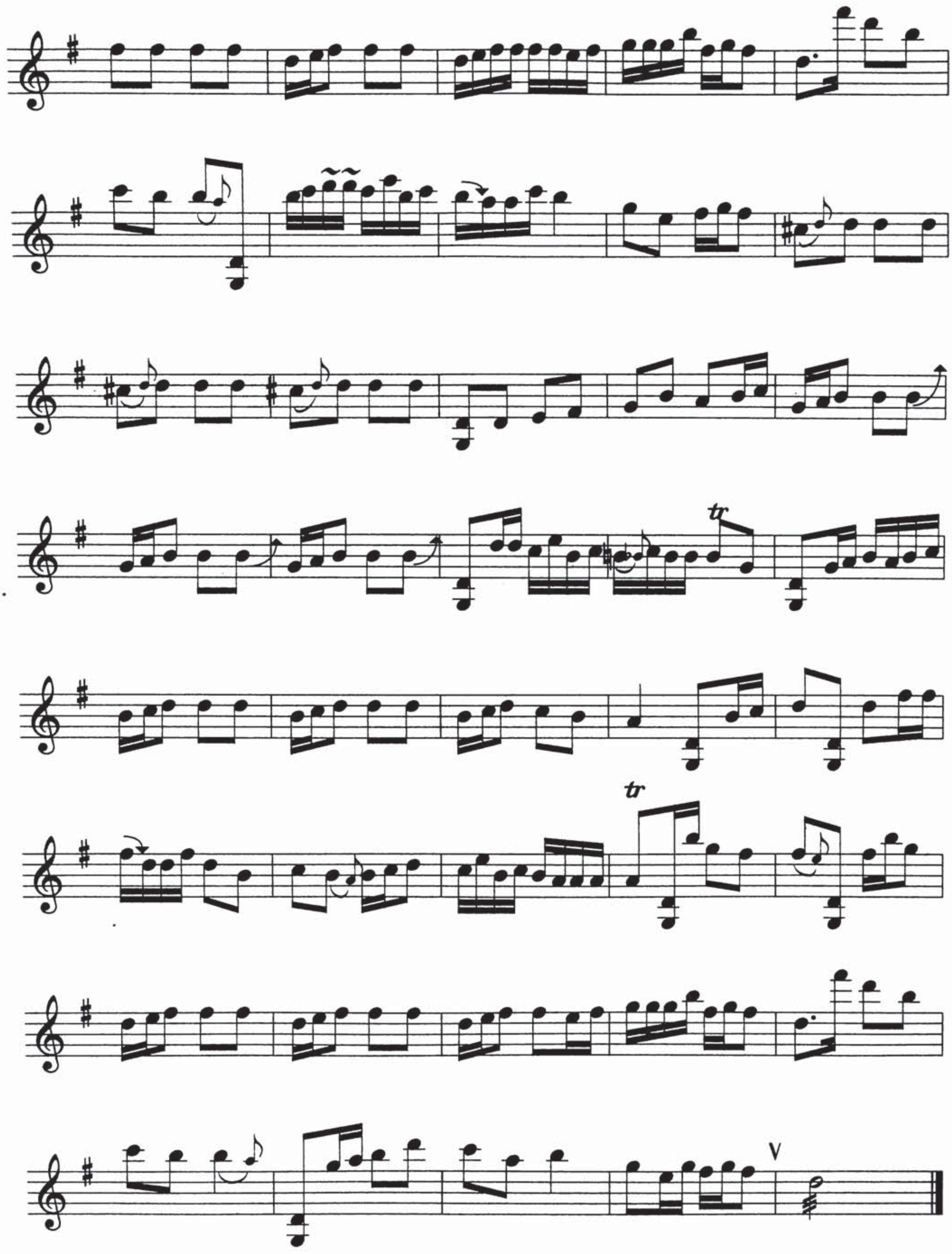
tr
tr
V

پاتقا ئېرىشتى. مىجىت يۇنۇس ئوقۇتۇش داۋامىدا سەنئەت ئەمەلىيىتى بىلەن كۆپ شۇغۇللىنىپ ياپونىيە، ئىران قاتارلىق ئون نەچچە دۆلەتكە چىقىپ ئويۇن قويۇشقا قاتنىشىپ، ئۇيغۇر سەنئىتىنى دۇنياغا يۈزلەندۈرۈشتە بەلگىلىك تىرىشچانلىق كۆرسەتتى. يۇقىرىقىدەك نەتىجىلىرى بىلەن مىجىت يۇنۇس كۆپ قېتىم ئاپتونوم رايونلۇق خەلق ھۆكۈمىتىنىڭ مۇنەۋۋەر يېتەكچى مۇكاپاتىغا ئېرىشتى.

ئۇنىڭدىن باشقا 2002 - يىل 12 - ئايدا جۇڭگو كلاسسىك مۇقاملىرىنىڭ VCD، DVD، CD پلاستىنكىلىرىنىڭ ئىشلىنىشىگە قاتنىشىپ، مەدەنىيەت مىنىستىرلىكى ۋە ئاپتونوم رايونلۇق خەلق ھۆكۈمىتى تەرىپىدىن «ئىلغار شەخس» نامىغا، 2005 - يىل 9 - ئايدا ئاپتونوم رايون بويىچە «3 تە تەربىيىلەشتىكى ئىلغار شەخس» نامىغا، 2006 - يىل 11 - ئايدا ئاپتونوم رايون بويىچە «مۇنەۋۋەر كەسپىي تېخنىكا خىزمەتچىسى» نامىغا، 2008 - يىل 12 - ئايدا «ئاپتونوم رايون بويىچە ئالاھىدە تۆھپە كۆرسەتكەن مۇنەۋۋەر مۇتەخەسسىس» نامىغا نائىل بولدى.

مىجىت يۇنۇس ئوقۇتۇشنىڭ بىرىنچى سېپىدە جان پىدالىق بىلەن ئىشلەپلا قالماي تەتقىقات بىلەنمۇ شۇغۇللىنىپ بۇ ساھەدىمۇ خېلى زور نەتىجىلەرنى قولغا كەلتۈردى. 2005 - يىل 1 - ئايدا ئۇ قاتناشقان «مۇقام ئوقۇتۇشى، تەتقىقاتى ۋە ئەمەلىيىتىدە يېڭى سىستېما بەرپا قىلىش» تۈرى مائارىپ مىنىستىرلىكى تەرىپىدىن 2 - دەرىجىلىك ئوقۇتۇش نەتىجىسى مۇكاپاتىغا، ئاپتونوم رايون تەرىپىدىن 1 - دەرىجىلىك ئوقۇتۇش نەتىجىسى مۇكاپاتىغا ئېرىشتى. ئۇ يەنە ئىنستىتۇت دەرىجىلىك تەتقىقات تېمىسى «ئۇيغۇرلاردىكى تەنبۇر چالغۇسىنىڭ مەنبەسى ۋە تەرەققىياتى» غا رىياسەتچىلىك قىلىپ تاماملىدى. «ئىلى ۋە كۇچا خەلق ناخشىلىرى ئۈستىدە سېلىشتۇرما تەتقىقات»، «ئۇيغۇر چالغۇلىرىنىڭ ئوركېستىرلاشتۇرۇلۇش ئۇسۇلى» قاتارلىق تەتقىقات تېمىلىرىغا قاتناشتى. شۇنىڭ بىلەن بىللە ئۇ «ئۇيغۇر مۇقام مائارىپى ۋە ئۇنىڭ شەكىللىرى»، «20 - ئەسىرنىڭ 30 - يىللىرىدىكى ئۇيغۇر 12 مۇقامىنىڭ تەرەققىياتى»، «تەنبۇرنىڭ مىللىي ئوركېستىردىكى رولى ۋە ئالاھىدىلىكى» قاتارلىق ئون نەچچە پارچە ئىلمىي ماقالىسىنى ئېلان قىلدى.

مىجىت يۇنۇس 1992 - يىلى بېيجىڭدا ئۆتكۈزۈلگەن تۇنجى نۆۋەتلىك خەلقئارا مۇقام ئىلمىي مۇھاكىمە يىغىنىغا، 2006 - يىل 9 - ئايدا ئۈرۈمچىدە ئۆتكۈزۈلگەن 6 - نۆۋەتلىك خەلقئارا مۇقام ئىلمىي مۇھاكىمە يىغىنىغا، 2005 - يىل 9 - ئايدا فۇجيەن پېداگوگىكا ئۇنىۋېرسىتېتىنىڭ تەكلىپى بىلەن ئاسىيا - تىنچ ئوكيان مىللىي مۇزىكا جەمئىيىتىنىڭ 10 - نۆۋەتلىك خەلقئارا مۇھاكىمە يىغىنىغا قاتناشتى. 2009 - يىل 3 - ئايدا ئەزەربەيجاندا ئۆتكۈزۈلگەن «مۇقامى ئالەم» تېمىسىدىكى خەلقئارا مۇقام ئىلمىي مۇھاكىمە يىغىنىدا «ئۇيغۇر مۇقام مائارىپى ۋە ئۇنىڭ شەكىللىرى» ناملىق ماقالىسىنى ئوقۇدى ۋە شۇ تېمىدىكى مۇقام فېستىۋالىدا چەبىيات مۇقامىنىڭ ئاساسلىق قىسمىنى ئورۇنداشقا قاتنىشىپ «پارلاق، ئۈنتۈلماس، سېھىرلىك ئاۋاز» مۇكاپاتىغا ئېرىشتى. مىجىت يۇنۇس ھازىر «شىنجاڭ ئۇيغۇر تەنبۇر چالغۇسىنىڭ ئاۋاز تۈسى ھەققىدە تەتقىقات» ناملىق ئاپتونوم رايون دەرىجىلىك تەتقىقات تۈرى ئۈستىدە ئىزدىنىۋاتىدۇ.

封面设计　阿不都热合曼·阿不力孜

تەمبۇر دەرسلىكى

ISBN 978-7-5370-7473-5

9 787537 074735 >

باھاسى: 50.00 يۈەن (民文,上下册)